

Серія «Усі уроки»
Заснована 2010 року

В. В. Паращич

Усі уроки
і СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ
6 клас. I семестр

Харків
«Видавнича група “Основа”»
2014

УДК 37.016
ББК 74.26
П18

Серія «Усі уроки»
Заснована 2010 року

Паращич В. В.
П18 Усі уроки світової літератури. 6 клас. I семестр : [Текст] /
В. В. Паращич. — Х. : Вид. група «Основа», 2014. —
251, [5] с. : схеми, табл., іл., CD. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-2134-2.

Посібник складено згідно з новою програмою Мінісвіти. Орієнтовні календарне планування та плани-конспекти уроків для викладання світової літератури у 6-х класах шкіл з українською мовою навчання (I семестр) розроблені з урахуванням новітніх педметодик і містять увесь матеріал, що є необхідним для проведення уроку світової літератури на найвищому рівні. Творчий учитель може доповнити запропоновані у цьому виданні форми й методи роботи власними напрацюваннями, зважаючи на рівень навчальних досягнень учнів конкретного класу.

Компакт-диск містить усі тексти художніх творів зі світової літератури за програмою для 6-го класу.

Для вчителів світової літератури загальноосвітніх навчальних закладів і студентів відповідного фаху педагогічних навчальних закладів.

УДК 37.016
ББК 74.26

ISBN 978-617-00-2134-2

© Паращич В. В., 2013
© ТОВ «Видавничка група «Основа», 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	9
ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ	10
ОРІЄНТОВНІ ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ	16
Тематичний блок № 1. «Вступ. Міфи народів світу»	16
Урок 1. «Що є мистецтво? Це могутній голос народу, що лунає з уст обраних умільців» (<i>П. Загребельний</i>) Література як вид мистецтва. Художній образ	16
Урок 2. Золотий фонд пам'яті людства Міфи народів світу. Поняття про міф. Основні тематичні групи міфів. Відображення єдності людини й природи в міфах різних народів	23
Урок 3. «Глибоке проникнення в культуру минулого й культури інших народів зближає час і країни» (<i>Д. Ліхачов</i>) Грецькі міфи. Міф про Прометея. Міфи про Геракла	30
Урок 4. «Люди — смертні боги, а боги — безсмертні люди» (<i>Геракліт</i>) Грецькі міфи. «Дедал і Ікар»: уславлення винахідливості людського розуму в міфі про Дедала. «Нарцис»	40

- Урок 5. «Неможливо переоцінити значення грецької міфології для світової культури...» (О. Білецький)
Грецькі міфи. «Орфей і Еврідіка», «Пігмаліон і Галатея», «Деметра і Персефона» 48
- Урок 6. «Завжди на світі зневажалось зло...» (Каані)
Індійські міфи. «Творення», «Про створення ночі», «Про потоп», «Про золоті часи» 55
- Урок 7. У краю пірамід
Єгипетські міфи. «Ра та Апоп», «Міф про те, як Тefнут покинула Єгипет» 62
- Тематичний блок № 2. «Мудрість байки» 70**
- Урок 8. «Здається, байка просто бреше. // А справді — мудру правду чеше» (Л. Глібов)
Байка як літературний жанр, її характерні ознаки, особливості художньої будови, повчальний зміст . . . 70
- Урок 9. «В Езопа вчіться, добрі люди! // Для того байка коле під ребро, // Щоб виправлять людські заблуди // І похвалять красу й добро» (Федр; переспів М. Годованця)
Езоп. Байки «Лисиця і виноград», «Вовк і Ягня», «Крук і лисиця», «Мурашки й Цикада». Поєднання конкретного і загального в байках Езопа. Утілення людських якостей (працелюбності, розуму, хитрості, дурості, жорстокості, лінощів та ін.) в алегоричних образах. Мораль байок Езопа 75
- Урок 10. «Сміючись, говорити правду» (античний афоризм)
Іван Андрійович Крилов. Байки «Квартет», «Бабка й Муравель», «Вовк і Ягня». Моральні проблеми в байках І. А. Крилова. Яскравість алегоричних образів 82
- Урок 11. «Художник-автор бере на себе тільки частину роботи. Решту має доповнити своєю уявою художник-читач» (С. Маршак)
Мудрість байки 94

Урок 12. Знаю, умію, можу!

Контрольна робота № 1 за тематичними блоками
«Вступ. Міфи народів світу», «Мудрість байки» 101

**Тематичний блок № 3. «Пригоди і фантастика:
творчість Жуль Верна, Р. Л. Стівенсона» 104**

Урок 13. «Ніхто на світі не прожив без мрії...» (*Леся Українка*)

Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан».
Тема духовного випробування людини в романі
Ж. Верна 104

Урок 14. «Фантазія — це природна сила людини»

(*Ф. Достоевський*)
Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан».
Сюжет твору 111

Урок 15. «Ж. Верн тому назавжди залишився з нами, що він вірив у майбутнє людства» (*П. Гаммара*)

Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан».
Образ Діка Сенда, моральні якості героя,
його мужність і людяність 118

Урок 16. «Справжні якості людини виявляються лише тоді, коли приходить час виявити їх, довести справами» (*Л. Фейєрбах*)

Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан».
Дік Сенд і його друзі 125

Урок 17. «Людина пізнає себе, долаючи перешкоди»

(*А. де Сент-Екзюпері*)
Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан».
Дік Сенд і Негоро 131

Урок 18. «Те, що принижує, — пронизує» (*Л. Костенко*)

Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан».
Проблема рабства в романі 135

- Урок 19. «Праця — це моя життєва функція. Коли я не працюю, я не відчуваю в собі життя» (*Ж. Верн*)
Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан».
Реальність та наукові передбачення.
Композиція твору 140
- Урок 20. Велична та грізна стихія!
Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан».
Описи природи 145
- Урок 21. «Кличуть нас у мандри океани, // Бухту спокою облизує прибія» (*В. Симоненко*)
Розвиток мовлення. Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Художня майстерність автора 150
- Урок 22. «Світ — корабель, розум — вітрило, думка — кермо» (*турецьке прислів'я*)
Розвиток мовлення. Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Основні думки твору 157
- Урок 23. «Світ нудний лише для нудних людей» (*Р. Л. Стівенсон*)
Роберт Льюїс Стівенсон «Острів скарбів».
Моральні цінності 161
- Урок 24. Це мені під силу!
Контрольна робота № 2 за тематичним блоком «Пригоди і фантастика: творчість Жуля Верна, Р. Л. Стівенсона» 171
- Тематичний блок № 4. «Пригоди і фантастика: творчість Ч. Діккенса, М. Гоголя»** 175
- Урок 25. «Довершені оптимісти, одним з яких був Діккенс, не приймають світ, не захоплюються світом — вони в нього закохані» (*Г. К. Честертон*)
Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі». Сюжет і композиція повісті 175

- Урок 26. «Є темні сили на землі, але тим яскравішим здається світло» (*Ч. Діккенс*)
Чарльз Діккенс. «Різдвяна пісня в прозі».
Подорож Скруджа в часі й просторі 190
- Урок 27. «Не гроші роблять людину щасливою, а людяність» (*Ч. Діккенс*)
Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі».
Динаміка образу Скруджа, причини його духовного переродження 199
- Урок 28. «Людина живе справжнім життям, якщо щаслива чужим щастям» (*Й. В. Гете*)
Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі».
Значення образу Різдва у творі. Елементи фольклору (казки, пісні) 205
- Урок 29. «Перед Гоголем треба схилитися, як перед людиною, що обдарована найглибшим розумом і найніжнішою любов'ю до людей» (*Т. Шевченко*)
Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом» . . . 213
- Урок 30. «Любов Гоголя до світла, до життя, до людини однаково близька й зрозуміла і французам, і неграм, і норвежцям та іншим народам» (*Ф. Жоліо-Кюрі*)
Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом».
Сюжет. Народні традиції та звичаї у творі 224
- Урок 31. «Гоголь оволодів моєю душею. Його “Вечори на хуторі поблизу Диканьки” немов зачарували мене» (*О. Довженко*)
Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом».
Сюжет. Тема кохання. Образи Оксани і Вакули . . . 231
- Урок 32. «Воістину весела книга!.. Ось справжні веселощі, щирі, невимушені, без манірності, без бундючності. А подекуди яка поезія!» (*О. Пушкін*)
Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом».
Роль фантастики в повісті. Елементи фольклору (традиційні образи — відьма, чорт, місяць та ін.; різдвяні символи; елементи казки) 238

Урок 33. В гостях у чарівника

Позакласне читання. Дж. К. Роулінг — авторка
книг про маленького чарівника Гаррі Поттера.
«Гаррі Поттер і філософський камінь» 244

Урок 34. Презентую свої знання та вміння!

Контрольна робота № 3 за тематичним блоком
«Пригоди і фантастика: творчість Ч. Дікенса,
М. Гоголя». 248

ЛІТЕРАТУРА 252

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ 253

ПЕРЕДМОВА

ШАНОВНИЙ КОЛЕГО!

Перед Вами — результат напруженої праці, творчих доробок та досвіду практичної роботи вчителя з багаторічним стажем: посібник для вчителя щодо викладання світової літератури у 6-му класі за новою, 2013 року, програмою. Ґрунтується він на оновленій концепції та новітніх підходах до вивчення світової літератури — розглядати художні твори не окремо, а в широкому мистецькому контексті («Література і культура», далі — *ЛК*), з елементами компаративістики («Елементи компаративістики», далі — *ЕК*), зі з'ясуванням українських зв'язків у світовому літературному процесі («Україна і світ», далі — *УС*), спираючись на словникову роботу («Теорія літератури», далі — *ТЛ*). Щиро сподіваюся, що цей методичний посібник допоможе Вам якісніше та швидше підготуватися до уроку світової літератури в 6-му класі, сприятиме пошуку Вами нових творчих підходів до проведення уроку на якісно новому рівні.

Видання «Усі уроки світової літератури. 6 клас» містить розробки як традиційних, так і нетрадиційних уроків, чимало нових інтерактивних методів і прийомів, що сприятимуть активній співпраці учня та вчителя. Багато уваги приділяється роботі з текстом, спостереженню над художнім твором та висловленню думок і вражень, проблемним питанням. Пропонується низка видів робіт аналітичного характеру — складання порівняльних таблиць, анкет-характеристик, логічних ланцюжків тощо.

Розроблено шість тематичних контрольних робіт у двох варіантах, відповідну до програми кількість бесід із позакласного читання, уроків розвитку зв'язного мовлення.

Художні твори, запропоновані новою програмою зі світової літератури, містять величезний виховний потенціал, і в цих планах-конспектах звертається на це особлива увага, подаються відповідні завдання: міні-диспути, інтерактивні вправи «Мікрофон», «Займи позицію» та ін.

Бажаю творчих успіхів і натхнення, гарних учнів, наснаги, сил і здоров'я!

З повагою, автор

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

Світова література. 6-й клас. I семестр
(усього — 34 години; текстуальне вивчення творів — 28 годин;
розвиток мовлення — 2 години;
позакласне читання — 2 години; резервний час — 2 години)

№ з/п	Дата проведення уроку	Тема уроку	Епіграф уроку (художня назва уроку)	Примітка
Тематичний блок № 1 «Вступ. Міфи народів світу»				
1		Література як вид мистецтва. Художній образ	«Що є мистецтво? Це могутній голос народу, що лунає з уст обраних умільців» (П. Загребельний)	
2		Міфи народів світу. Поняття про міф. Основні тематичні групи міфів. Відображення єдності людини й природи в міфах різних народів	Золотий фонд пам'яті людства	
3		Грецькі міфи. Міф про Прометея. Міфи про Геракла	«Глибоке проникнення в культуру минулого й культури інших народів зближує час і країни» (Д. Ліхачов)	
4		Грецькі міфи. «Дедал і Ікар»: уславлення винахідливості людського розуму в міфі про Дедала. «Нарцис»	«Люди — смертні боги, а боги — безсмертні люди» (Геракліт)	
5		Грецькі міфи. «Орфей і Еврідіка», «Пігмаліон і Галатея», «Деметра і Персефона»	«Неможливо переоцінити значення грецької міфології для світової культури...» (О. Білецький)	

№ з/п	Дата проведення уроку	Тема уроку	Епіграф уроку (художня назва уроку)	Примітка
6		Індійські міфи. «Творення», «Про створення ночі», «Про потоп», «Про золоті часи»	«Завжди на світі зневажалось зло...» (<i>Каані</i>)	
7		Єгипетські міфи. «Ра та Апоп», «Міф про те, як Тефнут покинула Єгипет»	У краю пірамід	
Тематичний блок № 2 «Мудрість байки»				
8		Байка як літературний жанр, її характерні ознаки, особливості художньої будови, повчальний зміст	«Здається, байка просто бреше. // А справді — мудру правду чеше» (<i>Л. Глібов</i>)	
9		Езоп. Байки «Лисиця і виноград», «Вовк і Ягня», «Крук і лисиця», «Мурашки й Цикада». Поєднання конкретного і загального в байках Езопа. Утілення людських якостей (працелюбності, розуму, хитрості, дурості, жорстокості, лінощів та ін.) в алегоричних образах. Мораль байок Езопа	«В Езопа вчиться, добрі люди! // Для того байка коле під ребро, // Щоб виправлять людські заблуди // І похвалять красу й добро» (<i>Федр; переспів М. Годованця</i>)	
10		Іван Андрійович Крилов. Байки «Квартет», «Бабка й Муравель», «Вовк і Ягня». Моральні проблеми в байках І. А. Крилова. Яскравість алегоричних образів	«Сміючись, говорити правду» (<i>античний афоризм</i>)	

№ з/п	Дата проведення уроку	Тема уроку	Епіграф уроку (художня назва уроку)	Примітка
11		Мудрість байки ¹	«Художник-автор бере на себе тільки частину роботи. Решту має доповнити своєю уявою художник-читач» (С. Маршак)	
12		Контрольна робота № 1 за тематичними блоками «Вступ. Міфи народів світу», «Мудрість байки»	Знаю, умію, можу!	
Тематичний блок № 3 «Пригоди і фантастика: творчість Жуль Верна, Р. Л. Стівенсона»				
13		Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Тема духовного випробування людини в романі Ж. Верна	«Ніхто на світі не прожив без мрії...» (<i>Леся Українка</i>)	
14		Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Сюжет твору	«Фантазія — це природна сила людини» (<i>Ф. Достоевський</i>)	
15		Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Образ Діка Сенда, моральні якості героя, його мужність і людяність	«Ж. Верн тому назавжди залишився з нами, що він вірив у майбутнє людства» (<i>П. Гаммара</i>)	
16		Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Дік Сенд і його друзі	«Справжні якості людини виявляються лише тоді, коли приходить час виявити їх, довести справами» (<i>Л. Фейєрбах</i>)	
17		Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Дік Сенд і Негоро	«Людина пізнає себе, долаючи перешкоди» (<i>А. де Сент-Екзюпері</i>)	

¹ Презентація творчого проекту (за рахунок уроку позакласного читання).

№ з/п	Дата проведення уроку	Тема уроку	Епіграф уроку (художня назва уроку)	Примітка
18		Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Проблема рабства в романі	«Те, що принижує, — пронизує» (Л. Костенко)	
19		Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Реальність та наукові передбачення. Композиція твору	«Праця — це моя життєва функція. Коли я не працюю, я не відчуваю в собі життя» (Ж. Верн)	
20		Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Описи природи	Велична та грізна стихія!	
21		<i>Розвиток мовлення.</i> Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Художня майстерність автора	«Кличуть нас у мандри океани, // Бухту спокою облизує прибій» (В. Симоненко)	
22		<i>Розвиток мовлення.</i> Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Основні думки твору	«Світ — корабель, розум — вітрило, думка — кермо» (турецьке прислів'я)	
23		Роберт Льюїс Стівенсон «Острів скарбів». Моральні цінності	«Світ нудний лише для нудних людей» (Р. Л. Стівенсон)	
24		<i>Контрольна робота № 2</i> за тематичним блоком «Пригоди і фантастика: творчість Жуля Верна, Р. Л. Стівенсона»	Це мені під силу!	
Тематичний блок № 4 «Пригоди і фантастика: творчість Ч. Діккенса, М. Гоголя»				
25		Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі». Сюжет і композиція повісті	«Довершені оптимісти, одним з яких був Діккенс, не приймають світ, не захоплюються світом — вони в нього закохані» (Г. К. Честертон)	

№ з/п	Дата проведення уроку	Тема уроку	Епіграф уроку (художня назва уроку)	Примітка
26		Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі». Подорож Скруджа в часі й просторі	«Є темні сили на землі, але тим яскравішим здається світло» (Ч. Діккенс)	
27		Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі». Динаміка образу Скруджа, причини його духовного переродження	«Не гроші роблять людину щасливою, а людяність» (Ч. Діккенс)	
28		Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі». Значення образу Різдва у творі. Елементи фольклору (казки, пісні)	«Людина живе справжнім життям, якщо щаслива чужим щастям» (Й. В. Гете)	
29		Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом»	«Перед Гоголем треба схилитися, як перед людиною, що обдарована найглибшим розумом і найніжнішою любов'ю до людей» (Т. Шевченко)	
30		Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом». Сюжет. Народні традиції та звичаї у творі	«Любов Гоголя до світла, до життя, до людини однаково близька й зрозуміла і французам, і неграм, і норвежцям та іншим народам» (Ф. Жоліо-Кюрі)	
31		Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом». Сюжет. Тема кохання. Образи Оксани і Вакули	«Гоголь оволодів моєю душею. Його "Вечори на хуторі біля Диканьки" немов зачарували мене» (О. Довженко)	

№ з/п	Дата проведення уроку	Тема уроку	Епіграф уроку (художня назва уроку)	Примітка
32		Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом». Роль фантастики в повісті. Елементи фольклору (традиційні образи — відьма, чорт, місяць та ін.; різдвяні символи; елементи казки)	«Воістину весела книга!.. Ось справжні веселощі, щирі, невимушені, без манірності, без бундючності. А подекуди яка поезія!» (О. Пушкін)	
33		<i>Позакласне читання.</i> Дж. К. Роулінг — авторка книг про маленького чарівника Гаррі Поттера. «Гаррі Поттер і філософський камінь»	В гостях у чарівника	
34		<i>Контрольна робота № 3</i> за тематичним блоком «Пригоди і фантастика: творчість Ч. Діккенса, М. Гоголя»	Презентую свої знання та вміння!	

ОРІЄНТОВНІ ПЛАНИ-КОНСПЕКТИ УРОКІВ

ТЕМАТИЧНИЙ БЛОК № 1 «ВСТУП. МІФИ НАРОДІВ СВІТУ»

УРОК 1

«ЩО Є МИСТЕЦТВО? ЦЕ МОГУТНІЙ ГОЛОС НАРОДУ, ЩО ЛУНАЄ З УСТ ОБРАНИХ УМІЛЬЦІВ» (П. ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ)

Тема. Література як вид мистецтва. Художній образ

Мета:

- **навчальна:** дати поняття про своєрідність літератури в системі видів мистецтва, її характерні риси, про художній образ та його різновиди;
- **розвивальна:** розвивати образне та логічне мислення, уміння наводити приклади щодо характеристики видів мистецтва, пояснювати специфіку художньої літератури, художніх образів; розвивати навички змістовного й послідовного викладу власних думок;
- **виховна:** виховувати прагнення до духовного збагачення, розширення кругозору, естетичний смак.

Теорія літератури: художній образ, традиційний образ, вічний образ.

Обладнання: ілюстрації до тем «Види мистецтва», «Вічні образи».

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Уявімо гарний сонячний ранок. Ми прокинулися, підійшли до вікна та прочинили його. В обличчя майнув свіжий вітерець. Звідки він прилетів? Де побував перед цим, із яких країв приніс привіт? Можна лише по-доброму позаздрити йому, адже він так багато бачив і чув, мандруючи світом.

Наш навчальний предмет «світова література» — теж вісточка від усіх народів різних часів, частинка їхньої культури,

національного характеру і... часточка їхньої любові до своєї землі, людей, звичаїв та традицій пращурів.

Розпочинаючи вивчення світової літератури, ми маємо твердо пам'ятати, що його основою є насамперед читання художнього тексту. І цього не замінить жоден переказ, аналіз чи коментар, адже читання — це співпраця автора, перекладача та читача, це первинне, а не пропущене через чиєсь бачення сприйняття, безпосереднє спілкування з героями книги, роздуми над їхніми діями, вчинками, долями.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Евристична бесіда

- ▼ Які види мистецтва, крім літератури, ви ще знаєте? Наведіть конкретні приклади.
- ▼ Яке місце посідає художня література поміж інших видів мистецтва?
- ▼ Які твори світової літератури, вивчені у 5-му класі, ви запам'ятали? яких героїв? чому?
- ▼ Що нового ви прочитали за літо? Поділіться своїми враженнями.
- ▼ Що, на ваш погляд, зробило б уроки світової літератури цікавішими, повчальнішими, допомогло би підготувати до розв'язання проблем у дорослому житті?
- ▼ Чи подорослішали ви за літо як читачі (чи змінилося коло ваших читацьких інтересів, тематика книг, жанри: наприклад, ви перейшли від казок до читання наукової фантастики, детективів, від коротеньких оповідань — до повістей, романів і т. ін.)?

2. Вікторина за прочитаними в 5-му класі творами

- ▼ У кого з героїв трапилася неприємність — він потрапив у дідку з фарбою? Спочатку це його врятувало, а потім згубило. (*Фарбований шакал Чандарава*)
- ▼ У якій країні жили відважні хлопчики Іссумбосі та Момотаро? (*В Японії*)
- ▼ Який чарівний предмет оживляв у китайській казці усе, що зображував? (*Пензлик Маляна*)
- ▼ Хто прославився як відважний моряк, який, незважаючи на страшні пригоди, знову й знову вирушав у подорож? (*Синдбад-Мореплавець*)
- ▼ Чий це портрет: стара бабуся з великими зубами, що трясє подушки й перини? (*Пані Метелиця з однойменної казки братів Грімм*)

- ▼ У цій казці четверо друзів по нещастю об'єдналися й створили дружний музичний колектив, якого злякалися навіть розбійники. («*Бременські музиканти*»)
- ▼ У назві цієї російської казки є «щасливе число». («*Казка про мертву царівну і сімох богатирів*» О. С. Пушкіна)
- ▼ «Природне» та «штучне» протиставляється в казці Г. К. Андерсена... («*Соловей*»)
- ▼ У якій казці відбувалося перетворення матері головного героя від небесного світила (тіла) до жебрачки, а потім до королеви? («*Хлопчик-зірка*» О. Уайльда)
- ▼ Хто з цих авторів творів про природу не писав віршів, не був поетом: Дж. Кітс, Е. Сетон-Томпсон, Й. В. Гете, Г. Гейне? («*Е. Сетон-Томпсон*»)
- ▼ Героєм якого твору є Чеширський кіт, чим він відомий? («*Аліса в Країні див*» Л. Керролла; *увесь час посміхався*)
- ▼ Назвіть ім'я одного із сучасних популярних у світі дитячих письменників (із вивчених у 5-му класі). (Р. Дал, Т. Янссон, П. Маар)

Методична порада. Вікторину можна провести письмово, оцінити за допомогою взаємоперевірки, виставити для початку лише гарні оцінки.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Інтерактивна вправа «Сонечко» (або «Мозковий штурм»)

Учитель. Оскільки сьогодні ми говоримо про літературу як вид мистецтва, то спробуємо визначити її ознаки за допомогою інтерактивної вправи «Сонечко» (або «Мозковий штурм»).

2. Робота з підручником. Опрацювання вступної статті, відповіді на запитання, виконання завдань (вибірково)

3. Заведення зошитів, ознайомлення з вимогами щодо їхнього ведення, запис теми уроку

4. (ТЛ) Робота зі словником літературознавчих термінів

Учитель. У художньому творі все важливе — яка тема, на чому ґрунтується конфлікт, як він побудований, які художні засоби використовуються. Але все це заради того, щоб створити повноцінні, переконливі, цікаві художні образи, що втілюють певні ідеї, погляди, переконання автора. Це можуть бути образи героїв, різних персонажів, навіть узагальнені образи рідного краю, природи і т. ін.

Аристотель у «Поетиці» писав: «Мистецтво є наслідуванням і художнім відтворенням не лише того, що є, і того, що було, але однаковою мірою й того, що може бути з вірогідністю або ж із необхідністю».

Художній образ — створена засобами мови узагальнена картина реальної дійсності або переживань митця у формі конкретного, життєво повного явища. Бувають образи події, людини (дійової особи, персонажа, героя), явища, тварини, предмета, образи-символи, словесні образи (художні засоби, тропи).

Різновидами художніх образів є традиційний образ та вічний образ.

Традиційний образ — це образ, який постійно зустрічається у фольклорі, уособлюючи якісь певні риси характеру, якості, типові для життя ситуації (зло, добро, працьовитість, безвольність;

фантастичні, ворожі до людей сили; мужність, героїзм, кмітливість у боротьбі з ворогами; захист, визволення рідних із біди і т. ін.)

5. Евристична бесіда

- ▼ Пригадаймо традиційні образи, які ви зустрічали в казках різних народів. (*Зла мачуха, добра падчерка, безвільний цар, король, чоловік, дід; герой, який бореться з чудовиськами, виручає наречену; парубок, якого всі вважали за не дуже розумного, а насправді він виявляється добрим, кмітливим, йому в усьому таланить, він долає всі труднощі й здобуває своє щастя; злі велетні або карлики, фантастичні чудовиська і т. ін.*)

Вічний образ — художній образ, що, виникнувши в конкретних історичних умовах, набуває настільки очевидної загальнолюдської значущості, що згодом знову і знову виникає у творчості письменників різних епох і народів.

- ▼ Образи яких героїв із прочитаних творів, на вашу думку, належать до вічних образів? Свою думку обґрунтуйте. (*Тома Соєра — хлопчика-бешкетника, непослуха, який, однак, має благородне серце, здатен на сміливі, відважні вчинки заради інших; Полліанна — невинувата оптимістка, яка прагне все і всіх навколо змінити на краще, та ін.*)

6. (ЕК, УС) Порівняльна робота

Учитель. (ЕК) Порівняймо образ Тома Соєра в різних видах мистецтва — у літературі, скульптурі та кіно.

Образ Тома Соєра в різних видах мистецтва (у літературі, скульптурі та кінематографі)

Література	Скульптура	Кіномистецтво
Не подається індивідуальний детальний портрет, тому ми можемо уявляти цього хлопчика по-різному; характер зображується в розв'язку, різнопланово, у вчинках, діях, за допомогою ставлення до нього та висловлювань про нього інших героїв	Зображується конкретна особа з індивідуальними рисами обличчя, одягу; фіксується лише один момент із життя героя, обставини, в яких він знаходиться, оточення	Подається конкретний індивідуальний образ, який асоціюється з образом артиста, передаються тільки основні події, внутрішній світ можна оцінити з діалогів (мало монологів, власних роздумів героя й автора, бо це неприпустимо для кіно, тому що сповільнює дію). Твір насичений, динамічний, тримається інтрига, інколи є відступи від авторського тексту

Ілюстрація до книги

Скульптурний пам'ятник Тому Соєру і Гекльберрі Фінну в США

Кадр із кінофільму «Пригоди Тома Соєра і Гекльберрі Фінна»
(1981, реж. С. Говорухін)

(УС) В американського Тома Соєра є український друг — Федько-халамидник із однойменного оповідання В. Винниченка. Це — вічні образи.

Традиційні образи українського й зарубіжного фольклору теж мають багато спільних рис. Це і мачухи, рідні дочки та нерідні, і маленькі, але сильні герої, що перемагають зло, визволяють рідних із біди, і різні чарівники, і багато інших.

▼ Складіть пари героїв світової та української літератур.

Світова література і фольклор
Падчерка, рідна донька
Іссумбосі
Мумі-троль
Чандарава
Онї
Бременські музиканти

Українська література і фольклор
Хуха-Моховинка
Змій
Котик і півник
Бабина дочка і дідова дочка
Котигорошко
Фарбований лис

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Складання усного твору «Значення художньої літератури, мистецтва для становлення особистості, життя людства»

2. Коментування вислову: «Ви думаєте, що ви оцінюєте книгу? Ні, книга оцінює вас»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Опрацювати вступну статтю підручника, уміти пояснювати поняття «художній образ», «традиційний образ», «вічний образ», наводити приклади; підготувати повідомлення, презентації^{(*)1}.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Займи позицію»

▼ Вивчення художніх творів має посідати в житті людини одне з чільних місць.

 Так

 Частково

 Ні

Методична порада. Учні виявляють свою позицію, підносячи руки або займаючи місце біля плаката чи напису на дошці; думка обґрунтовується за бажанням.

¹ Зірочкою (*) тут і далі позначатимуться завдання підвищеної складності.

УРОК 2

ЗОЛОТИЙ ФОНД ПАМ'ЯТІ ЛЮДСТВА

Тема. Міфи народів світу. Поняття про міф. Основні тематичні групи міфів. Відображення єдності людини й природи в міфах різних народів

Мета:

- **навчальна:** дати поняття про міфи, їхні тематичні групи, про популярні міфологічні образи, сюжети, мотиви в різних народів;
- **розвивальна:** розвивати образне й логічне мислення, навички роботи з літературознавчими поняттями, уміння розрізняти міф та казку, визначати теми й мотиви, висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати повагу до духовних надбань минулих поколінь.

Теорія літератури: міф, мотив, міфологічний образ.

Обладнання: видання міфів різних народів (у перекладах), ілюстрації до них, відеоматеріали, ТЗН.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**

Учитель. За часів свого дитинства людство вірило в сильних небесних покровителів, створюючи їх в уяві за своїми образом та подобою. Треба було пояснити багато явищ — і як виник світ, і звідки вітер та дощ, і чому сходить та заходить сонце. Так виникли міфи — у кожного народу свої. На відміну від казки, у міфи вірили як у істину, відповідно вибудовували свої взаємини з «вищими силами» — зверталися до них із молитвами, проханнями, задобрювали подарунками.

Знайомлячись із міфами, ми отримуємо моральні уроки від своїх предків: саме там проголошуються й утверджуються чи не вперше загальнолюдські цінності — Добро, Любов, Справедливість, Честь, Милосердя та ін.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ**Перевірка домашнього завдання. Евристична бесіда**

- ▼ Які факти, події, думки статті підручника здалися вам цікавими, можливо навіть вражаючими?
- ▼ Сучасні інформаційні технології дещо витіснили друковану на папері книгу. Як ви думаєте, чи не загрожує це книзі повним зникненням?

- ▼ Що треба для того, щоб кожен із школярів любив читати хужожню літературу і справді читав її?

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово вчителя

Учитель. Ніхто достеменно не може сказати, коли й де саме вперше виникла людська цивілізація. Учені схилиються до думки, що трапилося це практично одночасно в кількох місцях земної кулі. Це підтверджують також археологічні розкопки. Найдавнішими осередками людства вважають єгипетську, індійську, китайську та деякі інші цивілізації.

Давні люди уявляли собі Всесвіт, Природу як великий рід, що складається із землі, неба, моря й підземного світу. Вони не відокремлювали себе від природи і переносили на неї свої власні риси, людські почуття й стосунки. Саме це було в основі безмежної міфологічної фантастики. Космос — живий велетень, із частин якого можна будувати світ; хвороби і лиха — чудовиська, страхіття, потвори, які поглинали душі людей. Уявлення про силу завжди було пов'язане з багатурукістю.

Отже, міфи, міфологія — це засіб пояснення світу давньою людиною, спроба дати відповідь на запитання: як це з'явилося, як це створено і чому?

Зміст міфу вбачався первісній людині цілком реальним, адже вона не бачила відмінностей між реальним і неймовірним. Для тих, серед кого міф виникав та існував, він був правдою, бо це був результат осмислення реального життя, прийнятий багатьма поколіннями «до них».

Міфи пояснюють походження тварин, рослин, гір, морів, рік, виникнення зірок і планет, походження людей, зміни пір року і пов'язані з ними обряди, великі діяння героїв.

Кожен народ мав свою міфологію. Ознайомимося з найвідомішими з них.

2. (ЕК, УС) Повідомлення учня

— У слов'янській міфології головних богів було небагато, більше — другорядних. Між ними не існувало родинних зв'язків. Спочатку слов'янські боги жили на землі разом з людьми, але земне життя — тяжке, тому головні божества були переселені на небо.

Боги, так званий слов'янський пантеон, поділялися на три рівні.

Вищий рівень: Сварог — бог вогню; Перун — бог грози, військової дружини; Велес (Волос) — бог багатства, достатку, торгівлі, худоби (живе на землі); Дажбог — бог сонця; Ярило — бог родючості, любові, пристрасті, весняного сонця (живе на землі); Хорс — бог місяця; Стрибог — бог війни, смерті, бог грому, дощу, річок; Мокоша — дружина Перуна; Сімаргл — невідомий бог.

Середній рівень: Род — бог долі, зачинатель усього живого, бог природи; Чур — предок, покровитель роду; Рожаниця — богиня долі; Берегиня — богиня краси й домашнього затишку, «хатня» богиня (Оберега, Велика Богиня); Доля — Лихо (Недоля) — дві сестри, діви людської долі, які прядли нитки життя людини; Правда — Кривда; Суд (божий) — найвищий і найсправедливіший, каратель нечисті; Смерть — нечиста, зла сила, близька до ночі і зими.

Нижчий рівень: домовики — дідусі, добрі до добрих хазяїв і недобрі до безгосподарних; водяник — володар підводного царства, водних штормів; упирі, або вурдалаки, — злі небіжчики; злидні — будинкові карлики, що призводять сім'ю до бідності; кікімори — будинкові духи, які шумлять, лякають людей, завдають їм клопоту; блуд — зводить людей з дороги; мара — позбавляє людей розуму; чорт — вся нечиста сила в одній особі.

Герої: Кий, Щек, Хорив.

Слов'янські міфи цікаві, зворушливо поетичні. Послухаймо один із них.

СЛОВ'ЯНСЬКИЙ МІФ ПРО ПОХОДЖЕННЯ СВІТУ

Спочатку були темрява, морок і нескінченна ніч. І не було ні землі, ні неба, ні сонця. Потім із вічності прилетіло Око, і воно пронизало темряву, щоб створити Новий Світ. Око пустило Сльозу-Росинку — з неї виникли Першоптиця і Першобог. Птиця Сокіл мала золоте пір'я й освітила собою темряву ночі. Потім Сокіл пустив Сльозу-Росинку на Око і з'явився острів. Коли Сокіл пролив срібну сльозу на острів, то виникло озеро Живої Води, а пустив зелену сльозу — від неї утворилися чудові квіти й густі трави.

Після цього Сокіл зніс золотий жолудь, і з нього виникло Першодерево — Дуб-Стародуб. На ньому росли плоди безсмертя — молодильні яблука.

Згодом Сокіл-Рід зніс два яйця — біле і чорне — і опустив їх в озеро Живої Води. З часом вони перетворилися на Чорного й Білого Лебедів. Обидва Лебеді з'їли молодильні яблука і стали безсмертними богами: Білобогом і Чорнобогом. Білобог був богом Добра, а Чорнобог — богом Зла, а вдвох вони породили Життя.

Якось Білобог пустив дві світлі сльози — з однієї з'явився красень-велетень Перун. Коли він мив небо, то лив дощ. З другої сльози Білобога утворилась дружина Перуна, жінка-красуня Коляда.

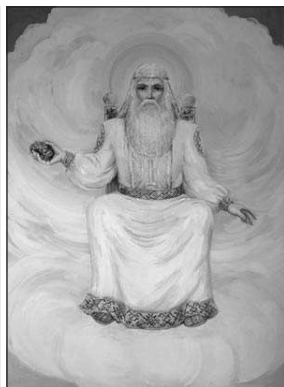
Чорнобог став володарем темряви, він теж пустив дві сльози — з них з'явилися Змій з трьома головами і жінка Мара з гнилими очима та зміями на голові.

Ярило

Дажбог

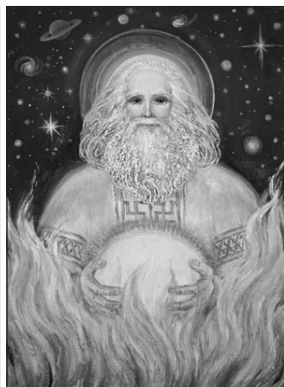
Білобог

Перун

Велес

Сварог

Білобог за наказом Сокола-Рода опустився на дно озера Живої Води, взяв там піску, з якого утворилась земля. Перун також набрав на дні озера піску, і з нього утворились гори. Так виникли земля і гори.

Минув час, і Сокіл-Рід зніс ще один золотий жолудь і золоте зернятко. Із жолудя виріс юнак-дуб, а із зернятка — дівчина-колос. Це були Дажбог і Жива, від них пішов людський рід. Однак

без Сонця нічого не жило на землі. І тоді Сокіл наказав Коляді народити Божича — Молоде Сонце. Так і сталося. Від ніжного погляду Коляди на сина утворилося синє небо. Тепле сонячне проміння пестило землю, і вона породила зерно, луки і ліси.

За літо молодий Божич-Сонце дорослішав, восени — старів і помирав, а Коляда знову народжувала Божича — нове Сонце. Так відбувалося щороку.

3. Робота з підручником. Опрацювання статті підручника про міфи

4. (ТЛ) Робота зі словником літературознавчих термінів

Міф — це сказання про уявлення давніх народів щодо походження Землі, Всесвіту, явищ природи, про богів та героїв, яке сприймалося людьми як достовірне, істинне.

Міфологія — сукупність міфів того чи іншого народу.

Методична порада. Записати визначення до учнівських літературознавчих словничків.

Різновиди міфів

Космологічні	Теологічні	Етимологічні	Календарні (скотарські та землеробські)	Героїчні
Про створення Всесвіту	Про походження богів	Пояснення походження явищ або предметів	Про працю на землі, тварин, про роботи, пов'язані з різними порами року	Про героїв, захисників

5. Опрацювання схеми «Ознаки міфу» (див. попередню сторінку)

6. Складання порівняльної таблиці «Спільне та відмінне у міфах і казках»

Спільне та відмінне у міфах і казках

Міфи	Казки
Спільне	
Усне поширення, фантастичність, нереальні істоти (із сучасної точки зору), явища, події, чарівні предмети, повтори	
Відмінне	
Сприймаються як реальне	Сприймаються як вигадка, фантазія
Міф не показує різницю між Добром і Злом	Відбувається боротьба між Добром і Злом з перемогою Добра
Пояснюють глобальні явища, мало звертаються до повсякденного життя людей	Тісно пов'язані із реальним життям людей, побутом, прагненнями, мріями, фантазіями
Час дії міфу доісторичний	Час дії казки позаісторичний
Основна функція міфу — пояснювальна, ритуальна й сакральна	Основна функція казки — розважальна й моралізаторська та поетична

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Експрес-тестування

1) Міф — це:

- а) оповідання з реального життя людей;
- б) уявлення давніх людей про світ;
- в) фантастичні вигадки, не пов'язані з життям людей.

- 2) Міфологія:
- а) сукупність міфів того чи іншого народу;
 - б) сукупність казок певного народу;
 - в) сукупність ліричних пісень різних народів.
- 3) Міфи пояснюють:
- а) поведінку людей в залежності від умов та обставин життя;
 - б) наукові відкриття в техніці;
 - в) походження Землі, явищ природи, людей, богів і героїв.
- 4) Скільки рівнів мав слов'янський пантеон богів?
- а) Три;
 - б) два;
 - в) чотири.
- 5) Ким був у слов'янській міфології Дажбог (Даждзьбог)?
- а) Богом вогню;
 - б) богом сонця;
 - в) богом родючості.
- 6) Не буває міфів:
- а) космологічних;
 - б) героїчних;
 - в) фантастичних.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Вивчити визначення міфу та міфології, прочитати один з міфів слов'янських народів, намалювати, за можливості, ілюстрації; підготувати повідомлення^(*).

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Міфи мене зацікавили тим, що...

УРОК 3

**«ГЛИБОКЕ ПРОНИКНЕННЯ В КУЛЬТУРУ МИНУЛОГО
Й КУЛЬТУРИ ІНШИХ НАРОДІВ ЗБЛИЖАЄ ЧАС І КРАЇНИ»
(Д. ЛІХАЧОВ)**

Тема. Грецькі міфи. Міф про Прометея. Міфи про Геракла

Мета:

- **навчальна:** поглибити знання учнів про міфологію, ознайомити із найпоширенішими грецькими міфами;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання й коментування художніх текстів, уміння відповідати на питання, висловлювати свої думки, аргументувати їх; розширювати кругозір учнів;
- **виховна:** виховувати любов до читання, допитливість, волелюбність, почуття гідності.

Теорія літератури: міф, мотив, міфологічний образ.

Обладнання: видання грецьких міфів, ілюстрації до них, відеоматеріали, відеозаписи мультфільмів, ТЗН.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**

Учитель. Помандруймо подумки у світ сивої давнини, до Стародавньої Еллади. Древні греки, які її населяли, були людьми мудрими, з багатою уявою й непереможним потягом до прекрасного. Намагаючись пізнати світ і своє місце в ньому, вони створили безліч міфів, якими захоплювався світ і які потім значно вплинули на розвиток усєї європейської культури.

Відомий український учений О. Білецький писав, що давньогрецькі міфи «можна назвати тим золотим фондом, що його в скарбниці своєї пам'яті повинна зберігати кожна освічена людина».

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ**Перевірка домашнього завдання**

1) Визначення міфів, міфології, основних тематичних груп міфів, спільного та відмінного між міфом і казкою

2) Розповідь про пантеон слов'янських богів, переказ одного самостійно прочитаного слов'янського міфу

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Повідомлення учня про грецьку міфологію

— Грецьку міфологію вважають однією з найцікавіших у світі.

Грецький пантеон (*пантеон* — це сукупність богів того чи іншого народу або релігії; храм усіх богів у загальному значенні) складається з богів та їхнього оточення. Міфологічні боги першого покоління — титани та титаніди, діти Урана і Геї. Титани породили нове покоління богів, які жили на горі Олімп.

Це Зевс — верховний бог; Гера — його дружина; Аполлон — син Зевса, бог юності, музики, покровитель мандрівників; Артеміда — сестра Аполлона, богиня рослинності й плодючості, покровителька мисливців; Афіна — богиня мудрості й справедливої війни; Арес — бог війни; Гефест — бог вогню й ковальського ремесла; Гермес — вісник богів, покровитель торгівлі; Аїд — бог підземного царства, світу мертвих, брат Зевса; Пан — бог лісу, поля, худоби та багато інших.

Ось як за грецькою міфологією виникли світ і боги.

Спочатку існував лише вічний, безмежний, темний Хаос. У ньому містилося джерело життя, із нього виникли увесь світ і безсмертні боги. Із Хаосу виникла і богиня Земля — Гея. Вона дала життя всьому, що живе і росте на ній.

Під Землею на неймовірній глибині народився похмурий Тартар — страшна безодня, наповнена вічною темрявою.

Із Хаосу народилася і могутня сила — живильне Кохання — Ерос, а також вічна Темрява — Ереб, темна Ніч — Нюкту. Ніч і Темрява створили Світло — Ефір і райський світлий день — Гемера. Світло розлилося по світу, день і ніч почали приходити на зміну одне одному.

Могутня, благодатна Земля породила безмежне Небо — Уран, високі Гори і вічне Море.

Уран одружився з Геєю, у них народилося 12 могутніх титанів. Титан Океан і богиня Фетіда породили всі ріки світу. Титани Гіперіон і Гея подарували світу своїх дітей — Сонце (Геліос), Місяць (Селену), Зорю — Еос (Аврору).

Від Астрей і Еос виникли зірки та вітри Борей (північний), Евр (східний), Нот (південний), Зефір (західний).

Окрім титанів, земля народила трьох велетенських циклопів з одним оком на лобі і трьох величезних, як гори, п'ятдесятиголових сторуких гекантонхейрів. Їхня могутня сила не знала меж.

Уран зненавидів своїх дітей, заслав їх у глибоку темряву і не дозволяв виходити на світ. Земля-мати страждала від цього

й умовляла своїх дітей повстати проти Урана-батька, але вони боялися, і лише молодший, підступний Крон (Час), забрав у батька владу.

Щоб покарати Крона, богиня Нюкта народила жажливих божеств, які спотворили світ. Це були смерть (Паната), обман (Апату), чвари (Еріда), знищення (Керу).

Крон (Кронос) одружився з Реєю і, щоб уникнути долі свого батька, ковтав усіх своїх дітей. Урятувався лише Зевс, якого мати народила в печері й сховала на острові Крит. Подорослішавши та змужнівши, Зевс повстав проти батька і переміг його. Він оселився на Олімпі разом з іншими богами.

Про богів та героїв цього періоду існує дуже багато міфів, зокрема усім відомі міфи про Прометея, Геракла та інших.

2. Коментоване читання міфу «Прометей»

3. Словникова робота

Учитель. Розтлумачте значення слів *герой, Прометей, титан, безсмертні, смертні, тиран, ефір* та ін.

4. Вибірковий переказ тексту міфу за епізодами або планом, складеним колективно чи запропонованим учителем

Орієнтовний план

1. Життя давніх людей на землі.
2. Походження Прометея.
3. Викрадення вогню.
4. Покарання Зевсом Прометея.
5. Таємниця героя.

5. Складання таблиці-характеристики Прометея

Характеристика Прометея

Риси характеру	Приклади, цитати
Мужній, рішучий	Виступив проти верховного бога Зевса
Гуманний, співчутливий	Допоміг людям у багатьох справах, подарував вогонь
Здатний до самопожертви	Знав про покарання і все ж порушив волю Зевса
Чесний, гордий	«Я не проміню свої страшні муки на ганебне рабство»
Безкорисливий	Допомагав людям, не думаючи про винагороду, похвалу
Розумний, хитрий	Знав, як можна перехитрити Зевса, допоміг свого часу Зевсові здобути владу

Методична порада. Можливий зворотний варіант завдання — за прикладами, цитатами визначити риси характеру Прометея.

6. Узагальнення вчителя

— Отже, героєві давньогрецьких міфів Прометею притаманні безмежна доброта і благородство, людяність, уміння співпереживати, незламність духу, сила волі, терплячість, віра в перемогу справедливості. Давньогрецький поет Есхіл говорив: «Усі мистецтва у людей від Прометея», тому Прометей залишається одним із найулюбленіших героїв і донині.

7. Постановка і розв'язання проблемних питань

- ▼ Чого може навчитися сучасна людина у Прометея?
- ▼ Яка мета бунту Прометея проти богів?

8. Слово вчителя

— Прометей — не єдиний герой у грецькій міфології. Як ви, мабуть, знаєте, його самого звільнив від пут інший герой — Геракл, син самого Зевса і земної жінки Алкмени. Геракл став знаменитим завдяки своїм неймовірним подвигам.

9. Коментоване читання міфів про Геракла («Народження і виховання Геракла», «Немейський лев», «Еріманфський вепр», «Авгієві стайні»)

10. Словникова робота

- ▼ Розтлумачте значення слів *Єхидна*, *Афродіта*, *Ерімант*, *Аполлон*, *Мікени* та ін.

11. Бесіда за змістом твору

Міф «Народження і виховання Геракла»

- а) Яке ім'я дістав Геракл при народженні? (*Алкід*)
- б) Хто були батьки Геракла? (*Зевс і Алкмена, дочка царя Емпріона*)
- в) Хто заважав і хто допомагав Гераклові з першого дня його життя?
- г) Яку «героїчну» освіту отримав Геракл?
- г) Де минали його юнацькі роки?

Міф «Немейський лев»

- а) Як трапилося, що розумний і мужній Геракл був на службі у нікчемного й боягузливого царя Еврисфея?
- б) Як немейський лев діймав людей із навколишніх сіл?
- в) Із якою зброєю Геракл вирушив на велетенського звіра?
- г) Як Геракл переміг лева?
- г) Як повелися цар Еврисфей і його прислужники, побачивши Геракла з велетенською тушею лева?

Міф «Еріманфський вепр»

- а) Де оселився величезний вепр?
- б) Як вепр докучав кентаврам, селянам?
- в) У який спосіб Геракл зміг побороти вепра-людожера?
- г) Як поведився цар Еврисфей, коли Геракл повертався зі здобиччю?

Міф «Авгієві стайні»

- а) Якими були стайні царя Авгія?
- б) Чому Геракл спочатку відмовляється чистити стайні, а потім погоджується?
- в) Як ви думаєте, чистити стайні — подвиг? (*Довідка-цитата: «...ганебно порпатись у гної, однак люди вільно дихатимуть і згадуватимуть його щирими словами подяки».*)
- г) Яке рішення приймає Геракл, щоб виконати це завдання?
- г) Про які риси характеру Геракла свідчить прийняте ним рішення?

12. Робота над образами героїв твору**Характеристика Геракла**

Риси характеру	Приклади, цитати
Сміливий, рішучий	«Сміливо вирушив на небезпечний подвиг»
Кмітливий, тямущий	«...у печері, що мала два виходи... завалив один»
Сильний, мужній, безстрашний	«...кинувся на лева, обхопив його могутніми руками і задушив»
Стриманий, розважливий	«...довелося Гераклові ні з чим повернутися у Тірінф»
Мстивий	«Страшенно помстився великий герой цареві Еліди... і всім союзникам Авгія»
Дбав про людей, допомагав їм	«А найбільша радість для героя — знати, що ти зробив щось добре й марно жив на землі». «Геракл прийшов у Немею й став розпитувати людей, що жили біля лісу, чи далеко лігво лева і як його знайти»

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК**1. (ЛК; УС) Слово вчителя**

— Велич подвигу Прометея, його самовіддане служіння людям, незламність духу захоплювали людей в усі віки. Тому багато письменників, живописців, скульпторів, музикантів

використовували цей образ у своїх творах. Наприклад, Гесіод («Труди і дні»), Есхіл («Прометей закутий»), Овідій («Прометей, або Кавказ»), Платон («Діалоги», «Міф про Прометей»), Кальдерон («Статуя Прометея»), Й. В. Гете («Прометей»), Дж. Г. Байрон («Прометей»), Леонарді («Прометей»), Леся Українка («Прометей»), А. Малишко («Прометей»), композитори О. Скрибін («Поєма вогню»), Ф. Ліст («Прометей»), Р. Вагнер («Прометей»), художники Мікеланджело, Тиціан, Рібейра, Сальватор Роза та багато інших.

Люди завжди мріяли, їм завжди був потрібен герой-захисник, здатний зробити те, чого вони не можуть, тому образ Прометея вічний у літературі та інших видах мистецтва.

2. Повідомлення учня

— У Давній Греції шанували мистецтво і вважали, що воно здатне виховувати здібності людини, пробуджувати в людини її кращі почуття. Але особливою повагою користувався театр, навіть вважався справою державного значення. В Афінах, наприклад, кожен громадянин був зобов'язаний відвідувати вистави. Відвідування театру коштувало чимало, але за тих, хто не мав чим сплатити, розраховувалася держава. Театральні дійства відбувалися тричі на рік, і на них збиралося по кілька тисяч глядачів. Драматичні вистави проходили як змагання драматургів, акторів і хорегів (багатих громадян, які мусили брати на себе всі витрати для організації вистав). Змагання тривало три дні. Кожного дня з ранку грали трагедію одного драматурга, а надвечір виконували комедію. Результати змагань заносили в спеціальні протоколи і зберігали у державному архіві. Переможці отримували грошові премії і вінок з плюща. А хорег мав ще й право поставити собі пам'ятник.

Хор відігравав дуже важливу роль у виставі: він коментував, пояснював усе, що відбувалося на сцені. Іноді хору належало дві третини тексту п'єси. У дії на сцені брали участь лише два або три актори. Актори грали у масках. Кожна маска позначала певний емоційний стан — горе, страх, розпач, радість. За правилами змагань сюжет трагедії міг будуватися лише на основі міфа — невичерпного джерела народної мудрості.

3. Інценівка «Прометей»

Перед завісою, ліворуч і праворуч, розташовуються перший і другий хори по два або три учні у кожній групі.

Перший хор. За сивої давнини люди, що тільки-но розселились по землі, були кволі, безсилі, лякливі.

Другий хор. Зі своєї небесної височини Зевс і не дивився на нуденних людей. Скільки їх гинуло від хвороб та голоду, в боротьбі з жорстокою стихією!

Перший хор. Титан Прометей мав благородне, велике серце, він перший зглянувся на людей, навчив їх будувати світлі житла, користуватися щедрими дарами природи.

Другий хор. Знічев'я боги взялися навіть допомагати людям, навчати ремесел і хліборобства, але за те зажадали від них великої шани і багатих дарів.

Перший хор. Щоб скласти таку угоду, якимось зібралися обидві сторони. Від богів виступав Зевс, від людей — титан Прометей, хоч сам був безсмертний. Він побоювався, що люди не зможуть протистояти богам.

Другий хор. Коли привели жертвовного бика, Прометей сам зарізав його і поділив тушу на дві частини. До більшої поскладав самі кістки, але прикрив їх гарним, лискучим жиром.

Перший хор. Меншу купу, де було смачне м'ясо, Прометей загорнув у брудну бичачу шкуру, ще й поклав зверху гидкі тельбухи.

Другий хор. Як Прометей і сподівався, Зевс узяв собі купу більшу і кращу на вигляд. Відтоді смертні стали їсти м'ясо, а кістки спалювати на шану безсмертним.

Перший хор. Розлютився Зевс, збагнувши, що обдурив його Прометей. А потім надумав кару, аби дошкулити Прометееві: він відмовив смертним у тому, що було їм доконче потрібне, — у життєдайнім вогні.

Другий хор. Пожалів людей своїм великим серцем титан Прометей і сміливо порушив Зевсову заборону.

Перший хор. Він узяв із божественного вогнища у Зевсовій оселі іскру, сховав її у порожній очеретині та й приніс людям на землю.

Другий хор. За цей учинок Зевс звелів закувати титана Прометей в кайдани і припнути на самому краї стрімкої скелі, щоб відступник висів там довгі століття.

Із-за зависи з боку першого хору виходить Прометей. Сила і Влада міцно тримають його за руки, але виступають трохи позаду Прометей. За ними шкутильгає Гефест із великим молотом в руках.

Дійшовши до середини зависи, Сила і Влада спиняються. Прометей робить ще півкроку вперед і теж зупиняється, бо Влада і Сила стримують його. Гефест зупиняється трохи позаду і осторонь від основної групи.

Сила. Ось тут і кінчається пустельна країна диких скіфів і починаються гори Кавказу.

Влада. Настав час виконати вирок Зевса. Гефесте, прикуй цього відступника.

Гефест, тяжко зітхаючи, підходить до Прометея і кладе руку йому на плече. Влада і Сила відпускають руки Прометея.

Гефест. Яке огидне моє ремесло! Хай би хто інший ним володів, тоді я не мусив би приковувати друга до скелі. О Прометею, сину великої Феміди! Я сам плачу з твоєї тяжкої долі, та мушу коритись невблаганному Зевсові.

Прометей спокійно і гордо рушає далі й зникає за завісою біля другого хору. Гефест шкутильгає за ним.

Як тільки вони зникають, чути, як гупає молот. Спочатку тихо, потім кілька разів дужче.

Перший хор. Яка стрімка та круча, де Гефест приковує Прометея!

Сила. От і добре! До цієї скелі люди не дістануться, хоч би як хотіли зарадити своєму благодійникові.

Другий хор. Ані словом не озивається гордий Прометей! Навіть стогону не чути!

Влада. Бий молотом дужче, Гефесте! Щоб Прометей не зміг у путах і поворухнутися!

Гупання молота припиняється.

Другий хор. Яку жорстоку кару Зевс вигадав! Очам нестерпно дивитися на Прометея.

Виходить Гефест, він знесилений і пригнічений.

Гефест (*скрушно*). Ніхто йому тепер не зарадить.

Влада. Годі вболівати за тим зухвальцем, ходімо звідси.

Сила. А ти, Прометею, можеш тепер ремствувати проти Зевса та дбати про жалюгідних смертних людей.

Сила, Влада та Гефест ідуть.

Завіса відкривається. У центрі імпровізованої сцени декорація, яка імітує верхівку скелі. До скелі прикутий Прометей. Голова опустилася йому на груди.

Прометей (*підводячи голову*). О божественний ефіре! О мати-земле і сонце ясне, всевидюще! О бистрокрилі вітри, хвилі невтомного моря! Погляньте, як покарав мене Зевс за те, що я був прихильний до смертних і приніс їм вогонь. Я знав, що Зевс мене покарає. Страшні мої муки, та я не зрікаюся свого вчинку.

Перший хор. Настане час, і мужній Геракл звільнить Прометея, розірве його залізні пута.

Другий хор. Прометей стане вільним, а смертні люди, заради яких він прийняв страшні муки, носитимуть відтоді на згадку про нього металеві каблучки. Так каже легенда, але чи це правда, ніхто не знає.

Перший хор. Однак знають усі: в тих мужніх, волелюбних людей, що віддають свої сили й розум, усе життя на благо інших людей, палає в серцях іскра незгасного Прометеевого вогню.

А сам Прометей оживає знову і знову в творах мистецтва. Так завдяки смертним людям став справді безсмертним тираноборець-титан.

Завіса.

4. Виконання завдання^(*)

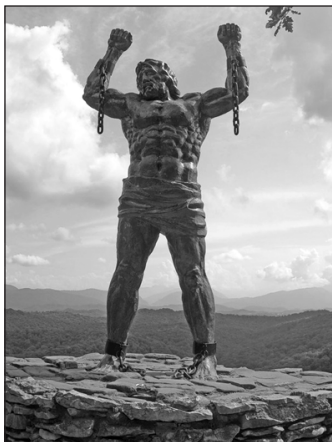
Учитель. Закінчіть назву подвигу Геракла: немейський... (*лев*); лернейська... (*гідра*); керинейська... (*лань*); еріманфський... (*вепр*) і битва з... (*кентаврами*); Авгієві... (*стайні*); ... (*коні*) Діомеда; ... (*пояс*) Іпполіти; ... (*жорови*) Геріона; ... (*пес*) Кербер; ... (*яблука*) Гесперід.

5. (УС; ЛК) Слово вчителя

Учитель. (УС) Перший подвиг величного героя ілюструє композиція на Бучацькій ратуші, де зображено, як Геракл роздирає пащу немейському левові. Статуя Геракла є також в Ужгородському замку. Ця скульптура ілюструє другий подвиг героя — знищення лернейської гідри. Згідно з однією з легенд Геракл був першим «курортником» в Євпаторії (Керкінітиді). В Євпаторії було знайдено сім вапнякових рельєфів, що зображають великого героя на відпочинку. На кожному з рельєфів Геракл тримає в руці келих вина.

(ЛК) Образи давньогрецької міфології використовувалися ще античними авторами; завдяки творам, що дійшли до нас, ми й знаємо про багатьох героїв давньогрецької міфології. Ці образи полюбилися європейцям своєю об'ємністю, і багато письменників протягом століть знову й знову до них поверталися. Серед популярних до сьогоднішнього дня героїв — Едіп, Медея, Федра, Електра, Антигона, Одісей, Прометей і багато інших.

Художники різних епох і стилів не обходили своєю увагою давньогрецьку міфологію. І хоча в середні віки живопис зосередився в основному на християнських сюжетах, в епоху Відродження живописці з більшим ентузіазмом приймалися зображувати міфологічні сюжети на своїх полотнах. В епоху модерну на тлі загальних змін в образотворчому мистецтві інтерес до класичних міфологічних сюжетів трохи згас, зате відродився інтерес до міфічних чудовиськ, образи яких активно використовуються в сучасному мистецтві.

Орлині скелі Сочі: Прометей

Дніпродзержинськ: Прометей

Вітчизняні живописці традиційно зверталися до теми слов'янської міфології, зображуючи на своїх картинах як билинних богатирів, так і міфічних істот слов'янської міфології.

6. Евристична бесіда

- ▼ Чому Геракл здійснив 12 подвигів: це була воля богів чи його власне бажання?
- ▼ Чим Геракл відрізнявся від царя Еврисфея, чиї доручення він виконував?
- ▼ Що в цьому герої позитивне, а що — негативне?
- ▼ Чому Геракл — улюблений герой не лише давніх греків, а й багатьох пізніших поколінь інших народів?

7. Підсумок учителя

— Міфи про героїв — напівбогів-напівлюдей — склалися у ті далекі часи, коли давня людина почала замислюватися над світом, його будовою і прагнула визначити своє місце у цьому світі. За допомогою таких міфів люди намагалися не тільки пояснити незрозумілі й загрозливі явища оточуючого середовища, а й уявити засоби приборкання природи. Герої уособлювали кращі людські риси: хоробрість, силу, відвагу, мудрість, здатність кохати і творити прекрасне, палке бажання стати господарем власної долі, підкорити сили природи. Геракл — один із найвідоміших героїв давньогрецької міфології. Уславлення в міфах подвигів Геракла — це спроба утвердити безмежні можливості людини, її прагнення творити добро. Минули тисячоліття, але образ, створений фантазією давніх людей, приваблює і сьогодні.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Читати, переказувати міфи про Прометея, Геракла; намалювати або дібрати ілюстрації^(*); записати до зошитів, що Прометей зробив для людей.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Моральні уроки міфів я вбачаю в тому, що...

УРОК 4

«ЛЮДИ — СМЕРТНІ БОГИ, А БОГИ — БЕЗСМЕРТНІ ЛЮДИ» (ГЕРАКЛІТ)

Тема. Грецькі міфи. «Дедал і Ікар»: уславлення винахідливості людського розуму в міфі про Дедала. «Нарцис»

Мета:

- **навчальна:** ознайомити учнів з героями критського циклу міфів; допомогти досягнути ідейно-художній зміст творів;
- **розвивальна:** розвивати образне й логічне мислення; удосконалювати навички виразного читання, виділення головного, відповідей за змістом прочитаного;
- **виховна:** виховувати прагнення дітей до втілення найсмівливіших і найпрекрасніших мрій, волелюбність, уміння знаходити вихід із скрутного становища, неприйняття егоїзму та неадекватного самосприйняття.

Теорія літератури: міф, міфологія, вічний образ.

Обладнання: карта стародавнього світу, слайди чи ілюстрації до міфу про Дедала та Ікара, репродукції картин на міфологічні сюжети.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу (з елементами нетрадиційного типу — заочної мандрівки).

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

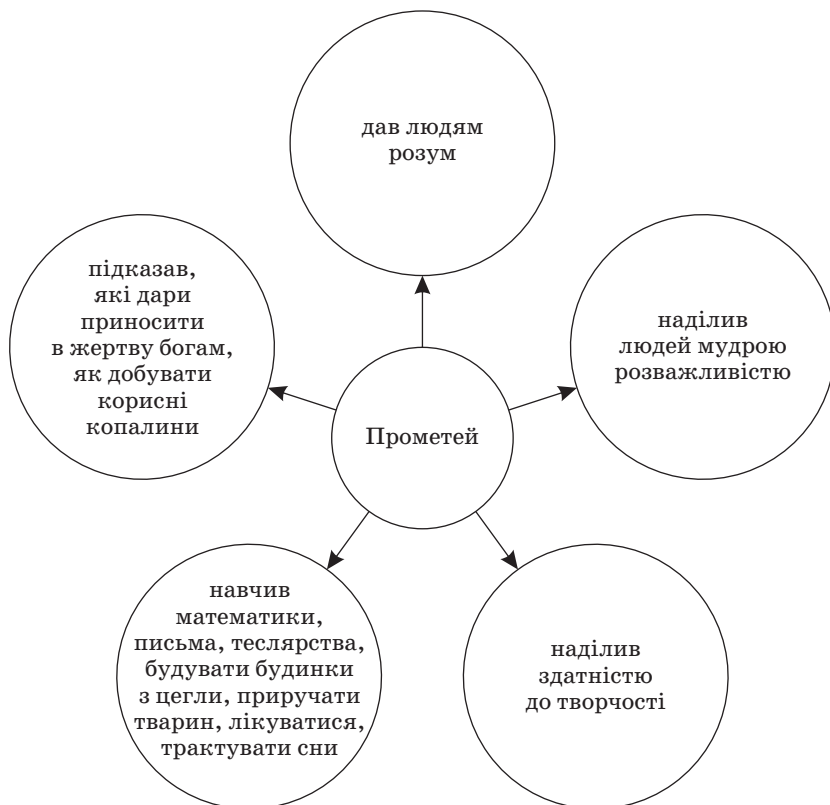
II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Назви островів Східного Середземномор'я відомі кожній освіченій людині: Кіпр, Родос, Самос та інші... Якщо

вірити міфам, то всі вони були місцем народження чи виховання олімпійських богів: Зевса, Аполлона, Артеміди, Гефеста, Афродіти, Посейдона, Геліоса. Так це було чи не так, але вчені-історики, археологи, мистецтвознавці й до цього часу знаходять на цих землях свідчення високої культури давніх острівних народів, їхніх зв'язків з іншими народами.

Наша заочна мандрівка розпочнеться з відвідин одного з найбільших серед цих островів, який, за міфом, став місцем притулку і захисту головного олімпійського бога. Саме на цьому острові, у печері, Рея заховала новонародженого Зевса від його батька Кроноса. Це острів Крит.

Саме на цьому острові ми зустрінемося з героями міфу «Дедал та Ікар». Розповідається в ньому про волелюбних, сміливих та відчайдушних людей, які посміли у мріях і в реальності дорівнятися до безсмертних богів — піднятися у небо, як птахи.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Переказ прочитаних міфів про Прометей та про Геракла

2) Заповнення схеми на тему «Що Прометей зробив для людей»
(див. попередню сторінку)

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово вчителя

— Цікава легендарна історія острова, на якому відбувається дія міфу. Про це нам розповість критський жрець, який випадково до нас потрапив.

2. Повідомлення учня

Учень (*у костюмі жерця чи просто елліна — білій туніці*). Якось могутній Зевс-громовержець безтямно закохався у фінікійську царівну Європу. У подібі бика він викрав кохану і відплив із нею до берегів острова Крит. Прощаючись, бог звелів дівчині йти на острів, де на неї чекав цар Астерій, з яким вона мала одружитися.

Усе сталося так, як було сказано сонцесяйним Зевсом. Астерій справді чекав на Європу багато років. Йому напроорокували, що з моря з'явиться дівчина у східному одязі з прекрасним намистом на шії і, ставши його дружиною, народить трьох могутніх і мудрих синів. Благочестивий Астерій залишив свою столицю Кнос і, оселившись на східному узбережжі Криту, терпляче чекав. Побачивши Європу, він упав перед нею на коліна й освідчився в коханні. Згодом у Європи народився син Мінос, який був дитиною Зевса. Незадовго до смерті Астерій призначив Міноса своїм спадкоємцем. Бажаючи переконатися у правильності свого вибору, старий цар вийшов на берег і звернувся до володаря моря Посейдона з проханням, щоб він на знак схвалення дав жертвовного бика. І викинув Посейдон із морської глибини бика небаченої краси, котрий доплив до берега і вийшов на землю. Так Мінос став царем. При ньому Кнос оголосили столицею Криту, і всі міста острова підкорилися Міносу. І було мудрим його правління...

3. Коментоване читання міфу «Дедал та Ікар»

4. Словникова робота

Учитель. Розтлумачте значення слів *зодчий, лабіринт, герой* та ін.

5. Слово вчителя

— У міфах еллінів відбилися різні нездійсненні для тих часів мрії людства: приборкання сил природи, освоєння далеких морів та земель, опанування повітряного простору. Ці мрії, що дають нам уявлення про світогляд тогочасної людини, і славні вчинки героїв залишилися у народній пам'яті завдяки міфам. Міфи виникли задовго до того, як у Давній Греції поширилося письмо. Тому один і той самий міф міг існувати у різних варіантах. У цьому ви можете переконатися, прочитавши міф про Дедала та Ікара в різних збірках.

6. Евристична бесіда

- ▼ Доведіть, що у Давній Греції шанували науки і культуру.
- ▼ Як сприйняли афіняни звістку про смерть Талоса? Чому Дедала звинуватили у смерті небожа?
- ▼ Як почувався Дедал на острові Крит? Що розраджувало і втішало митця під час вигнання?
- ▼ Чому Мінос не хотів відпустити Дедала на батьківщину?
- ▼ Як народилися в Дедала дивна і прекрасна думка про політ? З якими словами звернувся він тоді до Зевса?
- ▼ Доведіть, що митець доклав чимало зусиль, аби його мрія повернутися на батьківщину здійснилася.
- ▼ Які настанови давав батько Ікарові, коли вчив його літати?
- ▼ Які почуття охопили Ікара у небі? Чому він забув батькову засторогу?

7. Постановка та розв'язання проблемного питання

- ▼ Чому втіленням одвічної мрії людства про крила став не розумний і розважливий Дедал, а неслухняний, завзятий хлопець Ікар?

8. Інценівка «Дедал та Ікар»

Перед завісою ліворуч клином стоїть хор: попереду Провідник хору, праворуч і ліворуч по два хористи.

Хор. Колись, за сивої давнини, в Афінах жив великий митець, різьбяр і будівничий Дедал. Він зводив великі палаци і храми, що вражали всіх своєю стрункою будовою.

Провідник хору. Учнем Дедала став його небіж Талос, ще підліток, але такий тямущий, що сам Дедал чудувався, як швидко хлопець все переймає і сам уже створює дивовижні речі.

Перший хорист. Як же тяжко вразила Афіни звістка про те, що Талос, гуляючи з Дедалом Акрополем, спіткнувся і впав з висоти.

Провідник хору. У його смерті афіняни звинуватили Дедала, мовляв, той із заздрощів надумав позбутися свого учня і сам зіштовхнув його вниз.

Хор. Чи правда то була, а чи вигадка — ніхто не міг би сказати, хіба що сам Дедал, та йому вже не йняли віри, і афінський люд засудив митця на вигнання.

Провідник хору. Кинув Дедал напризволяще свою майстерню і незавершену роботу, сів на корабель, довго плів і нарешті дістався острова Крит.

Другий хорист. Мудрий і владний правитель острова цар Мінос спершу ласкаво прийняв славетного майстра.

Хор. Та митець тяжко сумував за батьківщиною і почувався на Криті рабом.

Завіса відкривається. На сцені, праворуч від центру, — «трон», на троні — Мінос. У центрі сцени стоїть Дедал.

Дедал. Справедливий Міносе! Відпусти мене на батьківщину, я вже старий і хочу померти на рідній землі.

Мінос. Ні! Ні! Ні!

Дедал. Я доведу, що моє мистецтво сильніше за твою владу! Я буду вільним! Мій син побачить рідні Афіни!

Завіса.

Хор розташовується у центрі ширшим клином.

Провідник хору. Зрозумів тоді митець, що він може покластися тільки на себе, на свою голову й руки.

Перший хорист. І зробив тоді майстер крила з пір'я та воску.

Другий хорист. І навчив він свого сина літати.

Третій хорист. І одного ранку знялися Дедал та Ікар у безхмарну блакить.

Четвертий хорист. І ніхто у царському палаці того не бачив.

Перший хорист. Бачили тільки орачі в полі.

Другий хорист. Бачив пастух, що гнав череду.

Третій хорист. Бачив рибалка, і вудка випала з його тремких рук.

Хор. Усі вони подумали, що то летять безсмертні боги.

Із-за завіси «вилітають» Дедал та Ікар з крилами за спиною.

Дедал. Пам'ятай, сину! Не можна підійматися дуже високо, бо сонце палюче, воно розтопить віск. А низько над морем теж не лети, щоб хвилі не намочили тобі крил. Тримайся середини. Не шукай власної дороги, а лети за мною.

Ікар. Яке щастя, батьку, змахнути, наче могутній птах, великими крилами і відчутти, що вони підносять тебе ще вище, туди — у блакитну безодню!

Дедал. Тримайся середини!
Ікара (*у захваті*). Усе вище, вище!
Ікар «залітає» за завісу.

Дедал (*кружляє на одному місці, не бачить, що Ікара вже немає*). Тримайся середини! Тримайся середини!

Голос Ікара. Вище батьку, вище, аж до золотого сонця!

Дедал (*із жахом*). Сонце палюче!

Голос Ікара. Батьку, батьку, я гину.

Дедал. Сину! Сину!

Зникає за завісою.

Провідник хору. Ікар загинув.

Хор. Але він відчув радість вільного лету і віддав за це власне життя.

9. Літературний диктант «Вставте одне слово»

У Дедала був талановитий учень, його небіж Хлопець випадково загинув, а звинуватили в цьому Митця засудили до Дедал поплив кораблем на острів ... , де правив цар Майстер дуже сумував за Але треба було якось жити, і Дедал із часом одружився. У нього народився син, якого назвали А в царя народився потворний син із головою та хвостом (*кого?*)

Дедалові доручили побудувати хитромудрий палац, велетенський Майстер так хотів повернутися додому, а його тримали як

Дедал на березі моря часто спостерігав за птахами й придумав, як можна втекти — треба навчитися Майстер зліпив із воску та пір'я Летіти він вирішив із

(Ключові слова: Талос, Дедала, вигнання, Кріт, Мінос, батьківщиною, Ікаром, бика, Лабіринт, невільника, літати, крила, сином.)

10. (ЛК) Слово вчителя

— Образу Ікара як втіленню одвічної мрії людини про небо, присвячено багато творів мистецтва різних видів та жанрів, наприклад, музика Ш. Каллоша, поезії Р. М. Рільке «Орфей, Еврідика і Гермес». Сучасна поетеса Олена Карпенко пише:

Я сонця жовток випити можу
І хочу розвіяти хмари волоссям,
Та крила — занадто важкая ноша
Для того, хто ще не літав досі.

Я — батьковий син! Я не можу в рамках,
Я хочу все вище — до сонця хочу!

Я небо як матір кохав змалку,
А піт — разом з воском розтопленим — в очі.

Нехай терпнуть руки — до жару, до дзвону,
Хай вискочить серце, хай висохне слина.

Я хочу пізнати цю мить невгамовну.
Останню мить! Перед самим падінням.

11. Підсумок учителя

— У міфі про Дедала та Ікара знайшли своє пояснення назви острова Ікарія та Ікарійського моря.

Від Дедала пішов рід митців Дедалідів, і слава його не згасла. Людям залишилися також прекрасні споруди і статуї. А ім'я Ікара стало символом самопожертви в ім'я здійснення крилатої мрії.

Дедал та Ікар

Караваджо. Нарцис

12. Коментоване читання грецького міфу «Нарцис»

13. Словникова робота за запитаннями учнів

14. Літературна вікторина

Міф «Нарцис»

- ▼ Назвіть ім'я матері Нарциса. (*Німфа Ліріонея*)
- ▼ У кого німфа дізналася про долю свого сина? (*У віщуна Гіресія*)
- ▼ Хто захоплювався красою Нарциса? (*Молоденькі німфи*)
- ▼ Чому Нарцисові не подобалися красуні-німфи? (*Він не знав кохання*)
- ▼ Хто покарав Ехо і за що? (*Богиня Гера за те, що та її заговорювала і покривала витівки Зевса*)
- ▼ Як було покарано Ехо? (*Втратила власну мову і могла лише повторювати чужу*)

- ▼ Хто покарав Нарциса за жорстокість до Ехо? (*Афродіта, богиня краси*)
- ▼ Де Нарцис побачив своє відображення? (*У ручаї, як у дзеркалі.*)
- ▼ Від чого помер Нарцис? (*Від кохання до себе — не міг відірватися від свого зображення на воді.*)
- ▼ Що сталося з Ехо? (*Перетворилася на каміння та голос — луно*)

15. (ЛК) Слово вчителя

— Міф про Нарциса переповів Овідій у «Метаморфозах». На сюжет міфу створили опери Франческо Каваллі, Алессандро Скарлатті, Крістоф Віллібальд Глюк; Педро Кальдерон де ла Барка написав драму.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Бесіда

- ▼ Які природні явища пояснююся в міфі про Нарциса? (*Виникнення луни та квітки нарциса*)
- ▼ Якою є ідея цього твору? (*Засудження себелюбства, егоїзму, неспроможності любити*)

2. (ТЛ) Пояснення крилатих висловів із давньогрецьких міфів (за міфологічними словниками, словниками крилатих висловів та за здогадом)

- Ахіллесова п'ята (*слабке, вразливе місце*).
- Прокрустове ложе (*штучна міра, до якої силоміць щось припасовують або під яку щось підганяють*).
- Нарцис (*самозакохана людина*).
- Осідлати Пегаса (*навчитися писати поетичні твори, стати поетом*).
- Вогонь Прометея (*незгасне прагнення до досягнення високої мети*).
- Авгієві стайні (*означає надзвичайно забруднене місце, велике безладдя або вкрай занедбані й заплутані справи*).
- Яблуко розбрату (*предмет суперечок, причина ворогування*).
- Золоте руно (*багатство, яким хтось прагне оволодіти; омріяна мета*).
- Сізіфова праця, сізіфів труд (*безплідна, важка, нескінченна, а то й зовсім непотрібна праця*).
- Нитка Аріадни (*означає дороговказ, провідну нитку, порятунк*).
- Піднятися на Олімп (*досягти слави*).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст міфів, уміти переказувати, коментувати, висловлювати свою думку про героїв.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Із міфічних героїв мені найбільше припав до душі...

УРОК 5

«НЕМОЖЛИВО ПЕРЕОЦІНИТИ ЗНАЧЕННЯ ГРЕЦЬКОЇ МІФОЛОГІЇ ДЛЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ...» (О. БІЛЕЦЬКИЙ)

Тема. Грецькі міфи. «Орфей і Еврідіка», «Пігмаліон і Галатея», «Деметра і Персефона»

Мета:

- **навчальна:** ознайомити із іншими грецькими міфами; допомогти зрозуміти їхні головні думки та художні особливості;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, коментування художніх текстів, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до мистецтва, естетичний смак, прагнення до духовного розвитку.

Теорія літератури: міф, мотив, міфологічний образ.

Обладнання: виставка творів, ілюстрації до них, відеозаписи мультфільмів, відеоматеріали до теми, ТЗН.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Давні греки вважали, що є на світі дві великі сили — кохання й мистецтво. І це твердження ще ніхто не спростував. Прекрасному співові Орфея не могли опиратися навіть дикі звірі, навіть чудовиська підземного царства, а його палке кохання до дружини відкривало всі двері, хоча й не врятувало Еврідіки. Елліни настільки любили поезію, музику, що увічнили їх у назві сузір'я Ліри. Сила кохання оживила холодну мармурову

статую Галатеї й ошчасливила майстра Пігмаліона. Материнською любов'ю пояснювали люди щорічні цикли розквіту та згасання земної природи, створивши зворушливий міф про Деметру й Персефону. Детальніше про це — на уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Виразне читання фрагментів з міфів «Дедал та Ікар», «Нарцис», переказ, коментування

2) Порівняння образів Дедала та Ікара; визначення спільного й відмінного

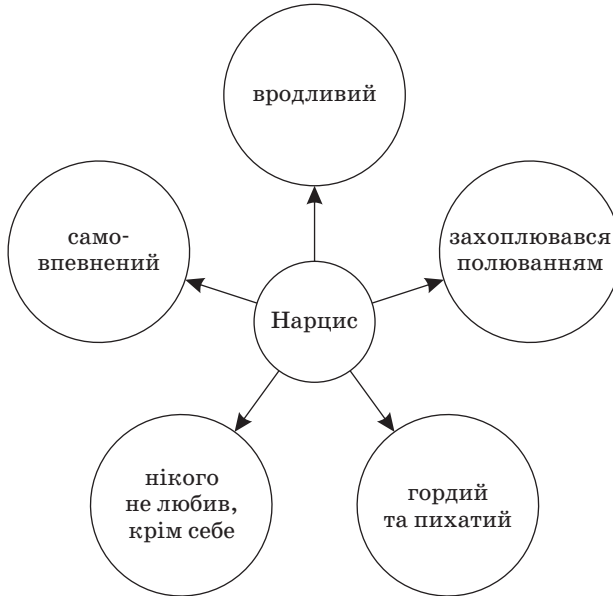
Дедал	Ікар
<i>Спільне</i>	
Родичі; сумували за батьківщиною; прагнули свободи; відчували красу й творили її	
<i>Відмінне</i>	
Великий митець, різьбяр, будівничий	Неслухняний, завзятий, необережний
Мудрий, розважливий, кмітливий	Захопився красою польоту, став шукати власної дороги
Сміливий; турботливий батько	Поплатився життям за своє захоплення

Фредерік Лейтон. Орфей та Еврідіка

3) Інтерактивна вправа «Сонечко»

Учитель. Складіть схему «Сонечко» за образом Нарциса. Що в ньому приваблює вас, а що — ні?

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання міфу «Орфей і Еврідіка»

2. Словникова робота за запитаннями учнів

3. Обмін враженнями про прочитане, евристична бесіда

- ▼ Яким чудовим даром володів Орфей? (*Прекрасним співом і грою на кіфарі*)
- ▼ Чому померла Еврідіка? (*Її вкусила змія*)
- ▼ Що вирішив зробити Орфей, щоб побачити свою кохану? (*Спуститися в царство мертвих*)
- ▼ Як називалася підземна ріка, за якою починалося царство мертвих? (*Стікс*)
- ▼ Хто був перевізником на цій ріці? (*Харон*)
- ▼ Хто ховався за колонами замку Аїда з кнутами з живих зміїв? (*Спогади*)
- ▼ Кому одному дозволено веселитися у підземному царстві. (*Молодшому братові бога Смерті — Сну, юному Гіпносу*)

- ▼ Чим зачарував Орфей Аїда? (*Своїм співом*)
- ▼ Хто допоміг Орфееві умовити підземного владику? (*Дружина Аїда Персефона*)
- ▼ Чому Орфей не врятував Еввідіку? (*Порушив наказ Аїда не озиратися під час виходу з підземного царства*)
- ▼ Символом кого чи чого вважають Орфея? (*Поезії, музики, не-вмирущого кохання*)

4. Інтерактивна справа «Мозковий штурм»

- ▼ Визначте головну думку міфу «Орфей і Еввідіка».

Очікувані відповіді

- Не сумніватися, вірити в можливість щастя та вічних почуттів.
- А щастя було таким близьким, таким можливим.
- Кохання й мистецтво — дві великі сили.

5. (ЛК) Слово вчителя

— Образи Орфея та Еввідіки дуже популярні в мистецтві: це опери «Еввідіка» (Я. Пері, 1600), «Орфей» (К. Монтеверді, 1607), «Орфей і Еввідіка» (К. В. Глюк, 1762), оперета «Орфей в пеклі» (Ж. Оффенбах, 1858), зонг-опера «Орфей і Еввідіка» (А. Журбін, 1975), п'єса «Еввідіка» (Ж. Ануй, 1942).

Російська поетеса Арома Булатова пише:

Семизвучная пела кифара —
Слух имеющий, всякий пленён.
Пали ниц перед трепетным даром
И Аид, и суровый Харон.

Шли на голос прозрачные лики
Из покинувших брэнную жизнь.
...И дрожащая тень Эвридики
Умоляла тебя: «Оглянись!»

Ты не знал. Было ей очевидно
(И от боли стонало в груди),
Что из тёмного царства Аида
Должен выйти был кто-то один...

6. Виразне читання міфу «Пігмаліон і Галатей»

7. Словникова робота за запитаннями учнів

8. Обмін враженнями про прочитане

- ▼ Що вразило вас у цьому творі? (*Відповіді учнів.*)
- ▼ Які дві великі сили поєдналися в міфі? (*Мистецтво й кохання*)
- ▼ Хто така Кіпріда? (*Це друге ім'я Афродіти*)

9. Коментування художнього твору

Учитель. Прокоментуйте фрагменти твору (про кого чи що йдеться, який вид опису, якими художніми засобами створений).

1. Нарешті сніжно-біла статуя готова. Якої дивної вроди в неї обличчя, яке високе ясне чоло, які очі вимовні! Вона наче жива, здається, зараз милі уста всміхнуться ласкаво й принадно, а ніжні дівочі руки простягнуться до нього, її творця.
2. Збентежено дивиться Пігмаліон на свій витвір, і серце йому завмирає від незнаного щастя. О, якби боги вселили в камінь людську душу! Він так прагне цього, так мріє про неймовірне, що, коли обережно торкається пальцями білого пароського мармуру, камінь наче не такий холодний, як завжди. І різьбяр уже сам не може збагнути — чи мрамур це, а чи живе тіло?
3. Митець промовляє ласкаві слова до статуї, обіймає її, цілує. «Як їй, мабуть, незатишно!» — похоплюється він і вкриває коштовними шатами прекрасне тіло. Блискучими самоцвітами, коралями і стрічками прикрашає він дівочу голівку, і шию, і руки, — і все їй личить, усе тільки відтіняє її неземну вроду.
4. Тоді зраділий, збентежений від щастя Пігмаліон схопив своє створіння в обійми і поцілував у теплі уста. Статуя — ні, не статуя, а жива дівчина — зашарілася й підвела ясні очі.

10. Виразне читання міфу «Деметра і Персефона»

11. Словникова робота за запитаннями учнів

12. Обмін враженнями, виконання завдань дослідницького характеру

- ▼ Елементи яких видів міфів поєдналися в цьому творі? (*Про богів, топонімічні, землеробські, про походження птахів*)
- ▼ Визначте, якими видами опису є подані фрагменти.
 - Висока, ясночола, у вінку із золотого колосся й червоних маків, встигала вона скрізь, пильнуючи, чи добре вродило у полі, чи гарно ліс зеленіє і чи соковита трава на пасовиськах. (*Портрет*)
 - Там, серед гаю, сяяло чисте плесо глибокого озера, де попід берегом тихо плавали білі лебеді, ховаючись у затінку дерев, що зеленим вінком стали довкола. А далі ясніла поляна, всіяна барвистими квітами. (*Пейзаж*)
 - Зненацька далеко попереду засяяла якась незнана квітка. Велика китиця ясно-червоних суцвіть вабила зір, блискуче листя сяяло проти сонця і ледь-ледь тремтіло. У захваті схилилася юна Кора над вогнистою квіткою, що пахла солодко й дивно. (*Опис квітки*)

- Аскалафове тіло раптом укрилося пір'ям, руки перетворились на крила, на ногах повиростали кігті, на обличчі з'явився дзьоб, очі поробилися круглі, великі, вуха ж — зовсім маленькі. Так Аскалаф обернувся на лиховісного нічного птаха — сича. (*Опис птаха*)

Деметра, копія скульптури Фідія

13. (ЛК) Слово вчителя

— Образ Персефони надихав багатьох митців: художників Рембрандта ван Рейна й Пітера Пауля Рубенса, скульптора Джованні Лорренцо Берніні, поетів Йоганна Вольфганга Гете й Олександра Сергійовича Пушкіна, композиторів Клаудіо Джованні Антоніо Монтеверді, Каміля Сен-Санса й Ігоря Федоровича Стравінського.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Експрес-тестування

Методична порада. Можна 12 запитань розділити по 6 для двох варіантів.

1. Орфей грав на:

- а) гітарі;
- в) флейті;

- б) кіфарі;
- г) сопілці.

2. Який чудесний дар Орфея заворожував і людей, і звірів, і богів?
а) *Снів*; б) гіпноз;
в) танець; г) акторська гра.
3. Дружину Орфея звали:
а) Афродіта; б) *Еврідіка*;
в) Афіна; г) Деметра.
4. Які стосунки були в Орфея із дружиною?
а) Вони ненавиділи одне одного;
б) байдуже ставилися одне до одного;
в) *сильно кохали одне одного*;
г) дружні, приятельські.
5. Щоб повернути дружину, Орфей зважився:
а) *спуститися в підземне царство*;
б) піти на Олімп із проханням до Зевса;
в) підняти повстання на землі;
г) попросити допомоги в Геркулеса.
6. Аїд — це:
а) бог виконання бажань; б) *бог підземного царства*;
в) бог закоханих чоловіків; г) покровитель заміжніх жінок.
7. Дружину Аїда звали:
а) Деметра; б) *Персефона*;
в) Афіна-Паллада; г) Галатея.
8. Яка риса характеру згубила намір Орфея і його палке бажання?
а) *Нетерплячість, відсутність витримки*;
б) несерйозність, легковажність;
в) жорстокість, нетерпимість;
г) розгубленість, несміливість.
9. Пігмаліон був:
а) музикантом; б) художником;
в) *скульптором*; г) актором.
10. Найкращим витвір Пігмаліона — це:
а) статуя коня;
б) *статуя дівчини*;
в) портрет дівчини на картині;
г) збудований для дівчини палац.
11. Кохану для Пігмаліона допомогла оживити:
а) Афіна; б) Персефона;
в) Деметра; г) *Кіпріда*.
12. Деметра — богиня:
а) *землеробства*;
б) краси;
в) митців; г) кохання.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст міфів, навчитися виразно читати, переказувати, коментувати, висловлювати свої думки про прочитане; підготувати повідомлення^(*).

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Займи позицію»

- ▼ Знання міфів розширює кругозір, сприяє духовному збагаченню людей.

Так

Частково

Ні

Методична порада. Учні виявляють свою позицію, підносячи руки або займаючи місце біля плаката чи напису на дошці; думку обґрунтовують за бажанням.

УРОК 6

«ЗАВЖДИ НА СВІТІ ЗНЕВАЖАЛОСЬ ЗЛО...» (КААНИ)

Тема. Індійські міфи. «Творення», «Про створення ночі», «Про потоп», «Про золоті часи»

Мета:

- **навчальна:** ознайомити зі змістом та особливостями давніх індійських міфів;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, коментування фольклорних творів, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до книги, прагнення до пізнання світу, засвоєння загальнолюдських духовних цінностей, що утверджуються в усній народній творчості.

Теорія літератури: міф, мотив, міфологічний образ.

Обладнання: виставка творів, ілюстрації до них, відеозаписи мультфільмів, відеоматеріали про Індію, ТЗН.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Індія — країна багатовікової цивілізації, витоки якої беруть початок у другому і навіть у третьому тисячоліттях до нашої ери. Індійці зробили величезний внесок у світову культуру і науку. Наприклад, цифри, що використовуються більшістю народів світу, були винайдені в Індії. Європейці перейняли ці цифри від арабів, і тому їх помилково називають арабськими. Індійські вчені започаткували алгебру, геометрію та тригонометрію. Всесвітньо відомими є давні пам'ятки індійської літератури — «Махабхарата» і «Рамаєна».

Індійські художники, скульптори та архітектори залишили чудові пам'ятки архітектури, скульптури та живопису, які вславили Індію і дали підставу називати її «країною Див».

Давньоіндійські міфи не так популярні в Європі, як міфи грецькі чи скандинавські. Та вони ввійшли в літературу цієї країни так давно (від 3 до 3,5 тисяч років тому), що збереглися майже в незмінному вигляді.

Боги Давньої Індії, звичайно, схожі на вже відомих нам богів. Але зовсім не схожа на все, що вже знаємо читачеві, та роль, яку в цих міфах відіграють мудреці. Це знавці священних обрядів, що володіють таємницями магії. Вони зазвичай божественного походження, але досягають могутності не завдяки йому, а через тривале відлюдництво. Їхні чудесні здібності — дар, отриманий у нагороду за духовні подвиги. Зосередившись на пізнанні та виконанні вищих законів світу, мудреці відмовляються від усіх радощів життя — від багатства, кохання, сім'ї. Зате могутність їхня нерідко перевищує владу й силу самих богів.

Хто ж нагороджує мудреців за їх духовні подвиги? Це завжди робить Брахма, творець Всесвіту, який установив його закони. Творець світового порядку майже не втручається у хід подій, пов'язаних із його тимчасовими порушеннями. Для цього існують інші боги: Вішну, Шива, Індра. А також мудреці: Ч'явана, Агастья. І зовсім не випадково мудреців називають брахманами, тобто майже так, як і Бога-Творця. У цьому і є особливості індійської міфології, з якою ми познайомимся на сьогоднішньому уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Перевірка домашнього завдання: читання, переказ улюблених епізодів із грецьких міфів

2. Постановка та розв'язання проблемного питання

- ▼ Які загальнолюдські духовні цінності утверджуються образами героїв давньогрецьких міфів, чим вони цінні для нас, сучасних людей? (*Добро, милосердя, самовіддане служіння людям — Прометей; сила, мужність, кмітливість — Геракл; творча мрія, прагнення до її здійснення — Ікар; кохання, материнська любов — Орфей, Пігмаліон, Деметра; прекрасна сила мистецтва — Орфей, Пігмаліон та ін.*)

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Повідомлення учня

— Індійська міфологія мала кілька систем, найдавніша з них — ведійська; потім її змінила індуїстська; пізніше на північному сході Індії з'явилося нове релігійне вчення — буддизм, що лягло в основу буддійської міфології.

Індійський пантеон налічує 33 боги, але всього богів до 33 тисяч.

Брахма, Вішну і Шива — це три головні індійські боги. Вони створюють триєдність, мають три голови і три обличчя. Браhma — творець Всесвіту, Вішну — зберігає порядок і відновлює зруйноване. Він має чотири руки. Шива — руйнує все, що віджило свій вік. Це завжди спокійний, юний прекрасний бог.

Сарасваті — богиня знань, усіх мистецтв і наук, дружина Брахми. Вона — символ краси і гармонії.

Парваті (Калі) — дружина Шиви, богиня ночі, світу, матерії. Має чотири руки. Лакшмі — богиня достатку, кохання і краси, дружина Вішну. Друге її ім'я Шрі. Вона може перевтілюватися у різні прекрасні образи.

Богам в індійській міфології протиставлені асури (демони).

Один із індійських міфів розповідає, що Всесвіт виник з тіла першої людини, Пуруші. Боги вирішили принести його в жертву і розтяли на частини. Вуста (губи) Пуруші були використані для створення жерців-брахманів, руки — воїнів-кшатріїв, стегна — землеробів-вайшів, ноги — рабів-шудр.

Не пропав дарма і мозок Пуруші, він став місяцем, а око — сонцем. Подих його став вітром, а рот — вогнем.

Довго після цього земля не знала, що таке смерть, бо люди жили вічно. Згодом їй стало тяжко, і вона попросила Брахму полегшити їй долю. Спочатку Брахма палив усе живе вогнем, але за людей і звірів заступився Шива. Тоді Брахма подумав і вирішив діяти більш розбірливо. Із свого тіла він випустив жінку з вінком із лотосу на голові, одягнену в темно-червоне плаття.

— Смерте, іди до людей і звірів, іди до всього, що має життя. Тепер ти будеш у світі, щоб він не переповнювався.

Заплакала Смерть, бо надто сумна доля чекала на неї, але пішла й живе тепер серед людей.

2. Виразне читання індійських міфів «Творення», «Про створення ночі»

Коментар учителя. Міф «Творіння» знайомить нас з уявленнями давніх індійців про створення Всесвіту і походження життя на землі, з їхніми уявленнями про час і простір. Згідно з цією оповіддю, спочатку не було нічого — ні сонця, ні місяця, ні зірок. Був тільки один безмежний океан. Потім його води породили вогонь, а великою силою тепла в них зародилося Золоте Яйце, яке плавало в безмежних водах стільки, скільки триває один рік. Після закінчення цього часу із Золотого Яйця виник Прабатько Брахма (Брахма — бог-творець, поряд із Вішну-зберігачем та Шивою-руйнівником складає класичну індійську тріаду). Брахма створив небо і землю, помістив між ними повітряний простір, затвердив землю серед вод, створив країни світла і поклав початок часу. Але Брахмі було занадто самотньо, а «самотня людина не знає радості», навіть боятися самотній людині нема кого, тому що «страх може бути лише перед кимось іншим». І Брахма створив потомство. А потім від його синів з'явилися боги, демони, люди, птахи і тварини, велетні й чудовиська. Вони населили небеса, землю, підводний і підземний світ.

3. Складання міфологічного словничка героїв індійських міфів

Брахма — найвище божество, творець світу. Входить у тріаду верховних богів індуїзму, в якій Брахма як творець Всесвіту протистоїть Вішну, що світ зберігає, і Шиві, що світ руйнує.

Вішну — один із найголовніших богів, що складає разом із Брахмою і Шивою божественну тріаду.

Варуна — бог, пов'язаний із космічними водами, хранитель істини і справедливості.

Індра — найбільший із богів індійського пантеону.

Асури — небесні персонажі, що мають чаклунську силу майя. Протиставляються богам, виступають як найвищий клас демонів.

Адіті — жіноче божество, матір богів.

Вівасват — солярне божество, що уособлює світло на небі й на землі, родоначальник людей.

Ману — першопредок, прабатько людей, син Вівасвата і брат Ями. Ману — перша людина, що жила на землі та стала царем людей.

Яма — перша людина, що померла і стала царем померлих предків. *Яма* — володар царства мертвих, син *Вівасвата* і *Саранью*.

4. Евристична бесіда

- ▼ Як звать творця Всесвіту в індійській міфології? (*Брахма*)
- ▼ Назвіть наймогутніших індійських богів. (*Індра, Варуна, Вівасват, Вішну*)
- ▼ Які людські почуття притаманні *Брахмі*? (*Страх, самотність*)
- ▼ Хто постійно боровся за владу з богами? (*Асури*)
- ▼ Чому щастя відвернулося від асурів? (*Бо вони запишалися своєю могутністю*)
- ▼ Хто очолив боротьбу між богами та асурами? (*Індра*)

5. Читання давньоіндійського міфу про створення людей

ДАВНЬОІНДІЙСЬКИЙ МІФ ПРО СТВОРЕННЯ ЛЮДЕЙ

Коли у матері богів *Адіті* народився восьмий син, вона назвала його *Вівасват*. Він не був схожий на інших богів, адже в нього не було ні рук, ні ніг, він був гладким з усіх боків, а його зріст дорівнював його товщині. Старші брати вирішили переробити його, відсікли все зайве, і так виник прабатько людей. Він став богом сонця, і як бог сонця він зветься *Сур'я*. Старші діти *Вівасвата* народилися смертними. Його син *Яма* був першою людиною на землі, що померла. Він відкрив смертним шлях у потойбічний світ. Бог *Сур'я* зробив його володарем царства мертвих і царем справедливості. У його царство стежкою, прокладеною ним самим, йдуть із землі душі тих, хто помирає. *Ману* ж, брат *Ями*, єдиний зі смертних, який урятувався під час Великого потопу, — від нього і пішли усі люди.

6. Бесіда за текстом міфу

- ▼ Як виник прабатько всіх людей? Як його звали? (*Вівасват*)
- ▼ Хто в індійській міфології був володарем царства мертвих і царем справедливості? (*Яма*)
- ▼ Від кого пішли всі люди після потопу? (*Від Ману*)
- ▼ Що ви чули про всесвітній потоп, де зустрічали мотиви потопу? (*У біблійних легендах*)

7. Виразне читання міфів про створення ночі, про золоті часи

Коментар учителя. Чергування дня і ночі вельми поетично пояснено в міфах Індії. Жили брат *Яма* і сестра *Ямі*. Раптом *Яма*

помер, і дівчина почала плакати. Вона плакала постійно й невгамовно. Боги питали в неї: «Чому ти так довго плачеш?». А Ямі відповідала їм: «Як же мені не плакати, коли мій брат помер лише сьогодні?». Адже чергування дня і ночі тоді ще не було, і скільки б часу не минуло, все одно це було «сьогодні». Тоді боги придумали ніч, яка приходила на зміну дню. І нарешті Ямі заспокоїлася, бо її брат помер не «сьогодні», а «вчора», «позавчора», «позапозавчора» тощо. Одне слово — давно. Відтоді й кажуть: «Чергування дня і ночі приносить забуття горю» або «Час — найкращий лікар».

Оповідь «Про золоті часи» була створена аріями ще до їхнього вторгнення до Індії, коли вони вели кочовий спосіб життя і займалися скотарством. Серед них не було майнової нерівності й суспільного розшарування. Нащадки кочівників зберегли у фольклорних творах спогади про ті часи, назвавши їх золотими.

Оповідь «Про золоті часи» складається лише з двох абзаців. Але в них висловлено основне народне прагнення: рівність усіх людей незалежно від майнової, кастової, мовної різниці.

8. Виразне читання давньоіндійського міфу про потоп

Коментар учителя. Давньоіндійські легенди про всесвітній потоп слід шукати не у Ведах, а в більш пізній санскритській літературі. Існує декілька версій цього міфу; між ними немає суттєвої різниці, найдавніший із них (записаний до VI ст. до н. е.) такий.

Одного ранку для Ману, праотця людського роду та першого царя земного, принесли, як завжди, воду для обмивання. Коли він умивав обличчя, до рук йому потрапила риба. Риба промовила до нього: «Вирости мене, а я врятую тобі життя!». Ману був здивований і поцікавився, що ж загрожує йому. «Всесвітній потоп, який знищить усе живе на Землі. Від нього я тебе врятую». Спочатку Ману тримав рибу в глечичку, потім — у колодязі, виритому власноруч, а потім риба виросла і з колодязя й Ману відпустив її в море, оскільки їй більше не було чого боятися. Рибу звали Матсья. Це була одна з аватар Вішну, найперша його аватара. У названий рибою рік Ману збудував ковчег, на який зійшов і врятувався від потопу. Вішну, знову у вигляді риби, підплив до ковчегу й допоміг Ману дістатися великої гори, на яку він зійшов і на якій перебував, аж поки вода не спала. Він вів благочестиве життя, приносив жертви богам; із одного свого жертвоприношення створив він жінку, через яку породив увесь рід людський, який живе і дотепер.

9. (ЛК) Порівняльна робота

Учитель. Порівняйте давньоіндійський міф про потоп із біблійним оповіданням про всесвітній потоп, знайдіть спільне та відмінне.

БІБЛІЙНЕ ОПОВІДАННЯ ПРО ПОТОП

Люди грішили, не слухали Божих настанов, тому Господь вирішив їх покарати — знищити рід людський через всесвітній потоп. Тільки благочестивому Ноеві сказав він, щоб той збудував великий корабель-ковчег, посадив туди свою сім'ю і взяв «усякої тварі по парі» — тварин, птахів, різної живності.

Ной так і вчинив. Розпочався дощ, який тривав сорок днів і сорок ночей. Усе було затоплене. Довго плив корабель по водній пустелі. Ной випустив ворона, той політав-політав і повернувся — немає суші. Через тиждень випустив Ной голубку, і та повернулася. Ще через тиждень голубка принесла зелену гілочку. Це означало, що земля близько. Вийшов Ной на сушу, і від нього розпочався новий рід людський, а від тварин, яких він випустив, — їхній рід.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Розв'язання головоломки

							М	У	Д
Ф	И	С	К	А	Р	Б	Н	И	Р
І	М						Я	Ц	О
							І	Т	С

(Міфи скарбниці мудрості)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти виразно читати, переказувати давньоіндійські міфи, коментувати, порівнювати, висловлювати свою думку про прочитане; підготувати повідомлення, відеопрезентації^(*).

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

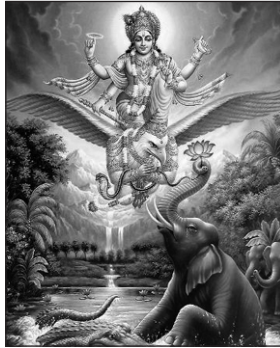
Продовжте речення:

— Знайомлячись із давньоіндійськими міфами, я зрозумів (-ла), що всі народи...

ДОДАТОК ДО УРОКУ № 6

Шива

Вішну

Брахма

УРОК 7

У КРАЮ ПІРАМІД

Тема. Єгипетські міфи. «Ра та Апоп», «Міф про те, як Тефнут покинула Єгипет»

Мета:

- **навчальна:** ознайомити з давньоєгипетськими міфами, їхніми ідейно-художніми особливостями;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, коментування художніх текстів, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до художньої літератури, прагнення до розширення свого кругозору, до збагачення загальнолюдським духовним досвідом.

Теорія літератури: міф, мотив, міфологічний образ.

Обладнання: виставка творів, ілюстрації до них, відеозаписи мультфільмів, відеоматеріали до теми, ТЗН.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Єгипет — перша цивілізація Давнього Сходу. Прославився пірамідами, розвитком писемності (писали ієрогліфами

на папірусі, навчали дітей — хлопчиків і навіть дівчаток), відкриттями в різних галузях науки й техніки: в астрономії — об'єднували зорі в сузір'я, винайшли сонячний та водяний годинники; у математиці — навчилися вираховувати довжину, ширину, площу, кути; винайшли геометрію — «вимірювання землі»; високого розвитку досягла медицина — лікарі спеціалізувалися на лікуванні окремих органів, робили хірургічні операції, виготовляли ліки з рослин, мінералів, сировини тваринного походження.

Єгипетська міфологія почала формуватися в VI — IV тис. до н. е., задовго до виникнення класового суспільства. У кожній області (номі) складається свій пантеон і культ богів, утілених у небесні світила, камені, дерева, птахів, змій і т. ін.

Знайомство з міфами показало, звідки єгипетська література черпала натхнення, брала теми й сюжети, особливості національного характеру та світосприйняття. Знання міфів допомогло історикам, філософам, дослідникам розкрити багато таємниць сивої давнини. Познайомимось з деякими єгипетськими міфами й ми на сьогоднішньому уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання: виразне читання, переказ, коментування улюблених фрагментів із індійських міфів

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Повідомлення учня

— Єгипетські міфи про початок світу не є єдиною цілісною розповіддю. Одні й ті самі міфологічні події зображуються по-різному. І боги виступають у різному вигляді. Цікаво, що при безлічі космогонічних сюжетів, які пояснюють створення світу, надзвичайно мало уваги приділяється створенню людини. Давні єгиптяни вважали, що боги створили світ для людей. Вони обмежувалися переконанням, що людина зобов'язана своїм існуванням богам, які чекають від неї вдячності за це. Це розуміється дуже просто: людина повинна вклонятися богам, будувати й утримувати храми та регулярно здійснювати жертвоприношення.

Жерці Геліополя створили свою версію виникнення світу, оголосивши його творцем бога сонця Ра, ототожнюваного з іншими богами — творцями Атумом і Хепрою («Атум» — «Досконалий», «Хепра» — «Той, хто виникає» або «Той, хто призводить до виникнення»). Атума зазвичай зображували у вигляді людини, Хепру у вигляді скарабея, а це означає, що його культ виник у той

час, коли Богам надавали вигляд тварин. Як уособлення висхідного Сонця, він був тотожний Атуму — сонцю, що заходить, і Ра — сонцю, що світить удень. Вигляд скарабея, що йому надається, був пов'язаний із переконанням, що цей жук здатен відтворюватися сам по собі, звідси його божа творча сила. А вигляд скарабея, що штовхає свою кулю, вказав єгиптянам образ бога, що зміщує сонце на небі.

Міф про створення світу Атумом, Ра і Хепрою відтворений у «Текстах пірамід». Згідно із ними, Ра-Атум-Хепра створив себе сам, виникнувши з хаосу. Нун, або Першоокеан, зображався зазвичай як неозорий предвічний водний простір. Атум, що з'явився з нього, не знайшов місця, на якому йому можна було б утриматися. Тому він у першу чергу створив пагорб Бен-Бен. Стоячи на цьому острові твердого ґрунту, Ра-Атум-Хепра розпочав створення інших космічних богів. Оскільки він був один, богів йому довелося народити самому. Так були створені земля і правлячі нею божества — Шу (Повітря) і Тефнут (Волога). Від них пішли Геб (Земля) і Нут (Небо). Вони у свою чергу породили двох богів і двох богинь: Осіріса, Сета, Ісіду і Нефтиду. Так виникла Велика Дев'ятка богів — Геліопольська Еннеада. Ця версія створення світу не була єдиною за єгипетською міфологією. За одним із міфів, творцем людей був, наприклад, гончар — бог Хнум, що представився у вигляді барана, який створив їх із глини.

У Мемфісі (це найбільший політичний і релігійний центр Давнього Єгипту, одна із столиць) включили у свій міф про створення світу багатьох богів, що належали різним релігійним центрам, і підпорядкували їх Пта як творцеві всього: світ і боги створені виключно думкою та словом.

Іноді небесне склепіння мало вигляд корови з тілом, вкритим зірками, але існували ще вірування, згідно з якими небо — це вода на поверхні, небесний Ніл, за яким вдень сонце обтікає землю. Під землею теж є Ніл. По ньому сонце, спустившись за горизонт, пливе вночі. Ніл, що протікає по землі, втілювався в образі бога Хапі, який сприяв врожаю своїми благодійними розливами. Сам Ніл також мав добрі та злі божества в образі тварин: крокодилів, гіпопотамів, жаб, скорпіонів, змій і т. п. Родючістю полів відала богиня — володарка засіків і комор Рененутет, яку вшанували в образі змії, що з'являється на полях під час жнив, спостерігаючи за ретельністю збирання врожаю. Врожай винограду залежав від бога виноградної лози Шаї.

2. Виразне читання єгипетського міфу «Ра та Апоп»

3. Словникова робота за запитаннями учнів

Коментар учителя. Ра (Re) в єгипетській міфології — бог Сонця, втілений в образі сокола, величезного kota або людини з соколиною головою, яка увінчана сонячним диском. Він був батьком Уаджит, кобри Півночі, що захищає фараона від палючих променів сонця. Згідно з міфом, удень благочинний Ра, освітлюючи землю, пливе небесним Нілом у барці Манджет, увечері пересідає в барку Месектет і в ній продовжує шлях підземним Нілом, а вранці, здолавши в битві змія Апопа, знову з'являється на обрії. Деякі міфи про Ра пов'язані з уявленнями єгиптян про зміну пір року. Весняний розквіт природи сповіщав повернення богині вологи Тефнут, що вогненным Оком сяє на лобі Ра, і її вступ у шлюб із Шу. Літня спека пояснювалася гнівом Ра на людей. Згідно з міфом, коли Ра постарів, а люди перестали його поважати і навіть «замислили проти нього зло», Ра негайно зібрав раду богів на чолі з Нуном (Атумом), на якій було вирішено покарати рід людський. Богиня Сехмет (Хатхор) в образі левиці вбивала і жерла людей доти, поки її хитрістю не вдалося напоїти червоним ячмінним пивом. Сп'яніла богиня заснула й забула про помсту, а Ра проголосив своїм намісником на землі Геба, піднявся на спину небесної короли й звідти продовжував правити світом. Давні греки ототожнювали Ра з Геліосом.

4. Повідомлення учнів

— **Бог-творець.** Відомо кілька міфів про Ра, збережених у різних релігійних збірниках і численних гімнах, в спеціальному папірусі Туринського музею, а також написах на стінах гробниць царів XIX–XX династій Нового царства. У них Ра виступає сином первісного хаосу Нун, що перебуває в ньому разом із божествами стихій до створіння. Потім він, «величніший, ніж той, хто народив його, давніший, ніж був народжений», вийшов із Нун на тому місці, де згодом виникло місто Великий Гермополь, і там, після перемоги над силами мороку, своїм словом наказав засяяти світлу з квітки лотоса. Потім Ра створив із себе богів Шу і Тефнут, від яких народилася нова пара, Геб і Нут — земля і небо, батьки Осіріса, Ісіді, Сета й Нептіди. Дев'ятеро цих божеств склали Геліопольську Еннеаду, на чолі якої стояв Ра. Існували також інші міфи творіння, пов'язані з Ра: згідно з одним із них, Ра з'явився на світ з яйця, яке зніс гусак Великий Гоготун; згідно з іншим, Ра з'явився зі сходу в образі Хепри — жука-скарabeя, що котить перед собою Сонце; нарешті, ще один варіант цього міфу оповідає, що Ра в образі сокола (або кобчика) спустився на Землю, давши початок суші.

— **Верховний бог.** Згідно з міфами, після створення світу Ра царював над ним подібно до фараона, і цей час був золотим віком людства. Таким чином, всі наступні правителі Єгипту вважалися земними втіленнями або синами Ра. Ра міцно тримав весь світ у своїх руках завдяки магичній силі свого таємничого імені. Однак, коли Ра постарів і його кістки перетворилися на золото, його премудра правнучка Ісіда хитрістю випитала в нього це ім'я, наслідком чого була непокора людей.

— **Ра і Сехмет.** Розсерджений тим, що люди перестали підкорятися йому, Ра зважився винищити весь рід людей і наслав на нього богиню Сехмет у вигляді левиці, яка справила страшне побиття: люди стали тонути у власній крові. Ра прийшов в жах від погрому і, зглянувшись, врятував другого дня уцілілих людей, напоївши Сехмет напоєм із крові та пива. Однак невдячність людей все ж засмутила Ра, і він вирішив піти від них на небо на спині богині неба Нут, яка набула вигляду корови. Люди покаялися і стали проводити Ра, виявивши готовність боротися з його ворогами, й заснували на його честь культ. Наступниками Ра стали його діти, Шу і Тефнут, спадкоємцями яких стали Геб і Нут.

— **Борець із силами темряви.** Навіть віддалившись на небо, Ра не перестав опікуватися землею. Тому єгипетська міфологія пояснювала рух сонця по небу таким чином: Ра в супроводі інших божеств щодня виїжджає зі сходу в денний барці, щоб освітлювати землю, і через 12 годин пересідає в нічну барку, щоб протягом 12 нічних годин освятити підземний світ.

У потойбічному світі Ра щонаочі зустрічався віч-на-віч з Апопом — жахливим велетенським змієм, злим демоном темряви, що намагався проковтнути сонце і назавжди позбавити світ його світла. Апоп був протилежністю Маат, божественної справедливості Ра, і символізував зло, хаос, руйнування та іноземне ярмо. Тому щонаочі Ра в образі рудого kota за допомогою кількох інших богів, зокрема Баст, Серкет і Шу, перемагає Апопа, щоб знову битися з ним наступної ночі.

Після перемоги над чудовиськами мороку Ра відвідує богів і небіжчиків, які отримували від нього наділи землею і вважалися його підлеглими. Кожен із них міг споглядати його лише одну годину на добу, а особливі обранці мали щастя проводити із променистим богом весь час, пливучи з ним в сонячній барці.

Ця доля вважалася бажаною для всякого благочестивого єгиптянина; звідси безліч гімнів на честь Ра і його зображень на надгробках часів Нового царства. Гімни, присвячені Ра, що подорожує царством Осіріса (потойбічним світом), потрапили до «Книги

Мертвих»; крім того, до нас дійшли 75 величань на честь Ра в гробницях Рамесидів — фараонів 20 династії. Невеликі пірамідки, на кожній із чотирьох граней яких зображено сонячну барку в різні часи доби й під уклінним зображенням покійного написано молитви Ра, мали полегшувати постійне перебування в потойбічному світі.

За переказом, єгипетський бог Апоп щоночі випиває з Нілу усю воду, щоб світлий бог Ра застряг серед мулу на своєму човні. Єгиптяни, щоб показати усю свою відразу до Апопу, зображували його у вигляді жахливого змія і наділяли його усіма найжахливішими якостями, які тільки існують.

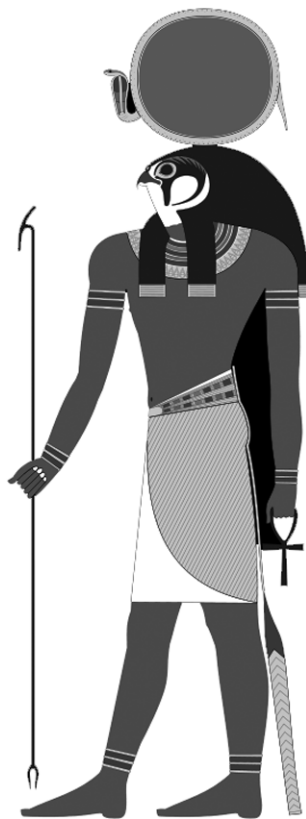
Між Апопом і Ра постійно йде боротьба, і не на життя, а на смерть. Тому так багато малюнків, на яких зображені сцени битви між цими богами. У боротьбі зі Злом, тобто з Апопом, богів Ра допомагають й інші боги.

Навіть Сет, який теж вважається богом п'їтми і чорноти, допомагає побороти злісного змія. Єгипетські боги Апоп і Сет — це дві міфічні істоти, які загрожують стабільності усього суцього, тому з ними в постійній конфронтації боги Добра і Світла. Але єгипетський бог Апоп вічний — адже він явився зі всесвітнього хаосу, з вічності, з нічого. Тому і на Землі він залишиться навки, живлячись результатами своїх руйнувань і продовжуючи сіяти вселенський жах.

Особливість культу Апопа в тому, що єгиптяни не поклонялися йому, а створювали ритуали на захист проти нього. Розроблені ритуали і магичні заклинання згадуються в «Текстах пірамід», «Книзі Мертвих», «Текстах Саркофагів».

5. (ТЛ) Робота зі словником літературознавчих термінів

Міфологічний образ — це образ, який зустрічається в міфології певних народів і набуває узагальнюючих рис, наприклад, як уособлення добра, зла, творення, руйнування, світу живих людей і мертвих.

Бог Ра

Коментар учителя. Скажімо, ремесло, узяте в цілому, з усіма характерними для нього ознаками, у всьому його розвитку і з усіма його історичними долями, мислилося у вигляді якоїсь живої і розумної істоти, що управляла всіма можливими видами і областями ремесла. Звідси і виникли міфологічні образи богів-ремісників, богів-землеробів, богів-скотарів, богів-воїнів і т. ін.: слов'янський Велес (Волос) або кельтський Дамона, що були тим або іншим узагальненням скотарства, грецька Афіна Паллада або абхазький Ериш (боги прядіння і ткацтва), а також боги родючості, рослинності, боги-охоронці і демони-заступники у ацтеків, в Новій Зеландії, в Нігерії та в багатьох інших народів світу.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Складання міфологічного словничка за єгипетськими міфами

Анубіс — бог-шакал, приводив душі померлих на суд у підземне царство.

Апоп — символізував зло, хаос, руйнування та іноземне ярмо.

Бастет — богиня-кішка.

Геб — богиня Земля.

Маат — богиня справедливості.

Нун — Першоокеан.

Нут — богиня неба, небесна корона із зорями на тілі.

Осіріс — бог природи, яка вмирає та воскресає.

Пта — творець усього.

Ра-Атум-Хепра — триєдине божество-творець.

Ра — бог сонця.

Ренутет — володарка засіків і комор.

Себак — крокодил у водах Нілу.

Сет — бог пустелі.

Сохмет — грізна богиня війни, жінка з головою левиці.

Тэфнут — богиня Волога.

Тот — бог мудрості й письма.

Хані — Ніл, що сприяв врожаю своїми благодійними розливами.

Хатор — богиня краси та кохання з головою корови.

Хнум — бог-баран.

Шаї — бог виноградної лози.

Шу — бог Повітря.

2. Постановка та розв'язання проблемного питання

- ▼ Чому міфи народів світу мають такі схожі теми та мотиви? (Тому що пояснюють одні й ті самі космічні явища, походження світу, людей на землі, боротьбу добра і зла.)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст єгипетських міфів, уміти виразно читати, переказувати, коментувати, висловлювати свої думки та враження.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— З єгипетських міфів мені найбільше запам'яталось...

ДОДАТОК ДО УРОКУ 7

Хнум творить людину, а позаду нього — бог Тот

Загробний суд Анубіса

ТЕМАТИЧНИЙ БЛОК № 2 «МУДРІСТЬ БАЙКИ»

УРОК 8

«ЗДАЄТЬСЯ, БАЙКА ПРОСТО БРЕШЕ. // А СПРАВДІ — МУДРУ ПРАВДУ ЧЕШЕ» (Л. ГЛІБОВ)

Тема. Байка як літературний жанр, її характерні ознаки, особливості художньої будови, повчальний зміст

Мета:

- **навчальна:** ознайомити з поняттями байки, алегорії, розвитком жанру у світовій літературі;
- **розвивальна:** розвивати навички роботи з підручником, словниками, уміння виділяти головне, висловлювати свої думки, аргументувати їх, розповідати про відомі байки, про свої враження від них;
- **виховна:** виховувати любов до читання, прагнення до пізнання та самовдосконалення.

Теорія літератури: байка, алегорія, алегоричний образ.

Обладнання: портретна галерея відомих байкарів, книжкова виставка, ілюстрації до байок, відеоматеріали до теми, ТЗН.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Перевірка домашнього завдання: виразне читання, переказ фрагментів із єгипетських міфів, які найбільше запам'яталися; розповідь про міфологічних героїв у прочитаних творах

2. Порівняльна робота

- ▼ Поєднайте в логічні пари імена богів та їхні визначення.

Зевс
Орфей
Прометей

бог зла в єгиптян
герой, що звершив 12 подвигів
верховний бог із тріади у індійців, що зберігає світ

Ра	верховний бог у давніх греків
Персефона	верховний бог із тріади в індійців
Шива	верховний бог із тріади в індійців, що руйнує
Апоп	богиня вологи, води в давніх єгиптян
Тефнут	титан, що приніс людям вогонь
Геракл	самозакоханий юнак
Нарцис	бог сонця в давніх єгиптян
Брахма	славнозвісний співак
Вішну	донька Деметри

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. І в народних казках, з якими ми знайомили в попередніх класах, і в міфах серед дійових осіб нерідко зустрічаються герої — звірі, птахи, комахи. Це тому, що вони здавна знаходяться поряд із людиною, становлять її світ. Люди помічали особливості характеру, поведінки чотирилапих та пернатих і переносили це на себе, влучно говорячи: хитрий як лисиця, боягузливий як заєць, спритний як кішка чи мавпа, неповороткий як ведмідь або слон, хижий як вовк та ін. Представники тваринного світу — популярні персонажі й байок, з якими ми познайомимося на сьогоднішньому та наступних уроках.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

- 1. Робота з підручником: опрацювання статті підручника про байку, її виникнення та розвиток у світовій літературі**
- 2. Бесіда за запитаннями підручника, відповіді на запитання, виконання завдань (вибірково)**
- 3. (ТЛ) Робота зі словником літературознавчих термінів**

Байка — це невеликий, частіше віршований алегоричний твір повчально-гумористичного або сатиричного характеру.

Життя людини в байці відображається в образах тварин, рослин чи речей або ж зводиться до умовних стосунків. Фабула байки завжди стисла, дія розвивається швидко. Іноді цьому сприяє діалогічна будова твору. Пишуться байки переважно так званим вільним віршем. Важливе місце в композиції твору посідає мораль, тобто головний висновок байки, який подається наприкінці її, рідше — на початку.

Алегорія (у перекладі з грецьк. — *іносказання*) — це образ, в якому все зображене має переносне значення; вираження ідеї в предметному образі: лисиця — хитрість, осел — тупа впертість, вовк — хижацтво.

За іншим визначенням, *алегорія* — спосіб двопланового художнього зображення, що ґрунтується на приховуванні реальних осіб, явищ і предметів під конкретними художніми образами з відповідними асоціаціями, з характерними ознаками приховуваного.

Алегоричні образи переважно є втіленням абстрактних понять, які завжди можна розкрити аналітично. Значення алегорії, на відміну від багатозначного символу, однозначне і відділене від образу; зв'язок між значенням і образом встановлюється за подібністю (наприклад, лев — сила, влада чи царювання). Також в літературному значенні алегорія — це перебільшення чогось нематеріального.

4. Слово вчителя

— Жанр байки — один із найстаріших жанрів і генетично сходиться до казки про тварин, від якої він поступово відокремлюється. Сталій жанровій формі набуває в Давній Греції. Основоположником давньогрецької байки вважають напівлегендарного байкаря Езопа (VI ст. до н. е.). Один з викладачів Києво-Могилянської академії так оцінював його роль в історії розвитку байки: «Природу людської поведінки описали та передали нащадкам також і інші. Але Езоп, з Божого, мабуть, благословення, взявшись за моральну науку, далеко випередив багатьох з них. Адже він без логічних зазначень та умовиводів, не наводячи прикладів з історії, нагромаджених часом ще до його народження, а від щирого серця повчаючи байками, так заповнює душу слухачів, що наділені розумом соромляться робити і згадувати те, на що не наважуються ні птахи, ні лисиці...» Його байки були настільки популярні, що всі байки до V століття до нашої ери діставали назву езопових. У Давній Греції до жанру байки зверталися також Архілох, Софокл, Платон, у давньоримській літературі — Енній, Луцилій, Гораций, Федр, Бабрій. У III столітті до нашої ери з'явився збірник індійських байок «Панчатантра». Спочатку байка існує як прозаїчний жанр і тільки пізніше оформлюється як віршовий твір. Уже римські байкарі Федр та Бабрій пишуть віршовані байки, але в цілому прозаїчна форма байки переважає в літературі майже до XVII століття. Вершин своїх художніх можливостей жанр досягає в XVII–XIX століттях у творчості Лафонтена, Лессінґа, Крилова. З XVII століттям також пов'язана і якісна видозміна байки. Якщо

традиційна байка вважалася цілком дидактичним жанром, що ставив моралізаторські завдання й мало звертав уваги на художню форму, то з появою в XVII столітті байок Ж. Лафонтена на перше місце в байці виступає її естетична, власне художня функція.

(УС) В українській літературі жанр байки активно розробляється у XVIII–XIX століттях (Г. Сковорода, Л. Боровиковський, Є. Гребінка, Л. Глібов, С. Руданський, І. Манжура, М. Старицький). З кінця XIX — початку XX століття жанр байки в художній літературі використовується менше.

В українській літературі XX століття до байки зверталися В. Еллан-Блакитний, С. Пилипенко, М. Годованець, В. Поліщук, П. Красюк, П. Глазовий, П. Ребро.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Прокоментуйте вислів видатного французького філософа й письменника Вольтера: «История твердит — вот человек каков, а должен быть каким — вещает басня».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти розповідати про історію виникнення байки, видатних байкарів, наводити приклади відомих байок.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— У жанрі байки мене приваблює те, що...

ДОДАТОК ДО УРОКУ 8

Слово вчителя^(*)

— Теоретичне вивчення байки почалося ще в епоху античності. Так, вказівки на байку часто зустрічаються в багатьох античних риториках, переважно в розділах, де йдеться про прийоми та способи переконання слухачів. Особливо популярною байка була в середні віки. У процесі переказу байок Езопа школяр, який вивчав прийоми риторики, вчився мистецтву аргументації своїх думок; тоді ж формується й уявлення про чіткий структурний канон байки, за зразок якої було взято езопівську байку. Фіксована художня композиція байки вимагала наявності в ній таких елементів: вступу до байки, який містив у собі повідомлення про певну моральну ідею; розповідної частини, де викладалася фабула байки; заключної частини, так званої моралі, в якій робилися висновки

й формувався моральний урок, що випливав із розповіді. Необхідною умовою смислової побудови байки вважалася і вважається, як зазначає Ю. Стеннік, «можливість посилення на події, які реально відбувалися у світі людей, що й дає змогу брати із байки моральні правила».

Суттєвий внесок у теорію жанру байки зробив Г. Е. Лессінг, який класифікував різні типи байок, поділивши їх на розважальні, повчально-веселі та серйозні. Останні, на його думку, продовжували традиції філософської прозаїчної байки античності. В. Жуковський у праці «Про байку та байки Крилова» простежив історичну еволюцію цього жанру, виділивши в ній три епохи: 1) коли байка була не чимось іншим, як звичайним «риторичним прийомом, прикладом, порівнянням»; 2) коли байка, здобувши самостійне буття, «перетворилася на один із реальних шляхів визначення моральної оцінки

для оратора чи моралізуючого філософа». Сюди він виокремив байки Езопа, Федра, а з нової літератури — байки Лессінга; 3) «коли зі сфери красномовства перейшла вона у сферу поезії, тобто набула тієї форми, якою зобов'язана в наш час [мається на увазі ХІХ ст.] Лафонтеніві та його наслідувачам». Дуже чітко Жуковський окреслив і художні типи байки: «Байка... може бути... або прозаїчна, в якій вимисел будь-яких прикрас, підпорядкований простій розповіді, слугує лише одним прозорим покровом моральної істини; або ж віршована, в якій вимисел прикрашений усіма багатствами поезії, які й становлять головний предмет автора: доводячи до свідомості моральну істину, подобатись уяві та зворушувати почуття».

Дієго Веласкес. Езоп

УРОК 9

**«В ЕЗОПА ВЧІТЬСЯ, ДОБРІ ЛЮДИ! // ДЛЯ ТОГО БАЙКА КОЛЕ ПІД РЕБРО, // ЩОБ ВИПРАВЛЯТЬ ЛЮДСЬКІ ЗАБЛУДИ // І ПОХВАЛЯТЬ КРАСУ Й ДОБРО»
(ФЕДР; ПЕРЕСПІВ М. ГОДОВАНЦЯ)**

Тема. Езоп. Байки «Лисиця і виноград», «Вовк і Ягня», «Крук і лисиця», «Мурашки й Цикада». Поєднання конкретного і загального в байках Езопа. Утілення людських якостей (працелюбності, розуму, хитрості, дурості, жорстокості, лінощів та ін.) в алегоричних образах. Мораль байок Езопа

Мета:

- **навчальна:** ознайомити з легендарною особистістю Езопа, змістом його байок; допомогти усвідомити їхні ідейно-художні особливості;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання байок, коментування та аналізу, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх, пов'язувати літературу з життям;
- **виховна:** виховувати любов до книги, самокритичність, прагнення до пізнання та самовиховання.

Теорія літератури: байка, езопова мова, алегорія, алегоричний образ.

Обладнання: виставка творів, ілюстрації до них.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**

Учитель. У всьому світі відоме ім'я неперевершеного байкаря Езопа. Достовірних відомостей про його життя немає, тому про нього склали легенди, йому приписували авторство всіх популярних байок давнини. Езопові вдалося, описуючи нібито тварин та інших персонажів, підмітити й дотепно, в алегоричній формі висміяти поширені вади людей, підтримати позитивні якості. Існує навіть термін «езопова мова» — іносказання. Про все це й буде йти мова на сьогоднішньому уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ**1. Перевірка домашнього завдання****2. Експрес-опитування**

- ▼ Що таке байка?
- ▼ Яка обов'язкова частина є в байці? (*Мораль*)

- ▼ Наведіть приклади алегорії в байках, яка її функція?
- ▼ Кого з байкарів ви знаєте, які їхні твори читали?
- ▼ Для чого призначені байки?

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь учителя (або повідомлення учня)

— Біографія Езопа (або Есопа) носить легендарний характер. Видатний байкар, засновник жанру байки, він нібито був рабом із Фрігії (Мала Азія), невеликим на зріст, некрасивим та ще й горбатим. Зате боги щедро нагородили його даром слова, гострим розумом і мистецтвом створювати байки. Його перший господар вирішив продати ні на що не придатного балакучого раба, якого купив простуватий філософ Ксанф із Самосу. Езоп вразив його дотепними відповідями. Коли Ксанф спитав Езопа, чи той хоче, щоб він його купив, Езоп нібито відповів: «А хіба тобі не все одно, чого я хочу? Купи мене в радники, тоді й запитуй». А на запитання, чи він завжди такий балакучий, Ксанф отримав відповідь, що за балакучих птахів завжди платять дорожче. Після того як на репліку Ксанфа: «Але ти ж не птах, а виродок», Езоп відповів, що бочки в підвалах теж потворні, але вино в них добре, філософ і взяв його до себе.

Жодного разу Ксанф не пожалкував, що купив Езопа. Завдяки дотепному й винахідливому рабу Ксанф залишився в пам'яті поколінь, бо саме з ним легенда пов'язує багато езопових жартів і мудрих рішень. Широко відома й легенда про те, як Ксанф наказав Езопові купити на базарі для бенкету всього найкращого, що є у світі. Езоп приніс одні лише язики різного приготування. Коли здивований господар запитав, чому саме вони, той пояснив, що найкраще у світі — це язик, бо саме ним домовляються, встановлюють закони, висловлюють високі й мудрі думки. Наступного дня філософ попросив принести найгіршого, що є у світі. Езоп знову приніс язики. Ксанф здивувався ще більше й навіть обурився, а раб сказав, що у світі немає нічого гіршого за язик: ним люди обманюють один одного, починають сварки та війни. Господареві нічого не залишалось, як визнати правоту Езопа.

Коли же Ксанф після обіду, перебуваючи добряче напідпитку, хвальковито заявив, що може випити море, а на ранок схаменувся від жаху за свою обіцянку, саме Езоп врятував його від ганьби. Він порадив Ксанфу виставити своєму супернику перед суддями й глядачами, які зберуться на березі моря, таку умову: хай суперник перекриє всі ріки, що впадають в море, бо Ксанф дійсно обіцяв випити море, але не обіцяв випити ще й ріки. Так Ксанф вийшов із скрутного становища, і його мудрість викликала в усіх захоплення.

Езоп багато разів просив Ксанфа дати йому волю, але той не хотів розлучатись із мудрим рабом. І тільки коли на Самосі скоїлась тривала пригода, яку ніхто не зміг роз'яснити, крім Езопа, він зміг позбавитись рабства. Під час засідання державної ради Самосу з неба налетів орел, схопив державну печатку, піднявся вверх і звідтіля відпустив її прямо в пазуху якомусь рабу. Покликали Ксанфа, щоб він розтлумачив цю знаменну подію. Він за своєю звичкою заявив, що це нижче його філософський гідності, але у нього є раб, який може роз'яснити, що все це значить. Езоп же сказав, що він міг би роз'яснити, та не годиться рабу давати поради вільним громадянам, а от якби його звільнили... Народ Самосу тут-таки звільнив Езопа, і він так розкрив смисл цієї події: «Орел — царський птах. Отже, цар Крез вирішив завоювати Самос і обернути його в рабство».

Засмучені самосці відправили Езопа до Креза просити замирення. Мудрий Езоп сподобався царю, він зробив його своїм радником і замирився з самосцями. За легендою, після цього Езоп жив ще довго, побував у вавилонського та єгипетського царів, зустрічався з сімома мудрецами й написав багато байок. Загинув же він у Дельфах, де не сподобався дельфійським жерцям, які злякались, що він розкриє еллінам їхні хитрощі, і скинули Езопа зі скелі.

(ЛК, УС) У Давній Греції відомі були збірки коротких байок у прозаїчній формі, авторство яких приписувалось Езопу. Сучасному читачеві майже всі вони добре відомі в обробках французького байкаря Ж. Лафонтена, російського І. Крилова, українських байкарів П. Гулака-Артемовського, Л. Боровиковського, Е. Гребінки, особливо Л. Глібова.

Серед найпоширеніших байок Езопа можна назвати такі, як «Вовк і Ягня», «Лисиця і виноград», «Мурашки й Цикада», «Жаба та віл», «Селянин і змія», «Свиня і левиця» та інші. Дослідники підраховали, що в байках Езопа діють понад 80 тварин, біля 30 представників різних професій (мисливець, рибалка, кожум'яка, м'ясник), така ж кількість богів та міфологічних персонажів.

2. Виразне читання байки Езопа «Лисиця і виноград»

3. Словникова робота за запитаннями учнів

4. Обмін враженнями про прочитане

Коментар учителя. Байка Езопа «Лисиця і виноград» дуже коротенька. Її мораль — коли хтось неспроможний досягти чогось, посилається на обставини. З часом на цю байку поглянули з іншого боку та вивели ще й іншу мораль: коли дуже чогось хочеться, а отримати

неможна, то, можливо, воно тобі не таке вже й потрібне або не тієї якості, на яку сподіваєшся? Психологи взяли цю байку як тренінг для уникнення розчарування від нездійснених бажань.

5. Виразне читання в ролях байки Езопа «Вовк і Ягня»

6. Евристична бесіда, виконання завдань

- ▼ Про що розповідається в байці? (*Про трагічну долю Ягняти, якого з'їв Вовк*)
- ▼ Назвіть головних персонажів байки. (*Вовк і Ягня*)
- ▼ Де відбувається дія? (*На березі річки, але пейзаж відсутній.*)
- ▼ Чи є у байці описи героїв? (*Немає. Це дає змогу зосередити увагу читачів на вчинках персонажів, тобто на дії.*)
- ▼ Який прийом використав Езоп, щоб розкрити характери героїв? (*Діалог*)
- ▼ Які слова вживає автор для характеристики мови персонажів? (*Вовк — став звинувачувати, зауважив, сказав; Ягня — відповіло*)
- ▼ Які репліки героїв допомагають розкрити характери їхніх вчинків? (*Вовк сильний, він прискіпливо дошкулє бідному Ягняті, шукає привід, аби звинуватити його, Ягня ж несміливе.*)
- ▼ Як ви гадаєте, чи був привід для суперечки? (*Ні. Ягня не могло чинити погано, бо взагалі стояло внизу. Вовкові хотілося їсти. І суперечка створена штучно.*)
- ▼ Який фінал твору? (*Трагічний*)
- ▼ Чим зумовлений трагізм? (*Вчинок Вовка був несправедливим.*)
- ▼ У чому мораль? (*Засудження хижості, жорстокості, зажерливості, несправедливості.*)

7. Виразне читання байки Езопа «Крук і Лисиця»

8. Словникова робота за запитаннями учнів

9. Обмін враженнями про прочитане, заповнення порівняльної таблиці

Порівняння образів Крука та Лисиці

Риси людей, що уособлюються в образі Крука	Риси людей, що уособлюються в образі Лисиці
Нерозумність, дурість, довірливість. Це люди, які легко піддаються впливові й сприймають будь-які слова за щирю правду	Хитрість, лицемірність, нещирість, підступність. Це люди, які неправдою прагнуть заволодіти тим, що їм не належить

- ▼ Зі скількох частин складається оповідна частина? (*Із трьох*)

10. Виразне читання байки Езопа «Мурашки й Цикада»

11. Словникова робота

Цикади — родина комах ряду рівнокрилі з великими широко розставленими очами, зазвичай з прозорими крилами. Родина нараховує приблизно 2500 описаних видів, поширена усім світом, а ще багато залишаються неописаними.

Цикади — досить великі комахи, які водяться майже в усіх частинах світу, переважно теплих. Вони живуть на деревах і кущах, досить добре літають. Самці стрекочуть або співають переважно в найгарячішу пору дня. Металічний звук, який видає цикада, може бути досить голосним. Наприклад, південноамериканська цикада здатна видавати звук, схожий на свист паровоза.

12. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ▼ Визначте головну думку, мораль байки.

Очікувані відповіді

- Не можна у житті бути безтурботними й не дбати про майбутнє.
- Засудження лінощів, безпорадності, легковажного ставлення до життя.

13. Самостійне читання байки Езопа «Хліборобові діти»

14. Словникова робота за запитаннями учнів

15. Обмін враженнями

- ▼ Як ви думаєте, чому батько сказав синам про скарб? (*Мабуть, діти не були дуже працьовитими; батько вигадав такий спосіб їх заохотити, показати, що справжнім скарбом є праця кожного.*)
- ▼ Чи зрозуміли, на вашу думку, діти натяк батька? (*Напевне, що так. Вони побачили добрі результати своєї праці.*)

16. Порівняльний аналіз вивчених байок

«Лисиця і виноград»	«Вовк і Ягня»	«Крук і Лисиця»	«Мурашки й Цикада»
Спільне			
Усі байки написані прозою, однакові за будовою: спочатку оповідь, а потім — мораль. Обмежена кількість героїв. Персонажі — представники тваринного світу. Присутня алегорія			
Відмінне			
Різні теми, мораль, образи-персонажі			
Коли хтось неспроможний досягти чогось, посилається на обставини	Так навіть справедливий захист не має сили для тих, хто запозвався чинити кривду	Ця байка стосується нерозумної людини	Не слід зневажати нічого, щоб згодом не довелося шкодувати

17. (ТЛ) Робота зі словником літературознавчих термінів

Учитель. Свої байки Езоп будував як алегоричні розповіді, застосовуючи живу розмовну мову. Тому байки були зрозумілі всім. Алегорична мова байок дістала назву «езопова мова».

Езопова мова — замаскований спосіб думок і натяками, недомовками задля уникнення будь-яких заборон.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Бесіда

- ▼ Які проблеми порушував Езоп у своїх байках? Якої мудрості ви навчилися? («Вовк і Ягня» — засуджує кривдників; «Мурашки й Цикада» — засуджує лінощі, безпорадність, легковажне ставлення до життя; «Хліборобські діти» — навчає, що людям слід завжди жити у злагоді.)

2. Лінгвістична робота

- ▼ Прокоментуйте один із афористичних висловів Езопа¹, який найбільше припав до душі.
 - Справжній друг пізнається в біді.
 - Коли огорне тебе горе, озирнися навколо і втіш себе: є люди, чия доля ще важча.

¹ Тут і далі вислови Езопа наведено у перекладі О. Білецького, Ю. Мушака.

- Одна ластівка весни не приносить.
- Не завжди буде літо.
- Істинний скарб для людей — уміння працювати.
- Якщо людина береться за дві зовсім протилежні справи, — одна з них точно їй не вдасться.
- Чи велике зло, чи мале, але все одно його не треба робити.
- Не поспішай знайомитися з тими, хто більше шанує нових друзів, ніж старих. Знай: як зрадили своїх випробуваних товаришів, так зрадять і нових.
- Гордовитий і впертий робить все по-своєму, не слухає нічиїх порад і швидко стає жертвою власних помилок.
- Якщо комусь щастить, не заздри йому, а порадій разом із ним, і його удача буде твоєю; а хто заздрить, той сам собі шкодить.
- Ласкою майже завше доб'єшся більше, ніж грубою силою.
- Удвічі важче терпіти образи від тих людей, від яких ми їх очікували почути найменше.
- Ненажерлива честолюбність затьмарює розум людини, і вона не помічає небезпек, які їй загрожують.
- Хто хвалиться перед тим, хто його знає, заслужено отримує на-смішки.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Навчитися розповідати про легендарного байкаря, виразно читати, коментувати й аналізувати байки Езопа; розпочати підготовку до презентації творчого проекту^(*).

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Я відкрив (-ла) для себе на уроці...

УРОК 10

«СМІЮЧИСЬ, ГОВОРИТИ ПРАВДУ» (АНТИЧНИЙ АФОРИЗМ)

Тема. Іван Андрійович Крилов. Байки «Квартет», «Бабка й Муравель», «Вовк і Ягня». Моральні проблеми в байках І. А. Крилова. Яскравість алегоричних образів

Мета:

- **навчальна:** закріпити знання учнів про байку, її складові; познайомити з особистістю і творчістю І. А. Крилова; формувати навички аналізу творів Езопа;
- **розвивальна:** розвивати логічне мислення, навички виразного читання, порівняння творів Крилова та Езопа, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до читання, критичне ставлення до людських вад, прагнення до пізнання та самовиховання.

Теорія літератури: байка, алегорія, алегоричний образ.

Обладнання: портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до них, аудіозаписи, відеоматеріали до теми, ТЗН.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. «Так, народ знає і любить Крилова так само, як Крилов знає і любить народ», — писав відомий російський літературний критик В. Белінський про видатного байкаря, чиї чудові байки усі знають із дитинства й не перестають дивуватися їхній мудрості. Про них і буде наш урок.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

1. Перевірка домашнього завдання

1) *Розповідь про Езопа*

2) *Виразне читання байок Езопа, коментування, висловлення своїх думок та вражень*

2. Постановка та розв'язання проблемного питання^(*)

- ▼ Що можна сказати про художні особливості байок Езопа? (*Традиційних художніх засобів у байках Езопа немає (можливо, їх*

не передано при перекладі або вони загубилися у віках). Зустрічається короткий діалог, мораль висловлюється прямо. Твори дуже лаконічні.)

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Слово вчителя

— Народився майбутній письменник 1769 року в Москві в сім'ї бідного армійського офіцера. На десятому році життя Іван залишився без батька. Йому залишилися в спадщину солдатська скринька із книгами і велика матеріальна скрута. Життя Крилова склалося так, що йому не довелося вчитися в школі, але він самостійно вивчав мову, математику, багато читав. Мати Івана хоч і не знала грамоти, але всіляко сприяла навчанню сина. Завдяки наполегливій праці Крилов став високоосвіченою людиною свого часу. Навіть О. С. Пушкін дивувався глибоким знанням Крилова.

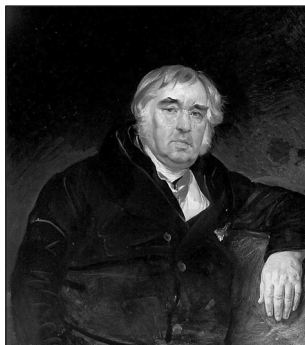
Бідність змушує Крилова ще юнаком піти на службу. У житті йому довелося бути й канцеляристом, і домашнім учителем, і особистим секретарем у маєтку князя Голіцина. Переїхавши в Петербург, Крилов іде на службу в Імператорську публічну бібліотеку, де пропрацював майже тридцять років.

Література приваблювала І. Крилова з юних років. Спочатку він пробував себе як драматург, писав сатиричні статті в журнали. З 1805 року входить у літературу як творець російської байки.

Байка принесла Крилову всенародну любов і славу. За все своє життя він написав більше 200 байок, видав дев'ять своїх збірників у Росії. Байки Крилова перекладені на багато мов світу. 1825 року в Парижі вийшло видання його байок російською та французькою мовами. Книги Крилова видавалися в Росії великими тиражами, що в той час було небувалим явищем у цій країні. Крилов був незрівнянним читцем. Зали, де виступав байкар, були завжди переповнені. На схилі років Крилов здобув загальну повагу й любов багатьох відомих людей того часу.

Перед самою смертю письменник розпорядився, щоб усім бажаючим і тим, хто його пам'ятав, подарували по екземпляру його нового видання з надписом «Приношение. На память об Иване Андреевиче по его желанию»...

Після смерті Крилова у Петербурзі на народні гроші поставили пам'ятник, де байкар зображений в оточенні героїв його байок.

Іван Крилов

(УС) Упродовж 1797–1801 років І. Крилов подорожував Україною. Його захоплювали українські пейзажі, народні пісні, історія козацтва. Ще за життя байкаря його творчість високо цінували Т. Шевченко, Е. Гребінка. Його байки добре знали І. Франко, М. Старицький, Л. Глібов. Серед перекладачів байок І. Крилова українською мовою були П. Тичина, М. Рильський, М. Стельмах та ін.

2. Робота з підручником: опрацювання статті підручника про життя і творчість Крилова

План-анкета біографії І. Крилова

- Автор більше ніж 200 байок в 9 книгах, член Російської академії наук;
- 13 лютого 1769 року народився у Москві в родині армійського офіцера;
- батьки: Андрій Прохорович Крилов і Марія Олександрівна Крилова;
- здібності до іноземних мов і математики;
- навчання в родині поміщика Львова;
- 1768 рік — помер батько, початок трудової діяльності;
- 1782 рік — переїзд до Петербурга, служба в державній палаті;
- драматург, журналіст (журнали «Пошта духів» і «Глядач»);
- 1788 рік — перші байки в журналі «Ранковий час»;
- 1809 рік — перша збірка байок;
- упродовж 30 років — бібліотекар Публічної бібліотеки;
- 21 листопада 1844 року — помер. Похований в Олександро-Невській лаврі;
- 1855 рік — пам'ятник Крилову роботи скульптора П. Клодта в Літньому саду в Санкт-Петербурзі.

3. Виразне читання байки І. Крилова «Квартет» (у перекладі Ф. Скляра)

4. Словникова робота

Клишоногий — криволапий, рос. *косолапый*.

Затіяли — розпочали.

Бас — низький чоловічий голос (діапазон від «фа» великої октави до «фа» («фа-діез») першої октави).

Альт — низький жіночий голос.

Втори — другий голос.

Квартет — ансамбль із чотирьох виконавців (інструменталістів або вокалістів). Склад інструментального квартету може бути однорідним (струнні смичкові, дерев'яні духові, мідні духові) або змішаним (фортепіано, скрипка, альт і віолончель).

Чвари — сварки.

Таж — тож.

Марні — даремні, непотрібні.

Незугарні — невдалі.

Музики — музиканти.

5. Читання байки «Квартет» мовою оригіналу, порівняння, висловлення своїх міркувань

1) Обмін враженнями, евристична бесіда, виконання завдань

- ▼ Чи цікаво вам було читати байку?
- ▼ Які ознаки байки ви бачите в цьому тексті?
- ▼ Прочитайте байку ще раз. Під час читання зверніть увагу на дії, які здійснюють герої.

Методична порада. Під час читання епізоду, де звірі сперечаються, треба передати гордість, себелюбство; той епізод, де Соловей розмірковує про дії Квартету, — повільно, мудро.

- ▼ Де відбуваються події?
- ▼ Яка історія описується?
- ▼ Чи вдався квартет?
- ▼ Які у звірів були плани?
- ▼ У чому звірі бачили причину, що музика не йде на лад?
- ▼ Чи змогли звірі домовитися?
- ▼ Чому вибрані такі герої? Розкажіть про кожного з них (який має вигляд, що робить, думка автора про нього; чому першою кричить Мавпа; чим смішний Осел; чому головну думку висловив саме Соловей і чи тільки музики це стосується).
- ▼ Які крилаті вирази, постійні порівняння є про цих тварин?
- ▼ Хто кому протиставляється в байці?
- ▼ Над чим чи над ким сміється автор?
- ▼ Де особливо яскраво видна авторська насмішка?
- ▼ Знайдіть і прочитайте мораль байки, прокоментуйте її, «перекладіть» мораль байки звичною вам мовою.

Коментар учителя. Висміюючи невміння слухати одне одного, домовлятися, тих людей, що беруться до не своєї справи, байкар мав на увазі Державну раду, яка складалася з чотирьох департаментів, той самий квартет. Створити-то її створили, але справи в неї не йшли. І сучасники добре зрозуміли натяк байкаря, розібралися, чому «все-таки квартет не йде на лад» і не може «світ мистецтвом чарувати». Бо один із музикантів — осел, інший — козел, ще інший — бешкетниця мавпочка, тобто від неї взагалі серйозної справи чекати не можна, а четвертий — грубий незграбний

ведмідь. Звірі сперечаються, пересідають із місця на місце й не можуть зрозуміти, чому немає гармонії. На думку автора, користі від найкращої ідеї не буде, якщо нею будуть займатися люди-невігласи й без здібностей до цієї справи.

- ▼ Які рядки з цієї байки стали крилатими виразами? (*Щоб бути музикою, потрібне тут уміння; Тож, як сідати — сварки марні, // Бо з вас музики незугарні.*)
- ▼ У яких випадках такий вираз уживається в сучасному житті? (*Коли щось у когось не ладиться або хтось береться не за свою справу.*)

Вирази, які стали крилатими (мовою оригіналу)

- «Пленяють своїм искусством свет» — покоряють игрой весь мир.
- «На лад нейдёт» — нет гармонии.
- «Уселись чинно в ряд» — уселись важно.
- «Вот пуще прежнего пошли у них разборы и споры» — спорить сильнее прежнего.
- «Случилось Соловью на шум их прилететь» — пришлось прилететь на шум.
- «Возьми на час терпенье» — уделите некоторое время.
- «Чтоб музыкантом быть, так надобно уменье и уши ваших понежней» — иметь музыкальный слух.

2) Читання байки за ролями

6. (ЛК, УС) Прослуховування фрагмента «Квартет для двох скрипок, альтя та віолончелі» В. Барвінського

Учитель. А тепер послухаймо професійний «Квартет для двох скрипок, альтя та віолончелі» українського композитора Василя Барвінського. Твір написано на українські народні теми. Лише одну з чотирьох частин квартету, третю, написану раніше для дітей, композитор побудував на власній мелодії.

Отже, прослухайте та скажіть, чи відрізняється гра «горе-музикантів» від звучання справжнього професійного квартету?

(*Слухання «Квартету для двох скрипок, альтя та віолончелі» В. Барвінського.*)

- ▼ Чи сподобалась вам гра музикантів професійного квартету?
- ▼ А гра музикантів у байці?
- ▼ Чим вони відрізняються?

Тобто для того, щоб добре робити якусь справу, потрібні вміння, старанність і злагода, а мистецьке виконання музичних творів вимагає особливої професійної підготовки.

7. Виразне читання байки І. Крилова «Бабка і Муравель» (у перекладі А. Присяжнюка)

8. Словникова робота

Муравель — мураха.

Бабка — рос. *стрекоза*.

Навала — раптовий прихід.

Квітної волі — квітучого, привільного життя.

Скрута — важке становище.

В розум кому спаде — хто додумається.

Кум, кума — ті, хто разом хрестив дітей або в кого хрестили дітей за православним обрядом.

Моріжок — лужок.

Дбала — турбувалася.

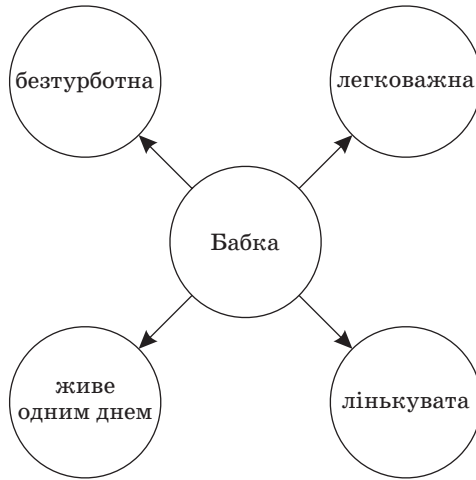
9. Обмін враженнями, евристична бесіда, виконання завдань

- ▼ Як жила Бабка влітку? Прочитайте.
- ▼ Як змінилося життя Бабки з настанням зими?
- ▼ До кого звернулася з проханням Бабка? Що це було за прохання?
- ▼ Що сказав Муравель? Як розуміти його слова: «Проспівала? Добре дбала — // Та вже й потанцюй піди!»?
- ▼ Чи стало вам Бабку жаль? Поясніть свою думку.
- ▼ А як би ви вчинили на місці Муравля? Чому?
- ▼ У яких словах виражена головна думка байки? Прочитайте їх і «перекладіть» звичною вам мовою. *(Треба вміти не тільки веселитися, відпочивати, а й працювати. Люди інколи чинять так само бездумно, як і Бабка в цій байці. Байка засуджує легковажність — треба думати про день прийдешній, засуджує черствість та егоїзм.)*
- ▼ З якими прислів'ями співвідноситься мораль байки Крилова? *(Хто не працює, той не їсть. Скінчив діло — гуляй сміливо.)*

10. Інтерактивна вправа «Сонечко»

- ▼ Схарактеризуйте за допомогою інтерактивної вправи «Сонечко» Бабку та Муравля.

11. Читання байки «Бабка і Муравель» мовою оригіналу, порівняння, висловлення своїх міркувань

12. Прослуховування аудіозаписів художнього читання, висловлення своїх вражень, коментар учителя

Коментар учителя. Байка «Бабка і Муравель» написана І. Криловим 1808 року. У її основу ліг переклад байки з таким само сюжетом француза Жана Лафонтена, який, у свою чергу, запозичив її в Езопа (байка «Жук і Мураха»). У Лафонтена не бабка, а цикада приходить за допомогою до мурав'їхи, а не до мураха. У Росії цикаду знали мало, а Крилов хотів бути істинно національним митцем, тому замінив цикаду на бабку, а муравля залишив. І якщо у Лафонтена французькою мовою добре склалася бесіда двох кумась на порозі мурашиного дому: хазяйновита «муравея» (французькою мураха жіночого роду) дорікає легковажній співачці цикаді. У російській мові мурахи на означення жіночого роду немає, тому залишився «муравей», а цикаду замінила «стрекоза». І вийшла розмова «домовитого мужичка Муравья» із «Стрекозой», а не кумасі з недалекою подругою.

Зрозуміло, чому Крилов примусив говорити з муравлем саме бабку: він зовсім не бажав, щоб розмовляли двоє «чоловіків» — «муравель» і «коник» (рос. *кузнечик*). У результаті в байці з'явився якийсь дивний гібрид із двох різних комах. Зветься ця істота бабка (рос. *стрекоза*), а стрибає й співає у м'якій мураві (траві), як коник. Бабки — комахи, які в траву потрапляють випадково — це летючі, повітряні й зовсім безголосі красуні. Ясно, що написавши «стрекоза», Крилов думав про далекого південного родича цикади — скрекотуна коника-стрибунця. (За Л. Успенським)

13. Виразне читання в особах байки І. Крилова «Вовк і Ягня» (у перекладі М. Терещенка)

14. Словникова робота

Завсіди — завжди.

Случилось — трапилось.

Далебі — так і знай.

Зволить — бажає, хоче.

Сват — родич, батько дружини сина або чоловіка дочки.

Розквітаюсь — розраховуюсь, помщуся.

Гоноровисте — пихате, гордовите.

15. Евристична бесіда, виконання завдань

- ▼ Визначте за текстом, де і коли відбувається дія.
- ▼ Із якою метою кожен із героїв опиняється біля струмка?
- ▼ Знайдіть у тексті, як звертається Вовк до Ягняти. Які почуття виражені у цих звертаннях?
- ▼ А як називає Ягня Вовка? Про що свідчать ці звертання?
- ▼ Як поводяться герої? Зверніть увагу на те, в якій особі звертаються один до одного герої. Про що це свідчить?
- ▼ Складіть цитатний ланцюжок звинувачень Вовка. Чи справедливі ці нападки хижака?
- ▼ А як Ягня відповідає на ці звинувачення?
- ▼ Чи дослухається Вовк до виправдань Ягняти? Доведіть свою думку.
- ▼ Знайдіть у тексті та прокоментуйте момент, коли Вовк втрачає терпіння.
- ▼ Зачитайте мораль байки. Як ви її зрозуміли?
- ▼ Визначте ставлення автора до героїв.
- ▼ Які риси людського характеру втілено в образах Вовка та Ягняти?
- ▼ Із яких частин складається байка? Як вони називаються?
- ▼ У чому особливість розташування моралі в даній байці в порівнянні з байками Езопа?
- ▼ Які епітети використовує поет для характеристики Вовка і Ягняти? Хто дає ці характеристики? Як герої звертаються один до одного?
- ▼ Які звинувачення на адресу Ягняти висуває Вовк? Доведіть, що ці звинувачення безпідставні.

16. Складання схеми — характеристики героїв байки

- ▼ Складіть схему — характеристику героїв байки, зробіть висновки.

Схема-характеристика героїв байки «Вовк і Ягня»

Вовк «-»	Ягня «+»
підступність	чесність
грубість	вихованість
хитрість	розумність
брехливість	логічність
нахабність	беззахисність
злість	доброта

- ▼ Хто з героїв є носієм позитивних рис, а хто — негативних?
- ▼ В образі Ягняти показано позитивні риси, а в образі Вовка — негативні. Парадокс: позитивний герой страждає, а негативний живе далі, як і раніше. Чому? (*Сила втілює владу, гроші, соціальне становище.*)
- ▼ Крилов указує на поширеність подібного явища: «Цих прикладів в Історії ми досить знаєм». Чи знаєте ви приклади із життя, які підтверджують слова байкаря?
- ▼ Чи справедливим є закінчення історії? До якого висновку підводить читачів байкар? Чи це поодинокий випадок? Чи актуальна байка сьогодні?

17. Порівняння перекладу з оригіналом байки.**Прослуховування аудіозапису художнього читання****18. Робота в групах. Порівняння байки «Вовк і Ягня» у викладі різних авторів (див. додаток)**

- ▼ Чим схожі байки про Вовка та Ягня у викладі Езопа, Федра, Валерія Бабрія, Л. Глібова та І. Крилова?
- ▼ Кому, на вашу думку, вдалося найяскравіше передати мораль байки? Відповідь обґрунтуйте.
- ▼ Якими рисами наділяють персонажів байкаря?
- ▼ Чому впродовж тисячоліть до цього сюжету звертаються різні письменники?

19. Порівняння байок Езопа й І. Крилова

- ▼ Крилов часто запозичував сюжети байок у Езопа або Лафонтена, але змінював їх, створюючи нові твори. Чим схожі та чим різняться сюжети байок Езопа й І. Крилова?

Езоп	І. Крилов
<i>Спільне</i>	
Місце дії: «боротьба» між персонажами, діалог між ними, часто трагічна чи неприємна кінцівка, мораль	
<i>Відмінне</i>	
Мова прозова	Мова віршована
Лаконічний діалог	Значно розширений діалог
Немає художньої виразності, переважають дієслова, прості речення	Широке використання різних частин мови, наявність епітетів, різноманітність синтаксичних конструкцій
Мораль наприкінці твору	Мораль на початку твору
Констатація соціальних проблем	Загальнолюдська проблематика
Зазвичай відсутність комічних засобів	Наявність гумору, іронії, сатири

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Бесіда

- ▼ Що ви знаєте про російського байкаря І. Крилова?
- ▼ Що нового вніс в байку російський поет?
- ▼ Проти яких людських вад і суспільних недоліків спрямована байка «Вовк і Ягня»?

2. Творча робота

- ▼ Прокоментуйте висловлювання М. Гоголя: «Байки Крилова — надбання народне і складає книгу мудрості самого народу».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти розповідати про І. Крилова, виразно читати, аналізувати байки, висловлювати свої думки та враження, порівнювати різних авторів та переклади; підготувати читацькі щоденники; написати власну байку^(*); завершити підготовку до презентації творчого проєкту^(*).

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Найбільше мені сподобалася байка Крилова... тому що...

ДОДАТОК ДО УРОКУ 10

ВОВК ТА ЯГНЯ

Ягня і Вовк до річки підійшли колись
Напитися води. Вовк, звісно, вище став,
Ягня за течією нижче. А проте,
Знайшов до сварки душогубець зачіпку.

«Ти що, — озвався, — каламутиш воду тут,
Де я звик пити?» Злякане Ягня на те:
«Цього не може бути, бо вода тече
Від тебе, Вовче, у моєму напрямку!»

Слова правдиві Сірого розсердили:
«А хто ж півроку тому ображав мене?»
Ягня: «Тоді я ще й не народилося!»
«Не ти — твій батько, отже, досолив мені!» —

Нарешті мовив Вовк і розідрав Ягня.
Написано цю байку про людей, які
Облудою невинних прагнуть знищити.

(Федр)

ВОВК І ЯГНЯ

Ягня, що від свого відстало стада,
Побачив Вовк, але не кинувся на нього,
А благовидний привід став шукать:
«Це ти рік тому лаяв мене грубо?» —
«О, ні, я лише цього літа народився». —
«Але ж траву в моєму лузі пощипав?» —
«О, ні, я ще малий, трави не вмю їсти». —
«А воду ти з мого струмка не пив?» —
«Та ні, я тільки материнське вим'я ссу». —
Тут Вовк без зайвих слів його схопив у зуби:
«Не буду ж я лишатися голодним
Тому, що ти невинний, бач, ні в чім!»

*(Валерій Бабрій;
переклад А. Лісовського)*

ВОВК ТА ЯГНЯ

На світі вже давно ведеться,
Що нижчий перед вищим гнеться,
А більший меншого кусає та ще й б'є —
Затим що сила є...
Примір не довго б показати,
Та — цур йому! Нащо чіпать?..

А щоб кінці як-небудь поховать,
Я хочу байку розказати.
Улітку, саме серед дня,
Пустуючи, дурне Ягня
Само забилося до річки —
Напитися водички.
От чи пило, чи ні — глядить:
Аж суне Вовк — такий страшенний
Та здоровенний!
Та так прямисінько й біжить
До бідного Ягняти.
Ягняті нікуди тікати;
Стоїть, сердешне, та дрижить...
А Вовк, неначе комісар, кричить
(Він, щоб присікаться, знайшов причину):
— Нащо се ти, собачий сину,
Тут каламутиш берег мій
Та квапиш ніс поганий свій
У чистую оцюю воду?
Та я тобі за сюю шкоду
Ти знаєш, що зроблю?..
Як муху, задавлю!
— Паночку, — Ягня йому мовляє, —
Водиці я не сколотив,
Бо ще й не пив;
А хоч би й пив, то шкоди в тім немає,
Бо я стою зовсім не там,
Де треба пити вам,
Та ще й вода од вас сюди збігає...
— Так себто я брешу? — тут Вовк йому гукнув. —
Чи бач! Ще і базікаць стало...
Такого ще поганця не бувало!..
Здається, ти й позаторік тут був
Та капості мені робив... Стривай же!
Ти думаєш, що я забув?
— Помилуйте! — йому Ягнятко каже, —
На світі я ще й году не прожив.
— Так брат твій був.
— Нема братів.
— Так, може, батько,
Коли не дядько...
Або ж хто-небудь з ваших був...
Хіба не знаю я, не чув,
Що ви усі мене б і з'їли,
Якби вловили?
Собаки й вівчарі твої,
Усі ви — вороги мої:

Од вас мені життя немає...
 Ще мало я терпів?
 — Так чим же я вам досадив? —
 Ягнятко, плачучи, питає.
 — Цить, капосне! Либонь, не знає...
 Ще й огризається, щеня!
 Що ти за птиця?! Ти — Ягня!
 Як сміло ти мене питати?
 Вовк, може, їсти захотів!..
 Не вам про теє, дурням, знати! —
 І — Вовк Ягнятко задавив...
 Нащо йому про теє знати,
 Що, може, плаче бідна мати
 Та побивається, як рибонька об лід:
 Він Вовк, він пан... йому не слід...
 (Л. Глібов)

УРОК 11

«ХУДОЖНИК-АВТОР БЕРЕ НА СЕБЕ ТІЛЬКИ ЧАСТИНУ РОБОТИ. РЕШТУ МАЄ ДОПОВНИТИ СВОЄЮ УЯВОЮ ХУДОЖНИК-ЧИТАЧ» (С. МАРШАК)

Тема. Мудрість байки

Мета:

- **навчальна:** викликати інтерес до вивчення байок; поглибити теоретичні та практичні знання про цей жанр та його складові;
- **розвивальна:** розвивати творчі здібності учнів, уміння працювати колективно та індивідуально, готувати презентації, розповідати про свої читацькі уподобання, про враження від улюблених творів мистецтва; удосконалювати комунікативні компетенції;
- **виховна:** виховувати любов до книги, прагнення до пізнання та розвитку творчих здібностей.

Теорія літератури: байка, алегорія, алегоричний образ.

Обладнання: карта світу, книжкова виставка, бібліотечні формуляри учнів, відеопрезентації, елементи костюмів та декорацій, ТЗН.

Тип уроку: нестандартний, презентація творчого проекту (за рахунок уроку позакласного читання).

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Був у можновладців у старовину такий жорстокий звичай: карати гінців, які приносили погану звістку. Звичайно, кому хочеться дізнатися щось негарне, почути про себе неприємні речі. Мабуть, через це й виник стиль інакомовлення, розмова з прихованим змістом, або підтекстом. Звідси ж і жанр байки. Адже не секрет, що сміхом можна вразити більше, ніж докорами й доганами. Сьогодні ми презентуємо творчий проект, над яким працювали групи за інтересами та індивідуально. Сподіваюся, що це дало багатьом із вас упевненість у своїх силах та можливостях, допомогло розвинути корисні навички зі створення презентацій.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. З'ясування читацьких інтересів учнів, коментар учителя

Методична порада. Можна провести анкетування або експрес-тест: учні підходять до таблиці, накресленої на дошці або на аркуші паперу, й позначають у відповідній графі кількість прочитаних книжок цієї тематики за певний час — за літо й місяць навчання, навчальну чверть тощо.

Казки, фольклор	Про природу	Детективи	Пригодницькі про дітей	Фантастичні, фентезі	Історичні	Інші

2. Огляд бібліотечних формулярів, читацьких щоденників, аналіз, поради вчителя

IV. ПРЕЗЕНТАЦІЯ ТВОРЧОГО ПРОЕКТУ «МУДРІСТЬ БАЙКИ»

1. Пантомімне інсценування вивчених байок

Методична порада. Творчі групи (3–4 осіб — залежно від кількості дійових осіб у байці) отримують повний текст твору. Завдання полягає в ілюструванні без слів (інсценуванні) оповідної частини байки так, щоб була зрозумілою оголошена на початку мораль. Завдання інших груп — розшифрувати дію та вгадати байку.

2. Вікторина для групи знавців байок за прочитаними самостійно байками І. Крилова (мовою оригіналу), Езопа та ін.

- ▼ «А ларчик просто открывался» («Ларчик»).
- ▼ «А Васька слушает, да ест» («Кот и Повар»).
- ▼ «Слона-то я и не приметил» («Любопытный»).

- ▼ «Сильнее кошки зверя нет» («*Чиж и Голубь*»).
- ▼ «Вперёд чужой беде не смейся, голубок» («*Ворона и Лисица*»).
- ▼ «Не любит узнавать никто себя в сатире» («*Мартышка и очки*»).
- ▼ «А проку на волос нет в них» («*Зеркало и Обезьяна*»).
- ▼ «И в сердце льстец всегда отыщет уголок» («*Мышь и Крыса*»).
- ▼ «Ты всё пела? Это дело: // Так поди же, попляши!» («*Стрекоза и Муравей*»).
- ▼ «Да только воз и ныне там» («*Лебедь, Щука и Рак*»).
- ▼ «Иного так же мы боимся, // Поколь к нему не приглядимся» («*Лев и Лисица*»).
- ▼ «Великий человек лишь громок на делах» («*Две бочки*»).
- ▼ «А вы, друзья, как ни садитесь, // Всё в музыканты не годитесь» («*Квартет*»).
- ▼ «Когда боится трус кого, // То думает, что на того // Весь свет глядит его глазами» («*Мышь и Крыса*»).
- ▼ «За что же, не боюсь греха, // Кукушка хвалит Петуха? // За то, что хвалит он Кукушку» («*Кукушка и Петух*»).

3. Експрес-тестування

До ознак байки не належить:

- а) коротка розповідь;
- б) найчастіше у віршах;
- в) герої — представники тваринного світу;
- г) висновок, сформульований у моралі;
- г) *детальне змалювання портретів і пейзажів;*
- д) авторська позиція прихована;
- е) має інакомовний зміст.

4. Художнє читання учнем за індивідуальним завданням поезії М. Ісаковського про І. Крилова

Кто не слышал его живого слова?
Кто в жизни с ним не встретился своей?
Бессмертные творения Крылова
Мы с каждым годом любим всё сильней.

Со школьной парты с ними мы сживались,
В те дни букварь постигшие едва,
И в памяти навеки оставались
Крылатые крыловские слова.

Сокровищница мудрости народной
В них людям открывалась до конца,
И голос их прямой и благородный
К добру и правде призывал сердца.

Всё знал и видел ум певца пытливый,
 Всего сильней желая одного,
 Чтоб жили жизнью вольной и счастливой
 Народ его и родина его.

5. Постановка проблемної ситуації для групи «риторів»

- ▼ Чи живе справа байкаря І. Крилова?
- ▼ Чи потрібна буде нащадкам алегорична мова Езопа, Лафонтена, Крилова?
- ▼ Поясніть думку видатного українського байкаря Л. Глібова: «Байка... нікого в світі не мине, // Читайте, згадуйте мене».

6. Огляд робіт групи «художників-ілюстраторів байок»

7. Інценівки байок І. Крилова «Бабка і Муравель», «Свиня під дубом», «Квартет», «Вовк і Ягня», «Ворона і Лисиця», «Лебідь, Щука і Рак», «Дзеркало і Мавпа», Л. Глібова «Зозуля і Півень» та байок інших авторів

Методична порада. Ось у такий спосіб можна розписати ролі для інсценізації, наприклад, байки Л. Глібова «Зозуля і Півень».

ЗОЗУЛЯ І ПІВЕНЬ

Зозуля

— Як ти співаєш, Півню, веселенько...

Півень

— А ти, Зозуленько, ти, зіронько моя,
 Виводиш гарно так і жалібненько,
 Що іноді аж плачу я...
 Як тільки що почнеш співати,
 Не хочеться й пшениченьки клювати,—
 Біжиш в садок мерщій...

Зозуля

— Тебе я слухала б довіку, куме мій,
 Аби б хотів співати...

Півень

— А ти, голубонько, ти, кралечко моя,
 Поки співаєш на калині,
 То й весело мені, і забуваю я
 Свою недоленьку, своє життя погане
 Та безталанне...
 А тільки замовчиш
 Або куди летиш,—
 Зане серденько, неначе на чужині...

І їстоньки — не їм, і питоньки — не п'ю
 Та виглядаю все Зозуленьку мою.
 Як гляну на тебе — така ти невеличка,
 Моя перепеличко,
 А голосочок-то який!..
 Тонесенький, милесенький такий...
 Куди той соловей годиться?

Зозуля

— Спасибі, братику, за добрее слівце.
 Як не кохать тебе за це?..
 І ти виспівуєш, неначе та жар-птиця;
 І далєбі, що так, — пошлюся я на всіх. —

Автор

Де взявся горобець, підслухав трохи їх
 Та й каже.

Горобець

— Годі вам брехати
 Та одно другого знічев'я вихваляти! —

Автор

Пурхнув — та й був такий.
 За що, — хто-небудь попитає, —
 Зозуля півня вихваляє?
 За те, що півень годить їй
 Та потакати добре вмє:
 Рука, як кажуть, руку миє.

8. Група «учителів» проводить міні-урок для однокласників

1) Читання байки Л. Глібова «Синиця»

СИНИЦЯ

Синиця славу розпустила,
 Що хоче море запалить,
 Що море буцімто згорить, —
 Така, бач, є у неї сила.
 За вітром слава полетіла
 По всіх усядах і кутках,
 По байраках і по садках,
 Далеко — аж за синє море...
 Усім, хто був на морі, горе!
 Ану — до берега тікати,

Мерщій добро своє ховать
Од проклятущої Синиці.
Як налетіло тії птиці,
Як назбиралося звірей, людей —
Дивитися на чудасію!..
А пересудливі жінки
Побрали ще й ложки,
Бо мали ту надію,
Як море стане закипать,
Щоб юшки добре посьорбать,
Якої й зроду не сьорбали
(Вони вже, бачте, позивкали
Скрізь по обідах куштувать).
От ждуть вони, стоять.
Усі баньки повитріщали...
— От-от уже почне кипіть,—
Хто-небудь нищечком мовляє,—
Ось цитьте, зараз запалає...—
А море все собі гуляє,
І не кипить, і не горить.
Так що ж Синиця?.. Та мовчить!
І запалить не запалила,
А тільки слави наробила
Та з сорому й сховалася кудись.
За сюю капосну дурницю
Полаяли Синицю
Та й розійшлись.
Яка ж в сій байці, братця, сила?
А та: ніколи не хвались,
Поки гаразд не зробиш діла.

(Л. Глібов)

2) Евристична бесіда

- ▼ Що пообіцяла зробити Синиця? Чому вона вирішила розпустити таку славу про себе?
- ▼ Чи повірили їй люди та тварини? Доведіть це рядками з байки.
- ▼ Що можна сказати про цих людей?
- ▼ Чи зробила Синиця те, що обіцяла? Чому?
- ▼ Знайдіть і зачитайте повчальну частину байки. Як ви розумієте ці слова?
- ▼ Якби ви були Синицею, що б ви зробили потім?

3) Виконання творчо-пошукових завдань

- ▼ Поясніть значення слів та словосполучень: *чудасія, пересудливі, баньки повитріщали, нищечком мовляє, слави наробила.*

- ▼ Яке прислів'я з наведених співзвучне із головною думкою байки?
 - Хто людям добра бажає, той і собі має.
 - Яка головонька, така й розмовонька.
 - Добромu скрізь добре.
 - *Не кажи «гоп», поки не перескочиш.*
 - Готуй сани влітку, а воза взимку.
- ▼ З якими твердженнями ви не погоджуєтесь? Чому?
 - Якщо не можеш чогось досягти, не посилайся на обставини, а потрудись. (*«Лисиця і виноград»*)
 - Хто сильніший, той і правий. (*«Вовк і Ягня»*)
 - Роби те, що вмієш, а якщо не вмієш, то вчись. (*«Музики»*)
 - Не хвались, якщо не можеш здійснити задумане. (*«Синиця»*)
 - Не витрачай зайвих слів, краще зроби діло. (*«Котик та кухар»*)
 - Ніколи не смійся з чужого лиха. (*«Снігур та Щиглик»*)
 - Тебе хвалять — хвали й ти, хоча й нема за що. (*«Зозуля і Півень»*)
 - Не думай про майбутнє, а роби те, що подобається. (*«Бабка й Муравель»*)

9. Творча робота (в групах)

Учитель. Ми познайомилися з авторами, які жили та творили в різні часи. Можливо, серед вас теж ростуть майбутні байкарі? Спробуймо скласти власні байки за початком і кінцівкою.

Ви, мабуть, звернули увагу на те, що байки найчастіше написані у формі діалогу. А ще у формі діалогу пишуться п'єси.

Заплющте очі й уявіть, що зараз не зима, а тепле сонячне зеленосе літо. Усе навколо зеленіє, квітне й виспіває на різні голоси. Але що це? Я чую чийсь розмову. Прислухаймося: раптом ми почуємо казку? Можливо, саме казка допоможе вам створити свою першу в житті байку-діалог.

**1) Читання власних байок «письменниками»
(за домашнім завданням)**

2) Огляд самостійно підготовлених відеопрезентацій, відгуки про цю роботу однокласників

V. РЕФЛЕКСІЯ, ОЦІНЮВАННЯ

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготуватися до контрольної роботи.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— У процесі підготовки до презентації творчого проекту я навчився (-лася)... та здобув (-ла) вміння...

УРОК 12

ЗНАЮ, УМІЮ, МОЖУ!

Тема. Контрольна робота № 1 за тематичними блоками «Вступ. Міфи народів світу», «Мудрість байки»

Мета:

- **навчальна:** закріпити знання учнів; виявити рівень знань, умінь і навичок для контролю й корекції;
- **розвивальна:** розвивати пам'ять, образне й логічне мислення, уміння відповідати на питання, складати зв'язні висловлювання, твори із власними судженнями;
- **виховна:** виховувати на матеріалі літератури повагу до загальнолюдських цінностей.

Теорія літератури: міф, мотив, міфологічний образ, байка, езопова мова, алегорія, алегоричний образ.

Обладнання: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

III. КОНТРОЛЬ І КОРЕКЦІЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Пояснення вимог до виконання тестових завдань.

2. Виконання контрольної роботи

Варіант I

Початковий та середній рівні (по 1 балу за кожен правильну відповідь)

1. За тематикою міфи не бувають:

а) фантастичними;	б) героїчними;
в) топонімічними;	г) про створення світу й богів.

2. Себелюбство, егоїзм засуджуються в давньогрецькому міфі:
 - а) «Дедал і Ікар»;
 - б) «Пігмаліон і Галатея»;
 - в) «Нарцис»;
 - г) «Деметра і Персефона».
3. Міф «Ра та Апоп» належить до міфів:
 - а) *египетських*;
 - б) індійських;
 - в) слов'янських;
 - г) грецьких.
4. «Так навіть справедливий захист не має сили для тих, хто заповзвся чинити кривду». Це мораль байки:
 - а) «Квартет» І. Крилова;
 - б) «Вовк і Ягня» І. Крилова;
 - в) «Вовк і Ягня» Езопа;
 - г) «Крук і Лисиця» Езопа.
5. Наведіть 1–2 приклади традиційних образів у світовому фольклорі.
6. Продовжте речення: «Алегорія — це...»

Достатній рівень (2 бали за правильну відповідь)
Зробіть ідейно-художній аналіз однієї з байок Езопа.

Високий рівень (4 бали за докладну й обґрунтовану відповідь)
Виконайте одне із завдань.

 - а) Висловіть своє судження про те, чому досі так популярні герої грецьких міфів Прометей, Геракл та ін.
 - б) Продовжте діалог за запропонованим початком: «Побачила якось Лисиця з байки Езопа “Крук і Лисиця” Мавпу з байки І. Крилова “Квартет” та й питає...»

Варіант II

Початковий та середній рівні (по 1 балу за кожну правильну відповідь)

1. До тематичної групи міфів належать міфи:
 - а) про створення і будову світу;
 - б) родинно-побутові;
 - в) соціально-побутові;
 - г) про алегоричні образи тварин та рослини.
2. Чарівна сила мистецтва і кохання уславлюється в давньогрецькому міфі:
 - а) «Міф про Прометея»;
 - б) «Дедал і Ікар»;
 - в) «Деметра і Персефона»;
 - г) «Орфей і Еврідіка».
3. Мораль байки «Квартет» І. Крилова така:
 - а) «Проспівала? Добре дбала — // Та вже й потанцюй піди!»;
 - б) «Як сидати — сварки марні, // Бо з вас музики незугарні»;
 - в) «Так навіть справедливий захист не має сили для тих, хто заповзвся чинити кривду»;
 - г) «Не слід зневажати нічого, щоб згодом не довелося шкодувати».

4. Міф «Про створення ночі» належить до міфів:
- а) єгипетських;
 - б) слов'янських;
 - в) індійських;
 - г) грецьких.
5. Наведіть 1–2 приклади вічних образів у світовій літературі.
6. Продовжте речення: «Езопова мова — це...»

Достатній рівень (2 бали за правильну відповідь)

Зробіть ідейно-художній аналіз однієї з байок І. Крилова.

Високий рівень (4 бали за докладну й обґрунтовану відповідь)

Виконайте одне із завдань.

- а) Висловіть своє судження про те, які якості людського характеру зробили образи Ікара, Орфея, Пігмаліона з грецьких міфів вічними образами.
- б) Продовжте діалог за даним початком: «Зустрілися якось Лисиця з байки Езопа “Лисиця і виноград” та Бабка з байки І. Крилова “Бабка і Муравель”...»

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготувати повідомлення про життя та творчість Жуля Верна^(*).

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

ТЕМАТИЧНИЙ БЛОК № 3 «ПРИГОДИ І ФАНТАСТИКА: ТВОРЧІСТЬ ЖУЛЯ ВЕРНА, Р. Л. СТВЕНСОНА»

УРОК 13

«НІХТО НА СВІТІ НЕ ПРОЖИВ БЕЗ МРІЇ...» (ЛЕСЯ УКРАЇНКА)

Тема. Жюль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Тема духовного випробування людини в романі Ж. Верна

Мета:

- **навчальна:** ознайомити із життям і творчістю письменника, зацікавити ними; сприяти стійкому інтересу учнів до читання, до пізнання світу;
- **розвивальна:** розвивати навички виділення головного, вміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до книги, прагнення до пізнання та самоосвіти, самовиховання.

Теорія літератури: роман, пригодницький роман.

Обладнання: портрет письменника, карта світу, книжкова виставка.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

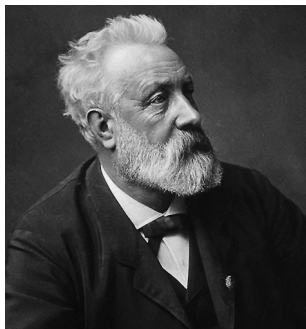
I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Чи можна уявити світову пригодницьку класику без імені Жуля Верна? Звісно, ні.

Жуля Верна справедливо називають «усесвітнім мандрівником», «винахідником», «чарівником», «провидцем». Адже він створив багатотомну серію романів «Незвичайні подорожі», у яких розповів про природу різних кліматичних зон, флору і фауну, звичаї народів планети Земля. До серії увійшло 63 романи та 2 збірки повістей і оповідань. Повний обсяг серії 18 000 сторінок у 97 книгах! Автор працював над цим шедевром незвичайних пригод понад 40 років.

Жуль Верн був чудовим прозірливим спеціалістом в галузі технічного прогнозування. Він передбачив появу електрики, автомобіля, підводних човнів та авіації, звукового кіно та телебачення, далекобійної артилерії, польотів на Місяць і подорожей до надр Землі. Разом із тим він визнавав: «Що би я не створив, що би я не придумав — усе це буде поступатися істині, бо прийде час, коли досягнення науки перевершать силу уяви».

Жуль Верн

Зі 108 наукових і технічних гіпотез 64 було реалізовано (за іншими даними — тільки 10 із його передбачень не збулися)! Жуль Верн «удосконалює» усі види транспорту — від сухопутних до міжпланетних.

Жуль Верн підтримував дружні стосунки з відомими вченими, заглиблюючись в їхні наукові ідеї, просиджував днями у бібліотеці, вивчаючи найрізноманітніші галузі науки і техніки, був свідком пробних польотів свого друга Надара, звертався по допомогу до математиків за точними розрахунками конструкцій вигаданих апаратів та маршрутів.

Письменник вперше ввів у літературу нового героя — людину, для якої головною метою життя є наукове пізнання і пошук істини. Заради цього герої Верна долають тисячі перешкод, демонструючи на цьому шляху незвичайну творчу винахідливість і мужність, людяність і щирість. Капітан Немо, Дік Сенд, капітан Грант, Гленарван є для нас більш реальними, ніж деякі живі люди. Ці герої Верна будуть жити в нашій свідомості до тих пір, доки люди намагатимуться пізнати непізнане.

Саме з романів Жуля Верна починає бурхливий розвиток пригодницька література, наукова фантастика, яку сьогодні жадібно читають сотні мільйонів людей у цілім світі. Мабуть, не випадково кратер на Місяці, названий ученими іменем Жуля Верна, знаходиться поруч із Морем Мрії.

Про нього і його твори й будуть наш сьогоднішній та наступні уроки.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Бесіда

- ▼ Які книги про пригоди, про географічні відкриття ви читали?
- ▼ Що ви знаєте про видатних мандрівників, першовідкривачів світу?

- ▼ Чи хотілося б вам дізнатися більше про різні народи, країни, природу інших країв, чому?

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь учителя (або повідомлення учнів)

— Існує стійка думка, що Жуль Верн писав про подорожі, не виходячи з власного кабінету, хоч це й не зовсім так. Мало відомо, що причиною такого дивакуватого способу писання пригодницьких романів була обіцянка, яку Жуль змусили дати батьки, коли хлопчина був ще зовсім маленьким: ніколи не подорожувати.

Він народився 8 лютого 1828 року і отримав ім'я Жуль Габріель. У п'ять років його віддали в садочок, який тримала вдова капітана дальнього плавання. І хоча чоловік давно вже зник безвісти, стара нічого й чути про це не хотіла і розповідала вихованцям історії про нього. Не диво, що заінтригований розповідями одинадцятирічний Жуль викупив в одного юнги право працювати на кораблі й вирушив було до Вест-Індії. Але батьки дізналися про плани втікача і перестріли мандрівника в найближчому порту. Його притягли додому, відшмагали й примусили пообіцяти мандрувати виключно у своїх мріях.

Але стара вихователька прищепила хлопцеві таку сильну любов до подорожей, що він жити без них не міг. Та порушувати своєї ж обіцянки не хотілося. І юнак почав писати. Перші спроби були не зовсім вдалимими, а коли Жуль Верн підписав контракт з видавцем Етцелем, то здобув собі всесвітню славу й цілоденну досить виснажливу працю практично на все життя. Щорічно йому треба було писати два-три романи. Ранок починався о п'ятій із роботи над «Дітьми капітана Гранта», десь у середині дня увага переходила на «Географію», а вечір наставав тоді, коли письменник закінчував писати 800-й рядок. Письменник працював із неймовірною енергією, перебуваючи в самому вирі того, що описував.

Єдине, що засмучувало Жуля Верна, — це відсутність вільного часу. Не для того, щоб відпочивати чи займатися собою. Ні. Для того, щоб більше працювати над удосконаленням власних творів.

Письменник переймався описуванним настільки сильно, що це позначалося навіть на його фізичному стані. Близькі Жуля Верна згадували потім, що коли він писав про подорож капітана Гаттераса до Північного полюсу, то підхопив нежить і відчував озноб від холоду.

Коли фінансове становище Жуля Верна дозволило йому, він купив яхту «Сен Мішель» і здійснив досить багато подорожей у різні куточки землі.

Усі твори письменника об'єднуються в «Незвичайні подорожі». У сукупності — це універсальний географічний нарис земної кулі. Якщо розподілити романи за місцем дії, то виявиться, що в чотирьох романах описуються кругосвітні подорожі, у п'ятнадцятьох — країни Європи, у восьми — Північна Америка, у восьми — Африка, у п'ятьох — Азія, у чотирьох — Південна Америка, у чотирьох — Арктика, у трьох — Австралія й Океанія й в одному — Антарктида. Крім того, у сімох романах місцем дії слугують моря й океани. Чотири романи складають цикл «робінзонад» — дія розгортається на незаселених островах. І нарешті, у трьох романах події відбуваються у міжпланетному просторі.

Винахідники, інженери, будівельники споруджують прекрасні міста, зрошують пустелі, знаходять способи прискорювати ріст рослин за допомогою апаратів штучного клімату, конструюють електричні прилади, що дозволяють бачити і чути на значних відстанях, мріють про практичне використання внутрішнього тепла Землі, енергії Сонця, вітру й морського прибою, про можливості накопичення запасів енергії в могутніх акумуляторах. Вони вишукують способи продовження життя і заміни спрацьованих органів тіла новими, винаходять кольорову фотографію, звукове кіно, автоматичну лічильну машину, синтетичні харчові продукти, одяг зі скляного волокна й чимало інших чудових речей, що полегшують життя і працю людини та допомагають їй перетворювати світ.

Коли Жуль Верн писав свої книги, Арктика ще не була завойована, полюси ще не були відкриті, Центральна Африка, Внутрішня Австралія, басейн Амазонки, Памір, Тибет, Антарктида майже ще не були вивчені. Герої Жуля Верна здійснюють географічні відкриття, випереджаючи справжні.

Разом із новим романом у літературу ввійшов і новий герой — лицар науки, безкорисливий учений, готовий в ім'я своїх творчих ідей, заради втілення великих надій здійснити подвиг, піти на будь-яку жертву.

У середовищі персонажів «Незвичайних подорожей» ми знаходимо представників усіх людських рас, що включає більшість націй, десятки національностей, народностей та племен. Галерея образів Жуля Верна, що включає кілька тисяч персонажів, — населення цілого міста! — дивовижно багата за етнічним складом.

Жуль Верн співчував пригнобленим народам. Викриття рабовласництва, колоніальних грабежів, винищувальних загарбницьких воєн — постійний мотив «Незвичайних подорожей».

Романи Жуля Верна, звичайно, не справили б такого враження, якби всі ці описи, міркування, екскурси не спліталися

з намірами і справами героїв. Люди відрізняються тут надзвичайною моральною чистотою, фізичним і щиросердим здоров'ям, цілеспрямованістю, зібраністю, не знають ані лицемірства, ані розрахунку. Сміливцям, які вірять в успіх своєї справи, вдається будь-який, найважчий задум. Товариш виручає товариша з хале-пи. Сильний приходить на допомогу слабкому. Дружба міцніє від суворих випробувань. Лиходіїв завжди викривають, і вони несуть покарання за свої злочини. Справедливість завжди тріумфує, мрія завжди здійснюється.

Минуло кілька десятиліть. Наука випередила чимало сміливих жувельєрнівських фантазій. Вигадані Жулем Верном машини здаються тепер допотопними. Застаріли його наукові ідеї. Потребують виправлення навіть географічні описи. У світі відбулося стільки змін, наука досягла значної могутності. Але слава Жуля Верна не потьмяніла від часу. Твори талановитого письменника, як і раніше, залишаються молодими. Не старіють і не знецінюються герої «Незвичайних подорожей», їхня відвага, дерзання, подвиги. І не в тім його основна заслуга, що він передбачив підводний корабель, авіацію, звукове кіно, далекобійну артилерію і т. ін., а у тому, що зумів знайти нового позитивного героя, котрий утілює в собі багато рис людини завтрашнього дня. Захоплюють, хвилюють справи героїв і їхнє здійснення. Цим значною мірою і пояснюється величезна й досі популярність кращих романів Жуля Верна.

Музей Жуля Верна в Нанті (Франція)

Коли синові письменника Мішелью виповнилося 15, батько задумав зробити йому незвичайний подарунок. Він подарував йому... Діка Сенда, головного героя його нового роману «П'ятнадцятилітній капітан». Дік Сенд мав стати для сина прикладом для наслідування.

В основі сюжету роману — географічна помилка: замість Південної Америки герої роману потрапляють до Африки. При цьому маршрут подорожі «Пілігрима» з одного океану до іншого вивірений до милі й науково обґрунтований.

2. (ТЛ) Робота зі словником літературознавчих термінів

Пригодницький роман — твір, сюжет якого насичений незвичайними подіями й характеризується їхнім несподіваним поворотом, великою динамікою розгортання. Для пригодницького роману характерні мотиви викрадення й переслідування, атмосфера таємничості й загадковості, ситуації припущення й розгадування.

Географічний роман — науково обґрунтований роман, в основу сюжету якого покладено географічну помилку.

3. Виразне читання розділів роману I–V частини I

4. Словникова робота

Пілігрим — чужоземець, паломник, мандруючий богомолець.

Шхуна (бриг) — судно, що має кілька щогл, оснащених косими вітрилами.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Евристична бесіда

- ▼ Який епізод твору Жуля Верна здався вам найцікавішим? найстрашнішим? найдивовижнішим, найнезвичайнішим? неймовірним? найприємнішим?

2. Літературна гра «Хто найуважніший?»

- ▼ Назвіть відкриття, які передбачив письменник.
- ▼ Згадайте, які твори написав Жюль Верн.

3. (УС) «Це цікаво!»

Учитель. Відома українська письменниця Марко Вовчок була особисто знайома з Жюлем Верном, котрий передав їй виняткове право перекладу його творів російською мовою. Кажуть, що митець був ще й закоханий у чарівну українську письменницю.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти розповідати про письменника, його твори, історію написання та тематику роману «П'ятнадцятилітній капітан»; знати зміст розділів роману I–V частини I.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Мене зацікавило на уроці те, що...

ДОДАТОК ДО УРОКУ 13

КРИЛАТІ ВИСЛОВИ ЖУЛЯ ВЕРНА

- Найбільш тривалі спогади не в мрамурі та граніті, а в серцях людей.
- Допомагаючи іншим, створюємо підтримку собі.
- Можна йти наперекір законам людським, але не можна опиратися законам природи.
- Він сильний, ваш капітан. Але — тисяча чортів! — не сильніше ж він природи! А там, де самою природою нам покладено межу, волею-неволею треба зупинитися.
- Істина залишається істиною для всіх!
- Гравець шкодує зазвичай не про програш, а про крах надій на виграш.
- Я не жалкую, що мені довелося зробити підводну подорож. Я згадуватиму про неї з задоволенням, але для цього треба, щоб вона скінчилася.
- Творча сила природи все ж таки перевищує руйнівні інстинкти людини.
- І ви дивуєтесь, пане професоре, що, ступивши на землю в будь-якій частині земної кулі, ви зустрічаєте дикунів? Дикуни! Та де ж їх немає? І чим ці люди, яких ви називаєте дикунами, гірші за інших?
- Якщо у мене не буде жодного недоліку, то я стану пересічною людиною!
- Коли серце бореться з розумом, розум рідко буває переможцем.
- Кажуть, що у в'язня завжди є шанси втекти від тюремника, який стереже його. І справді, для в'язня успіх завжди важливіше, ніж для тюремника. Тюремник може забути, що він поставлений стерегти, — в'язень не може забути, що його стережуть. В'язень частіше думає про втечу, ніж його страж про те, як завадити йому втекти. Тому часто вдаються вражаючі втечі.
- Краще тигр на рівнині, ніж змія у високій траві.

(ЛК) Кінофільми за творами Жуля Верна

Рік	Назва	Країна, режисер
2012	Подорож-2: Таємничий острів	США; Бред Пейтон
2005	Таємничий острів	США; Рассел Малкехі
1985	У пошуках капітана Гранта	СРСР, Болгарія; Станіслав Говорухін

Рік	Назва	Країна, режисер
1981	Таємниця карпатського замка	ЧССР; Олдржих Липський
	Велика морська битва: 20 000 миль любові	Японія; Курі Іппей
	Таємниця острова чудовиськ	США, Іспанія; Хуан Сімон
1975	Капітан Немо	СРСР; Василь Левін
1973	Таємничий острів	Франція, Італія, Іспанія, Камерун; Анрі Кольпі, Хуан Бардем
1970	На кометі	ЧССР; Карел Земан
1967	Украдений дирижабль	ЧССР; Карел Земан
1965	Пригоди китайця в Китаї	Франція, Італія; Філіп де Брока
1959	Подорож до центру Землі	США; Генрі Левін
1958	Таємниця острова Бек-Кап	ЧССР; Карел Земан
1956	Навколо світа за 80 днів	США; Майкл Андерсон, Джон Ферроу
1954	20 000 лье під водою	США; Ричард Флейшер
1902	Подорож на Місяць	Франція; Жорж Мельєс

УРОК 14

«ФАНТАЗІЯ — ЦЕ ПРИРОДНА СИЛА ЛЮДИНИ» (Ф. ДОСТОЄВСЬКИЙ)

Тема. Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Сюжет твору

Мета:

- **навчальна:** ознайомити зі змістом розділів роману Жуль Верна; допомогти усвідомити їхнє ідейно-художнє значення;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, виділення головного, вміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати допитливість, цілеспрямованість, прагнення до пізнання світу, самовдосконалення.

Теорія літератури: роман, пригодницький роман, сюжет.

Обладнання: карта світу, ілюстрації до твору.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Океан — це велична й небезпечна стихія, підкорити її до снаги лише мужнім, самовідданим, сильним людям із романтичним характером. Саме такими були члени екіпажу шхуни «Пілігрим», і про їхні нові випробування ми говоритимемо на сьогоднішньому уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання

- ▼ Розповісти про Жуля Верна, його твори, наукові передбачення, про те, чого ми можемо в нього повчитися.
- ▼ Стисло переказати основні події розділів роману I–V частини I.
- ▼ Назвати героїв, які викликають симпатію, та тих, хто викликає протилежні почуття.
- ▼ Скласти «паспорт» корабля, на якому відбувається дія.

Назва судна	«Пілігрим»
Марка судна	Шхуна-бриг, вітрильник
Спеціалізація	Китобійний промисел: добування китового жиру й китового вуса
Складовою чого є	Китобійна флотилія
Команда	П'ятеро членів команди, капітан Халл
Кому належить	Багатому каліфорнійському судовласникові Джеймсу Велдону
Пункт призначення	Південні моря в районі Тасманії, мис Горн

- ▼ Прокоментувати фрагменти, вказавши, які галузі знань вони популяризують, як характеризують героїв.
- «Пілігрим» був невеличкий вітрильник, але вважався одним із найкращих кораблів Джеймса Велдона. Він входив до складу флотилії, яку той щорічно виряджав ген за Берингову протоку, в північні моря, або під Тасманію чи за мис Горн, аж до морів Антарктики. Шхуна-бриг чудово ходила під вітрилами. Завдяки дуже зручному оснащенню вона могла навіть з нечисленною командою запливати у важкодоступні місця південного моря, звідки починалася суцільна смуга антарктичної криги. Капітан Халл умів, як кажуть матроси, лавірувати поміж плавучих крижин.
- Торгівля рабами все ще провадиться у великому масштабі по всій Екваторіальній Африці. Незважаючи на англійські

й французькі військові кораблі, що крейсують у прибережних водах, судна з чорним товаром рік у рік відпливають од берегів Англії й Мозамбіку, беручи курс у різні кінці світу і, слід додати, світу цивілізованого.

- Дінго, чудовий та дужий звір, набагато більшай за піренейських собак, був гідним представником австралійської породи сторожових псів. Коли він спинався на задні лапи і скидав голову, то сягав зросту людини. Спритні й мускулісті, ці собаки, не вагаючись, нападають на ягуарів та пантер і не бояться вийти на двобій із ведмедем. Дінго мав густу шерсть і довгий хвіст, цупкий та пружний, як у лева. Він був темно-рудой масті з кількома білуватими плямами на писку. Якщо такого собаку розлютити, він може стати страшним ворогом, тож зрозуміло, чому Негоро не був радий із того, як його зустрів цей сильний представник собачого племені.
- ▼ Проаналізувати останній фрагмент з точки зору художньої майстерності автора: який вид опису вжитий, які художні засоби використовуються, чи дається яскраве уявлення про зображуваний предмет.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання роману Ж. Верна «П'ятнадцятилітній капітан» (розділи VI—VII частини I)

2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане

3. Евристична бесіда

- ▼ Що ви дізналися про китів, про китобійний промисел, як до цього ставитеся?
- ▼ Чому капітан Халл зважився покинути свій корабель і чи мав він, на вашу думку, це робити?
- ▼ Які почуття викликали у вас сцени полювання на кита-смугача?
- ▼ Чому саме Дік Сенд, наймолодший член екіпажу, став капітаном?
- ▼ Як члени екіпажу, що залишилися, та пасажери сприйняли трагедію, яка сталася з капітаном та матросами?
- ▼ Чи можливо в реальному житті, щоб п'ятнадцятилітній хлопець став капітаном корабля й справлявся зі своїми обов'язками? Чи відомі вам подібні приклади?
- ▼ Прокоментуйте фрагменти з прочитаних розділів.

— Чом би й ні: адже є тварини, які говорять! — озвався інший матрос. — Скажімо, сороки, папуги. Чому б не заговорити й собаці, якби він схотів?

— Безперечно, — відповів боцман Ховік.

Ці славні матроси дуже здивувалися б, дізнавшись, що такі собаки є. У одного данського вченого був собака, який досить чітко вимовляв десь із двадцять слів. Але між здатністю такої тварини говорити і здатністю розуміти зяє неперехідна прірва. Цілком очевидно: той собака, який завдяки особливій побудові своїх голосових зв'язок міг досить чітко вимовляти певні звуки, вкладав не більше глузду в свої слова, ніж, скажімо, папуги або сойки у свої. Для таких тварин слова чи фрази, — хоч хай якою мовою мовлені, — різновид співу або крику, та й годі.

— Не треба думати, — якось сказав кузен Бенедикт, — що з усіх тварин тільки собаки бувають такі розумні. Деякі інші тварини також виявляють певні ознаки розуму, хоч насправді вони підкоряються інстинкту. Приміром, пацюки, що покидають корабель, який мав затонути; бобри, що, передбачаючи повінь, надбудовують свої греблі; коні — згадаймо коней Нікомеда, Скандербега та Оппіена: вони сконали з горя по смерті своїх господарів; віслюки, що мають чудову пам'ять, та інші тварини, що роблять велику честь усьому своєму поріддю. Деяких птахів удавалося так чудово надресирувати, що вони без помилок писали слова під диктовку свого вчителя. Відомі випадки, коли собаки могли порахувати присутніх у залі з такою точністю, якій міг би позаздрити обчислювач з астрономічної обсерваторії. У одного кардинала був папуга, який читав йому, не помиляючись на жодному слові, кілька молитов підряд, за що птахові платили сто золотих еку на рік. А хіба врешті я, як ентомолог, не можу пишатися, засвідчуючи високий розум в діях найдрібніших комах? Магістратам великих міст слід би повчитися у мурах зразкового порядку в їхніх колоніях. Павуки-сріблянки будують підводні дзвони, не знаючи законів фізики. Блохи возять екіпажі, мов справжні рисаки, виконують військові справи не гірше за карабінерів, стріляють із гармат краще за артилеристів, що покінчали Вест-Пойнт. Ні, Дінго не заслуговує таких похвал, а якщо він уже розуміється на абетці, то це, певно, тільки тому, що належить до невідомого науці виду собак, який водиться в Новій Зеландії...

(Питання. Яка інформація виявилася новою для вас, наскільки вона цікава, оригінальна?)

Однак, хоча море й пустельне, воно саме тому привертає до себе особливу увагу. Дарма що його поверхня видається одноманітною неуважному зорові — вона безмежно розмаїта для того, хто вміє дивитись. Найменша мінливість водяного обширу чарує уяву тих, що відчують поезію моря. Онде гойдається на хвилях пучок морської трави, там морська водорість — саргасова гілка — лежить на воді хвилястим візерунком, а там пливе шматок дошки, розкриваючи широке поле для здогадів. Чого тут тільки немає! Перед цим безкраїм обширом багата уява не знає спину...

Кожна з цих часточок води, які то підносяться парою до хмар, то спадають з неба дощем, може, приховує в собі таємницю якоїсь катастрофи! І слід позаздрити тим, хто своїм допитливим розумом уміє розкривати таємниці океану, хто вміє заглядати глибоко під його хвилясту поверхню!

(Питання. Що можна сказати про автора цих рядків, чи можна уявити картину моря, змальовану письменником, захопитися нею? До яких роздумів спонукає такий опис?)

Над водою ширяли буревісники — білі, з коричневою смугою на крилах. А високо в небі, поважно змахуючи своїми десятифутовими крилами, літали величезні альбатроси. Вряди-годи вони сідали на хвилі й нишпорили дзьобами в воді, шукаючи поживи.

Часом пропливали пінгвіни, що так важко й незграбно пересуваються по землі. Проте, як сказав капітан Халл, у воді ці птахи, послуговуючись своїми недорозвиненими крильцями, наче плавцями, можуть позмагатися з найпрудкішими рибами, і часто бувалі моряки плутають їх із тунцями.

Усі ці розмаїті картини постають як захопливе видовище, і тільки людині, геть байдужій до природи, здадуться одноманітними.

(Питання. У чому виражається любов автора до природи, якими новими відомостями про світ природи збагачується читач?)

Може, це один із справжніх китів, на яких переважно полюють китобої північних морів. У них немає спинного плавця, і дещо більшого вони бувають шістдесят футів завдовжки, а деякі сягають до вісімдесяти. Під шкірою в них товстий шар жиру. З одного такого велета-кита беруть близько ста бочок жиру.

А може, це горбач — представник своєрідних, так би мовити, «плавцекрилик», — така назва завоювала б неабияку пошану в ентомологів. У цих китів великі білі грудні плавці сягають половини довжини тіла й схожі на крила — чим не летючий кит!

А найімовірніше, це великий смугач. У нього теж є грудні плавці, а завдовжки він такий, як звичайний кит.

(Питання. Як поглибилися ваші знання про найбільших ссавців на Землі — китів?)

— А цього одного вистачило б, — вів далі боцман, — щоб ми заповнили жиром не менше половини наших двохсот порожніх бочок.

— Воно-то правда, — зауважив Дік Сенд, — однак полювати на цих велетенських смугачів — не зовсім безпечно.

— Навіть дуже небезпечно! — підтвердив капітан Халл. — У цих китоподібних страшний хвіст; до них треба підходити обережно! Найміцніша шлюпка не витримає удару такого хвоста. Проте варто ризикнути!

— Атож! — озвався один із матросів. — Добрячий смугач — то гарна здобич!

— І вигідна! — докинув інший.

— Шкода пройти мимо, не привітавшись з ним! — мовив ще один.

— Ти хочеш подивитися ближче на цього кита, мій хлопчику? Що ж, це можна, чи не так, друзі? — відказав капітан Халл, урешті піддавшись непереможному бажанню. — Щоправда, нам бракує людей... Та спробуємо впоратись самі...

— Упораємось! — вигукнули матроси.

— Мені не раз доводилося бути гарпунером, — додав капітан Халл. — Подивимось, чи я ще годен метати гарпуна.

— Ура! Ура! Ура! — відповіли матроси.

Зрозуміло, чому поява цього кита так схвилювала команду «Пілігрима». Смугач і справді здавався велетенським. Уполювати його і в такий спосіб довантажити трюм — неабияка принада! Чи ж могли китобой знехтувати таку нагоду?

Однак місіс Велдон спитала капітана Халла, чи не наразяться він і його команда на небезпеку, напавши на кита з такими малими силами.

— Аж ніяк, місіс Велдон, — відповів капітан Халл. — Мені не раз доводилося полювати на китів з однією шлюпкою, і я завжди мав здобич. Повторюю, ніяка небезпека не загрожує нам, отже, і вам.

Заспокоївшись, місіс Велдон більше ні про що не питала і одійшла вбік.

(Питання. Як зреагували різні герої на появу кита? Що спонукало капітана й моряків іти на значний ризик? Як виявляються характери героїв у цій ситуації, наприклад капітана Халла, місіс Велдон та ін.?)

Капітан Халл, не марнуючи часу, віддав необхідні розпорядження. З досвіду він знав, що полювання буде нелегке, тож вирішив підготуватися якомога краще, вживши всіх застережних заходів.

Дік Сенд сам би хотів узяти участь у полюванні, про яке мріяв оддавна, проте розумів, що з одного боку на шлюпці потрібен досвідченіший моряк, ніж він, а з іншого — що тільки він може заступити капітана Халла. Тим-то й скорився наказові.

— Будьте спокійні, капітане, — відказав Дік Сенд, — я не випускатиму з ока вашої шлюпки.

— От і гаразд, мій хлопчику. Будь розважливий і хоробрий. Ти ж бо тепер помічник капітана! Тож будь гідний свого звання. Ще ніхто не діставав його у твоєму віці.

Дік Сенд не відповів, а тільки всміхнувся й почервонів. Капітан Халл зрозумів цю усмішку і цей рум'янець.

«Славний хлопчина! — подумав він. — Скромність і рішуча вдача — оце і є Дік Сенд!»

(Питання. Як можна схарактеризувати за цим фрагментом Діка Сенда, капітана Халла, боцмана, матросів?)

Однак з останніх розпоряджень капітана Халла, який відпливав буцімто на зовсім безпечну справу всього на кілька годин, було видно: він неохоче покидає «Пілігрим». Та непереборний мисливський інстинкт, а надто владне бажання довантажити трюм, щоб якомога краще виконати свої зобов'язання перед Джеймсом Велдоном, — усе це спонукало його до ризику. Зрештою, й тихе море мало сприяти їм у полюванні. Тож ані його команда, ані він сам не могли встояти перед такою спокусою. Китобійний сезон було б урешті закінчено, і ця думка брала гору над усіма іншими міркуваннями капітана Халла.

(Питання. Чи можна довести за допомогою цього фрагмента, що в капітанові боролися два почуття — відповідальності за команду й пасажирів та відповідальності за зобов'язання перед роботодавцем, обережності, поміркованості та мисливського азарту?)

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Міні-диспут «У чому полягає помилка капітана Халла?»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст розділів VI—VII частини I, уміти переказувати, виділяти ключові епізоди, характеризувати героїв.

VII. Підбиття підсумків уроку

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Я думаю, що в реальному житті треба бути готовим (-вою)...

УРОК 15

«Ж. ВЕРН ТОМУ НАЗАВЖДИ ЗАЛИШИВСЯ З НАМИ, ЩО ВІН ВІРИВ У МАЙБУТНЄ ЛЮДСТВА» (П. ГАММАРА)

Тема. Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Образ Діка Сенда, моральні якості героя, його мужність і людяність

Мета:

- **навчальна:** допомогти учням усвідомити ідейно-художній зміст розділів роману письменника;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, виділення головного та цікавого, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати допитливість, любов до книги, прагнення до пізнання та самоосвіти.

Теорія літератури: роман, пригодницький роман, образ героя.

Обладнання: карта світу, ілюстрації до твору.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Згадайте образ Герди з казки Г. К. Андерсена «Снігова королева», яка виявила силу свого характеру під час пошуків Кая. Або того ж Мауглі, який виграв смертельний двобій із Шерханом. Та й бешкетник Том Соєр подолав свій страх і дав свідчення в суді на користь Мафа Поттера, хоча й пішов на смертельний ризик, кинувши виклик страшному індіанцю Джо. Цим він урятував життя невинній людині й потім ще неодноразово доводив, що має сильний характер. Усі ці герої досягли кожен своєї мети саме завдяки сильному характерові, а також високим моральним якостям.

А хто з героїв Ж. Верна продовжує цей ряд персонажів із сильними характерами? Безумовно, це Дік Сенд, над характеристикою якого ми будемо працювати детально.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

1. Перевірка домашнього завдання

1) Переказ ключових епізодів

(або тих, що запам'яталися найбільше)

2) Висловлення своїх думок щодо розвитку подій у творі

2. Літературний диктант (клоуз-тест — продовжити речення)

- ▼ Загадкове червоне поле серед моря — це... *(скупчення червоних рачків).*
- ▼ У смугача найсильніший та найстрашніший для моряків-мисливців... *(хвіст).*
- ▼ Знаряддя для полювання на китів — це... *(гарпун).*
- ▼ Китобої вирушили в небезпечну подорож заради... *(жиру).*
- ▼ Собаку, якого зайшли на напівзатопленому судні, звали... *(Дінго).*
- ▼ Вельбот — це... *(човен).*
- ▼ Кит захищався з усіх сил, тому що він був із... *(дитинчам).*
- ▼ Дік Сенд взяв командування на себе, тому що... *(капітан загинув).*
- ▼ Молодий капітан не вмів визначити місцезнаходження корабля... *(за небесними світилами).*
- ▼ Дік Сенд набрав команду із... *(врятованих негрів).*
- ▼ Найменшим пасажиром на «Пілігримі» був... *(Джек, син місіс Велдон).*
- ▼ Біля штурвала навчився стояти, крім Діка, ... *(Том).*

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання розділів X–XIV частини I роману Жуля Верна

2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане

3. Робота над образами героїв твору

- ▼ Складіть характеристику головного героя Діка Сенда за цитатами попередніх розділів та за прочитаними.

Методична порада. Можна провести у вигляді складання анкети-характеристики, паспорта-характеристики.

- Цей новачок, хлопець п'ятнадцяти років, був сином невідомих батька-матері. Він виховувався в дитячому будинку.
- Дік Сенд — так звали хлопця — мабуть, був родом зі штату Нью-Йорк, а то і з самої його столиці — міста Нью-Йорка.
- Ім'я «Дік» — скорочене від «Ричард» — дано маленькому сиrotі на честь жалісливого перехожого, який підібрав його через два або три дні після народження. Що ж до прізвища Сенд, то ним удостоїли хлопчика на згадку про місце, де його знайдено, — на ріжку піщаної коси Сенді-Гук, що утворює вхід до порту Нью-Йорк у гирлі річки Гудзон.
- Дік Сенд був середній на зріст, міцно збудований, чорнявий, із синіми рішучими очима. Робота моряка підготувала його до життєвої боротьби. Його розумне обличчя дихало енергією. Це було обличчя не тільки хороброї, а й завзятої людини.
- У п'ятнадцять років хлопець уже міг приймати рішення і доводити до кінця свої задуми. Його вигляд, жвавий і серйозний водночас, привертав до себе увагу. На відміну від своїх ровесників, Дік був скупий на слова та жести. Дуже рано, в тім віці, коли ще звичайно не замислюються над майбутнім, він усвідомив своє становище й дав собі обіцянку «стати людиною».
- І він дотримав слова — став дорослим чоловіком у віці, коли його однолітки залишалися іще дітьми.
- Дуже рухливий, спритний і міцний фізично, Дік Сенд був один із тих обранців долі, про яких можна сказати, що вони народилися з двома правими руками й двома лівими ногами. Хоч би що вони робили — їм усе «з руки»; хоч би з ким вони йшли — вони завжди крокують «у ногу».
- Отже, сирота Дік виховувався в дитячому будинку. В чотири роки він навчився читати, писати й рахувати. Діка змалку вабило море, і у вісім років він пішов юнгою на корабель, який плавав у південних морях. Тут він став навчатись моряцького ремесла, що його й треба навчатись з раннього дитинства. Офіцери зацікавилися допитливим, здібним до науки хлопчиком і залюбки ділилися з ним своїми знаннями та досвідом. Юнга от-от мав стати матросом і, безперечно, не думав спинятись на досягнутому. Хто з дитячих літ усвідомив, що праця — це закон життя, хто змалу знав, що хліб заробляється тільки в поті чола, той завжди готовий на великі справи і в свій день знайде і волю, і силу, щоб їх здійснити.
- Капітан Халл помітив Діка Сенда, коли той був юнгою на борту одного торгового судна. Моряк заприятелював із цим

славним відважним хлопцем, а згодом відрекомендував його Джеймсові Велдону. Велдон зацікавився сиротою. Він оддав Діка до школи в Сан-Франциско.

- ...Дік був безмежно відданий родині Велдонів, котра стільки зробила для нього. Можна собі уявити, як радів юний матрос, дізнавшись, що місіс Велдон плистиме на «Пілігримі». Кілька років місіс Велдон була йому за матір, а малого Джека він любив, мов рідного брата. Його покровителі добре знали, що посіяне ними зерно впало в родючий ґрунт. Серце юного сироти повнилось вдячністю, й він не вагаючись пішов би у вогонь і в воду за тих, що дали йому освіту та напутили його на добро. Дік Сенд мав п'ятнадцять років, а мислив на всі тридцять.
- — З цього хлопчини, — сказав він, — вийде колись чудовий моряк, запевняю вас! У нього вроджений хист мореплавця, і цим хистом він надолужує брак необхідних знань. Але й те, що він знає, гідне подиву. І він засвоїв це за напрочуд короткий час.
- — Слід ще й додати, — мовила місіс Велдон, — що він чесний, добрий та слухняний юнак, упевнений в собі, рішучий і надто серйозний, як на свій вік. Відколи ми його знаємо, не було жодного приводу бодай щось закинути йому.
- — Так, це чудовий юнак, — підхопив капітан Халл. — Не даремно його всі так хвалять і люблять!

Коментар учителя. Особливо важливим і повчальним є те, що юний герой усвідомлював брак наукових знань і мав непереможну жагу до навчання. Дік говорив: «Якби на борту “Пілігрима” я знав усе, що належить знати справжньому морякові, скількох нещастя можна було б уникнути!». Наприклад, якби він вмів орієнтуватися не лише за компасом, а й за зорями, то одразу б дізнався про підлий вчинок Негоро і виявив би причину поламки навігаційних приладів, а всі його супутники залишилися б живими і на їхню долю не випало б стільки випробувань. Тим більше що, на думку морських офіцерів, юнга Дік Сенд був «допитливим, здібним до науки хлопчиком».

Слід також відзначити працелюбність Діка Сенда. Сирота, він «сам себе зробив» (від англо-амер. «*self made man*»), тобто сам, без допомоги батьків, завдяки своєму працелюбству, наполегливості й прагненню до самовдосконалення вийшов у люди, «став людиною». «Хто з дитячих літ усвідомив, що праця — це закон життя, хто змалу знає, що хліб заробляється тільки в поті чола, той завжди готовий на великі справи і у свій день знайде і волю, і силу, щоб їх здійснити», — говорив він.

Ще одна дуже приваблива риса героя — почуття вдячності до родини Велдонів, людей, які його, сироту, зростили. Це почуття він проніс через найважчі випробування, які випали на його долю, виявивши при цьому вірність і мужність.

«Паспорт»-характеристика Діка Сенда

Ім'я, прізвище	Дік Сэнд
Вік	15 років
Місце народження	Коса Сенді-Гук у порту біля Нью-Йорку
Освіта, навчання	Школа в Сан-Франциско
Батьки	Сирота, батьків замінили містер і місіс Велдон
Фах	Юнга на шхуні «Пілігрим»
Вчинки	Взяв відповідальність за команду й корабель на морі, на суші продовжив вести людей, намагаючись зберегти їм життя, врятувати від страшних небезпек, що підстерігали мандрівників на кожному кроці
Риси характеру	Романтичний, сильний мужній, сміливий, відповідальний, добрий, наполегливий, вдячний, прагне до знань, виховав себе сам, розумний, талановитий моряк, командир
Ставлення друзів	Люблять, підтримують, пишаться, допомагають, довіряють йому
Ставлення ворогів	Ненавидять, але й поважають
Ставлення автора	Любить, захоплений ним, ставить за приклад

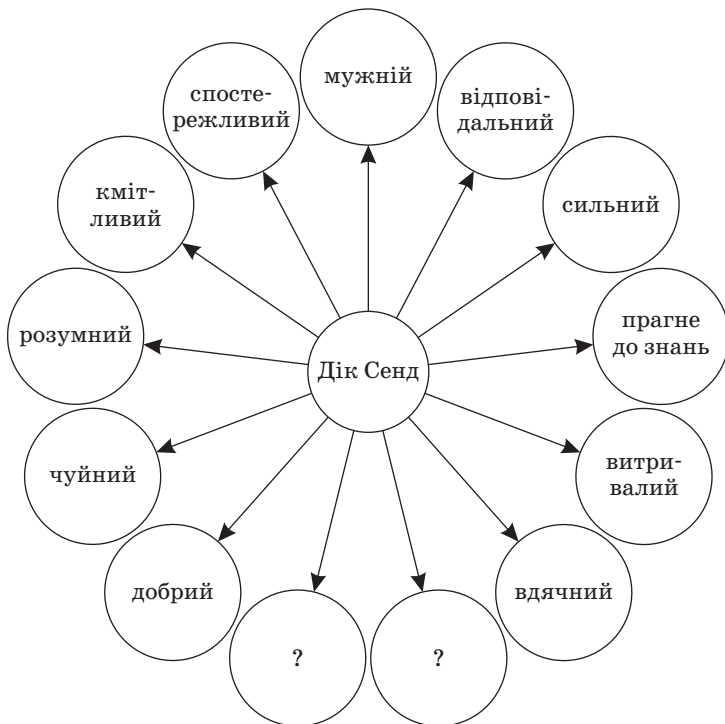
4. Інтерактивна вправа «Сонечко»

- ▼ Схарактеризуйте Діка Сенда за допомогою вправи «Сонечко».

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Вправа «Чарівна скринька»

- ▼ Поясніть, яку роль відіграли ці речі, предмети в сюжеті твору, долях героїв.
 - Компас. (*Його зіпсував корабельний кок, і корабель відхилився від курсу так, що приплив аж до іншого континенту.*)
 - Залізний брусок. (*За допомогою нього Негоро змінив покази компаса.*)
 - Барометр. (*За допомогою його показів можна передбачити погоду, і Дік умів це робити.*)

- Лаг. (Це прилад для вимірювання швидкості судна, одного разу він зник.)
- Револьвер. (Ним Дік Сенд погрожував Негоро, якщо той не підкорятиметься капітанові.)
- Острів. (П'ятнадцятилітній капітан сплутав його з мисом, який був крайньою точкою американського материка.)
- Скринька з комахами. (Її завжди носив із собою кузен Бенедикт і дуже беріг.)
- Жир. (Саме за китовим жиром полювали китобойі, і його нестача призвела до рішення влаштувати полювання на смугача.)
- Печера. (Її побачив маленький Джек на березі, там оселилися на деякий час мандрівники.)
- Сухарі. (Це була традиційна їжа екіпажу «Пілігрима».)
- Рушниці. (Їх знайшли на розбитому кораблі.)
- Гроші. (Гроші з судна зникли, їх, за підозрою Діка, взяв Негоро.)

2. Творча робота

- ▼ Складіть «Пам'ятку-порадник для героїв роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан»».

Наприклад.

Капітану Халлу. Не брати пасажирів на судно, не призначене для цього, тим більше жінку з дитиною.

Місіс Велдон. Не ризикувати, не піддавати небезпеці маленьку дитину, вирушаючи з нею в мандрівки.

Діку Сенду. Наполегливо й швидко оволодівати необхідними для моряка, тим більше для капітана, знаннями; не бути занадто довірливим.

Коку Негоро. Не бути жадібним, мстивим та жорстоким, адже зло повертається.

Гаррісу. Обман, підступність колись обов'язково виявляються, тому вдаватися до них не варто.

Кузену Бенедикту. Бути більш практичним, бачити навколо себе реальне життя, не бути нікому за тягар.

Автору. Не зображувати улюблених героїв надто позитивними, ідеальними, адже реальні люди завжди мають і якісь недоліки.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст X–XIV частини I роману Жуля Верна, вміти переказувати, висловлювати свої думки про прочитане; характеризувати образ Діка Сенда, визначити етапи його духовного зростання, зміни у його внутрішньому світі, у сприйнятті людей і життя.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ**Інтерактивна вправа «Мікрофон»**

Продовжте речення:

— Мені дуже цікаво знати...

УРОК 16

«СПРАВЖНІ ЯКОСТІ ЛЮДИНИ ВИЯВЛЯЮТЬСЯ ЛИШЕ ТОДІ, КОЛИ ПРИХОДИТЬ ЧАС ВИЯВИТИ ЇХ, ДОВЕСТИ СПРАВАМИ» (Л. ФЕЙЄРБАХ)

Тема. Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Дік Сенд і його друзі

Мета:

- **навчальна:** ознайомити учнів із наступними розділами книги Жуль Верна; допомогти розібратися в перипетіях сюжету пригодницького твору;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, виділення ключових епізодів, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати інтерес до читання, прагнення до пізнання світу, цілеспрямованість.

Теорія літератури: пригодницький роман, сюжет, головні та другорядні герої художнього твору.

Обладнання: карта світу, ілюстрації до твору.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. У пригодницькому романі Жуль Верна «П'ятнадцятилітній капітан» ми познайомилися з чудовим юнаком, Діком Сендом, який у свої п'ятнадцять років змушений був узяти на себе величезну відповідальність за долю багатьох дорослих людей. І поки що йому вдавалося справитися зі своєю роллю капітана. Але все це було можливим лише за підтримки друзів, дружної команди — місіс Велдон, урятованих негрів, навіть чотириноного друга Дінго. Отже, знайомлячись із новими розділами твору, ми поговоримо й про характери, поведінку інших героїв роману, з'ясуємо їхню роль.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Виразне читання окремих фрагментів розділів X–XIV частини I роману Жуль Верна «П'ятнадцятилітній капітан», переказ ключових епізодів, висловлення своїх думок та вражень

2) Визначення етапів духовного зростання головного героя, змін у його внутрішньому світі

Очікувана відповідь

Ми бачимо на початку твору молоду людину, цілком сформовану, яка мислить по-дорослому; коли випадає тяжке випробування — взяти відповідальність на себе за команду «Пілігрима» — він її бере, але розуміє, як йому ще не вистачає знань і досвіду; спочатку береться за все сам, а потім розуміє, що не витримає фізично, і приймає єдино правильне в такій ситуації рішення — довіритися друзям, навчити їх, поділити обов'язки; це говорить про його змушнення й набуття серйозного досвіду; Дік Сенд не соромиться радитися з жінкою, місіс Велдон, адже одна голова добре, а дві — краще. Тим більше що вона досвідчена, уже бувала з чоловіком у морських мандрях.

3) Вікторина «Уважний читач»

- ▼ Що впливало, крім швидкості та напряму за компасом, на курс корабля і визначення його місцезнаходження? (*Океанські течії*)
- ▼ Куди мав пливати «Пілігрим»? (*До американського континенту*)
- ▼ Для чого було потрібно два компаси й два хронометри на кораблі? (*Щоб звіряти покази й уникнути помилок.*)
- ▼ Що сталося з компасом, який був у каюті капітана? (*Дивним способом розбився.*)
- ▼ Практичні знання про дію якого приладу можна отримати з прочитаних розділів? (*Про барометр*)
- ▼ Чому «Пілігрим» не зустрічав, попри очікування, ніяких кораблів на своєму шляху? (*Бо він відхилився від курсу й плив далеко від торговельних, промислових та пасажирських водних шляхів.*)
- ▼ Скільки тривала морська подорож під керівництвом юного капітана? (*74 дні*)
- ▼ Якої помилки припустився капітан Халл щодо Негоро? (*Не дізнався детально про його минуле.*)
- ▼ Чому місіс Велдон не попливла додому разом із чоловіком? (*Її малий син у цей час захворів.*)
- ▼ Чому капітан Халл не відмовився взяти на китобійну шхуну пасажирів? (*Бо це були дружина та син власника китобійної флотилії.*)
- ▼ Чому місіс Велдон не стала чекати пасажирського пароплава? (*Вона була загартованою і часто супроводжувала чоловіка в мандрівках.*)

- ▼ Кого місіс Велдон вважала своєю другою дитиною? (*Кузена Бенедикта*)

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання розділів XV–XVIII частини I роману

«П'ятнадцятилітній капітан»

2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане

3. Робота над образами героїв твору

- ▼ Назвіть головних, другорядних та епізодичних героїв роману.

Головні герої	Другорядні герої	Епізодичні герої
Дік Сенд	Місіс Велдон, малий Джек, капітан Халл, кузен Бенедикт, кок Негоро, негри Том, Бет, Остін, Актеон, Геркулес, нянька Нен	Містер Велдон, боцман Ховік, члени команди

- ▼ За поданими цитатами схарактеризуйте місіс Велдон.
 - Зрештою, місіс Велдон була хоробра жінка й не боялася моря. Тридцятирічна, з міцним здоров'ям, вона звикла до тривалих морських подорожей і не раз поділяла з чоловіком їх невгоди. Її не лякало плавання на судні середньої тоннажності. (*Смілива, відважна, віддана чоловікові*)
 - — Мій хлопчику, я повторюю: ти виявив неабияку мужність і завзяття, показав себе справжнім мужчиною, гідним звання капітана. І коли ти скінчиш навчання, тебе буде призначено капітаном одного з кораблів Джеймса Велдона! (*Розумна, щира, вдячна*)
 - Місіс Велдон бачила спокій Діка Сенда, й до неї повернулася впевненість. Звісно, як і всі люди, вона часом впадала у відчай, але швидко себе переборювала. Насамперед вона часом покладалася на Божу волю. Щира і віддана католичка, вона черпала душевний спокій у молитвах. Місіс Велдон часто розмовляла з Діком Сендом. Юнак дуже цінував поради цієї розумної і сміливої жінки. Він щодня показував їй на карті пройдений шлях, що його наносив приблизно, керуючись напрямком руху й швидкістю корабля. (*Із сильною волею та самовладанням, глибоко віруюча*)
- ▼ Зачитайте фрагменти, в яких розповідається про кузена місіс Велдон Бенедикта. Розкажіть, який образ вимальовується перед нами. Що в ньому смішне, а що заслуговує на глибоку повагу?

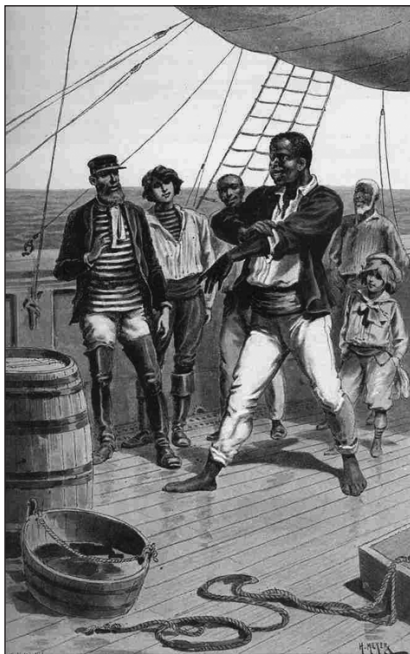
- Кузен Бенедикт був славний чолов'яга років п'ятдесяти. Та, незважаючи на цей вік, було б необачно відпустити його кудись самого. Він був скоріше довгий, ніж високий, скоріше сухорлявий, аніж худий. Кістлява статура, велика кудлата голова, золоті окуляри — одне слово, в усій довжелезній особі кузена Бенедикта вгадувався вчений, одна з отих сумирних і добрих натур, які все своє життя — навіть у сто років! — залишаються дітьми.
- Кузеном Бенедиктом називали його й сторонні, бо за своєю вдачею він належав до тих людей, які здаються рідними всім. Кузен Бенедикт ніколи не знав, куди подіти свої довгі руки й довжелезні ноги, не міг дати собі ради в найбуденніших життєвих справах. Він не був обтяжливим для інших, але якось так виходило, що він зв'язував усіх довкола й самого себе своєю незграбністю. Невибагливий, невимогливий — аж забував попоїсти й попиту, якщо його не нагодують і не напоють, — нечутливий ні до холоду, ані до спеки, він, здавалось, належав не до тваринного, а радше до рослинного світу. Уявіть собі отаке безплідне дерево, на якому не росте навіть листя, дерево, нездатне нагодувати й прихистити під своїми вітами подорожнього. Отакий був кузен Бенедикт.
- Однак він мав добре серце й завжди виявляв готовність зробити людям якусь послугу. І всі любили кузена Бенедикта за його безпорадну вдачу. Місіс Велдон дивилась на нього як на свою дитину — старшого брата малого Джека. Проте слід сказати, що кузен Бенедикт не тинявся без діла. Навпаки, це був невсипущий трудар. Єдине його захоплення — природнича історія — поглинало його до решти.

Очікувана відповідь

Кузен Бенедикт практично непристосований, добрий, надзвичайно захоплений своєю справою, науковими дослідженнями, енциклопедично обізнаний зі світом природи; безпорадність у повсякденному житті, незграбність викликають посмішку, а відданість науці, знання — захоплення.

- ▼ Розкажіть про інших героїв роману, скориставшись цитатами та коментарями.
- Команда «Пілігрима» — вмілі, досвідчені моряки — жила як одна дружня сім'я, згуртована спільним життям, клопотами й роботою. Це вже вчетверте матроси виходили разом на промисел. Усі родом з американського заходу, ба навіть з одного узбережжя в штаті Каліфорнія, вони здавна зналися між собою.

- Решта негрів були молоді люди від двадцяти п'яти до тридцяти років; звали їх Бет, Остін, Актеон і Геркулес. Бет доводився сином старому Томові. Всі четверо — гарно збудовані, дуже хлопці; на невольничих ринках Центральної Африки за них заплатили б чимало. Хоч вони були вимучені, в них легко впізнавалися всі чудові риси цієї сильної раси, на яку встигло накласти свій відбиток ліберальне виховання, що його дістали негри в одній із численних шкіл Північної Америки.
- Найстарішого негра звали Том. Завдяки своєму віку, енергійній вдачі та здобутому за довге трудове життя досвіді, він був товаришам за старшого.
- ▼ Не менш привабливим є й образ темношкірого Геркулеса. Для нього характерні: вірність друзям, готовність прийти їм на допомогу в найскрутнішу хвилину, здатність на самопожертву. Він має надзвичайну фізичну силу, тому недаремно його назвали Геркулесом. Пригадайте давні міфи про Геракла-Геркулеса, знайдіть спільні риси. *(Обидва герої надзвичайно сильні, обидва мужні й сміливі, обидва готові прийти на допомогу людям у скрутні тощо.)*

Ілюстрація до роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан»

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Рольова гра

- ▼ Розіграйте діалоги між Діком Сендом і місіс Велдон, Діком Сендом і малим Джеком, Діком Сендом і Томом, Джеком і Геркулесом тощо, які б відображали ключові події та характери героїв зі щойно прочитаних розділів.

Ілюстрації до роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан»

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст, уміти переказувати, виділяти ключові епізоди розділів XV–XVIII частини I, розділів I–V частини II роману «П'ятнадцятилітній капітан».

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Займи позицію»

- ▼ Перша частина пригодницького роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан» цікава, має велике пізнавальне та виховне значення.

 Так Деякою мірою Ні

УРОК 17

«ЛЮДИНА ПІЗНАЄ СЕБЕ, ДОЛАЮЧИ ПЕРЕШКОДИ» (А. ДЕ СЕНТ-ЕКЗЮПЕРІ)

Тема. Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Дік Сенд і Негоро

Мета:

- **навчальна:** ознайомити з розділами частини II роману письменника; допомогти усвідомити їх ідейно-художнє значення;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, виділення головного, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати кращі людські якості, прагнення протистояти злу, любов до читання.

Теорія літератури: пригодницький роман, антитеза, герої, персонажі художнього твору.

Обладнання: карта світу, ілюстрації до твору.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Так у світі ведеться, що поряд із добром існує зло і між ними постійно відбувається боротьба. Зло зовнішнє — стихії, несприятливий клімат і несприятлива погода, хижі звірі, хвороби — важке для людини. Але ще важче, коли поряд — зла, жадібна й підступна людина, здатна на будь-який злочин. Таким є кок Негоро, але оточуючі про це не знають, лише підозрюють. У протиборстві відкритої шляхетності та підступних намірів розкриваються характери героїв. І про це — наш сьогоднішній урок.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Виразне читання, переказ фрагментів розділів XV–XVIII частини I роману «П'ятнадцятилітній капітан», висловлення думки про прочитане

2) Переказ епізодів I частини роману Ж. Верна «П'ятнадцятилітній капітан» (робота в групах)

- *І група* — найнесподіваніший епізод (наприклад, що собака Дінго із напівзатонулого корабля впізнала Негоро й виявила до нього ненависть).

- *II група* — найтрагічніший епізод (загибель капітана Халла і його команди на полюванні за китом).
- *III група* — найцікавіші відомості (про тварин, що вміють розмовляти).
- *IV група* — найганебніший учинок (псування коком Негоро компасу й спрямування корабля на рабовласницький континент).
- *V група* — найсміливіший учинок (Дік Сенд вирішив викинути шхуну на берег, оскільки причалити було неможливо).
- *VI група* — найсмішніший епізод (поведінка кузена Бенедикта, який скрізь шукав комах, щоб дослідити їх, навіть у шерсті врятованої собаки, нічого не помічаючи навкруги).
- *VII група* — найкрасивіша картина (опис моря).
- *VIII група* — найблагородніший учинок (малолітній хлопець бере на себе відповідальність за життя дорослих людей, намагається ціною власних надзусиль тримати лад на кораблі, вести його правильним курсом, урятувати екіпаж від бурі та шторму).

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання розділів I–V частини II роману «П'ятнадцятилітній капітан»

2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане

3. Робота над образами героїв твору

- ▼ Схарактеризуйте за поданими фрагментами Негоро, порівняйте його з Діком Сендом та іншими героями.
- Тільки один чоловік на борту не був американець за походженням. Звали його Негоро, родом він був із Португалії, але добре знав англійську мову. На шхуні він виконував скромну роботу кока. Коли в Окленді втік попередній кок, Негоро, будучи без роботи, охоче став на його місце. Чоловік він був мовчазний, тримався від команди осторонь, однак справу свою знав добре. Отож, найнявши його, капітан Халл ніби не прогадав: Негоро працював бездоганно.
- Проте капітан жалкував, що не мав часу зібрати достатньо відомостей про минуле Негоро. Його зовнішність, а надто унікальний погляд не дуже подобались капітанові. Там, де йдеться про те, щоб допустити незнайомого чоловіка на судно, яке живе своєрідним зосібним життям, слід якомога докладніше дізнатися про його минуле, не минаючи жодної дрібниці.

- Негоро мав років десь із сорок. Це був чорнявий, сухорлявий, моторний, середній на зріст і, певно, дужий чоловік. Чи мав він якусь освіту? Мабуть, так, це видно було з зауважень, які часом прохоплювались у нього. Він ніколи не говорив ні про своє минуле, ані про свою родину. Звідки він прибув, де жив доти, чим займався — ніхто не знав. Ніхто не знав і його планів на майбутнє. Він тільки висловив якомсь намір висісти на берег у Вальпараїсо. Це був дивний чоловік. В усякому разі, він, напевно, не був моряком. Він розумівся на морських справах не більше за першого-ліпшого кока, який значну частину свого життя проплавав у морі. Однак на морську хворобу він не слабував, а це вже неабияка перевага для корабельного кухаря.
- Тільки Негоро міг випередити Діка і забрати заощадження капітана Халла та гроші місіс Велдон. Ні на кого більше не падала підозра — тільки на нього. І все ж молодий капітан завагався. Адже він нічого не знав про Негоро, що могло б служити приводом для побоювань чи підозр, — крім того, що він злий і відлюдний на вдачу і що чуже горе викликає в нього посмішку. Та хіба цього досить, щоб вважати Негоро злочинцем? Розсудливий Дік Сенд не міг прямо звинуватити кока. На кого ж тоді думати? На когось із негрів? Ні, всі вони — чесні люди, до того ж вони не відходили від грота, тим часом як Негоро блукав піщаним берегом. Отже злодій — він, і ніхто інший. Дік Сенд вирішив допитати португальця і навіть обшукати. Він мусить з'ясувати цю справу!

▼ Складіть «паспорт»-характеристику Негоро.

Ім'я	Негоро
Вік	Приблизно сорок років
Національність	Португалець
Посада на кораблі	Кок
Минуле	Невідоме
Ставлення до своїх обов'язків	Бездоганне
Стосунки з командою	Неприятні
Риси характеру	Замкнутий, відлюдкуватий, потайний

▼ Складіть порівняльну таблицю-характеристику Негоро та Діка Сенда.

Негоро	Дік Сенд
<i>Спільне</i>	
Моряки, об'єднані місцем перебування, спільним шляхом, розумні, не втрачають самовладання у складних життєвих обставинах, кмітливі	

Негоро	Дік Сенд
<i>Відмінне</i>	
Жорстокий, жадібний, потайний	Добрий, щирий, відкритий
Знався на морській справі	Недосвідчений
Дбає про свої інтереси, невдячний, людиноненависник	Дбає про інших, вдячний

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Літературний диктант «Так чи ні»

- ▼ Мандрівники з «Пілігрима» потрапили в Анголу, що знаходиться на африканському континенті. *(Так)*
- ▼ Ця країна прославилася своїми демократичними порядками. *(Ні)*
- ▼ Автор у розділі I частини II гаряче виступає проти работоргівлі. *(Так)*
- ▼ Негоро розповідає Гаррісу, що він утік із каторги. *(Так)*
- ▼ Дік Сенд не здогадався, що вони знаходяться в Африці, а не в Америці. *(Ні)*
- ▼ Гарріс виявився чесною людиною, яка щиро хотіла допомогти потерпілим від морської пригоди, але це йому не вдалося. *(Ні)*
- ▼ Негоро тяжко поранив собаку Дінго. *(Так)*
- ▼ Мандрівники вирішили знайти ріку й по ній допливти до океану. *(Так)*
- ▼ На шляху до ріки мандрівників застала сильна злива. *(Так)*
- ▼ Дік Сенд і його друзі вирішили перечекаати дощ у закинутому будиночку. *(Ні)*
- ▼ Кузен Бенедикт прочитав мандрівникам лекцію про невтомних трудівників і будівничих — бджіл. *(Так)*
- ▼ Місіс Велдон здогадалася про їхнє становище й сказала слова підтримки Діку. *(Так)*

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст, уміти переказувати, виділяти ключові епізоди розділів I–V частини II роману «П'ятнадцятилітній капітан».

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Образ Негоро викликає у мене...

УРОК 18

«ТЕ, ЩО ПРИНИЖУЄ,— ПРОНИЗУЄ» (Л. КОСТЕНКО)

Тема. Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Проблема рабства в романі
Мета:

- **навчальна:** ознайомити з наступними розділами пригодницького роману; допомогти з'ясувати висвітлені автором проблеми;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, виділення ключових епізодів, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати неприйняття жорстокості, насильства, антигуманних дій.

Теорія літератури: пригодницький роман, проблеми, герої художнього твору.

Обладнання: карта світу, ілюстрації до твору.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Давно минули часи масової работоргівлі, але, на жаль, у сьогоднішньому світі ще існує торгівля людьми, тепер уже незалежно від кольору шкіри, національності, статусу. Тому картини, змальовані Жулем Верном у романі «П'ятнадцятилітній капітан», ще раз нагадують нам про ганебність такого відворотного явища. Про цю та багато інших проблем ми дізнаємося на уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Виразне зачитування найбільш цікавих та важливих фрагментів роману з розділів I–V частини II роману «П'ятнадцятилітній капітан», переказ ключових епізодів, висловлення своїх думок про прочитане

2) Евристична бесіда

- ▼ Які небезпеки підстерігали команду Діка Сенда в Анголі? (*Убивчі лихоманки, дикі звірі та люди, які небезпечніші за звірів*)
- ▼ Як поводити себе Дік Сенд і люди, за яких він узяв на себе відповідальність? (*Мужньо, витримано, не втрачали*)

самовладання, допомагали одне одному, готові були до самопожертви заради порятунку інших, особливо жінки й дитини)

- ▼ З яким новим персонажем ви познайомилися в прочитаних розділах? (*Гаррісом, таким же негідником і підступним зрадником, як і Негоро*)
- ▼ Які нові риси характеру виявилися в образі Діка Сенда? (*Він узяв на себе відповідальність ще більшу — приймати рішення, які привели б до порятунку, вмів прораховувати варіанти, втілювати найсприятливіші з них у життя.*)

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання розділів VI–X частини II роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан»

2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями

3. Спостереження над текстом художнього твору

- ▼ Прокоментуйте фрагменти роману.

Работоргівля! Усі знають, що означає це слово, якому б не повинно бути місця в людській мові. Цю ганебну торгівлю тривалий час із великим зиском провадили європейські країни, що володіли заокеанськими колоніями. І хоч її давно заборонено, невільникami і досі торгують в широких масштабах у світі, а надто в Центральній Африці. Навіть у середині XIX сторіччя деякі держави, що проголошують себе цивілізованими, відмовлялися підписати акт про заборону работоргівлі.

Торгівля неграми почалася в XV сторіччі за таких обставин. Вигнані з Іспанії маври перебравлися через Гібралтарську протоку на африканське узбережжя. Португальці, що на той час володіли цим узбережжям, люто їх переслідували. Чимало втікачів вони захопили й перевезли до Португалії. Там їх обернули на рабів, і саме вони були перші африканські раби в Західній Європі від початку нашої ери.

Не зумівши викупити полонених родичів, багаті маври запропонували обміняти їх на африканських негрів, яких могли легко добути. Португальці пристали на цю пропозицію, як дуже вигідну. Так було покладено початок работоргівлі в Європі.

Наприкінці XVI сторіччя ця ганебна торгівля поширилась повсюди. Всі держави підтримували работоргівлю, вбачаючи в ній швидкий і певний засіб для колонізації своїх далеких володінь

у Новому Світі. Чорні раби могли жити там, де незвичкі до тропічного клімату європейці гинули б тисячами. Тож на спеціальних суднах стали регулярно перевозити негрів-рабів до американських колоній. Міжнародна торгівля рабами невдовзі призвела до створення на африканському узбережжі великих торгових агентств. «Товар» коштував дуже дешево у себе на батьківщині і давав величезний зиск. Та хоч як були потрібні заокеанські колонії, вони не виправдовували цієї комерції. Шляхетні люди підняли голос протесту і в ім'я гуманності вимагали від європейських урядів закону про скасування работоргівлі.

1751 року аболіціоністський рух очолили квакери, і саме в Північній Америці, де через сто років почалася війна за відокремлення Півдня від Північноамериканського союзу, однією з причин якої було питання про звільнення негрів. Чотири північні штати — Вірджинія, Коннектікут, Массачусетс і Пенсільванія — прийняли закон про скасування рабства й дали свободу своїм чорним невільникам.

Але кампанія, розпочата квакерами, не обмежилась північними штатами Нового Світу. По той бік Атлантичного океану — а надто у Франції та Англії — посилювався рух проти прихильників рабства, що проходив під гаслом: «Хай краще загинуть колонії, ніж принципи!» І, попри підступи політиків та комерсантів, цей рух могутньою хвилею котився по Європі.

Він дав певні наслідки. 1807 року Англія заборонила работоргівлю в своїх колоніях, а 1814 року її приклад наслідувала Франція. Проте закон не виконувався. Судна работорговців і далі курсували морями, раз у раз вивантажуючи в колоніальних портах «чорне дерево».

Треба було взяти інших, більш рішучих заходів, щоб покласти край цій торгівлі. Сполучені Штати 1820 року, Англія 1824 року оголосили работоргівлю піратством і попередили, що з работорговцями поводитимуться як із піратами, їх нещадно переслідуватимуть і їм загрожуватиме смертна кара. Франція невдовзі приєдналась до нового пакту. Але південні штати Америки, іспанські й португальські колонії не підписали його й далі вигідно торгували чорними рабами, дарма що «право огляду» кораблів дістало міжнародне визнання. Цей «огляд» обмежувався перевіркою документів на підозрілих кораблях.

Проте новий закон про скасування работоргівлі не мав зворотної сили. Заборонялось купувати нових рабів, але старі не діставали свободи.

Першою подала приклад Англія. 14 травня 1833 року вона видала закон про звільнення всіх негрів у британських колоніях, і в серпні 1838 року шістсот сімдесят тисяч чорних невольників дістали свободу.

Через десять років, 1848 року, Французька Республіка звільнила у своїх колоніях двісті шістдесят тисяч негрів.

1859 року війна, що вибухнула в Сполучених Штатах між федералістами й конфедератами, завершила справу ліквідації рабства негрів, і в усій Північній Америці негри стали вільними.

Так було врешті скасовано рабство в колоніях трьох великих держав. Нині работоргівля провадиться тільки в іспанських і португальських колоніях та ще на Сході, у турків і арабів. Бразилія не звільнила своїх рабів, але не купує нових, і діти негрів-невільників народжуються там вільними.

Проте в глибині Африки й далі ведуться кровопролитні війни. Тубільні вожді полюють на людей, і часом цілі племена потрапляють у рабство. Каравани невольників ідуть у двох протилежних напрямках: на захід — до португальської колонії Анголи, і на схід — до Мозамбіку. Дуже небагато цих нещасних невольників прибувають живими до місця призначення. Звідси їх везуть на Кубу, на Мадагаскар і в арабські чи турецькі провінції в Азії — Мекку або Маскат.

Патрульні кораблі не можуть перешкодити цій торгівлі, бо дуже важко встановити пильний нагляд за такими довжелезними берегами.

То чи ж справді цей ганебний експорт і досі такий значний?

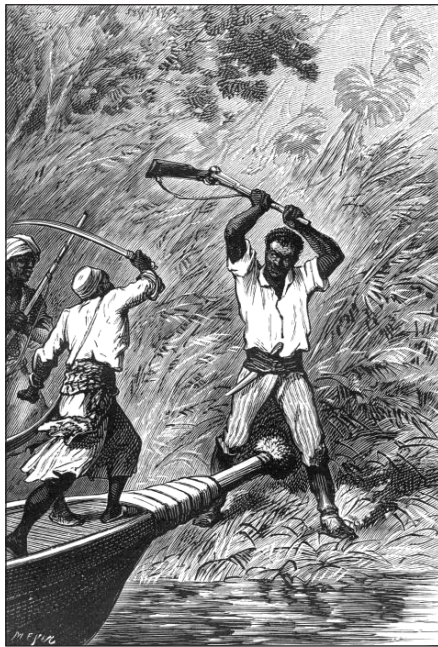
Так, дуже значний! Щонайменше вісімдесят тисяч невольників потрапляють на узбережжя, і це, мабуть, лише десята частина тубільців, що залишаються живими. Після набігів застаються витолочені поля та попелища селищ; річками вниз пливають трупи, й дикі звірі стають володарями краю. Ні, настане час, коли закрийються невольничі ринки в іспанських та португальських колоніях: цивілізовані народи не можуть більше терпіти торгівлі людьми!

Очікувана відповідь

Автор розповідає про історію виникнення такого ганебного явища, як работоргівля, з почуттям гніву, обурення, осуду. Про це свідчать окличні риторичні речення, риторичні питання, вигуки.

Коментар учителя. (УС) Ця проблема була дуже актуальною й для наших предків, адже в Україні існувало кріпацтво, яке не відрізнялося за своєю сутністю від рабства.

Згадаймо темношкірого велетня Геркулеса і його товаришів. В їхніх образах і долі втілена одна з провідних ідей роману — за судження рабства як ганебного суспільного явища. Далі ми прочитаємо детальний опис похорону місцевого князька Муані Лунга — там зображені страшна дикість, жорстоке ставлення до людей у неосвічених тубільців. Це не смакування жахів (як гинули десятки дружин Муані Лунга, як було приречено на жахливу смерть Діка Сенда тощо), а інформація для прогресивного людства про жахливі реалії і тим самим — пропаганда прогресивних ідей, про що пише сам автор: «Як важко мені описувати ці картини! Але я вважав своїм обов'язком відтворити їх у всій їхній жахливій реальності... Треба, щоб у світі знали про це».

Ілюстрація до роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан»

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Міні-диспут «Рабство зовнішнє та внутрішнє»^(*)

Методична порада. Для сильного класу можна запропонувати проблемне запитання: яке рабство — внутрішнє, описане багатьма письменниками, наприклад, А. П. Чеховим, чи явне, описане Жулем Верном, — жахливіше?

При тому що обидва випадки в нормальному суспільстві неприпустимі й підлягають засудженню, у першому випадку добровільне рабство можна відвернути. У Жуля Верна рабами стають під загрозою загибелі, часто залишаючись вільними людьми внутрішньо, а деякі герої самі обирають шлях самоприниження й підлабузництва, рабської покори, тобто тих рис, які рабовласники у Жуля Верна вимагають від рабів під загрозою смерті. Є ще й раби грошей, багатства, раби згубних звичок. Про це й буде дискусія.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст розділів VI–X частини II роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан», уміти переказувати, характеризувати героїв, проблеми, висловлювати свою думку про прочитане.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Я думаю, що рабство в будь-якій формі — це...

УРОК 19

«ПРАЦЯ — ЦЕ МОЯ ЖИТТЄВА ФУНКЦІЯ. КОЛИ Я НЕ ПРАЦЮЮ, Я НЕ ВІДЧУВАЮ В СОБІ ЖИТТЯ» (Ж. ВЕРН)

Тема. Жюль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Реальність та наукові передбачення. Композиція твору

Мета:

- **навчальна:** продовжити знайомство з розділами пригодницького роману; допомогти усвідомити основні думки твору та його художні особливості;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного, вдумливого читання, переказу великого прозового твору, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** засобами образного слова виховувати активного та самостійно мислячого читача, чесну, відповідальну й справедливу людину.

Теорія літератури: географічний роман, композиція, герої художнього твору, головні думки.

Обладнання: карта світу, ілюстрації до твору.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Твір Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан» називають не тільки пригодницьким романом за жанром, а ще й географічним романом, адже він тісно пов'язаний із географією, й інтрига виникає у зв'язку з географічною помилкою: замість Південної Америки екіпаж «Пілігрима» опиняється в екваторіальній Африці. І шлях судна описаний у творі науково виважено — з точністю до миль. Тому й тепер тексти письменника використовуються під час вивчення цієї науки. Існують навіть навчальні посібники з промовистою назвою «Географія за Жулем Верном». Отже, не зайвим буде пригадати відомості (або познайомитися з ними) про градусну сітку землі й географічні координати, уважно розглянути фізичну карту світу.

Щоправда, з таким само успіхом твір Жуля Верна можна назвати і біологічним, і морським, і політичним та етнографічним — стільки відомостей з різних галузей науки можна з нього почерпнути в цікавій та доступній формі. Про нові розділи твору, реальність і наукові передбачення митця та вченого ми й говоритимемо на сьогоднішньому уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Виразне читання фрагментів, переказ улюблених епізодів або тих, що найбільше запам'яталися, вразили, висловлення своєї думки про прочитане

2) Спостереження над текстом художнього твору

- ▼ Визначте, кому належать наведені слова, як характеризують героя, явище, подію, яке значення мають для розвитку сюжету, вираження основних думок.
- Англіїці прибирають до рук внутрішню Африку. Сюди лізуть місіонери — навіть вони проти нас! Лівінгстон — хай йому грець! — нещодавно скінчив досліджувати область Великих Озер і, кажуть, збирається вирушити до Анголи. А ще подейкують, що якийсь там лейтенант Камерон хоче перетнути весь материк зі сходу на захід. Такий самий намір начебто має

і американець Стенлі. Всі ці експедиції неабияк нашкодять нам, Негоро. *(Гарріс про те, що чесні люди, вчені заважають їм безборонно робити свою чорну справу — торгувати людьми.)*

- Ці торговці вже не вбачали різниці між справедливим і несправедливим. У них не було ніякої моралі, а якщо колись і була, то вони її давно втратили, беручи безпосередню участь у торгівлі чорними невольниками. *(Автор висловлює своє обурення, свій осуд щодо злочинців португальця Негоро та американця Гарріса.)*
- Він хлопець розумний, а до того ж і гадки не мав про те, яка там на нього чигала небезпека. Дік Сенд, напевно, не наважиться вертатись до берега тим шляхом, яким я їх вів. Він знав, що заблудиться в лісі. Тим-то він шукатиме першої-ліпшої річки, що тече до океану, й спробує спуститися вниз за течією на плоту. В нього немає іншої ради. Я знаю «мого юного друга» — він вибере саме цей шлях. *(Навіть вороги, у цьому випадку — Негоро — поважають юного капітана й передбачають, що він вибере єдино правильне в їхній ситуації рішення — знайти річку і спуститися нею до узбережжя океану.)*
- Він вкотре прискіпливо перебирав у пам'яті всі подробиці цього загадкового плавання. Аж ураз йому саянуло: компас було зіпсовано зумисне! І запасний компас розбився не випадково, і лаг не потонув, а його потопили...

Становище було жахливе. Та Дік Сенд не занепав духом. Він був капітаном на морі, він залишиться капітаном і на суходолі. Він повинен урятувати місіс Велдон, малого Джека та всіх інших! Доля всіх його супутників — у його руках! І він виконав свій обов'язок до кінця! *(Автор говорить про мужність, силу духу героя, відповідальність, кмітливість, віру в краще свого улюбленого героя.)*

- Дік Сенд дуже вчасно пригадав, що Лівінгстон описував у своїх книгах такі болотисті рівнини. Відважний учений разів кілька провалювався в драговину. *(Дік Сенд, незважаючи на свій досить юний вік, був начитаним, мав різнобічні знання.)*
- — Давайте мені Джека, — сказав Геркулес, беручи хлопчика з рук Нен. — Я враз стомлююсь, коли мені нема чого нести. — І велет так ніжно взяв малого на свої дужі руки, що той навіть не прокинувся. *(Такий невеликий штрих характеризує Геркулеса як сильну, шляхетну, благородну людину, яку работорговці оцінювали лише як вигідний живий товар.)*
- У Центральній Африці є ще немало доріг, усіяних людськими кістками. Сотні миль проходять каравани невольників, і тисячі

нешчасних рабів падають мертвими під нагаями наглядачів, від голоду, нелюдської втоми та хвороб. А скільки рабів убивають наглядачі, коли стає обмаль харчів! Коли рабів немає чим годувати, їх розстрілюють із рушниць, рубають шаблями, ріжуть ножами... Такі криваві побоїща — тут не дивина! *(Автор умисне описує страшні подробиці, щоб викликати в читачів осуд такого жахливого, антилюдського явища.)*

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання розділів XI–XV частини II роману Жуль Верна «П'ятнадцятилітній капітан»

2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане

3. Слово вчителя

— Жуль Верн увійшов в історію літератури як засновник і неперевершений майтер роману про науку та її безмежні можливості. Письменник пильно стежив за розвитком науки й техніки, консультувався з ученими, сам висував гіпотези та ідеї, наприклад про космічні польоти, про глибоке проникнення в надра Землі. Видатний учений-хімік Дмитро Менделєєв називав його науковим генієм; десятки вчених, винахідників, мандрівників вважали Жуль Верна своїм натхненником.

Герої творів Жуль Верна — учені, мандрівники, винахідники, дослідники. Вони завжди розумні, вольові, шляхетні, часто безпорадні у звичайних, побутових справах, безмежно віддані своїй улюбленій науці, заради неї наражаються на великі труднощі й небезпеки.

У романі «П'ятнадцятилітній капітан» Жуль Верн знайомить читачів із двома ученими-дослідниками — кузеном Бенедиктом та доктором Лівінгстоном.

4. Евристична бесіда

- ▼ Чим займався кузен Бенедикт?
- ▼ Яка його роль у творі?
- ▼ Як ставилися до героя рідні, команда?
- ▼ З якими почуттями змальовує автор цього героя? *(З гумором і разом із тим захоплюється його енциклопедичними знаннями, витривалістю, відданістю науці.)*
- ▼ З якою метою до роману введено образ доктора Лівінгстона?
- ▼ Для чого автор розповідає його біографію?
- ▼ Чому вчених цікавила Африка?

- ▼ Для чого письменник вводить і образ американця Стенлі, але детально його не зображує?
- ▼ Як і де поховали доктора Девіда Лівінгстона?
- ▼ Чому Алвіш та інші работорговці зраділи звістці, що доктор не приїде до Казонде? (*Доктор Лівінгстон присвятив своє життя науці, досліджуючи Африку. Він гаряче виступав проти работоргівлі, боровся за справедливість, захищав знедолених.*)
- ▼ Розкажіть, як побудований роман. (*Складається з двох частин, кожна — з 18 та 20 розділів відповідно; у творі багато відступів — розповідей про вчених-мандрівників, дослідників, «лекції» кузена Бенедикта про комах, різні природні явища, чимало описів природи, історичних екскурсів в історію виникнення работоргівлі.*)

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Бесіда

- ▼ Поясніть значення наведених слів та їх значення для розвитку сюжету: *пуни, факторія, мантикора*.
- ▼ Як вислів відомого ірландського письменника Джонатана Свіфта перегукується із життєвим кредо Жуля Верна: «Я пишу не заради слави. Єдина моя мета — благо суспільства»?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст розділів XI–XV частини II роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан», вміти переказувати, характеризувати героїв, проблеми, висловлювати свою думку про прочитане.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Мене вразило передбачення письменника про те, що...

ДОДАТОК ДО УРОКУ 19

ПЕРЕДБАЧЕННЯ ЖУЛЯ ВЕРНА

Перенаселеність: «Париж зламав свої кордони ще 1843 року, й ніщо тепер його не стримує <...> він поглинув увесь департамент <...> стало просто неможливо розміститися у столиці, занадто малої для п'яти мільйонів мешканців <...>. У багатьох кварталах уже немає житла бодай для ще однієї людини <...>».

Забруднення навколишнього середовища: «У десяти льє від Парижа не залишилося ні природи, ні атмосфери. Париж 1960 року — це збита разом добра сотня тисяч будівель, між якими височіють труби, що прикрашають десятки тисяч заводів».

«Збудував» Ейфелеву вежу в порту Гренель: «Електричний прожектор — без особливої користі — світив у небі на висоті 500 футів, це була найвища конструкція у світі».

Метрополітен: «Чотири концентричні кільця залізничних колій тепер утворюють цілу транспортну мережу <...>, завдяки застосуванню нових матеріалів потяги стали дуже легкими. Кожні десять хвилин вони забирають і везуть у своїх швидких і зручних вагонах тисячі пасажирів».

Переміщення потягів над землею: «Кожна з цих колій була прокладена вздовж бульварів <...> на елегантних бронзових колонах, скріплених каркасом <...>. Цей довгий віадук, що несе залізничну колію, являє собою закриту галерею, в якій ті, що там прогулюються, укриті від дощу і сонця <...>».

УРОК 20

ВЕЛИЧНА ТА ГРІЗНА СТИХІЯ!

Тема. Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Описи природи

Мета:

- **навчальна:** ознайомити із останніми розділами роману; допомогти учням визначити роль описів природи у творі, решту його ідейно-художніх особливостей;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, виділення ключових епізодів, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до природи, прагнення до пізнання світу, сповідування ідей гуманізму та справедливості.

Теорія літератури: пригодницький роман, сюжет, композиція, пейзаж, художні засоби.

Обладнання: карта світу, ілюстрації до твору.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Сьогодні ми знайомимося із заключними розділами захопливого роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан». Чим закінчиться така довга й небезпечна пригода його героїв? Як складеться їхня доля в подальшому? Про це йтиметься на нашому уроці. А ще — про дивний, безмежний у своїй різноманітності світ природи, зображений у творі. Завдяки цим описам ми зможемо подумки побувати на інших континентах, пізнати природу — вічну, величну, іноді грізну й жорстоку, яка своїми випробуваннями перевіряє людину на міцність і витривалість. І на тлі цього ще величнішими виглядають постаті вчених-мандрівників, дослідників природи.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Виразне читання фрагментів, переказ улюблених епізодів або тих, що найбільше запам'яталися, вразили, висловлення своєї думки про прочитане

2) Літературний диктант

- ▼ Від чого загинув король Казонде Муані-Лунга? (*Від спиртного*)
- ▼ Чим слугували дружини та інші родички короля, коли він виходив з палацу? (*Живими «меблями»*)
- ▼ Як король карав своїх придворних? (*Відрізав якусь частину тіла*)
- ▼ Що було найстрашніше при похованні королів тубільців? (*Їхніх дружин живими закопували разом із ним*)
- ▼ З якою метою письменник описує так детально жорстокі сцени торгівлі людьми, знущання, дикі звичаї? (*Щоб люди знали про це й боролися, викоринювали варварство як дикунів, так і «цивілізованих народів»*)
- ▼ За що Негоро помстився Дікові Сенду? (*За неповагу до себе, зухвале, на його думку, ставлення до нього з боку юнака*)
- ▼ Як португалець розправився з Діком Сендом? (*Віддав тубільцям на розправу під час поховання короля*)
- ▼ Що задумав Негоро зробити з місіс Велдон, її сином та кузеном? (*Продати їх містеру Велдону*)
- ▼ Як ставилися до місіс Велдон та її родини у факторії? (*Берегли як цінний товар, за рахунок якого можна дуже розбагатіти*)

- ▼ До чого змусив Негоро місіс Велдон, щоб реалізувати свій план? *(Написати листа чоловікові й представити португальця як свого вірного слугу)*
- ▼ На що сподівалася місіс Велдон, думаючи, що їй удасться визволитися, не наражаючи на небезпеку чоловіка й не даючи викупу? *(На приїзд ученого-дослідника доктора Лівінгстона)*
- ▼ Як комаха мантикора допомогла Геркулесу визволити місіс Велдон і її сина з полону? *(За нею погнався кузен Бенедикт і знайшов вихід із факторії, а там його зустрів Геркулес)*

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання розділів XVI–XX частини II роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан»

2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане

- ▼ Чи задоволені ви таким закінченням твору?
- ▼ Наскільки, на ваш погляд, ця історія правдоподібна?
- ▼ Чи хотіли б ви пережити одну із пригод Діка Сенда і його команди?
- ▼ (ЛК) Як ви думаєте, що рухає людьми, котрі свідомо вирушають у небезпечні мандрівки? Проведіть аналогію з казками про Синдбада-Морепоплавця.
- ▼ Прокоментуйте подані фрагменти, зробіть висновки про те, яка роль описів природи у творі, які художні засоби найчастіше використовує автор.
 - Хмари мовби наздоганяли одна одну. Верхні рухались набагато швидше від тих, що сунули нижче. Можна було чекати, що стрімкі потоки повітря от-от опустяться донизу й «дуже свіжий вітер» перейде в шторм або і в ураган, який мчатиме зі швидкістю сорока трьох миль на годину.
 - Проте узбережжя здавалося безлюдним. Побіля води, під не дуже високим берегом, тяглася вузька піщана смуга, всяяна чорними уламками скель. Де-не-де стрімкі скелясті схили перетинались широкими тріщинами, а подекуди по більш положистому схилу можна було видертись і на гребінь.
 - За чверть милі на північ між скелями видніло гирло маленької річки, зовсім непомітної з боку моря. Над річкою схилялись численні ризофори, які відрізнялись від своїх індійських родичів.
 - На гребені починався густий ліс. Його зелені хвилі сягали аж до сизих гір на обрії. Якби кузен Бенедикт був ботаніком, з яким би захватом він одкривав безліч нових порід дерев!

- Тут росли височенні баобаби з корою, схожою на єгипетський сієніт, що їх колись безпідставно вважали незвичайно довголітніми, латанії, приморські сосни, тамаринди, перечники особливого виду й багато інших рослин, яких немає на півночі Нового Світу.
- Однак здавалося дивним те, що серед цього розмаїття не було бодай одного представника численної родини пальмових, яка має понад тисячу видів і поширена майже на всій земній кулі.
- Над берегом ширяли зграї крикливих птахів — здебільшого ластівок з чорним пір'ям, що мінилося синювато-сталевим вилицком, та світлішими голівками. Подекуди злітали куріпки, сірі з блакитними шийками.
- Місіс Велдон і Дік Сенд помітили, що птахи зовсім не похиливі. Вони підпускали людей близько до себе, не виказуючи страху. Невже вони досі їх не бачили і не навчились боятися? Невже цей берег зовсім безлюдний і тишу його ніколи не порушували рушничні постріли?
- Попід берегом між камінням походжало кілька дрібних пеліканів. Вони заклопотано набивали дрібною рибою шкіряні мішки, що висіли в них під нижньою половинкою дзьоба.
- А над уламками «Пілігрима» вже кружляли чайки, що прилетіли з океану. Птахи, здавалось, були єдині живі істоти на цій частині узбережжя — якщо, звісно, не рахувати сили-силенної цікавих для кузена Бенедикта комах. Проте ні у птахів, ні в комах не питаєш, як зветься берег. Дізнатися про це можна тільки в когось із місцевих жителів.
- Сонце хилилося до заходу. О цій порі року воно ще не перейшло екватора, несучи з собою тепло й світло Північній півкулі, але вже наближалося до нього. Воно спускалося майже прямовисно до тієї лінії, що відокремлювала море від неба. Присмерк тривав недовго, майже відразу його заступила чорна пітьма. Це підтверджувало думку Діка Сенда про те, що вони висадились десь між тропіком Козерога й екватором.
- Стояла парка спека. Від самого ранку обрій засували хмари. Насувалася гроза з блискавками і громом. На щастя, в лісі, хоч уже й не такому густому, було прохолодно. Ліс чимдалі рідшав. Час від часу високі дерева розступалися перед широкими галевинами, порослими високою, цупкою травою. Подекуди в траві лежали велетенські стовбури дерев, сухі, скам'янілі — певна ознака кам'яновугільних формацій, що часто зустрічаються на африканському континенті. На зеленому килимі рожевіли якісь лози, цвілі червоні орхідеї, синій та жовтий імбир, бліді лобелії. Над квітами роїлися хмари комах.

- Хоч непрохідні хащі вже зникли, породи дерев вражали ще більшим розмаїттям. Росли тут олійні пальми, що з них добувають цінну олію, кущі бавовника до двох метрів заввишки. З цього бавовника добувають довге шовковисте волокно, майже таке, як фернамбукське. З проточених комахами дірочок у корі деяких дерев сочилася запашна смола копал, скапуючи додолу, де її потім збирали тубільці. Скрізь росли лимонні дерева, дикі гранатники і десятки інших деревовидних рослин. У повітрі витав тонкий аромат ванілі, хоч годі було визначити, яка саме рослина так гарно пахне.
- Тваринне царство цього краю було не менш своєрідне, ніж рослинне. Над могутнім зеленим шатром літали птахи. Їх була сила-силенна. А вдалині на обрії часом здіймалась до неба густа хмара пилуки: то стадо буйволів мчало з тупотом, подібним до гуркотіння валки навантажених возів.

Очікувана відповідь

Письменник описує різні стани природи, різні стихії, подає докладний опис рослинного та тваринного світу африканського континенту, порівнюючи його з іншими континентами. Це розширює кругозір читачів, доступно популяризує знання з географії, геології, ботаніки, зоології та інших наук; при цьому автор використовує різноманітні художні засоби: епітети — *могутнім, тонкий, велетенські*; порівняння — *стадо буйволів мчало з тупотом, подібним до гуркотіння валки навантажених возів*; тавтологію — *сила-силенна* та ін.

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Рольова гра

- ▼ Підготуйте за розділом XVI частини II роману імпровізовану інсценівку «Мганнга Геркулес».

Дзвенять дзвіночки, б'ють барабани, виходить високий чорний чаклун із розмальованим обличчям, амулетами та іншими прикрасами ворожбитів. За ним біжать такі ж «тубільці» й повторюють його рухи та вигуки. Мганнга протяжно промовляє-проспіває: «Дощу, дощу! Води, води!» Потім піднімає руки до неба, показує на хмари, як вони крутяться навколо, й хапає за руку королеву Казонде — Муану.

Мганнга. Я знаю причину, чому у вас посуха, чому не йдуть дощі.

Муана. Як смієш наблизитися до мене, навіть хапати за руку! Зараз тебе покарають.

Мганнга. Не поспішай, а то нашлю на Казонде ще більшу посуху!

Муана (охоронця). Відставити!

Мганнга. Ходімо туди! (Йде, пританцьовуючи та приспівуючи, в той бік, де стоять місис Велдон і маленький Джек.) Це вони винні! Це вони відганяють дощ! Поки ці білі будуть тут, дощу не буде!

Муана. Забрати їх!

Мганнга. Сійте! Ви з ними не впораєтеся! Це під силу тільки мені, великому Мганнга! Я забираю їх із собою! Я сам знешкоджу їхні чари. (Хапає Джека на руки, тягне місис Велдон за собою, пританцьовуючи та приспівуючи, виходить.)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Знати зміст усього твору, вміти переказувати ключові епізоди, характеризувати героїв, аналізувати описи природи, визначити їхню роль у романі.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Займи позицію»

- ▼ «П'ятнадцятилітній капітан» Жуль Верна — це книга, на яку варто було витратити вільний час.

 Так

 Можливо

 Ні

УРОК 21

«КЛИЧУТЬ НАС У МАНДРИ ОКЕАНИ, // БУХТУ СПОКОЮ ОБЛИЗУЄ ПРИБІЙ» (В. СИМОНЕНКО)

Тема. Розвиток мовлення. Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Художня майстерність автора

Мета:

- **навчальна:** з'ясувати роль і значення художніх образів роману Жуль Верна, його художню майстерність;
- **розвивальна:** розвивати зв'язне мовлення учнів, навички характеристики героїв, визначення художніх засобів та їхньої ролі для розкриття теми, ідеї, художніх образів, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до читання, естетичний смак.

Обладнання: видання твору, ілюстрації до нього, відеозаписи, ТЗН.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Роман Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан», як ви, напевно, помітили, читається легко, незважаючи на великі вкраплення наукового матеріалу, викликає багато емоцій, змушує переживати за долю героїв, засмучуватися й радіти разом із ними. І все це завдяки художній майстерності автора, який дуже ретельно працював над художнім словом, добиваючись доступності, естетичної привабливості, хоч інколи йому доводиться описувати зовсім не естетичні речі та явища. Ці питання ми й обговорюватимемо на сьогоднішньому уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Виразне читання фрагментів, переказ розділів XVI–XX частини II роману Жуля Верна «П'ятнадцятилітній капітан», висловлення своєї думки про прочитане

2) Евристична бесіда

- ▼ Як відбулося звільнення місис Велдон та її сина від жадібного й жорстокого работорговця Алвіша?
- ▼ Що друзі знали про долю старого Тома, його сина Бата, про Актеона й Остіна?
- ▼ Розкажіть про історію Дінго та його щасливе повернення.
- ▼ Хто і як урятував Діка Сенда?
- ▼ Як команда вирішила добиратися до океану, які запобіжні заходи безпеки вжила?
- ▼ Коли пірога сміливих мандрівників була викрита туземцями?
- ▼ Чим особливим харчувалися Дік та його друзі, коли пропливали пустелю? (*Саранчею*)
- ▼ Яка небезпека підстерігала мандрівників на ріці, як вони з нею справилися?
- ▼ Як нарешті розкрилася таємниця літер «С» та «В»?
- ▼ Яким чином відважні мандрівники дісталися до батьківщини?
- ▼ Ким став Дік Сенд?
- ▼ Яке велике розчарування чекало на кузена Бенедикта?

IV. ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК

1. Вступне слово вчителя

— Художня майстерність письменника має багато складників. Це і цікавий задум, і підбір відповідних героїв, змалювання їхніх портретів, показ місця дії та обставин, логічна побудова, використання різноманітних художніх засобів. І все те пронизане зацікавленим, емоційним, щирим ставленням автора до зображуваного, прагненням підняти важливі суспільні проблеми, а також утвердити вічні гуманістичні цінності — Добро, Справедливість, Дружбу, Любов, Відданість, Вдячність та ін. Зазирнемо в художню майстерню Жуля Верна й спробуємо знайти підтвердження цим твердженням.

2. Літературна вікторина «Чий це портрет?»

- ▼ «Це був середнього зросту, міцно збудований чоловік років під сорок. Жваві очі, посріблені сивиною чуприна й борода, зазмагле, аж чорне, обличчя, мов у того кочівника, що все життя мандрує на вільному повітрі по лісах та рівнинах. Шкіряна куртка, кристалий капелюх, чоботи на високих підборах з халлявами до колін, на закаблуках великі остроги, які дзвеніли на кожному кроці». (*Гарріс*)
- ▼ «...Був славний чолов'яга років п'ятдесяти. Та, незважаючи на цей вік, було б необачно відпустити його кудись самого. Він був скоріше довгий, ніж високий, скоріше сухорлявий, аніж худий. Кістлява статура, велика кудлата голова, золоті окуляри — одне слово, в усій довжелезній особі... вгадувався вчений, одна з отих сумирних і добрих натур, які все своє життя — ба навіть у сто років! — залишаються дітьми». (*Кузен Бенедикт*)
- ▼ «...Була хоробра жінка й не боялася моря. Тридцятирічна, з міцним здоров'ям, вона звикла до тривалих морських подорожей і не раз поділяла з чоловіком їх невгоди». (*Місіс Велдон*)
- ▼ «На грудях у нього білою глиною були намальовані химерні візерунки. На ньому була пишна із шлейфом спідничка з трави, незгірш як у сучасних модниць. На шиї — намисто з пташиних черепів, на голові — шкіряний ковпак, прикрашений пір'ям та намистом, стегна оперізував шкіряний пасок, на якому теліпалася сила-силенна дзвіночків». (*Мганнга*)
- ▼ «На стегнах теліпалися дві спіднички зі шкури “куду”, мав химерне татування. Кожен із придворних навколо нього мав якесь каліцтво — відрізане вухо, ніс, руку чи інше...» (*Муані-Лунга, король Казондо*)
- ▼ «Висока химерна зачіска обрамляла її дрібненький зміїний видок». (*Королева Муані*)

- ▼ «...Досвідчений мореплавець, один із найвправніших гарпунерів флотилії, мав команду, яка складалася з п'яти матросів і одного новачка». (*Капітан Халл*)
- ▼ «Найстарішого негра звали... Завдяки своєму вікові, енергійній вдачі та здобутому за довге трудове життя досвіді, він був товаришам за старшого». (*Том*)
- ▼ «...Гарно збудований, дужий хлопець... велет... шість футів на зріст... Тягнув канат, мов та лебідка». (*Геркулес*)
- ▼ «...Вона йшла разом із іншими жінками в середині каравану. Її скували з молодою матір'ю, у якої було двоє дітей... Охоплена жалістю, взяла під свою опіку... хлопчика. Несла, рятуючи від втоми й нещадного батога наглядача. Але це була для неї, старої, важка ноша, і вона боялася, що довго не витримає». (*Нянька Джека Нен*)
- ▼ «Чоловік він був мовчазний, тримався від команди осторонь, однак справу свою знав добре... Мав років десть із сорок. Це був чорнявий, сухорлявий, моторний, середній на зріст і, певно, дужий чоловік». (*Негоро*)
- ▼ «...Був середній на зріст, міцно збудований, чорнявий, із синіми рішучими очима... Його розумне обличчя дихало енергією. Це було обличчя не тільки хороброї, а й завзятої людини». (*Дік Сенд*)

3. Робота над образами героїв твору

- ▼ Визначте особливості літературних портретів Жуля Верна. (*Подається пряма авторська характеристика. Особливу увагу письменник звертає на обличчя героїв, статуру, фізичну силу й витривалість, а також на риси характеру. Часто вживає епітети — художні означення для змалювання своїх героїв, детально описує одяг, який дає уявлення про звичаї, традиції раси, нації*)
- ▼ Найбільш детально у творі виписаний портрет Діка Сенда. Можливо, він дещо ідеалізований, але, напевно, були й такі надзвичайно привабливі люди. Схарактеризуйте його за запитаннями.
 - Яким було дитинство Діка Сенда?
 - Яке його повне ім'я? (*Ричард*)
 - Чому Дік був скупий на слова?
 - Як ставився Дік Сенд до моря?
 - Які взаємини склалися в хлопця з родиною Велдонів?
 - Як Дік Сенд став капітаном?
 - Які риси характеру проявляються в Діка-капітана?

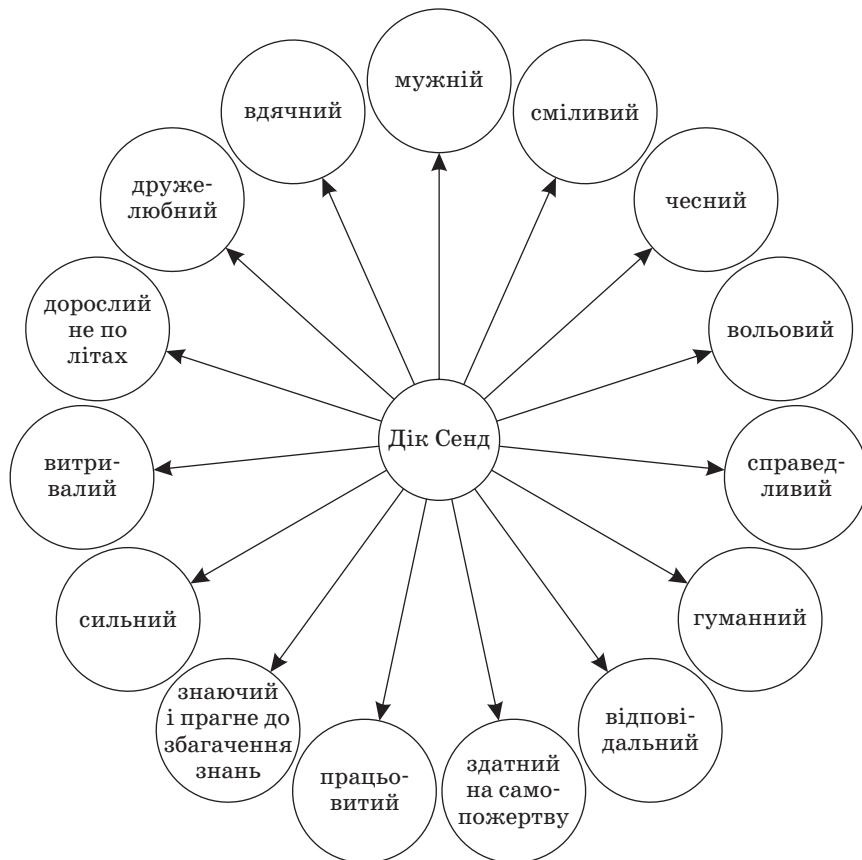
- Які стосунки склалися в Діка Сенда з командою та іншими героями твору?
- Чому Дік був вражений зморою Гарріса й Негоро?
- Як діяв Дік Сенд, коли опинився на африканському континенті, чому взяв на себе відповідальність за супутників і на суші?
- Чи вважав Дік свою поведінку героїчною?
- ▼ Прокоментуйте фрагменти. На які риси характеру головного героя вказується у них?
- У п'ятнадцять років хлопець уже міг приймати рішення і доводити до кінця свої задуми. Його вигляд, жвавий і серйозний водночас, привертав до себе увагу. На відміну від своїх ровесників, Дік був скупий на слова та жести. Дуже рано, в тім віці, коли ще звичайно не замислюються над майбутнім, він усвідомив своє становище й дав собі обіцянку «стати людиною».
- Його покровителі добре знали, що посіяне ними зерно впало в родючий ґрунт. Серце юного сироти повнилося вдячністю, й він не вагаючись пішов би у вогонь і в воду за тих, що дали йому освіту та напутили його на добро. Дік Сенд мав п'ятнадцять років, а мислив на всі тридцять.
- Місіс Велдон знала, чого варті їхній вихованець. Вона могла спокійно довірити йому Джека. Малий тягся до Діка, відчуваючи, що «старший брат» його любить. Довгі години дозвілля, які так часто випадають під час переїзду, коли стоїть гарна година, коли вітрила наставлено добре, Дік із Джеком проводили разом. Юний матрос показував малому чимало цікавого з морської справи.
- — Так, якби на борту «Пілігрима» я знав усе, що мав би знати справжній моряк, скількох нещастя можна було б уникнути!

4. Інтерактивна вправа «Сонечко»

5. Міні-диспут «Яку рису характеру Діка Сенда ви вважаєте найголовнішою, найвиразнішою, що дала можливість зносити такі важкі випробування, урятувати себе та своїх супутників?»

6. Творча робота

- ▼ Чи хотіли б ви стати капітаном, потрапити в подібні пригоди?
- ▼ Чи правильно, на вашу думку, чинив Дік Сенд як капітан?
- ▼ Чи могли б ви використовувати свої знання на практиці, як це робив Дік?
- ▼ Які саме знання ви могли б використати?

7. (ТЛ) Літературознавча робота

- ▼ Поєднайте парами відповідні цитати та застосовані в них художні засоби.

Цитати
Той не моряк, хто не був юнгою
Ходив із Джеком по палубі, як цирковий артист; наче пір'їнка; підкидав його на руках, ніби коркову ляльку; тяг мов та лебідка. Дінго мав густу шерсть і довгий хвіст, цупкий та пружний, як у лева
Вони ганьблять рід людський!

Художні засоби
Порівняння
Риторичне окличне речення
Епітети (художні означення)

Цитати
...уперті східні вітри; ясна сонячна погода; бідолашний пес
...покладатись тільки на милість погоди, накласти свій відбиток, ліберальне виховання
— Тоді це мідний кит, — зауважив капітан Халл. — Я добре бачу, як він виграє боками на сонці
На жаль, на лихо, на щастя

Художні засоби
Приказка
Іронія
Фразеологізми (сталі вислови)
Вставні слова емоційного характеру

8. Гра «Звіряємо свої знання»

- ▼ Запишіть назви континентів Землі.
- ▼ Назвіть країни Північної, Південної Америки, Африки.
- ▼ Запишіть назви найпоширеніших тварин, рослин, які є на американському, на африканському континентах.
- ▼ Назвіть класи комах, найпоширеніші види.
- ▼ Назвіть ріки Африки.
- ▼ Назвіть моря та океани, що згадуються в романі.

9. Вікторина за фрагментами кінофільмів (пригадати епізоди, переказати їх, назвати риси характеру героїв, які впливають із його вчинків та дій)

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти характеризувати героїв, художні особливості роману «П'ятнадцятилітній капітан», висловлювати свої думки та враження.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Якби я був (-ла) капітаном...

УРОК 22

«СВІТ — КОРАБЕЛЬ, РОЗУМ — ВІТРИЛО, ДУМКА — КЕРМО» (ТУРЕЦЬКЕ ПРИСЛІВ'Я)

Тема. *Розвиток мовлення.* Жуль Верн «П'ятнадцятилітній капітан». Основні думки твору

Мета:

- **навчальна:** підсумувати та узагальнити знання учнів про роман Ж. Верна, ідейно-художні особливості твору;
- **розвивальна:** розвивати зв'язне мовлення учнів, навички визначення головних думок, підтвердження їх за допомогою тексту, вміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до книги, прагнення до пізнання та самоосвіти.

Обладнання: портрет письменника, карта світу, видання твору, ілюстрації до нього, фрагменти кінофільмів, ТЗН.

Тип уроку: узагальнення та систематизація вивченого; розвиток зв'язного мовлення.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Творами французького письменника Жуль Верна захоплювалися багато поколінь людей у всьому світі, і з часом інтерес до них не згасає. Російський поет і вчений кінця XIX — початку XX століття Валерій Брюсов так висловив своє захоплене ставлення до митця-фантаста, який зумів передбачити майбутні шляхи наукового й технічного прогресу, у доступній формі відкрив для широкого кола читачів безмежне розмаїття світу природи:

Я мальчиком мечтал, читая Жуля Верна,
Что тени вымысла плоть обретут для нас;
Что проплывёт судно громадней «Грейт Истерна»,
Что полюс покорит упрямый Гаттерас...
...Свершились все мечты, что были так далёки.
Победный ум прошёл за годы сотни миль:
При электричестве пишу я эти строки,
И у ворот, гудя, стоит автомобиль.

Сам письменник зазначав: «Хоч би там що я писав, хоч би там що вигадував, я завжди стою на ґрунті дійсності. Вже близька та

пора, коли наукові відкриття перевершать силу уяви». На схилі віку, коли Жюль Верн став утрачати зір, він продовжував працювати. Писав за допомогою спеціального пристрою. «Я не можу не працювати, — говорив романіст. — Праця — це моя життєва функція. Коли я не працюю, я не відчуваю в собі життя».

Сьогодні ми підсумуємо наші знання та враження про письменника та його чудовий твір «П'ятнадцятилітній капітан».

III. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Творча робота

- ▼ Доведіть, що «П'ятнадцятилітній капітан» Жюль Верна за жанром — пригодницький, географічний роман.
- ▼ Складіть усний твір-роздум «Чого, яких рис характеру сучасний “сухопутний” школяр може повчитися у Діка Сенда?».

2. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ▼ Визначте провідну думку роману «П'ятнадцятилітній капітан».

Очікувані відповіді

- Уславлення сильного, вольового характеру, цілеспрямованості, відповідальності.
- Утвердження сили знань, праці для становлення особистості молодій людині.
- Засудження рабства як жорстокого, антигуманного явища, не гідного людини.
- ▼ «Дуже рано, в тім віці, коли ще звичайно не замислюються над майбутнім, він [Дік] усвідомив своє становище й дав собі обіцянку “стати людиною”, — пише Жюль Верн. Поясніть, що значить «стати людиною».
- ▼ Чи згодні ви з таким твердженням: «Хто з дитячих літ усвідомив, що праця — це закон життя, хто змалу знає, що хліб заробляється тільки в поті чола, той завжди готовий на великі справи і у свій день знайде і волю, і силу, щоб їх здійснити»? Свою думку обґрунтуйте.
- ▼ Складіть карту морських подорожей «Пілігрима» та маршрут на суходолі (за частиною II роману)^(*).

3. Експрес-тестування

1. Напівзатонулий корабель, з якого команда капітана Халла врятувала п'ятьох пасажирів, називався:

а) «Вальдек»;

б) «Вальпараїсо»;

в) «Пілігрим»;

г) «Сан-Франциско».

2. Екіпаж «Пілігрима» зустрів велику ділянку моря червоного кольору. Це були:
 - а) такі водорості;
 - б) ґрунти червоного кольору;
 - в) *дрібні рачки*;
 - г) червона риба.
3. Собака Дінго впізнавала літери:
 - а) «А» і «Б»;
 - б) «С» і «В»;
 - в) «Ж» і «В»;
 - г) «Д» і «Л».
4. Кузен Бенедикт був:
 - а) ухологом;
 - б) етнографом;
 - в) отоларингологом;
 - г) *ентомологом*.
5. Основне зло на африканському континенті — це:
 - а) *работоргівля*;
 - б) хижі звірі;
 - в) відсутність прісної води;
 - г) страшні хвороби.
6. Замість Південної Америки мандрівники прибули до:
 - а) Нової Зеландії;
 - б) *Анголи*;
 - в) Австралії;
 - г) Португалії.
7. Споруди яких комах урятували Діка Сенда і його друзів від страшної зливи і їх же ледь не згубили:
 - а) саранчі;
 - б) мурах звичайних;
 - в) *термітів*;
 - г) гігантських метеликів.
8. Тварини, які виявили обман Негоро і його змову з Гаррісом, — то:
 - а) страуси, мавпи, папуги;
 - б) *жирафи, гіпопотами, леви*;
 - в) крокодили, верблюди, яки;
 - г) пінгвіни, кенгуру, кролики.
9. Алвіш, Інб-Хаміс — це:
 - а) *работрговці*;
 - б) учені — дослідники Африки;
 - в) вірні друзі Діка Сенда;
 - г) місцеві князьки.
10. Девід Лівінгстон, Самюель Вернон — це:
 - а) друзі Гарріса й Негоро;
 - б) видатні мореплавці, дослідники Антарктики;
 - в) *учені-дослідники, видатні мандрівники*;
 - г) король Казондо та його придворний.
11. Як Дік Сенд ціною власного життя хотів захистити своїх друзів від тубільців-людожерів:
 - а) перевернув човен поблизу скупчення крокодилів;
 - б) спрямував човен на протилежний берег, де на здобич чекали леви;
 - в) сказав дикунам, що вони можуть його з'їсти, він не буде стріляти;
 - г) *вистрілив у весло і спрямував човен у водоспад*.
12. Знання Діка Сенда, які дали йому шанс на спасіння в страшному водоспаді:

- а) *під перекинутим човном збирається повітря, яке не дає задихнутися у вирі;*
б) тубільці-людожери бояться тигрів і вважають їх священними тваринами;
в) на човні можна подолати будь-який водоспад як на скейт-борді;
г) дикуни білу людину в окулярах вважають за бога.
13. Як склалася доля негрів, яких Негоро продав у рабство:
- а) усі загинули;
б) їх викупив Дік Сенд;
в) їх викупив Джеймс Велдон;
г) вони втекли до Америки й стали вільними громадянами.

4. Спостереження над текстом художнього твору (колективна робота)

- ▼ Визначте характерні особливості роману Жуля Верна.

Очікувані відповіді

- Опис подорожей та пригод.
- Захоплюючий виклад наукових фактів.
- Географічний розмах.
- Виступи проти гноблення людини людиною, за рівність усіх людей.
- Прославлення високих моральних цінностей.
- Віра в торжество добра і справедливості.

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати твір Роберта Льюїса Стівенсона «Острів скарбів» (можна скорочено), подивитися кінофільм за його мотивами; підготувати презентацію міні-проекту.

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Я хотів би (хотіла б), щоб знайомство з творами Жуля Верна...

УРОК 23

«СВІТ НУДНИЙ ЛИШЕ ДЛЯ НУДНИХ ЛЮДЕЙ»**(Р. Л. СТВІНЕСОН)****Тема.** Роберт Льюїс Стівенсон «Острів скарбів». Моральні цінності**Мета:**

- **навчальна:** ознайомитися з життям і творчістю Р. Л. Стівенсона; зацікавити ними;
- **розвивальна:** розвивати навички колективної та індивідуальної, самостійної роботи, уміння презентувати свої напрацювання, висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до читання, естетичний смак, захоплення сильними, вольовими, романтичними характерами; спонукати до сповідування загальнолюдських моральних цінностей.

Теорія літератури: пригодницький твір, тема, ідея, герої художнього твору, художні образи.**Обладнання:** карта світу, книжкова виставка, відеопрезентації, ТЗН.**Тип уроку:** нетрадиційний, презентація проекту.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**

Учитель. «Острів скарбів», який приніс його авторові Роберту Льюїсу Стівенсону всесвітню славу, є класичним взірцем пригодницької літератури. Книга, яка, на перший погляд, проста й легка, за уважного прочитання постає багатопланою й багатозначною. Авантюрний сюжет її, незважаючи на традиційність теми — це оповідь про піратів, пригоди на морі, — є оригінальним.

Юному героєві «Острова скарбів» Джиму Гокінсу доводиться самостійно орієнтуватися в складних обставинах за несприятливих умов, іти на ризик, напружувати мозок і м'язи. Доводиться робити моральний вибір, виявляти життєву позицію. Джиму та його друзям зустрічаються пірати. Це справжні мародери, втілення злої і хижої підступності. Джим у їхньому середовищі — «острів скарбів». І глибинний смисл його пригод — в самому собі виявити справжні скарби. Стівенсон прагнув своїми творами «навчати людей радості», доводячи, що такі «уроки повинні звучати бадьоро й натхненно, повинні зміцнювати в людях мужність».

Із цим твором ви знайомилися самостійно, готуючи міні-проект. Сьогодні ми й будемо представляти свої роботи, вид яких ви обирали відповідно до своїх побажань, інтересів, навичок та вмінь.

III. ПРЕЗЕНТАЦІЯ МІНІ-ПРОЕКТУ «РОМАНТИКА ПРИГОД У ТВОРІ Р. Л. СТВЕНСОНА «ОСТРІВ СКАРБІВ»»

1. Відеопрезентація (або словесне представлення) біографії письменника вчителем (або учнем)

— «Дитинство моє, щиро кажучи, було безрадісне. Жар, марення, безсоння, тяжкі дні, нескінченні ночі», — згадує про себе англійський письменник Роберт Льюїс Стівенсон (1850–1894). Щоб якось розважитись, хлопчик обкладав свою постіль іграшками і придумував різноманітні ігри. Любов до ігор Стівенсон зберіг на все життя. Уже в зрілому віці, хворий на туберкульоз, змушений майже весь час лежати в ліжку, удома, Стівенсон затівав захоплюючі ігри зі своїм пасинком. Вилізши на горище, він накреслив на підлозі карту уявного острова і вигадав дуже цікаву історію про піратів та багатий скарб. Так народився всесвітньовідомий роман «Острів Скарбів» — захоплююча, повна незвичайних пригод історія про пошуки скарбів, яка вимагає від героїв не тільки гострого розуму, винахідливості, кмітливості, але й безмежної хоробрості, благородства й почуття товариськості.

Стівенсон написав багато книжок — повістей, романів, новел, віршів, критичних статей, нарисів.

Уродженець Шотландії, він майже в усіх своїх творах оспівував її, а найулюбленіші його герої — бідні, чесні, відважні шотландці. В усіх творах письменника відчувається його любов до людей, бажання дати їм радість.

2. Творча робота (в групах)

1) Група «літераторів» переказує ланцюжком сюжет твору «Острів скарбів» (див. додаток)

2) Група «ілюстраторів» показує й коментує свої малюнки до твору (або проводить міні-вікторину «Розкажи (угадай) епізод»), демонструє свої варіанти обкладинки до книги

3) Група «музикантів» презентує музику до фільму, музичний супровід окремих сцен, епізодів

4) Група «рекламістів» презентує анотації, рекламу книги Стівенсона «Острів скарбів»

5) Група «аналітиків» порівнює образи відомих літературних героїв

Порівняльна характеристика Джима Гокінса і Діка Сенда

Джим Гокінс	Дік Сент
Спільне	
Обидва майже ще діти і прийняті на корабель юнгами. Сміливі, допитливі, у критичних ситуаціях вміють приймають рішення. Великий вплив мали дорослі. Стоять перед моральним вибором і не зрікаються порядності. Чесні, порядні, розумні. Поважають дорослих. Уміють цінувати добре ставлення до себе	
Відмінне	
Має лише матір	Круглий сирота
Сприймали як дитину, став улюбленцем на кораблі	На кораблі сприймали як дорослого
Схильний до необдуманих вчинків	Завжди продумував свої вчинки
Занадто запальний	Запальний, але не занадто

Порівняння доль Робінзона Крузо і Бена Ганна

Робінзон Крузо	Бен Ганн
Спільне	
Герої мають багато спільного: обох батьки застерігали від спокус, обоє не слухались порад. Обоє жили на безлюдному острові, збудували човни, перебували на самоті, проаналізували свої вчинки, покаялись	
Відмінне	
Потрапив на острів через корабельну аварію	На острів його висадили пірати за те, що не знайшли скарбів
Навчився готувати, сіяти, робив посуд, займався скотарством	Голодував
Вів календар	Не вів календаря
Слідкував за своїм зовнішнім виглядом	Не слідкував за своїм зовнішнім виглядом, здичавів

6) Група «географів» представляє карту подорожі Джима Гокінса та його друзів; пропонує гру «Хто швидше покаже на карті географічні координати піратської діяльності» (узбережжя Криму, Чорне, Середземне, Карибське море, Перська затока, Іспанія, Америка, узбережжя Нової Шотландії тощо)

7) Група «мовознавців» пояснює значення слова «пірати», історію виникнення назви «Веселий Роджер»; пропонує однокласникам знайти відповідники (укласти словник моряка)

Пірати. Це слово в різні часи вимовлялося по-різному: із захопленням, із прихильністю, із жахом... Змінювалися умови життя суспільства — змінювалося ставлення до піратства, одного з найдавніших ремесел людини.

Слово «пірат» у перекладі з грецької означає «робити спробу, випробувати». Отже, пірат — це той, хто випробує щастя. Це свідчить про те, що різниця між професіями мореплавця та пірата була ледь помітною. Пізніше слово *пірат* стало означати — морський розбійник будь-якої національності, той, хто за будь-яких часів грабував кораблі за власним бажанням. Були й інші назви — флібустьєр, копер (корсар) або приватир, — це приватна особа, що отримала від держави ліцензію на захоплення та знищення ворожих суден та суден нейтральних країн в обмін на обіцянку ділитися здобиччю з наймачем.

Різні причини спонукали людей іти у злочинну спільноту. Тут були і шукачі пригод, і месники, поставлені поза законом, мандрівники та дослідники, що внесли значний вклад у справу вивчення Землі в епоху Великих географічних відкриттів; бандити, що оголосили війну всьому живому; ділки, що вважали грабіж бізнесом, який за наявності певного ризику давав солідний зиск.

Часто пірати знаходили підтримку держави, яка під час війн користувалася їхньою допомогою, легалізуючи положення морських розбійників і перетворюючи піратів на коперів, тим самим офіційно дозволяючи їм вести бойові дії проти супротивника, лишаючи за собою частину здобичі.

Нині пірати — це зло, з яким наполегливо бореться світова спільнота.

«Веселий Роджер». Загальновідомо, що прізвисько піратського прапора — «Веселий Роджер». Звідки воно?

Далеко не всі кораблі в минулому ходили під національним прапором своєї держави. Наприклад, у проекті французького закону про королівський флот від 1699 року йдеться про те, що «королівські кораблі не мають жодних строго встановлених знаків відмінності під час ведення бою». Однак французьким коперам спеціальним королівським указом заборонялося ходити під чорним прапором практично до останніх років їхнього існування.

Приблизно в той самий час, у 1694 році, Англія видала закон, що встановлював єдиний прапор для вирізнення англійських приватирських кораблів: червоний прапор, який ураз отримав прізвисько

«Червоний Джек». Так з'явилося поняття піратського прапора взагалі. Варто зауважити, що на ті часи червоний прапор означав для будь-якого зустрічного корабля, що опір безглуздий. Однак услід за коперами цей прапор перейняли вільні пірати, і навіть не сам прапор, а ідею його кольоровості. З'явилися червоні, жовті, зелені, чорні прапори. Кожен колір символізував певну ідею: жовтий — безумство та неприхованість гніву, чорний — наказ скласти зброю. Піднятий піратами чорний прапор означав наказ терміново зупинитися та капітулювати, а якщо жертва не корилася, то піднімався червоний або жовтий прапор, що означало смерть усім на непокірному судні.

Так звідки ж усе таки походить прізвисько «Веселий Роджер»? Виявляється, «Червоний Джек» по-французьки звучав дослівно як «червоний знак». Але коли його знову переклали англійською — він перетворився на «Веселий Роджер».

Сьогодні переважно вважається, що «Веселий Роджер» — це чорний прапор із черепом та схрещеними кістками. Однак насправді піратські прапори були дуже різноманітні: і чорні, і з червоним півнем, і зі схрещеними шпагами, і з пісочним годинником, і навіть з баранцем. А що ж до «класичного» Веселого Роджера, то такий прапор уперше з'явився у французького пірата Еммануїла Вейна на початку XVIII століття. Сьогодні такий прапор — символ зла та жорстокості.

▼ Поедняйте морські терміни з їх визначеннями.

Бак	Кухар на кораблі
Боцман	Лінія на борті, до якої судно опускається у воду
Ватерлінія	Надбудова на палубі судна для управління
Камбуз	Особа молодшого складу, якій підпорядкована корабельна команда для виконання господарчих робіт
Морський бриз	Подовжений брусок, що проходить по всій довжині судна у середині днища
Рубка	Старовинна міра довжини, яка дорівнює 30,48 см
Фут	Носова частина верхньої палуби корабля
Кок	Місцевий слабкий береговий вітер, що віє вдень на сушу, а вночі з суші на море
Киль	Кухня на судні

**8) Група «педагогіє» пропонує товаришам вікторину
(літературний диктант чи літературну гру — на вибір)**

Літературний диктант

- ▼ «Острів скарбів» за жанром... (*пригодницький роман*).
- ▼ У якій родині ріс Джим, чим займався? (*Мати мала корчму «Адмірал Бенбоу», і він допомагав, працюючи там.*)
- ▼ Що спричинило те, що головний герой був змушений разом із матір'ю покинути свій дім? (*Смерть капітана, що жив у їхньому трактірі.*)
- ▼ Як Джим ставився до лікаря Лівсі? (*Хлопець довіряв йому, поважав його.*)
- ▼ Як називався корабель, на якому Джим зі своїми спільниками вирушив у море? (*«Еспаньйола»*)
- ▼ Як діяв Джим у критичних ситуаціях? (*Розсудливо, здебільшого робив правильний вибір.*)
- ▼ Що на вашу думку, Джим зробив неправильно на острові? (*Хлопець самовільно покинув людей напризволяще, нікого не попередивши.*)
- ▼ Як поведився Джим у ворожому таборі? (*Мужньо, хоробро*)
- ▼ Перед яким вибором став хлопець? (*Або перейти на бік піратів, або залишитись чесним і порядним, але загинути.*)
- ▼ Чому Джим не пішов із доктором Лівсі, коли той йому запропонував? (*Він дав піратам слово, а порушити дане слово неорядно.*)
- ▼ Як ставились до Джима члени команди? (*Дуже добре. Вони любили його й піклувалися про нього.*)
- ▼ Чому капітан сказав Джиму: «Ти по-своєму, можливо, й непоганий хлопець, але даю тобі слово, що ніколи більше я не візьму тебе в море. Бо ти з породи пустунів і робиш усе, що захочеш»? (*Через його самовільні дії*)

Літературні ігри

1) «Четверте зайве»

- ▼ Ж. Верн, Д. Дефо, Езон, Р. Л. Стівенсон. (*Письменники — автори пригодницьких творів*)
- ▼ «П'ятнадцятилітній капітан», «Пригоди Тома Соєра», «Острів скарбів», «Квартет». (*Пригодницькі твори*)
- ▼ Джим Гокінс, Робінзон Крузо, Джон Сільвер, Бен Ганн. (*Герої роману «Острів скарбів»*)
- ▼ Том Соєр, Дік Сенд, Беккі Тетчер, Джим Гокінс. (*Головні герої пригодницьких книг*)

2) «Так чи ні»

- ▼ Таверна батьків Джима називалась «Веселий Роджер». (Ні)
- ▼ Чорну мітку Біллі Бонсу приніс сліпий пірат на ім'я П'ю. (Так)
- ▼ Лікар Лівсі врятував Біллі Бонса, зробивши йому кровопускання. (Так)
- ▼ Сквайр Трелоні мав великий досвід у доборі команди корабля. (Ні)
- ▼ Джим поплив на острів скарбів одразу, разом із піратами. (Так)
- ▼ Компас у вигляді скелета — вигадка капітана Флінта. (Так)
- ▼ «Мертві не тікають», — говорили пірати. (Ні)
- ▼ Щоб дістатися «Еспаньйоли», Джим скористався човном піратів. (Ні)
- ▼ Бен Ганн розповів Джиму, що давно знайшов золото піратів. (Так)
- ▼ Супутники Джима віддали карту розбійникам, бо вона їм уже не була потрібна. (Так)
- ▼ Сільвер заступився за Джима в надії, що колись допоможуть і йому. (Так)
- ▼ Усі учасники пригоди добре розпорядилися скарбом, який отримали (Ні)

3) «Таємнича скриня»

Методична порада. На картках записані назви предметів. Учні мають обрати тільки потрібні картки та дописати ті предмети, які були у скрині й яких немає на картках.

- ▼ Костюм, кружка, пістолети, годинник, мушлі, гроші, золото, карта, ніж, квадрант, ложка, трубка. (Ніж, ложка, трубка — зайві слова. Тютюн, компаси, плащ — треба додати.)

4) «Віднови події у хронологічному порядку»

- «Ми зупинилися в тому самому місці, де на карті було намальовано якоря. Третя частина милі віддаляла нас від головного острова і третина милі — від острова Скелета». (4)
- «Бандити, шукаючи мене й матір, зірвали зі стіни навіть годинника. І хоча вони нічого не забрали з собою, окрім мішка з грошима, який належав капітанові, і декількох срібних монет з нашої каси, я одразу зрозумів, що ми розорені». (3)
- «Інша частина скарбів — срібло у зливках і зброя — все це лежить там, де його закопав покійний Флінт. І, на мою думку, хай собі лежить. Тепер мене нічим не заманиш на цей проклятий острів». (7)

- «Ти нічого не роби, доки вони не пришлють мені чорну мітку або поки знову не побачиш Чорного Пса чи моряка з однієї ногою. Цього одноногого, Джиме, остерегайся найбільше». (2)
- «“Між іншим,— продовжував я,— мені не подобається цей прапор, містере Хендс. Якщо ви не проти, я спущу його. Краще зовсім без прапора, ніж з таким”. Я побіг до щогли, смикнув за відповідну мотузку і, спустивши проклятого чорного прапора, викинув його за борт, у море». (6)
- «Я пам’ятаю, немовби це було вчора, як, важко ступаючи, він доплентався до наших дверей, а його морську скриню везли за ним на тачці. Це був високий, сильний, гладкий чоловік з темним обличчям». (1)
- «Я приходив сюди і зрідка молився, коли я гадав, що зараз неділя. Це не зовсім схоже на каплицю, та все ж якось урочистіше. Правда, я був один, без капелана, без Біблії». (5)

3. Експрес-тестування

1. Письменник Р. Л. Стівенсон народився в:

а) Англії;	б) Шотландії;
в) Франції;	г) Ірландії.
2. Роберт Льюїс Стівенсон отримав професію:

а) лікаря;	б) письменника;
в) юриста;	г) інженера.
3. Розповідь у романі ведеться від імені:

а) Джима;	б) автора;
в) лікаря Лівсі;	г) сквайра Трелоні.
4. «То був високий, міцний, огрядний чоловік з брунатним обличчям. Над коміром його заяложеної синьої куртки стирчала просмалена косичка. Руки в нього були зашкарублі й пошрамовані, з чорними поламаними нігтями, а рубець на щоці мав неприємний блідо-багрянний відтінок». Це портрет:

а) Джона Сільвера;	б) Біллі Бонса;
в) Чорного Пса;	г) сліпого П’ю.
5. Сліпий П’ю загинув:

а) від кулі;	б) від ножа;
в) під колесами автомобіля;	г) від кінських копит.
6. У пакеті, який Джим передав лікарю Лівсі, були:

а) зошит і конверт;	б) гроші й папери;
в) документи і портрет;	г) записник і перо.
7. Сквайр Трелоні, почувши історію Джима, вирішує:

а) повернути карту господарям;	
б) віддати пакет владі;	

- в) *плисти на пошуки скарбів*;
 г) викинути папери пірата на смітник.
8. «Ми, здається, обидва скрикнули не своїм голосом, зустрівшись очима — я з жаху, він — з люті, мов оскаженілий бик». Який засіб виразності використано в реченні:
 а) *порівняння*; б) *метафору*;
 в) *епітет*; г) *гіперболу*.
9. Папуга на ім'я капітан Флінт викрикував:
 а) «Центи!»; б) «Фунти!»;
 в) «Долари!»; г) «Піастри!».
10. Джим, підслуховуючи матросів, що домовлялися про змову проти капітана й судновласника, перебував:
 а) у трюмі; б) у каюті капітана;
 в) на камбузі; г) у бочці з яблуками.
11. «...Мав досить приємні риси обличчя. Тільки шкіра його так засмалилася на сонці, що аж губи в нього почорніли, а ясні очі надзвичайно гостро проступали на темному обличчі. Він був обірванцем з обірванців...» Йдеться про:
 а) *Бена Ганна*; б) *Джона Сільвера*;
 в) *Джима Гокінса*; г) *Ейба Грея*.
12. «По-перше, становище ваше погане: шхуну ви втратили, скарб втратили, людей своїх втратили. Вся ваша справа пропадає. І коли ви хочете знати, хто це спричинив, то знайте: це я, і ніхто інший». Ці слова належать:
 а) *Лівсі*; б) *Гокінсу*;
 в) *Смоллету*; г) *Трелоні*.

4. «Це цікаво!»

Представник групи «істориків». А чи знаєте ви, що Флінт та його корабель «Морж» реально існували у середині XVIII століття?

На відомому архіпелагу Хуан-Фернандес, який зараз називається островом Робінзона Крузо, у 2005 році знайшли найбільший скарб в історії. Скарб 600 діжок золотих монет, закопаних 1715 року на 15-метровій глибині. Вартість знахідки нині оцінюють у 10 мільярдів доларів. Скарби були заховані на цьому безлюдному острові через 4 роки після того, як з нього забрали шотландського матроса Олександра Селькірка, що послужив прообразом Робінзона Крузо.

5. Перегляд відеоряду — фрагментів із фільмів за мотивами книги «Острів скарбів», обмін враженнями, порівняння з літературним твором та своїми уявленнями про героїв і події, способи змалювання

IV. РЕФЛЕКСІЯ

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Підготуватися до контрольної роботи.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Участь у міні-проекті дала мені...

ДОДАТОК ДО УРОКУ 23

ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТАННЯ

Що підштовхнуло Р. Л. Стівенсона до написання роману «Острів Скарбів»? Сам письменник згадував, що одного разу він спостерігав, як його пасинок Ллойд Осборн щось малював і креслив. Стівенсон теж накреслив карту уявного острова. Своїми контурами він нагадував товстого дракона. Кинувши погляд на карту, письменник ясно побачив, як серед вигаданих лісів заворушилися герої його майбутньої книги. Їхні засмагли обличчя і блискуча зброя з'являлися в найнесподіваніших місцях. Вони снували туди і сюди і шукали скарби на кількох квадратних дюймах цупкого паперу.

Ким насправді був корабельний кухар? Джон Сільвер був старим піратом. Колись він плавав із капітаном піратів Інгледом. Потім був із відомим своїми скарбами капітаном Флінтом. За словами Сільвера, сам Флінт боявся його і пишався ним.

Яку роль у подорожі по скарби відіграла бочка з яблуками? На палубі корабля стояла бочка з яблуками. Джим Гокінс заліз у неї, щоб дістати останнє яблуко. І випадково він став свідком розмови, з якої дізнався про підступні наміри Сільвера. Старий пірат зі своїми прибічниками хотіли спочатку знайти скарби Флінта, а потім позбутися господаря корабля і його друзів.

Як повівся капітан Смолетт, дізнавшись від Джима про підступні наміри Сільвера? Капітан сказав, що їм треба бути обережними і набратися терпіння, щоб дочекатися слушного моменту. Рано чи пізно їм доведеться стати до бою з шайкою. А поки що господареві корабля, його слугам і друзям треба вдавати, ніби їм нічого не відомо про наміри Сільвера. А потім вони зненацька нападуть, коли розбійники найменше чекатимуть нападу.

Чому Джим вирішив залишити укріплення? Джим, знайшовши човен Бена Ганна, вирішив під покровом нічної темряви підпливти до «Еспаньйоли» і перерізати якорний канат, щоб течія викинула корабель на берег. Джим був переконаний, що розбійники збираються вийти в море. Таким чином Джим хотів відібрати у них судно.

Хто такий Бен Ганн? Як він опинився на острові? Бен Ганн був на кораблі Флінта, коли пірат зарив свій скарб на цьому острові. А три роки тому Бен плив на іншому кораблі повз цей самий острів і розповів команді корабля про те, що тут заховано золото Флінта. Дванадцять днів шукали моряки скарб, але так нічого і не знайшли. Після цього члени команди повернулися на корабель, а Бена залишили самого на острові.

Чому лікар Лівсі віддав карту Сільверові? Лівсі дізнався від Бена, що той задовго до прибуття до острова «Еспаньйоли» викопав і переніс у печеру золото Флінта. Після цього карта втратила свою цінність. Побачивши, що корабель зник, Лівсі віддав Сільверові карту, впустив його в укріплення і віддав усі припаси, що були там. Це дало змогу Лівсі та його друзям, не наражаючись на небезпеку, перебратися у печеру Бена Ганна — якомога далі від малярійних боліт — і бути поруч зі скарбами, перехованими Беном.

УРОК 24

ЦЕ МЕНІ ПІД СИЛУ!

Тема. *Контрольна робота № 2 за тематичним блоком «Пригоди і фантастика: творчість Жуля Верна, Р. Л. Стівенсона»*

Мета:

- **навчальна:** закріпити знання учнів; виявити рівень знань, умінь і навичок для контролю й корекції;
- **розвивальна:** розвивати пам'ять, образне й логічне мислення, уміння відповідати на питання, складати зв'язні висловлювання, твори із власними судженнями;
- **виховна:** виховувати на матеріалі літератури повагу до загальнолюдських цінностей.

Теорія літератури: пригодницький роман, географічний роман, тема, головна думка, художні образи, художні засоби.

Обладнання: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**

Учитель. Протягом досить тривалого часу ми з вами перебували у захопливій заочній мандрівці морями та океанами, пробиралися через непролазні хащі джунглів, страждали від спеки й голоду в пустелі, ухилялися від стріл тубільців. Про що ми дізналися, що відчули, до яких висновків дійшли завдяки пригодницьким романам Жуля Верна та Роберта Льюїса Стівенсона, й буде наша контрольна робота.

III. КОНТРОЛЬ І КОРЕКЦІЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК**1. Пояснення вимог до виконання тестових завдань****2. Виконання контрольної роботи*****Варіант I***

Початковий та середній рівні (по 1 балу за кожен правильну відповідь)

1. образу Діка Сенда в романі Ж. Верна «П'ятнадцятилітній капітан» у моральному плані протистоять образи:
 - а) *Негоро та Гарріса;*
 - б) капітана Халла та містера Велдона;
 - в) місіс Велдон та її сина Джека;
 - г) негрів Тома і Бата.
2. Команда шхуни-брига «Пілігрим» разом із капітаном загинула:
 - а) під час бурі та шторму;
 - б) від куль піратів;
 - в) *під час полювання на кита;*
 - г) від підступних дій кока Негоро.
3. П'ятеро негрів з'явилися на судні завдяки тому, що:
 - а) *їх урятували з напівзатонулого корабля;*
 - б) їх забрали з рятувального плоту в океані;
 - в) вони сіли пасажирами в порту, куди заходив «Пілігрим»;
 - г) вони потайки пробралися в трюм корабля й хотіли дістатися до Америки непоміченими.
4. Кузен Бенедикт у творі Ж. Верна — втілення образу:
 - а) простакуватого невдахи;
 - б) *самовідданого вченого;*

- в) мужнього мореплавця-дослідника;
 - г) байдужої до всіх і всього на світі людини.
5. Продовжте речення: «Географічний роман побудований на...».
6. Назвіть найнапруженіший епізод (кульмінаційний момент) у другій частині роману «П'ятнадцятилітній капітан».

Достатній рівень (2 бали за правильну відповідь)

Розкрийте образ головного героя роману Ж. Верна «П'ятнадцятилітній капітан» Діка Сенда.

Високий рівень (4 бали за докладну й обґрунтовану відповідь)

Виконайте одне із завдань.

- а) Висловіть своє судження щодо проблеми рабства, висвітленої в романі Ж. Верна «П'ятнадцятилітній капітан», її актуальності у наш час.
- б) Напишіть твір «Моральні якості кращих героїв творів Ж. Верна, які я хотів би наслідувати».

Варіант II

Початковий та середній рівні (по 1 балу за кожну правильну відповідь)

1. За моральними якостями схожий до Діка Сенда:
- а) Негоро;
 - б) *Геркулес*;
 - в) Гарріс;
 - г) Остін.
2. Корабель «Пілігрим» змінив свій курс через те, що:
- а) його відкинула потужна океанська течія;
 - б) Негоро зіпсував мотор;
 - в) матроси збунтувалися;
 - г) *Негоро зіпсував компас*.
3. Найсильнішим серед членів екіпажу й пасажирів шхуни був:
- а) Том;
 - б) *Геркулес*;
 - в) Негоро;
 - г) капітан Халл.
4. Собака Дінго ненавидів корабельного кока, тому що:
- а) той не давав йому їсти, проганяв;
 - б) той не хотів, щоби пса забирали з напівзатонулого корабля;
 - в) *Негоро пограбував і вбив його хазяїна*;
 - г) Негоро колись викинув Дінго маленьким цуценям на вулицю.
5. Продовжте речення: «У романі Ж. Верна “П'ятнадцятилітній капітан” у популярній формі викладаються знання про...» (назвати не менше 2 галузей).
6. Назвіть найнапруженіший епізод (кульмінаційний момент) у першій частині роману «П'ятнадцятилітній капітан».

Достатній рівень (2 бали за правильну відповідь)

Схарактеризуйте образ Геркулеса (або будь-кого з друзів чи недругів п'ятнадцятилітнього капітана).

Високий рівень (4 бали за докладну й обґрунтовану відповідь)

Виконайте одне із завдань.

- а) Висловіть свої судження про роль учених-мандрівників у дослідженнях природи, про які йшлося в романі Жуль Верна «П'ятнадцятилітній капітан».
- б) Напишіть твір-роздум «Що керує вчинками таких людей, як Негоро та Гарріс, і як із цим боротися».

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

Підготувати відеопрезентацію «Життя і творчість Ч. Дікенса»^(*).

V. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

ТЕМАТИЧНИЙ БЛОК № 4

«ПРИГОДИ І ФАНТАСТИКА: ТВОРЧІСТЬ Ч. ДІККЕНСА, М. ГОГОЛЯ»

УРОК 25

«ДОВЕРШЕНІ ОПТИМІСТИ, ОДНИМ З ЯКИХ БУВ ДІККЕНС, НЕ ПРИЙМАЮТЬ СВІТ, НЕ ЗАХОПЛЮЮТЬСЯ СВІТОМ — ВОНИ В НЬОГО ЗАКОХАНІ» (Г. К. ЧЕСТЕРТОН)

Тема. Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі». Сюжет і композиція повісті

Мета:

- **навчальна:** ознайомити з життям і творчістю письменника; зацікавити ними; підготувати до сприйняття твору;
- **розвивальна:** розвивати навички виділення визначальних рис, головного, вміння виразно читати, коментувати ключові епізоди та деталі, висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати повагу до митців, їхньої праці та загальнолюдських цінностей, які вони сповідують.

Теорія літератури: різдвяне оповідання, пісня в прозі, реальність та фантастика.

Обладнання: портрет письменника, видання його творів, ілюстрації до них, відеопрезентація (за можливості), відеозапис мультфільму В. Діснея «Качині історії», ТЗН.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. АНАЛІЗ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

III. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Сьогодні ми вирушаємо до Англії — батьківщини видатного англійського письменника Чарльза Діккенса. Він так любив свою країну, свій народ, що приніс їм славу не лише як автор чудових художніх творів, а і як людина, що змогла змінити

тогочасне суспільство на краще, хоча й не була при владі. За книгами Діккенса приймалися закони, які допомогли англійцям позбутися таких ганебних явищ, як експлуатація дитячої праці, казнокрадство в будинках для найбідніших та ін. Саме доброті й милосердю (їх називають гуманізмом) своєю творчістю вірно служив англійський митець.

Отже, звернімося до біографії письменника.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь учителя (або повідомлення учня чи відеопрезентація)

— У Лондоні, неподалік від ділового центра міста — Сіті, на Дауті-стріт, 48 знаходиться музей відомого англійського письменника Чарльза Діккенса. Усе тут нині так само, як і за часів митця. Увагу відвідувачів завжди привертає груба рама з маленьким віконцем, трохи завбільшки за квартиру. Дивний експонат... Екскурсовод пояснить вам, що саме у це віконечко дивився маленький Чарльз на світ. Розповів про все письменник лише у спеціальному листі, нікуди не відсланому, — адресованому майбутньому біографові.

Чарльз Діккенс народився у небагатій сім'ї. Його батько здобув освіту завдяки аристократичній родині, у якій дід майбутнього письменника служив дворецьким, а бабуся — економкою. У родині батьків Діккенса завжди бракувало грошей: він ще в дитинстві відчув на собі, що таке бідність. Його навчання постійно переривала потреба заробляти гроші для родини. Спочатку це сталося, коли Чарльз був тринадцятирічним. Батька посадили в боргову в'язницю, де дуже скоро опинилася й уся родина (там було дешевше жити). Уся, окрім старшого сина — Чарльза, якого за допомогою далекого родича влаштували на фабрику вакси мити пляшки й клеїти на них етикетки за шість шилінгів на тиждень. Хоча на фабриці майбутній письменник працював не більше чотирьох місяців, дітей, змушених заробляти на хліб тяжкою працею, він запам'ятав на все життя. Можливо, саме тоді Діккенс зрозумів, що гроші в цьому світі вирішують багато, але не все, що є цінності, набагато важливіші за матеріальні статки, — це тепло й затишок родинного вогнища.

П'ятнадцятилітнім майбутній письменник почав справжнє доросле життя. Він змінив декілька професій, доки не влаштувався репортером до лондонської газети. Згодом став писати художні твори і дуже швидко перетворився на одного з найпопулярніших письменників не лише своєї країни, а й усього світу. Коли до Нью-

Йорка приходив пароплав з Англії, на борту якого був наклад нового роману Діккенса, в порту його зажди чекало багато людей. Невдовзі Діккенс став багатим — його статок перевищив власні кошти англійської королеви. Письменник викупив маєток, де його дідусь і бабуся були прислугою, і відтоді чимала родина Діккенсів збиралася там.

Люди, які знали письменника і тоді, коли він був бідним репортером, і тоді, коли літературна творчість принесла йому всесвітню славу та чималі прибутки, казали, що він не втратив «щедрого серця і щедрої душі». Він зажди приходив на допомогу, особливо коли в скрутному становищі опинялися члени його великої родини. І його родичі, і рідня його дружини часто не лише чекали грошей від письменника, а й навіть розраховували на них. І все ж, попри шалену популярність та впливовість, Діккенс не став зарозумілим, самозакоханим. Можливо, в цьому йому допомогло природжене почуття гумору, яке дуже відчутне у його творах.

Ч. Діккенс написав багато великих романів — «Пригоди Олівера Твіста», «Домбі і син», «Девід Копперфілд», «Великі сподівання», «Маленька Дорріт». Але є в нього невеличкий твір, герой якого пішов мандрувати світом. Його знають навіть ті, хто ніколи не читав Діккенса, а дивився, наприклад, діснеєвський мультиплікаційний серіал «Качині історії». Одного з головних його персонажів звали Скрудж МакДак. Це — дядько пустотливих каченят, багатий бізнесмен, улюбленою розвагою якого є купання у... купі власного золота. Образ скупого МакДака, для якого гроші, прибуток — понад усе, але все ж таки його серце відкрите й вічним духовним цінностям, автори «списали» з головного героя твору Діккенса «Різдвяна пісня у прозі». Дух Різдва примусив безсердечного Скруджа стати зовсім іншою людиною. За мотивами цього твору знято безліч кіно- і мультфільмів, а ім'я головного героя стало прозивним: Скруджем називають будь-яку скупу людину, жмикрута, для якого гроші замінили всі інші життєві цінності.

У чому ж причина надзвичайної популярності «Різдвяної пісні...»? Можливо, в тому, що Діккенсу вдалося переконливо показати, що бідняки — теж люди, які вміють бути щедрими,

Чарльз Діккенс

милосердними і, головне, здатні щиро й віддано любити. Сучасники називали Діккенса співцем доброти й милосердя, поборником гуманізму. Адже його твори переконують, що найвища життєва цінність — це тепло родинного вогнища. А справжні коштовності, з якими ніколи не може зрівнятися золото, — це доброта й милосердя, чесність та порядність.

(ЛК) Схожу думку висловив Роберт Бернс у вірші «Чесна бідність». Гроші, золото, в яких дехто вбачає чи не єдину гарантію щастя, можуть зробити людину дуже самотньою і нещасною. І найчастіше бідняк, який зберіг у своєму серці любов і доброту, набагато щасливіший за багача, якого всі «люблять» за його гроші.

Чарльз Діккенс багато їздив Англією та іншими країнами Європи, та й по той бік Атлантики, у Сполучених Штатах Америки, був бажаним гостем. Найбільшою насолодою для прихильників таланту Діккенса була мить, коли письменник, а він був неперевершеним виконавцем, починав читати фрагменти своїх творів. Публіка радо зустрічала будь-що, але найбільшим успіхом користувалася історія старого скнари Скруджа. «Різдвяна пісня у прозі» увійшла до різдвяного циклу Діккенса, який створювався протягом п'яти років (1843–1848).

Слава не змінила демократичних поглядів письменника. Він любив людей, був завжди самостійним у висловлюваннях. Митець все життя вірив у те, що немає нічого сильнішого за людину, що будь-яке зло можна побороти зусиллям людської волі.

Відомо, що королева Вікторія мала наміри подарувати Діккенсові титул дворянина. Однак ця звістка не викликала у нього великого захоплення. Найбільшою нагородою для Діккенса була любов читачів.

2. Виразне читання (або самостійне) статті підручника про письменника, цікаві доповнення учнями, що готували повідомлення

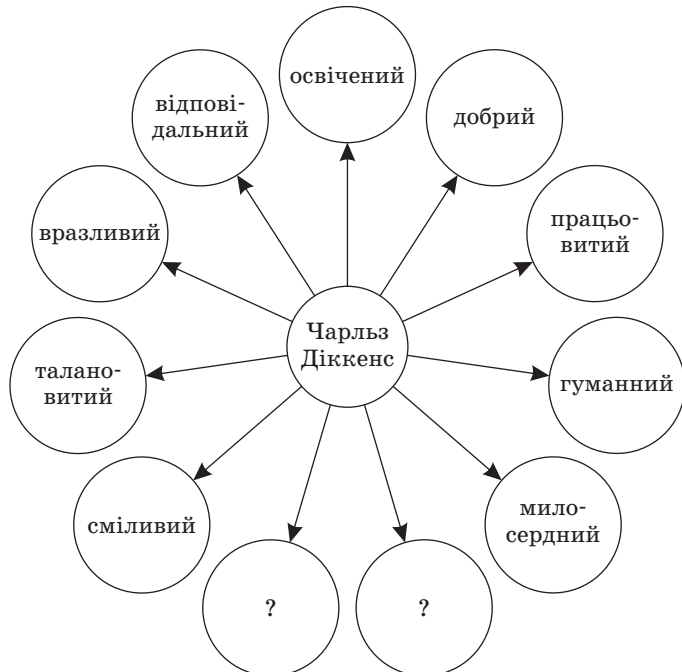
3. Евристична бесіда

- ▼ Чому Діккенса називали письменником, якого любили всі? (*Бо він думав про народ, співчував знедоленим, намагався поліпшити їхнє життя*)
- ▼ Завдяки яким якостям Чарльз здолав усі життєві негаразди? (*Працелюбність, наполегливість, віра в себе, любов до людей*)
- ▼ Що допомогло йому у дитинстві позбутися самотності? (*Читання книжок*)
- ▼ Про що Діккенс найбільше мріяв з дитинства? (*Стати актором і прославитися*)

- ▼ Які життєві події могли завадити Діккенсу досягти мети? (*Банкрутство батька, бідність, мати займалася вісьмома дітьми, робота на фабриці з раннього віку, щоб допомогти родині*)
- ▼ Хто і чому сказав про письменника, що той сам себе виховав? (*Батько, бо Чарльз усього в житті досягнув сам*)
- ▼ Ким хотів стати Діккенс за фахом і ким став? (*Репортером, потім письменником*)
- ▼ Кого зі своїх героїв найбільше любив Діккенс? (*Знедолених, але чесних, порядних людей*)
- ▼ З якого твору починається літературна слава Діккенса? (*«По смертні записки Піквікського клубу»*)
- ▼ З яким псевдонімом Діккенс увійшов у літературу? (*Боз*)
- ▼ Що допомагало йому помічати найбільші дрібниці у житті та людях? (*Він і сам багато пережив у житті*)
- ▼ Чому про Діккенса говорили, що він змінив свою країну на краще, хоча ніколи не був при владі? (*Засуджував у своїх творах негативні, ганебні явища так пристрасно, що на це не могла не звернути увагу громадськість*)

4. Інтерактивна вправа «Сонечко»

- ▼ Якою ж людиною, на вашу думку, був Чарльз Діккенс?

5. Слово вчителя

— Чарльз Діккенс дуже любив різдвяні свята, адже бачив у них вираження не стільки релігійних почуттів народу, скільки його природної доброти й життєлюбності. Він вірив у те, що Різдво допомагає людям стати кращими: «Ці радісні дні — дні милосердя, доброти, всепрощення. Це єдині дні в усьому календарі, коли люди... вільно розкривають одне одному серця і бачать у своїх ближніх — навіть у бідних та знедолених — таких людей, як вони самі».

Письменник сприймав Різдво як свято домашнього вогнища, любив традиційні ритуали цих свят — веселі ігри й танці після вечері з обов'язковою індичкою і пудингом, подарунками та прикрашеними гостролистом кімнатами.

В Англії існувала традиція: перед Різдвом у пресі публікували твори на різдвяну тематику, Діккенс теж написав збірку «Різдвяні оповідання», що побачила світ 1843 року. У ній відбилися погляди автора на суспільство. Сам письменник розглядав цей твір як соціальну програму, як заклик до єднання багатих і бідних. Критики назвали жанр оповідань збірки *long short tales* — довгі короткі оповідання, близькі до повісті, в яких розв'язання проблеми повинно відбуватися за одну ніч.

Серед цих оповідань твір, з яким ми познайомимося сьогодні, — «Різдвяна пісня в прозі».

Письменник Діккенс писав: «Я вірю і маю намір вселяти людям віру в те, що на світі існує прекрасне». Таким прекрасним для нього й було свято Різдва, коли люди прощають одне одного, об'єднуються у радості та разом радіють святу. Отже, звернімося до одного з найяскравіших різдвяних оповідань Діккенса і спробуємо зрозуміти, яким чином твори Діккенса робили людей кращими.

(Доповнення учнів. Див. додаток.)

6. Інтерактивна вправа «Ґрунування»

- ▼ Складіть асоціативне ґроно до слова «Різдво».

7. Повідомлення учнів про святкування Різдва в країнах християнського світу *(див. додаток)*

8. Слово вчителя

— Події «Різдвяної пісні в прозі» (підзаголовок «Оповідання з привидами») відбуваються напередодні Різдва. Діккенс оспівує красу цього свята і тому називає прозовий твір піснею, а глави — строфами. Християни світу вважають це свято одним

із найголовніших, адже з моменту народження Ісуса почалася боротьба за моральне вдосконалення людей, за перемогу добра та світла у душах людей. Недаремно основними символами Різдва є зірка, що сповістила про народження Спасителя, вогник, що символізує Світло, дзвоник, що нагадує про церковні дзвінниці, та гостролист (ялинка у східних слов'ян), який вважається символом одвічного життя та колючок якого боїться нечиста сила.

9. Виразне читання частини I («Куплет перший. Привид Марлі») оповідання Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі»

10. Словникова робота, обмін враженнями про прочитане

- ▼ Як Скрудж ставився до Різдвяного свята? За що він не любив Різдво?
- ▼ Як характеризують його ці почуття?
- ▼ Якими є ваші враження від Скруджа?

11. Спостереження над текстом художнього твору

- ▼ Знайдіть пряму авторську характеристику Скруджа. Яку рису героя автор вважає визначальною? (*«Але ж і скнара він був, той Скрудж!» — наприкінці речення стоїть знак оклику.*)
- ▼ За допомогою яких виразних засобів Діккенс створює перші враження про героя? Проаналізуйте цитату: «От вже хто мів витискати юшку, витягати жили, заганяти у домовину, засягати, заграбастувати, обдирати... Умів, умів старий гріховодник! Це був кремій, а не чоловік. Потайний, замкнений, самітній — він ховався, немов слимак у мушлю. Душевний холод заморозив зсередини старечі риси його обличчя, загострив гачкуватий ніс, зморщив шкіру на щоках, скував ходу, змусив посиніти уста і почервоніти очі, зробив крижаним його скрипучий голос. Присутність Скруджа заморожувала його контури навіть у літню спеку, і він не дозволяв їй відтанути хоча б на півградуса і на веселі свята». (*Художні засоби — перелічення — витягати жили, засягати, обдирати, порівняння — немов слимак у мушлю, епітети — потайний, замкнений, самітній, метафори — душевний холод заморозив зсередини старечі риси, протиставлення — кремій, а не чоловік; заморожувати у літню спеку.*)
- ▼ Зверніть увагу на фразеологічні звороти: *витискати юшку, витягати жили, заганяти у домовину*. Як ви вважаєте, для чого Діккенс використовує їх? (*Вони створюють образ жорстокосердої людини, який ще й підкреслюють слова: засягати, заграбастувати, обдирати.*)

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Робота над образами героїв твору

- ▼ Схарактеризуйте головного героя за фрагментами з твору («Куплет перший. Привид Марлі»).

І який-небудь новачок, звертаючись у справах до Скруджа, іноді називав його Скруджем, а іноді — Марлі. Скрудж відкликався і на одне, й на інше. Йому було байдуже. Злива, град, сніг мали тільки одну перевагу над Скруджем — вони нерідко сходили на землю зі щедрістю, а Скруджеві щедрість була невідома. (*Скрудж байдужий до всього та всіх, окрім свого збагачення*)

Він ішов по життю, цураючись усіх; і ті, хто його добре знав, вважали, що йому навіть якось солодко відлякувати найменший прояв симпатії до себе.

— А що мені робити, — заперечив Скрудж, — якщо я живу серед таких бовдурів, як ти? Веселого Різдва! Та йди ти зі своїм Різдрвом! Для таких, як ти, Різдво означає, що настав час сплачувати рахунки, а грошей катма. Я не балую себе на Різдво і не збираюся балувати ледарів. (*Скрудж цинічний, для нього немає нічого святого, ніякої радості в житті. Усіх бідніших за себе він вважає ледарями, бовдурами.*)

- ▼ Поясніть, про які ланцюги йдеться.

— Я ношу ланцюг, який сам скував собі при житті, — відповів привид. — Я кував його кільце за кільцем і ярд за ярдом. Я оперезався ним по добрій волі і за власним бажанням його ношу. Хіба вигляд цього ланцюга не знайомий тобі?

Може, ти хотів би знати, яка вага й довжина ланцюга, що його тягаєш ти сам? — продовжував привид. — На такий же Святвечір сім років тому він був анітрохи не коротший від цього, та й важив не менше. А ти ж чимало потрудився для нього відтоді. Тепер це надійний, важений ланцюг! (*Ланцюг — погані вчинки, це зло, що зробив у житті, це згубні звички й незроблені добрі справи. Сам Марлі говорить: «Весь час, — мовив привид. — І ні хвилини відпочинку, ні хвилини спокою. Безперестанні каяття совісті».*)

- ▼ Що Марлі зрозумів, але занадто пізно? Чому привиди знаходяться за вікном і Скруджу туди не можна? Назвіть іронічне зауваження автора.

— О! Ти раб своїх пороків і пристрастей! — кричав привид. — Не знати того, що сторіччя ненастанної праці безсмертних душ мусять

канути у вічність, перш ніж здійсниться все добро, яке мусить восторжествувати на землі! Не знати того, що кожна християнська душа, чинячи нехай найменше добро, збагне, що її земне життя занадто швидкоплинне для безмежних можливостей добра! Не знати того, що навіть століттями каяття не можна відмолити загублену на землі можливість зробити добру справу. А я не знав! Не знав!

— Справи! — закричав привид, знову заламуючи руки. — Турбота про ближнього — ось що мусило стати моєю справою. Суспільне благо — ось до чого я повинен був прагнути. Милосердя, жаль, щедрість — ось на що я мав спрямувати свою діяльність. А заняття комерцією — це лише крапля води в безбережному океані визначених нам справ.

Цікавість пересилила страх, і Скрудж теж наблизився до вікна й виглянув назовні. Він побачив сонми примар. Із жалібними криками й стогами вони неспокійно носилися в повітрі туди-сюди, і всі, як і дух Марлі, були в ланцюгах. Не було жодної привида, не обтяженого ланцюгом, але деяких (певно, пов'язаних між собою членів уряду) сковував один ланцюг. *(Марлі зрозумів, що він не використав своєї можливості робити добро людям за життя, за це його мучать докори совісті в іншому світі. Вікно — це кордон між реальним та потойбічним світами. Автор іронічно зауважує, що одним ланцюгом скуті колишні члени уряду, певно, за спільні недобрі справи.)*

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти розповідати про письменника, знати зміст частини I оповідання, переказувати, коментувати основні епізоди.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Займи позицію».

- ▼ Я вірю, що на Різдво можуть трапитися дива.

 Так

 Не дуже

 Ні

ДОДАТОК ДО УРОКУ 25

ІСТОРІЯ ЗАДУМУ ТА СТВОРЕННЯ «РІЗДВЯНОЇ ПІСНІ В ПРОЗІ» Ч. ДІККЕНСА

У 40-ві роки XIX століття Діккенс видав дві різдвяні повісті: «Різдвяна пісня у прозі» та «Дзвони» (усього їх близько двох десятків). Виникнення цих повістей має свою історію. Якимось 1843 року

Діккенс отримав лист від економіста Сміта, який був членом урядової комісії з питань дитячої праці. Він розкрив Діккенсу страшні факти про жахливі умови праці робітників і, зокрема, факти про експлуатацію дітей на промислових підприємствах. (Чарльз Діккенс знав про це з власного досвіду). Діккенс хотів написати памфлет, проте передумав і пояснив це так: «Не лякайтеся, якщо я скажу, що з того часу, коли я Вам писав востаннє, виникли такі обставини, котрі змушують мене відкласти до кінця року появу обіцяної Вам брошури. Я не можу пояснити, що це за обставини, але будьте певні, що коли Ви дізнаєтеся, у чому річ, чим я був зайнятий, де і як, — Ви погодитеся з тим, що молот опустився з силою в двадцять разів, — та що там у двадцять, у двадцять тисяч разів більшою, ніж та, яку я міг застосувати, коли б виконав свій перший задум». Цим молотом стала повість «Різдвяна пісня у прозі».

ТРАДИЦІЇ ЗУСТРІЧІ РІЗДВА В РІЗНИХ КРАЇНАХ

Різдво — це одне з наважливіших державних та релігійних свят більше ніж у 145 країнах світу. Католики та протестанти відзначають його у ніч з 24-го на 25 грудня. У цей святый вечір в католицьких храмах відбуваються урочисті богослужіння, які гуртують людей і сповнюють їх віри в краще майбутнє.

Загалом, Різдво вважається сімейним святом. Увечері за пишним столом збирається разом уся родина, а на ранок всі обмінюються подарунками, що чекають цієї урочистої миті під гарно вбраною ялинкою.

Проте кожна країна має свої особливості щодо святкування Різдва.

Португалія. Різдво своїм корінням дуже пов'язане з глибокою християнською традицією. Воно є родинним святом, коли всі об'єднуються довкола різдвяного символу: столу з типовими для цього свята стравами. Різдвяна Літургія називається «Літургією півня», бо говориться, що в момент народження Христа співав півень. На Святу вечерю приготовляється спеціальна страва *consoada* з бакалі та інших риб, які є символами посту. В традиційній португальській кухні на це свято приписано готувати також *mexidos*, *gabnadas*, *abobora*, *broas de miel*. На Богоявлення традиційним є пекти торт, а всередину класти невеличкий подарунок. Кому попадеться цей подарунок, зобов'язаний пекти торт на наступний рік.

Греція. У переддень Різдва малі діти ходять від хати до хати, щоб привітати з Різдвом, та співають *kallanda* (традиційні різдвяні

пісні в Греції), за що отримують взамін солодощі та сухі фрукти. Старші заховують сорокаденний передріздвяний піст. У дні посту споживається спеціальний хліб christopsomo. Греки не мають традиції прикрашати на Різдво дерева, хоча в даний час, через моду, ця практика все частіше появляється, особливо у великих містах. Типовою різдвяною стравою є vasilopita — солодка страва.

Велика Британія. Різдво у Великій Британії святкують з 596 року, коли св. Августин Кентерберійський започаткував його святкування в цих землях. Саме звідси походить традиція прикрашати на свято дерево, як і традиція Діда Мороза. На загал, Різдво є родинним святом, коли всі збираються на традиційну різдвяну вечерю. Традиційною стравою є plum-pudding.

Данія. Традиція святкування Різдва також базується на християнстві. Святкування розпочинаються з початком різдвяного посту, за чотири тижні перед Різдрвом. Для кожної неділі посту в церкві ставиться окрема свічка, червона або біла. Перед самим Різдрвом прикрашають кожну хату. Привілецією голови сім'ї є вбирати різдвяне дерево. Традиційною стравою є «солодкий рис», який споживається ввечері перед Різдрвом. На світанку в кожен кут хати ставиться зернинка рису для гнома Julnisse, що, за традицією, мешкає в домі під час різдвяного періоду.

Голландія. У Голландії, як і в усіх північноєвропейських країнах, різдвяні свята починаються набагато швидше. 6 грудня є свято св. Миколая, Sinter Klaas, що дало назву Санта Клаасу. Сьогодні існує традиція святкувати це свято за день перед Різдрвом. Санта Клаус приносить дітям подарунки, проходячи через покрівлю доми. Солодке, як правило, їсти заборонено, хоча є винятки для традиційних speculaas, печення у формі людських постатей, та letterbanker — солодке у формі початкової літери прізвища господаря доми.

Японія. Різдво в Японії не має традиційної святковості, це пов'язано з тим, що серед населення Японії тільки 1 % християн. Більший аспект відводиться комерції як такій, коли купуються, через моду, невеличкі сувеніри чи подарунки. З точки зору кулінарії теж можна зауважити, що не існує спеціальної страви, яка б готувалася спеціально для різдвяної трапези, хоча дуже часто саме в цей день споживається Teriyaki di salmone (рибна страва, яка готується з нагоди урочистих подій).

Німеччина. У Німеччині різдвяні свята починаються в першу неділю різдвяного посту. Приготовляється хрестоподібна підставка з чотирма свічками — одна для кожного тижня посту. Діти мають спеціальну гру-календар із 24 маленькими віконцями і кожен

день відкривають одне віконце. В переддень Різдва в цій грі відкривають останнє віконечко. Обід на саме Різдво є дуже багатий. Основними компонентами є м'ясо, сосиски і традиційне пиво. Традиційною солодкою стравою на Різдво є *Dresdner Stollen*.

Ірландія. В Ірландії Різдво є родинним святом, коли всі члени сім'ї з'їжджаються, щоб разом святкувати народження Христа. Цікавою традицією в переддень Різдва є запалювати у вікні свічку як знак готовності прийняти Йосифа і Марію, що в цю морозну ніч не можуть знайти місця для народження Сина Божого. Також всі обмінюються невеликими подарунками. У переддень Різдва не споживають м'яса. Традиційною стравою є «ірландська юшка».

Індія. Традиція святкування Різдва є відмінною у різних регіонах Індії. Переважно індійці прикрашають дерева манго або бананова трава, також прикрашають свої будівлі манговим віттям та маленькими ліхтариками. Найбільше в різдвяний час прикрашають церкви. У кожній церкві запалюють спеціальну різдвяну свічку, яка повинна горіти протягом усього різдвяного періоду. Цікавим є факт: оскільки Різдво визнане державним святом, індуське та мусульманське населення, яке переважає в Індії, святкує його через влаштування салютів та бенкетів, а також вітаючи християн з їхнім релігійним святом.

Швеція. Святкування Різдва починаються з першого тижня різдвяного посту. Також приготуються чотири свічки для кожного тижня різдвяного посту. Першим великим святом є 13 грудня — день св. Лучії, яка, за традицією, приносить подарунки для малих дітей, як святий Миколай в інших країнах. У переддень Різдва споживаються тільки пісні рибні страви, серед яких *lutfisk*. Святкування закінчуються 13 січня на 20-й день після Різдва.

Італія. Характерним для Італії є вироблення вертепів різного розміру, різної величини, на взірць вертепів св. Франциска Асизького. В багатьох містечках перед північчю організують театралізовані дійства Народження Христа, опісля вітають один одного із Різдрвом Христа під звук церковних дзвонів. Опісля цілою родиною сідають за святковий стіл. Серед традиційних страв — пиріг із горіхами, баккала, приготована разом із помідорами, святкова «паста» (макарони, приправлені соусом).

Росія. Різдво в Росії святкується 7 січня (9 місяців після Благовіщення). Святу передусе сорокаденний піст. У переддень Різдва є строгий піст. Забороняється їсти будь-яку страву, за винятком «сочива» (хлібні зерна і фрукти), саме тому цей день в Росії називають «Сочельник». Піст триває до появи на небі першої зірки. Опісля всі йдуть до церкви на різдвяне богослужіння. Після

закінчення служби на середину церкви виносять ікону Різдва та свічку, яка символізує зірку над Вифлеємом. Церкву і хати відповідно прикрашають різними декораціями. Також в домах прикрашають ялинку, яка є символом Різдва.

Польща. Польща є однією з тих країн, де також поширені колядки. Польські коляди — народні, анонімні. Походять з XIV ст., деякі з XVI—XVII. Вони мають характер народних пісень, що робить їх особливими для сприйняття. Коляди в Польщі можна поділити на три види: релігійні, легендарні та творчі. Наймелодійніші, найвеличніші з них створювалися в монастирях. Це — релігійні. Легендарні базуються на апокрифах, містять багато легенд і не є цілком достовірними... Церква не прийняла їх, та люди люблять пісні про чудеса, відкриті небеса і тварин, які розмовляють. Творчі ж створювалися простими людьми, які замінювали біблійні сцени сценами із свого власного життя. Так Вифлеєм став звичайним польським селом. Мелодії в них часто веселі, танцювальні.

Китай. В цей час християнські діти прикрашають дерева кольоровими орнаментами. Ці орнаменти зроблені з паперу у вигляді квітів, ліхтариків. Також вішають шкарпетки, сподіваючись, що Дідусь-Різдво наповнить їх подарунками. Китайські ялинки називають «деревами світла», а Санта Клауса — Дун Че Лао Рен, що означає «Дідусь-Різдво». Китайці — не християни називають цю пору року весняним фестивалем, який святкується дуже пишно. Діти в центрі святкувань: вони отримують новий одяг, іграшки, дивляться вистави та їдять смачні страви.

США. Різдво у США — це суміш різноманітних культур. Ніде це так не проявляється, як у святкуванні Різдва, яке складається з багатьох різних елементів — колядок з Англії та Австралії, різдвяного дерева з Німеччини, Санти з Європи і парадів з Латинської Америки. І схоже на те, що кожна родина має свої власні унікальні традиції.

Одна з чисто американських традицій, що збереглася в Південно-Західній Америці, — це освітлювати дорогу до своїх помешкань тисячами різдвяних вогників. В Сан-Антоніо, штат Техас, вогні розміщено вздовж р. Сан-Антоніо, де саме і відбувається традиційне різдвяне дійство «Лас Пасадас» — двоє молодих людей у ролях Марії та Йосипа йдуть по основній дорозі до будиночка, стукаючи в кожні двері, доки хтось не відчинить. Всі співають коляди. В Сан-Публо Різдво зустрічають традиційним танцем з переодяганням та маскарадом. На Гаваях прибирають пальми, а в торгових центрах розміщені менехуни — легендарні маленькі люди, яких вважають першими поселенцями на острові. В час Різдва вся

Америка мерехтить вогнями, а звідусіль линуть колядки. Тут ходять колядники. А діти пишуть листи до Санти.

В Коннектикуті є навіть різдвяне поселення, де живе Санта з ельфами, а в Нью-Йорку — маленьке містечко, яке має назву «Північний Полюс», де є пошта, церква та кузня, щоб змінити підкови оленям. Американці, як і їхні друзі з Європи, надсилають різдвяні привітання друзям і родичам. У домі ставлять ялинку, прикрашену гірляндами, більшість з яких зроблено вручну протягом багатьох років. А тоді черга доходить і до подарунків, які також розкривають на Різдво. Після різдвяної Служби родина збирається докупити і дорослі часто п'ють егног — напій, зроблений зі сметани, молока, цукру, збитих яєць та бренді чи рому. В ніч перед Різдвом діти очікують приходу Санти, тому розвішують шкарпетки, щоб Санта наповнив їх. На Різдво їдять традиційні страви — це різдвяна індичка із соусом та картоплею. А на десерт — гарбузовий пиріг, сливовий пудинг та фруктовий торт.

Ямайка. Приготування до Різдва починається з прибирання осель. Усе лагодять, малюють стіни, підрізають кущі, а також печуть багато тортиків та пудингів. За кілька днів до Різдва заколюють свиню чи козу, а м'ясо ділять із сусідами, які натомість дають їм іншу їжу: ямс, фрукти та овочі. Більшість традиційних церков Ямайки мають різдвяну службу з колядками, а то й цілими концертними програмами. Діти інсценізують різдвяні історії, в школах отримують подарунки. Хоча на Ямайці немає снігу, вулиці та інші людні місця прикрашені тисячами лампочок та декораціями. Головні вулиці перекриті, тут можна придбати подарунки для всієї сім'ї. Після служби родина збирається разом, щоб скуштувати традиційний різдвяний напій — пунш з яєць. Основні страви, що вживаються в часі свят, — качки, шинка, курчата, індики, багато овочів, салатів та святкових тортиків.

Різдво в **Австралії** та **Новій Зеландії** — особливе, адже приходить в кінці їхнього літа. Отож, снігу тут немає, а отже, немає «білого» Різдва! Переважно блакитне небо, яскраве сонячне світло і температура вище 25 °С. Перше офіційне австралійське Різдво відсвяткували 25 грудня 1788 року в Сідней.

Приготування до Різдва починається на початку грудня, коли міста прикрашають декораціями, а родині та друзям надсилають різдвяні картки з привітаннями, на яких зображені сцени Святвечора, снігові пейзажі та ін., подібно як в Англії та Америці. В багатьох будинках печуть різдвяні тортики та пудинги, а в містах та містечках в торговельних центрах та магазинах дітей зустрічають Санти. Оскільки в цей час дуже тепло, квіти стали основною

формою декорації, наприклад як австралійський різдвяний кущ, рослина з маленькими червоними листочками, та різдвяний дзвінок. Однак деякі люди мають справжнє деревце зі світлом та прикрасами, яке вони встановлюють напередодні Різдва.

Колядки звучать по всій країні — «Одного разу в Давидовому місті» чи «Маленьке місто Віфлеєм» є традиційними піснями, але також є інші, які теж популярні. Це — «Шість білих бумерів», «Північний вітер», «Колядка пташки», «Біле Різдво». Є ще одна цікава традиція, яка прийшла з 1937 року — традиція свігіння свічок. Відтоді тисячі людей збираються разом, щоб поспівати улюблені різдвяні коляди, освічуючи нічне небо свічками. Ця традиція поширюється по всьому світові.

Саме літні канікули в австралійських школах починаються за тиждень до Різдва і тривають до святкування дня Австралії — 26 січня. Це час, коли закінчилися екзамени і діти з нетерпінням очікують їх результатів.

Багато людей відвідують Опівнічну службу, щоб, повернувшись додому, оглянути подарунки, які залишив Санта під різдвяним деревом. Потім малеча лягає спати, залишивши для Санти скляночку молока, а для його оленя — морквину.

Враховуючи пору року, коли святкується Різдво, багато людей вживають холодні страви чи «дари морів», влаштовуючи пікніки на пляжах.

У декількох регіонах Австралії встановилася традиція святкування Різдва в липні, який є найхолоднішим місяцем року, серединою їхньої зими. Температура, звісно, далека до нормальної, та все ж холодніше, ніж в грудні.

УРОК 26

**«Є ТЕМНІ СИЛИ НА ЗЕМЛІ, АЛЕ ТИМ ЯСКРАВИШИМ
ЗДАЄТЬСЯ СВІТЛО» (Ч. ДІККЕНС)**

Тема. Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі». Подорож Скруджа в часі й просторі

Мета:

- **навчальна:** ознайомити школярів із наступними розділами твору Ч. Діккенса, допомогти їм усвідомити ідейно-художній зміст оповідання;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, коментування оповідання, вміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати прагнення до добра й справедливості.

Теорія літератури: пісня в прозі, сюжет, реальне та фантастика.

Обладнання: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**

Учитель. Здається, що з перших сторінок оповідання Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі» ми дізналися про головного героя Скруджа все — про його неймовірну скупість, байдужість не лише до людей, до свята, яке любить кожен, а навіть до самого себе. Цікаво, що ж із ним може трапитися далі? Хіба що таке, як із його компаньйоном? А як же тоді обов'язковий щасливий кінець традиційного різдвяного оповідання? Про це ми дізнаємося на уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Виразне читання, переказ фрагментів, ключових епізодів розділу оповідання «Привид Марлі»

2) Евристична бесіда, проблемні питання

- ▼ Як ви думаєте, чи Скрудж завжди був таким, яким ми його бачимо на початку твору?
- ▼ Чи можете ви назвати якісь позитивні риси головного героя? (*Розумний, підприємливий, успішно багато років керує компанією*)

- ▼ Що можете сказати про племінника Скруджа? Чи не здається вам, що він приходить до дядька лише тому, що хоче якоїсь матеріальної підтримки від нього?

3) Стратегія «Лови помилку»

- ▼ Діккенс народився у заможній родині.
- ▼ Пішов працювати вперше у 6 років.
- ▼ Діккенс зневажав дітей, що змушені були працювати.
- ▼ Перше місце роботи Діккенса — лондонська газета.
- ▼ Письменник забув про родину, коли розбагатів.
- ▼ Популярною творчість Діккенса стала після його смерті.
- ▼ Романи Діккенса сповнені любові до знедолених людей.
- ▼ До Скруджа прийшов його компаньйон і сказав, що їм обом треба змінити своє ставлення до людей.
- ▼ Скрудж не мав ані родини, ані дітей, ані родичів.
- ▼ Дух Майбутнього показав Скруджеві, як він зміниться, стане щасливим у родині свого племінника, серед людей.
- ▼ Скруджем називають качура, що любить купатися в грошах.
- ▼ Щасливою може бути тільки людина з достатком.

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання частин оповідання «Різдвяна пісня в прозі» — «Куплет другий. Перший із трьох духів» та «Куплет третій. Другий із трьох духів»

2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане

3. Спостереження над текстом художнього твору

- ▼ Прокоментуйте наведені фрагменти. Як вони характеризують героя, художню майстерність автора?

Скрудж побачив перед собою дуже дивну істоту, схожу на дитину, але ще більше на старого, котрий наче в якусь надприродну підзорну трубу віддалився від нього на таку відстань, що його можна було сприйняти за дитину. Його довге волосся, що розсіпалося по плечах, було білим, як у дуже літньої людини, однак на обличчі не проступало жодної зморщечки, а на щоках грав ніжний рум'янець. Руки в нього були дуже довгі й мускулісті, а кисті рук справляли враження незвичайної сили. Ноги — оголені так само, як і руки, — вражали досконалістю форм. Одягнена ця істота була в білосніжну туніку, підперезану дивним блискучим поясом, і тримала в руці зелену гілку гостролисту, а поли одержі, контрастуючи

з цим символом зими, були прикрашені живими квітами. Але найдивніше, що яскравий струмінь світла вибивався в нього з маківки й освітлював усю його фігуру. Певно, через це під пахвою Привид мав схожий на ковпак великий вогнегасник, який слугував йому, очевидно, головним убором тоді, коли він волів не освітлюватися. *(Так детально автор описує Привіда минулого Різдва. Це, очевидно, натяк на те, що в минулому й для головного героя Різдво мало велике значення, було святом, а отже, не все ще втрачено.)*

Скруджова племінниця була дуже красивою — насправді красивою. Чарівне личко, наївно-здивований погляд, ямочки на щоках. Маленький пухкий ротик, здавалося, створений для поцілунків — і так воно, без сумніву, й було. Малюсінькі ямочки на підборідді з'являлися і зникали, коли вона сміялася; і ніхто в світі не мав таких променистих очей. Словом, слід визнати, що вона вміла підбадьорити, але й приголубити теж. *(Автор подає детальний портрет племінниці головного героя, і з нього видно, що він симпатизує героїні, підтримує чесних і добрих людей.)*

— А я ні, — сказав племінник. — Мені жаль його, і я не можу відчувати до нього ворожості, навіть якщо б захотів. Хто страждає від його злих примх? Він сам — завжди і в усьому. Приміром, він убив собі в голову, що не любить нас, і не побажав прийти пообідати з нами. До чого це призвело? Позбувся обіду, хоча й не бозна якого. Я лише хотів сказати, — продовжував племінник, — що його антипатія до нас і небажання повеселитися разом з нами позбавили його можливості провести кілька годин у приємному товаристві, яке не заподіяло б йому шкоди. Як на мене, це принаймні краще, ніж сидіти наодинці зі своїми думками в старій запліснявілій конторі чи в його занудній квартирі. І я волію запрошувати його до нас щороку, хоче він того чи ні, бо мені його шкода. Він може до кінця своїх днів ганити Різдво, але хоч-не-хоч краще ставитиметься до нього, якщо я кожного року приходитиму й щиросердно казатиму: «Як поживаєте, дядечку Скрудже?» Якщо це сподвигне його бодай на те, щоб відписати в заповіті своєму бідному клерку п'ятдесят фунтів — з мене й того досить. Мені, до речі, здається, що мої слова зачепили його вчора. *(Письменник розповідає про племінника Скруджа, вкладаючи в його уста свою мрію про те, щоб усі люди були доброзичливими, незлобливими, вміли пробачати одне одному, не були жадібними, розуміли справжні цінності в житті.)*

Тим часом Бобова дружина місіс Кретчит у дешевому, двічі першитому, але зате щедро оздобленому стрічками платті — всього

за шість пенсів стрічки, а який вигляд! — розстелила на столі скатертину. Їй допомагала Белінда Кретчит, її друга дочка, так само щедро обшита стрічками, а юний Пітер Кретчит поліз тим часом виделкою в каструлю з картоплею, і коли кінці гігантського комірця (ця особиста власність Боба Кретчита перейшла з нагоди великого свята у власність його сина і прямого спадкоємця) від різкого руху опинилися у нього в роті, він відчув себе таким франтом, що висловив бажання негайно похизуватися своєю накрохмаленою білизною на гулянці в парку. Тут у кімнату з галасом вбігли ще двоє Кретчитів — молодший син і молодша дочка — і, захлинаючись від захвату, сповістили, що біля пекарні пахне смаженим гусаком і вони одразу по запаху впізнали, що це смажиться саме їхній гусак. І зачаровані сліпучим видовом гусака, нафаршированого цибулею і шавлією, вони затанцювали навколо столу, звеличуючи до небес юного Піта Кретчита, який тим часом так ретельно роздував вогонь у грубці (він анітрохи не загордився з цього, незважаючи на пишний комірець), що картопля в каструлі, яка доти ліниво булькала, раптом почала підстрибувати й стукатися зсередини об покришку, вимагаючи, щоб її швидше випустили на волю і здерли з неї шкурку. ...Поява гусака зчинила неймовірну метушню. Можна було подумати, що цей домашній птах такий феномен, у порівнянні з яким чорний лебідь — щось зовсім буденне. А втім, у цьому бідному домі гусак і справді був дивиною. Місіс Кретчит підіграла підливу, приготовлену заздалегідь у маленькій каструльці, а юний Пітер з неабиякою енергією взявся розминати картоплю. Міс Белінда додала цукру в яблучний соус. Марта обтерла гарячі тарілки. *(Письменник переконливо доводить цим описом, що радість і щастя в родині залежать не стільки від величини достатку, скільки від дружніх взаємин, поваги усіх членів родини одне до одного, уміння радіти й малому; картини приготування святкової вечері овіяні теплим гумором.)*

Марта, звісно, сховалась, а на порозі з'явився худенький Боб — батько сімейства — в поношеному костюмі, підлатаному й вичищеному до свята, і в теплому шарфі, що звисав попереду фути на три, не рахуючи бахроми, і з крихіткою Тіммом на плечах. Неборака Тім тримав у руці маленьку милицю, а його ноги були в металевих шинах.

— Це не дитина, а чисте золото, — відповідав Боб. — Чисте золото. Він, розумієш, так часто залишається сам і все сидить собі й думає, що до такого іноді додумується — просто дивуєшся.

Повертаємося ми з ним додому, а він раптом каже мені: добре, мовляв, що його бачили в церкві. Адже він каліка, і, певно, людям приємно, дивлячись на нього, згадати в перший день Різдва, хто дав змогу кульгавим ходити і сліпих зробив видючими. ...Боб посадив крихітку Тіма в куточку поруч із собою, а молодші Кретчити розставили для всіх стільці, не забувши й себе, і застигли біля столу на сторожових постах, закривши собі ложками роти, щоб не попросити шматочок гусака, перш ніж до них дійде черга. *(Діти Боба Кретчита розумні, співчутливі, виховані, глибоко віруючі, терплячі, задоволені тим малим, що в них є.)*

- ▼ Відновить хронологічний порядок відвідування Духами Різдва та Скруджем різних місць та родин у свято.
- Так, до моря. Оглянувшись назад, Скрудж із жахом побачив грізну грядку скель — берег залишився позаду. Його оглушив гуркіт хвиль. Пінячись, розбиваючись, шаленіючи, вони з ревом уривалися в чорні, ними ж видовбані печери, немов люто прагнули зруйнувати землю. За декілька миль від берега на похмурій, загубленій у морі скелі, об яку день за днем і рік за роком розбивався лютий прибій, стояв самотній маяк. ...Але навіть тут двоє людей, що сторожили маяк, розпалили вогонь, і крізь вузьке вікно в кам'яній товщі стіни полум'я кидало яскравий промінь світла на бурхливе море. Простягнувши мозолисті долоні над грубим столом, за яким вони сиділи, сторожі потиснули один одному руки, відтак підняли важкі келихи з грогом і побажали один одному веселого Різдва; а старший, — на обличчі якого, мов на дерев'яній скульптурі на носі старого фрегата, відобразилися сліди жорстокої боротьби зі стихією, — затягнув бадьюру пісню, що звучала як ревіння морського прибою. (4)
- Вони пішли дорогою, де Скрудж добре знав кожен закрут, кожен поштовий стовп, кожне дерево. Нарешті вдалині зринуло невелике містечко з церквою, ринковим майданом і мостом над примхливо звивистою річкою. Їм зустрічалися кудлаті конячки, що бігли легкою рясю, несучи на своїх спинах хлопчаків; і ті перемовлялися з іншими хлопчачками у візках і бричках, якими правили фермери. Всі вони були дуже щасливі, всі окликали один одного, і над полями лунав такий веселий гомін, що морозне повітря, здавалося, тремтіло від сміху, радіючи їхнім веселоцям. (2)
- Далеким був їхній шлях, чимало вони побачили, багацько домів відвідали і скрізь приносили людям радість і щастя.

Дух стояв у головах хворого, і хворий підбадьорювався і веселів; приходив до блукачів, які тужать на чужині, і їм здавалося, що вітчизна близько; охоплені розпачем після його відвідин окрилялися новою надією, а бідняки знаходили багатство в собі. У богодільнях, лікарнях і в'язницях, в убогих притулках — скрізь, де суєтність і жалюгідна земна гординя не закривають серця людини перед благодатним духом свята, — він благословляв людей і вчив Скруджа заповідям милосердя. (6)

- І раптом — а Дух хоч би словом про це попередив — Скруджа побачив, що вони стоять серед пустельного і похмурого торф'яного болота. Величезні безладно розкидані кам'яні брили робили болото схожим на цвинтар якихось гігантів...

— Де ми? — запитав Скрудж.

— Там, де живуть рудокопи, які працюють у надрах землі, — відповів Дух. — Але й вони не цураються мене. Поглянь!

У віконці якоїсь халупки блимнув вогник, і вони поквапилися до неї, пройшовши крізь глинобитну огорожу. Перед їхніми очима постала весела компанія, що зібралася біля палаючого вогнища. Там сиділи старенькі дідусь і бабуса зі своїми дітьми, онуками і навіть правнуками. Всі вони були одягнені ошатно, по-святковому. Дідусь слабким, тремтячим голосом співав знайому йому ще з дитинства різдвяну пісню, а всі підхоплювали хором приспів. Дідуса раз-по-раз заглушав вітер, що проносився із завиванням над пустельним болотом. Щоразу, коли навколо старого починали звучати голоси, він веселів, оживлявся, і голос його міцнів, а як тільки вони стихали, і його голос слабшав і завмирав. (3)

- З цими словами він пройшов крізь стіну, захоплюючи за собою Скруджа, й вони опинилися на відкритій сільській дорозі, обабіч якої лежали поля. Місто сховалося з очей, зникло безвісти. А разом із ним розсіялися морок і туман. Був холодний, ясний, зимовий день, і сніг укривав землю. (1)
- І ось уже Дух полетів над чорним бурхливим морем. Усе вперед і вперед, доки — вдалині від усіх берегів, як сам він сказав Скруджеві, — опустився разом із ним на палубу корабля. Вони переходили від однієї темної й похмурої фігури до іншої, від рульового біля штурвала до дозорця на носі, відтак до матросів, які стояли на вахті, і кожен із цих людей або наспівував тихенько різдвяну пісню, або думав про Різдво, або тихо ділювався з товаришем спогадами про те, як він колись святкував, і висловлював сподівання наступне Різдво провести

в колі родини. І кожен, хто був на кораблі, — спав він чи ні, добрий він чи злий, — знайшов у цей день найтепліші слова для тих, хто був поруч, і згадав тих, хто й здалік був йому дорогий, і порадів, знаючи, що вони теж утішно згадують про нього. Словом, так чи інакше, але кожен відзначав у душі цей великий день. (5)

- ▼ Схарактеризуйте за наведеними цитатами Скруджа в дитинстві та юності.

Дух торкнув Скруджа за плече і вказав на його двійника — заглиблену в читання дитину. Зненацька за вікном з'явився чоловік у чужоземному одязі, із сокирою за поясом. Він стояв перед ними як живий, ведучи на повідку осла, нав'юченого дровами.

— Та це ж Алі Баба! — нестямившись від захвату, закричав Скрудж. — Це мій добрий старий чесний Алі Баба! Так, так, я знаю! Якось на Різдво, коли це покинете дитя залишилося тут саме-саміське, він прийшов до нього, точнісінько як зараз! Відолашний хлопчик! А ось і Валентин, — продовжував Скрудж, — і його лісовий брат Орсон; ось вони! І цей, як його, — той, кого поклали, сонного й напівроздягненого, біля воріт Дамаска, — хіба ви не бачите його? І конюх султана, якого джини перевернули догори ногами! Ось він — стоїть на голові! Так йому й треба! Я дуже радий. Як він посмів оженитися з принцесою!

Ото вже були б вражені всі комерсанти Лондонського Сіті, з якими Скрудж вів справи, якби вони могли бачити його щасливе, захоплене обличчя й чути, як він із усією властивою йому серйозністю оповідає подібні дурниці та ще й чи то плаче, чи так дивовижно сміється! *(Скрудж у дитинстві любив читати романтичні книжки, вболівав за долю героїв, був вразливим, чутливим до чужої біди.)*

— Як небагато потрібно, щоб змусити цих простаків сповнитися подяки, — мовив Привид.

— Небагато? — здивувався Скрудж.

Дух зробив йому знак прислухатися до задушевної бесіди двох учнів, які розхвалювали Феззівіґа, а коли Скрудж послухався, мовив:

— А хіба ні? Він же витратив суццю дрібницю — всього тричотири фунти того, що у вас на землі називають грошима. Чи заслуговує він таких похвал?

— Таж не в цьому суть, — заперечив Скрудж, якого зачепили за живе ці слова; він навіть не завважував, що міркує не так, як

йому властиво, а як колишній юний Скрудж.— Не в цьому суть, Привиде. Він має владу зробити нас щасливими чи нещасливими, а нашу працю — легкою чи тяжкою, перетворити її на задоволення чи на муки. Нехай він робить це словом або поглядом, за допомогою чогось настільки незначного й невагомого, що не можна ні обчислити, ні обмірити,— та все одно добро, яке він чинить, вартує цілого статку. *(В юності Скрудж розумів, що добро, яке можна зробити людям,— безцінне.)*

Але тепер він був уже значно старший — у розквіті літ. Риси обличчя його ще не стали настільки різкими й суворими, як в останні роки, але турботи й скнарість уже наклали відбиток на його обличчя. Неспокійний, жадібний блиск з'явився в очах, і було зрозуміло, яка хвороблива пристрасть пустила корені в його душі і що станеться з ним, коли вона виросте і її чорна тінь поглине його всього. *(З роками Скрудж почав змінюватися, його все більше полонила жадоба до грошей.)*

Він був не сам. Поруч із ним сиділа чарівна молода дівчина в жалобі. Сльози на її віях блищали в променях саява, яке випромінював Дух.

— Усе це так мало значить тепер для тебе,— говорила вона тихо.— Ти поклоняєшся тепер іншому божеству, і воно витиснуло мене з твого серця. Що ж, якщо воно зможе підтримати й утішити тебе, як хотіла б підтримати й утішити я, тоді, звичайно, я не повинна засмучуватися.

— І що це за божество, яке витиснуло тебе? — запитав Скрудж.

— Гроші. У тебе інша душа, інший спосіб життя, інша мета. І вона для тебе найважливіша. Це зробило мою любов непотрібною тобі. Вона не має ціни у твоїх очах. Зізнайся,— сказала дівчина лагідно, але разом із тим пильно і твердо дивлячись йому в очі,— якби ці узи не зв'язували нас, хіба тепер ти домагався б моєї любові, намагався б мене завоювати? О ні! *(Заради грошей головний герой знехтував навіть своє кохання. Адже єдиною його пристрастю стало багатство.)*

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Творча робота (складання схеми взаємозалежності)

- ▼ Складіть схему й за нею розкажіть про стосунки головного героя з іншими людьми, про ставлення до багатства.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Навчитися виразно читати, переказувати, коментувати частини оповідання «Куплет другий. Перший із трьох духів» та «Куплет третій. Другий із трьох духів», уміти характеризувати героїв, висловлювати свою думку про них.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Я думаю, що Скрудж...

УРОК 27

«НЕ ГРОШІ РОБЛЯТЬ ЛЮДИНУ ЩАСЛИВОЮ, А ЛЮДЯНІСТЬ» (Ч. ДІККЕНС)

Тема. Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі». Динаміка образу Скруджа, причини його духовного переродження

Мета:

- **навчальна:** ознайомити з новими розділами твору; допомогти з'ясувати, як розвивався образ головного героя;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, виділення головних епізодів та описів, деталей, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати гуманізм, пошану до загальнолюдських моральних цінностей, прагнення до творення добра.

Теорія літератури: пісня в прозі, сюжет, художні образи, художні описи, художні засоби.

Обладнання: портрет письменника, видання його твору, ілюстрації до нього.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Дитина народжується доброю, чистою та безгрішною. А потім унаслідок оточення, виховання та самовиховання набуває різних рис характеру, серед них і негативних. Так сталося і зі Скруджем, головним героєм твору Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі». Спочатку ми бачимо хлопчика, який щиро вболіває навіть за героїв улюблених книг, потім юнака, котрий розуміє, що й за невеликі кошти можна зробити інших людей щасливими, якщо ставитися до них із щирим серцем, дарувати дружбу, знаходити радість у малому, в повсякденному, уміти влаштувати свято душі. А ось молодий чоловік байдуже слухає свою наречену, яка змушена звільнити його від усяких щодо себе зобов'язань, бо для нього найбільшою любов'ю стали... гроші. Далі бачимо багатого постарілого клерка, який своєю жадібністю, байдужістю, холодністю доводить оточуючих до відчаю, не жаліючи навіть самого себе. І тільки Духи-Привиди, незважаючи на свою фантастичність, показують йому справжню реальність, спонукають до змін. Роздумам про це й буде присвячений наш урок.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Перевірка домашнього завдання

1) Виразне читання, переказ епізодів «Куплета другого. Перший із трьох духів» та «Куплета третього. Другий із трьох духів» твору Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі»

2) Робота над образами героїв твору

- ▼ Складіть анкету-характеристику Скруджа.

Ім'я, прізвище	Ебінізер Скрудж
Національність	Англієць
Професія, посада, вік	Власник компанії «Марлі і Скрудж», клерк; від дитинства до старості
Твір, у якому діє; автор твору; статус героя	«Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса; головний герой твору
Навчання	Навчався у школі
Риси характеру	Спочатку добрий, вразливий, чутливий до чужого горя, розуміє справжні життєві цінності; потім жадібний, жорстокий, бездушний; далі знову добрий, щедрий, співчутливий, справедливий
Причини деградації та духовного відродження	Жадоба до грошей, байдужість до всього, а духовне відродження настає після зустрічі з Духами та подорожей у минуле й майбутнє
Ставлення автора до свого героя; яку авторську ідею цей герой втілює	Автор засуджує скнарність, байдужість людей, закликає робити добро, цінувати родинний затишок і дружні взаємовідносини, взаємодопомогу та взаємопідтримку

3) Переказ історії від імені Скруджа

4) (ТЛ) Літературознавча робота

- ▼ Назвіть художні засоби, які допомагають глибше розкрити сутність головного героя Скруджа та авторську ідею. *(У портреті автор використовує епітети: потайний, замкнений, самотній; порівняння із слимаком підкреслює неприязнь автора до героя; більш яскравим стає портрет Скруджа завдяки метафорам: «Душевний холод заморозив зсередини старечі риси його обличчя, загострив гачкуватий ніс, зморщив шкіру на щоках, скував ходу, змусив посиніти вуста і почервоніти очі, зробив крижаним його скрипучий голос. Присутність Скруджа заморожувала його контору навіть у літню спеку...») Риси героя передають і його внутрішню сутність: гачкуватий, наче дзьоб у хижого птаха, ніс; зморщена шкіра, як у людей,*

що прожили бурхливе життя; скута хода підкреслює замкненість; сині вуста та червоні очі часто бувають у злих, знервованих людей.)

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання «Куплету четвертого. Останній із духів» твору Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі»

2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане

3. Робота над образами героїв твору

- ▼ Прокоментуйте етапи переродження Скруджа за поданими цитатами.

— Боже милостивий! — вигукнув Скрудж, сплеснувши руками й озираючись довкола. — Я тут ріс! Я бігав тут хлопчаком!

Дух лагідно глянув на Скруджа. Його легкий дотик, мимовільний і невагомий, розбудив якісь почуття в грудях старого Скруджа. Йому здалося, що він відчуває тисячі запахів, і кожен запах будив тисячі спогадів про давно забуті думки, прагнення, радість, надії.

— Твої губи тремтять, — сказав Дух. — А що це котиться в тебе по щоці?

Скрудж схвильованим голосом, — а це геть незвично для нього, — пробурмотів, що це так, дрібниці, й попросив Духа вести його далі.

— Чи впізнаєш ти цю дорогу? — запитав Дух.

— Чи впізнаю я? — із запалом вигукнув Скрудж. — Так я пройшов би по ній із заплуценими очима.

— Хіба не дивно, що стільки років ти не згадував про неї! — звважив Дух. *(Дух минулого повів Скруджа у його дитинство, розбудив приємні спогади й примусив розчулитися.)*

Чому він був так безмірно щасливий, побачивши їх? Що зблинуло в його холодних очах і чому серце так застрибало у грудях, коли хлопчаки порівнялися з ним? Чому душа його сповнилася розчулення, коли він почув, як, розстаючись на перехрестях і роз'їжджаючи додому, вони бажать один одному веселого Різдва? Що Скруджеві до веселого Різдва? Хай воно западеться!

— Як би я хотів... — пробурмотів він згодом, утираючи очі рукавом і заховавши руку в кишеню; але відтак, оглянувшись довкола, додав: — Ні, тепер уже пізно.

— А чого б ти хотів? — запитав його Дух.

— Та нічого, — відповів Скрудж. — Нічого. Учора увечері якийсь хлопчик заколядував біля моїх дверей. Мені б хотілося дати йому що-небудь, оце й усе. *(Звикнувши всі стосунки вимірювати вигодою, Скрудж раптом згадав, що можна бути щасливим і від простої, щирої дружби. У нього навіть з'явилося почуття каяття, бо недавно він грубо обійшовся з таким само бідним хлопчаком, яким він був сам колись.)*

Дівчинка знову засміялася, заплескала в долоньки і хотіла погладити хлопчика по голові, але не дотягнулася і, заливаючись сміхом, стала на пальчики й обхопила його за шию. Потім, сповнена дитячого нетерпіння, потягнула його до дверей, і він охоче пішов за нею.

— Тендітне створення! — сказав Привид. — Здавалося, найлегший подув вітерця може її погубити. Але в неї було велике серце.

— О так! — закричав Скрудж. — Ти маєш рацію, Привиде, і не мені це заперечувати. Боже борони!

— Вона померла вже заміжною жінкою, — мовив Привид. — І здається, в неї залишилися діти.

— Один син, — поправив Скрудж.

— Справді, — сказав Дух. — Твій небіж.

Скруджеві стало трохи не по собі, і він буркнув:

— Так.

— Нічого, — сказав Скрудж, — нічого. Просто мені захотілося сказати два-три слова моєму клеркові. Оце й усе. *(Коли Скрудж жив у батьківській родині, він дуже любив свою молодшу сестричку, і та відповідала йому щирою взаємністю. Із роками цей зв'язок утратився через захоплення Скруджа грошима, байдужість до рідних. Тепер він не хоче визнавати навіть рідного племінника, сина сестри Фен. У цей момент у героя в душі почалися зміни, він відчув докори совісті.)*

Тепер Скрудж спрямував усю свою увагу на дорослих, і сльоза затуманила його погляд, коли господар разом із дружиною і ніжно притуленою до його плеча дочкою зайняв своє місце біля каміна. Скрудж мимоволі подумав про те, що таке ж граційне, життєрадісне створіння могло б і його називати батьком і обігрівати подихом своєї весни його сувору зиму! *(Дивлячись на щасливу родину своєї колишньої нареченої, Скрудж уперше пожалкував, що не створив сім'ї, не має дітей, які б скрасили його старість.)*

— Ні, ні! — закричав Скрудж. — О ні! Добрий Духу, скажи, що доля пощадить його!

— Якщо Майбутнє нічого не змінить, — повторив Дух, — дитя не доживе до наступного Різдва. Але що в цьому поганого? Якщо йому призначено вмерти, нехай собі вмирає і так скоротить надлишок населення.

Почувши, як Дух повторює його власні слова, Скрудж потупив очі в муках каяття. *(Побувавши таємно в родині свого клерка Боба Кретчита й побачивши, як бідно, але щасливо вона живе, зрозумівши жах батьків хворої дитини, Скрудж просить Духа пощадити бідолашну дитину, але Дух відповідає йому його ж словами про скорочення надлишку населення. Героєві стає соромно, він кається.)*

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Постановка та розв'язання проблемного питання

- ▼ Племінник, неважаючи на те, що дядько поводить з ним грубо та не хоче підтримувати не те що родинні, а просто людські взаємини, не ображається на нього. Як ви думаєте, чому?

Очікувані відповіді

- Племінник Фред має добрий характер.
- Мабуть, племінник знав свого дядька іншим.
- Фред жаліє таких людей, розуміючи, що вони самі собі шкодять, відгороджуючись від усіх, поклоняючись багатству і своїй жадібності.

2. Евристична бесіда

- ▼ Як характеризує Скруджа його ставлення до Різдва? *(Він не релігійна людина, йому байдужі традиції, що ще більше підкреслює його самотність і відокремленість від людей.)*
- ▼ Як він взагалі ставиться до людей? *(Він, як справжній скнара, пильнує за клерком, щоб той не додав більше вугілля до вогнища; його дратують чужі радість та щастя, він взагалі не розуміє, як у бідності люди можуть радіти життю.)*
- ▼ Як доповнюють портрет Скруджа описи погоди та приміщення, в якому він працює? *(Використано паралелізм: похмура погода, холод і туман підкреслюють самотність та відлюдність Скруджа; контора Скруджа не відрізняється розкошами, навпаки, має вбогий, занедбаний, незатишний вигляд; господар економить на всьому, найбільш неприємно вражає, що він підтримує холод і темряву навіть у приміщенні.)*
- ▼ Як доповнює характеристику Скруджа опис його домівки?

- ▼ Скрудж з'їв свій похмурий обід у похмурій корчмі, де він зазвичай обідав, проглянув усі газети, які там були, і, згаявши решту вечора над прибутково-видатковою книгою, вирушив додому спати. Він замешкував у квартирі, що належала колись його покійному компаньйонові. Це була похмура анфілада кімнат, що займала частину невисокої понурої будівлі в глибині двору.
- ▼ Вітальня, спальня, спи жарня. Усюди, як і має бути. Під столом — нікого, під диваном — нікого, в коминку жевріє скупий вогник, миска та ложка чекають на столі, банячок з рідкою вівсяною кашею (якою Скрудж лікував себе на ніч від застуди) — на полиці в печі. Під ліжком — нікого, в шафі — нікого, в халаті, що висів на стіні й мав якийсь підозрілий вигляд, — теж нікого. В спи жарні усе на місці: іржаві коминкові решітки, пара старих черевиків, два кошики для риби, триногий вмивальник і коцюба. *(Як бачимо, що вдома у Скруджа така сама обстановка, як і на роботі: напівтемрява (вогник ледь жевріє), холод, самотність, усе видає скнарність господаря, відсутність яких-небудь живих інтересів, притаманних людині... Саме у цій квартирі Скруджу мариться спочатку обличчя померлого Марлі, а потім з'являється його привид.)*
- ▼ Чому Скруджеві з'явився привид саме Марлі? *(Марлі, напевно, хотів попередити колишнього приятеля про небезпеку скнарого одинокого життя. Чому ж Марлі хоче врятувати Скруджа? Невже він сподівається, що його ще можна змінити? Можливо, Скрудж не зовсім такий безнадійний жмикрут, яким хоче здаватися іншим?)*
- ▼ Як виглядав перший Дух Різдва, що з'явився перед Скруджем? Чому Скрудж постійно хотів, щоб той одягнув капелюха? *(Дух світився різдвяним вогником, а Скруджа це дратувало, адже він зник до темряви й холоду, він наче боїться, що вогник розтопить його замерзлу душу — так воно й вийде.)*
- ▼ Як ви зрозуміли, чому він став відлюдником та скнарою? Якою була справжня причина деградації Скруджа? *(Можливо, у дитинстві на Різдво Скрудж часто залишався самотнім, бо його батьки працювали й не могли забрати його зі школи додому на свята — звідси ненависть героя до цього свята, адже він не відчував радості, а лише страждав і заздрив іншим дітям. Він сам пізнав, що таке бідність. Скоріше за все, маленький Скрудж тоді поклявся собі, що стане багатим, адже, як він вважав, гроші — це сила, яка не дає змоги іншим зневажати та принижувати тебе, вони захищають, роблять «сильним».)*

- ▼ Чи став Скрудж щасливим завдяки грошам? (*Мабуть, ні. Адже залишився самотнім — без родини, друзів; жадібність так захопила його, що він живе в поганому приміщенні, у холоді й напівголодним.*)

3. Творча робота

- ▼ Складіть із словосполучень зовнішній та внутрішній портрет Скруджа, додаючи до іменників прикметники з тексту (або на основі тексту): грішник ... (*старий*), чоловік ... (*потайний, замкнутий, самотній*), обличчя ... (*старече*), шкіра ... (*зморщена*), ніс ... (*гачкуватий*), голос ... (*крижаний, скрипучий*), серце ... (*кам'яне*), душа ... (*холодна*), характер ... (*відлюдькуватий та жорстокий до переродження, добрий та веселий — після*).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Навчитися виразно читати, переказувати, коментувати частини оповідання «Куплет четвертий. Завершення дії цієї історії», вміти характеризувати героїв, висловлювати свою думку про них.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— До головного героя твору Ч. Діккенса Скруджа я ставлюся...

УРОК 28

«ЛЮДИНА ЖИВЕ СПРАВЖНІМ ЖИТТЯМ, ЯКЩО ЩАСЛИВА ЧУЖИМ ЩАСТЯМ» (Й. В. ГЕТЕ)

Тема. Чарльз Діккенс «Різдвяна пісня в прозі». Значення образу Різдва у творі. Елементи фольклору (казки, пісні)

Мета:

- **навчальна:** розкрити гуманістичний пафос творчості Діккенса;
- **розвивальна:** розвивати навички аналізу художнього твору, характеристики героїв, визначення жанрових та художніх особливостей, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати повагу до людей, на прикладі Діккенса та його героя поставити проблему необхідності самовдосконалення.

Теорія літератури: фольклор, казка, пісня.

Обладнання: портрет письменника, видання твору, ілюстрації до нього, репродукція картини Вінсента ван Гога «Їдці картоплі», аудіозаписи, ТЗН.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**

Учитель. Жанр різдвяного твору передбачає щасливий кінець, радість. З чого ж радіти, коли головний герой Скрудж побачив у Майбутньому свій сумний кінець? Чи жив такий чоловік на світі, чи й не стало його — нікого це не хвилювало, ніхто за ним не пожалкував. Багатого скнару це так вразило, що він вирішив кардинально змінити своє життя, почати робити протилежне до того, що робив досі, як ставився до оточуючих та й до самого Різдва. І... відчув себе нарешті щасливим. Про духовне переродження головного героя й буде наш урок.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ**Перевірка домашнього завдання**

Виразне читання, переказ епізодів «Куплета четвертого. Останній із духів» твору Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі»

IV. ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК**1. Виразне читання «Куплету п'ятого. Завершення цієї історії»****2. Словникова робота за запитаннями учнів, обмін враженнями про прочитане****3. Колективне складання плану всього твору****Орієнтовний план**

- 1) Самотній різдвяний вечір Скруджа.
- 2) Прихід колишнього компаньйона — привида Марлі.
- 3) Подорож у Минуле: дитинство та юність.
- 4) Подорож у Сучасне: святкування Різдва в родині племінника, клерка, у рудокопів, на маяку, у бідняків.
- 5) Подорож у Майбутнє: розмови перехожих, біля ліжка небіжчика, у родині боржника.
- 6) Відродження героя.

4. Складання характеристики головного героя твору за ланцюжком

- ▼ Складіть ланцюжок помилок Скруджа.

Любов до багатства → жадібність, скнарність → жорстокість у ставленні до підлеглих → байдужість до оточуючих → зрада кохання, дружби, сім'ї → самотність → нерозуміння справжніх цінностей життя.

5. (ТЛ) Літературознавча робота

- ▼ Визначте елементи композиції твору.
 - *Експозиція* — зображення життя головного героя Скруджа.
 - *Зав'язка* — поява привида Марлі.
 - *Розвиток дії* — подорожі Скруджа в часі й просторі.
 - *Кульмінація* — присутність Скруджа на власному похованні.
 - *Розв'язка* — духовне відродження Скруджа.
 - *Позасюжетні елементи*: портрети героїв, пейзажі, інтер'єр, авторські відступи (оціночні монологи).
- ▼ Визначте жанрові особливості твору Ч. Діккенса.

Коментар учителя. Деякі критики називали Діккенса майстром прози та хвалили за численні унікальні персонажі і яскраве зображення суспільства, інші ж звинувачували його в надмірній сентиментальності, незвичайних подіях та гротескних образах. Твори Діккенса пронизані дотепністю відомого у світі «англійського гумору», що вплинув на оригінальність національного характеру й способу мислення цілої нації.

Під час першого знайомства зі Скруджем може здатися, що він був безсердечним і шанував лише прибутки та гроші впродовж усього свого життя: «Хто-хто, а вже він умів давити, вичавлювати соки, витягувати жилю, заганяти в могилу, загібати, хапати, захоплювати, вимагати... він був холодний і твердий, мов кремій, і ще нікому жодного разу в житті не пощастило викресати з його серця бодай іскру жалю та співчуття». Подорож із Духами Різдва допомагає нам зрозуміти, що Скрудж не завжди був таким, він деградував, тобто змінився на гірше. Фантастична пригода виявляє й причини того. Це зосередженість на матеріальних інтересах і цінностях, жага до збагачення і влади, байдужість до інших людей. І лише неймовірна, дивовижна пригода різдвяної ночі примусила Скруджа переглянути свої життєві цінності, змінитися на краще. Диво, яке чекають на Різдво, сталося. Твори, дія яких відбувається під час Різдва і які мають щасливу розв'язку, що тісно пов'язана із суттю й духом цього свята, називають різдвяними оповіданнями (повістями). «Різдвяна пісня у прозі» є яскравим прикладом різдвяної повісті.

На жаль, Діккенс не міг написати твір, в якому б реально зобразив життя, сказати правду до кінця. Якраз тому він відходить від законів жанру простого оповідання чи новели і вводить

містичні елементи (духів), придумує казковий фінал, щоб твір його сприйняли лише як авторський вимисел. Саме тому його «Різдвяні оповідання» з'являються напередодні релігійного свята, щоб змусити можновладців стати милосердними хоча б раз на рік.

Повна назва твору «Різдвяна пісня у прозі. Різдвяне оповідання з привидами», а потім він іще й уточнює: повість-казка. Так що ж це насправді?

Пісня? Так, подія на 5 строф, сюжет подібний 5 куплетам.

Та ще уважний читач обов'язково відчує ритм, мелодію, особливе звучання.

Так, за обсягом твір швидше нагадує повість, за наявністю ірреалістичних елементів і щасливого фіналу — казку. За декількома розповідями про Скруджа та його пригоди — декілька оповідань. Отже, можна говорити про поєднання жанрів, яке дає дивне сприйняття твору.

Мова твору насичена багатьма яскравими образами, що є ознакою оповідного жанру. Вона дуже багата, автор використав численні художні тропи, такі як епітети, порівняння, метафори, антитези та інше. Дзвін у творі, «голосний, веселий, жвавий» «Повітря сміялося», вогонь «блідий», «грайливий». Такі лексичні словосполучення притаманні і поетичним, і прозовим творам.

Звертають на себе увагу деякі образи (наприклад, вогню) та деталі (наприклад, милиці хлопчика-каліки Тіма та його ніжки, заправлені в залізні лубки). Найвні численні діалоги та монологи. А це найчастіше зустрічається в оповіданнях, повістях.

Мова твору Діккенса мелодійна, нагадує цілий симфонічний оркестр і величезний хор. Як ці рядки нагадують трагічну музику: «О, нещасна скована істото! — скрикнув привид. Ти не знаєш, що ніяке каяття не може полатити життя, страчене даремно!» А якої ще треба мелодії на свято, ніж та, що дзвеніла на Різдво: «Веселий та голосний дзвін спинив його втіху. Дзень, дзень, бом, бом! Бом дзень, дзень бом! Бом, бом! Дзень! Дзень! Дзень!»

Музика присутня на кожній сторінці, щоправда, у різних тональностях, а тому можна сміливо вважати твір справді музичним, пісенним.

6. Робота над образами героїв твору

- ▼ Який вигляд мав Дух Різдва Сучасного, чому саме такий? Схарактеризуйте його за цитатою: «— Я Дух Нинішнього Різдва,— сказав Привид.— Глянь на мене!

Скрудж шанобливо підвів очі. Дух був одягнений у просту зелену мантию чи накидку, облямовану білим хутром. Одіж ця

вільно й недбало спадало з його пліч, і широкі груди велетня були оголені, немовби він хотів продемонструвати, що не потребує жодних штучних покровів чи захистків. Босі ступні виглядали з-під пишних складок мантії, а голова була покрита лише віночком із гостролисту, на якому де-не-де зблискували крижинки. Довгі темно-каштанові кучері розсипалися по плечах, добре відкрите обличчя посміхалося, очі сяяли, голос звучав весело, вигляд був життєрадісний, а рука привітно протягнена. На поясі висіли стародавні піхви, але — порожні, без меча, та й самі вони були добряче поїдені іржею».

- ▼ Як люди ставилися до Різдва, як його святкували, чому так шанували? Поясніть це за допомогою поданого фрагмента: «Проте люди, які згрібали сніг із дахів, були навдивовижу бадьорі й веселі. Вони задержувато перегукувалися один з одним, а часом і запускали в сусіда сніжкою — значно менш небезпечною бомбою, аніж та, що злітає часом із язика, — і весело реготали, якщо бомба втрапляла в ціль, і ще веселіше — якщо пролітала мимо. Двері крамничок із курятиною були вже напівпричинені, а бакалійні прилавки переливалися всіма барвами веселки. Тут стояли величезні круглі кошики з каштанами, схожі на обтягнуті жилетами животи веселих старих джентльменів. Вони прихилилися до одвірків, а іноді й викочувалися за поріг, задихаючись від пересичення. Тут була і рум'яна, смуглолиця й товстопуза іспанська цибуля, гладка й блискуча, як лискучі від жиру щокі іспанських ченців. Лукаво і нахабно вона підморгувала з полиць дівчатам, які, пробігаючи мимо, з награною сором'язливістю поглядали нишком на підвішену до стелі гілочку омели. Тут були яблука і груші, складені височенними барвистими пірамідами. Тут були грона винограду, розвішені хазяйновитим власником крамниці на найвидніших місцях, щоб перехожі, любуючись ними, безкоштовно ковтати слинку. Тут були купи лісових горіхів — коричневих, ледь затягнутих пушком; їхній аромат воскрешав у пам'яті давні прогулянки лісом, коли так приємно брести, втопаючи в опалому листі, й слухати, як воно шелестить під ногами. Тут були пухкі, темно-коричневі печені яблука, які вигідно відтіняли яскраву жовтизну лимонів і апельсинів і всім своїм апетитним виглядом наполегливо переконували вас принести їх додому в паперовому пакеті і з'їсти на десерт. Навіть золоті й срібні рибки, що плавали у великій чаші в центрі всієї цієї пишноти, — навіть ці холоднокровні натури, здавалося, розуміли, що відбувається щось

незвичайне, і беззвучно роззявляючи роти, всі, як одна, в якомусь безпристрасному екстазі описували коло за колом усередині свого маленького замкнутого світу». На що ви звернули увагу в цьому описі? *(На використання елементів гумору в описах святкової торгівлі.)*

- ▼ Чиї думки, на ваш погляд, вклав письменник у висловлювання Духа: «— Тут, на вашій грішній землі,— відповів Дух,— є чимало людей, які чваняться своєю близькістю до нас. Спонукувані ненавистю, заздрістю, гнівом, гординою, святенництвом і себелюбністю, вони чинять свої злі справи, прикриваючись нашим ім'ям. Але ці люди так само далекі від нас, наче вони ніколи й не народжувалися. Запам'ятай це і звинувачуй у їхніх вчинках лише їх самих»? *(Свої власні, а також мрії всіх добрих та чесних людей.)*

7. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- ▼ Визначте головні думки твору Ч. Діккенса.

Очікувані відповіді

- Утвердження гуманістичних ідеалів, загальнолюдських цінностей.
- Засудження скнарості, байдужості до людей.
- Щастя — в дружній родині, у чесній праці.
- Різдво — велике диво, яке примушує людей замислюватися над життям хоч інколи.
- Самотність страшна для людини.

8. Прослуховування музичних творів, споглядання творів живопису

(ЛК) Музика Енні Морріконе, одного з найвідоміших композиторів сучасності і, безумовно, найавторитетнішого у світі кінематографічного композитора, зокрема голлівудського,— співзвучна творчості Діккенса.

(ЛК) На картині Вінсента ван Гога «Їдці картоплі» змальований епізод, який багато в чому нагадує епізод із «Різдвяної пісні...» Діккенса. Знайдіть спільні ідейні замальовки у Ван Гога та Діккенса. *(На екрані проєктується репродукція картини Ван Гога.)*

1885 року Ван Гог закінчує малювати «Їдців картоплі», яку часто називають його першим шедевром. Над цією картиною Вінсент працював весь квітень, роблячи безліч ескізів для остаточної версії, написаної олією на полотні. На картині зображено родину селян, які вечеряють картоплею при світлі лампи. Художнику вдалось реалістично передати сцену побуту селян. Ван

Гог сказав про неї так: «Я намагався підкреслити, що люди, які їдять картоплю при світлі лампи, риють землю тими ж руками, які кладуть у тарілку; ...те, як вони чесно заробили свою їжу. Я хотів передати враження від побуту людей, який відрізняється від нашого. Тому я зовсім не очікую, що всім сподобається або всі будуть захоплюватися». Цю картину було вперше виставлено у серпні 1885 року у Гаазі. Критики нарікали на грубий мазок та викривлення фігур, проте брат Тео був більш завбачливий у своїй оцінці: «Почекайте — і побачите, чи є у нього талант. Я вважаю, що є. Якщо він досягне успіху у своїй роботі, то стане великою людиною». Під час свого дворічного перебування у Ньюені ван Гог написав багато акварелей та близько 200 картин олією. Картини цього періоду відзначаються темними, земляними кольорами, які контрастують із яскравими барвами пізніших періодів творчості художника.

Вінсент ван Гог. Їдці картоплі

Висновок учителя. І Ван Гог, і Діккенс реалістично змалювали життя бідних людей XIX ст. Про це яскраво свідчить старий, але охайний одяг родини Кретчитів та художня деталь — картопля, святкова їжа бідних. І сьогодні ми називаємо найбільші та найцінніші на світі дива — це і диво родинного тепла та вогнища, і диво родинної любові, любові до всіх людей. А хіба не прекрасно — здивувати знайомих чи незнайомих людей добрим словом, гарним вчинком.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Навчитися виразно читати, переказувати, коментувати останню частину оповідання «Куплет п'ятий. Завершення цієї історії», уміти характеризувати героїв, висловлювати свою думку про них.

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса примусила мене замислитися над тим, що...

ДОДАТОК ДО УРОКУ 28

«ЦЕ ЦІКАВО!»

Різдвяні рослини

Крім традиційного різдвяного дерева є ще й інші різдвяні рослини, з якими пов'язані легенди і повір'я багатьох народів. Основні різдвяні рослини — це омела, гостролист і пуансеттія, що стала уособленням різдвяної зірки.

Омела. За багато сотень років до появи на світ немовляти Ісуса кельтські друїди прикрашали гілками омели свої будинки, таким чином відзначаючи початок зими. Для друїдів омела була священною рослиною. Вони вірили, що омела лікує багато людських хвороб та оберігає від зла.

У скандинавській міфології омела була рослиною богині любові і краси Фреї. За традицією, якщо чоловік і жінка опинялися під гілкою омели, вони повинні були поцілуватися. Така традиція досі в ходу в країнах Європи. Зараз омела — головна різдвяна рослина.

Гостролист. Це ще одна традиційна різдвяна рослина. І тут теж згадуються друїди, що ставилися до гостролисту з безкрайньою повагою за його здатність залишатися зеленим і привабливим навіть взимку.

Народ Давнього Риму також почитав гостролист як символ Сатурна. Під час відзначення свята Сатурналій римляни дарували один одному вінки з гостролиста і прикрашали ними будинки. Через багато століть, в той час як основна частина римлян продовжувала святкувати Сатурналії, перші християни вже потайки відзначали Різдво. Щоб уникнути гонінь, вони, як і всі, прикрашали будинки гілками гостролисту. Коли християнство перетворилося пізніше на панівну релігію, гостролист визнали як різдвяну рослину. Деякі

вважають, що саме з гостролисту був зроблений вінець Христа, а ягоди гостролисту, спочатку білі, почервоніли від крові Господа.

Падуб або гостролист — рід дерев та чагарників родини падубових. Ці рослини цінуються за блискучі шкіряні листочки, темно-зелені або двокольорові, та яскраві привабливі ягідки, які можуть бути червоного, жовтого, білого, чорного та помаранчевого кольорів. Вони дозрівають восени і гарно зберігаються на рослинах протягом зими.

УРОК 29

«ПЕРЕД ГОГОЛЕМ ТРЕБА СХИЛЯТИСЯ, ЯК ПЕРЕД ЛЮДИНОЮ, ЩО ОБДАРОВАНА НАЙГЛИБШИМ РОЗУМОМ І НАЙНІЖНІШОЮ ЛЮБОВ'Ю ДО ЛЮДЕЙ» (Т. ШЕВЧЕНКО)

Тема. Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдрвом»

Мета:

- **навчальна:** ознайомити з життям і творчістю митця;
- **розвивальна:** розвивати навички сприйняття інформації на слух, виділення головного, вміння виразно читати, переказувати почуте, вести спостереження над текстом, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати пошану до митців та їхньої творчості, до загальнолюдських моральних цінностей.

Теорія літератури: повість, фольклорні мотиви.

Обладнання: портрети письменника та його батьків, виставка творів, ілюстрації до них, фрагменти кінофільмів за творами Гоголя, ТЗН.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель

Од небесного Едема
Світла зірка Віфлеєма
Путь небесну провела.
Путь, де люди без поміхи
Взнали щастя самовтіхи
Без розпусти і без зла.

Взнали щастя не в розкошах,
 Не в хоробах і не в грошах,
 А в душевній чистоті,
 І в любові, і в єднанні,
 В віковичному братанні,
 В братній щирості святій.

Так писав відомий український письменник Г. Чупринка про величне свято Різдва. Сьогодні ми продовжуємо різдвяну тему, знайомлячись із видатним російським митцем українського походження Миколою Васильовичем Гоголем та його твором «Ніч перед Різдвом», у якому поєдналися реальність і фантастика, смішне та сумне, навіть російська та українська мови.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ

Створення сенкану

- ▼ Які асоціації викликає особисто у вас слово «Різдво»? Створімо сенкан на цю тему.

Методична порада. Це завдання спонукає розмірковувати над темою, розглядати її за різними ознаками. Алгоритм роботи такий:

- перший рядок: називається тема з одного слова — іменника;
- другий рядок: добирається означення до теми з двох прикметників;
- третій рядок: добираються три дієслова, пов'язані з темою;
- четвертий рядок: речення, що виражає ставлення до теми, узагальнює її;
- п'ятий рядок: синонім або висновок до теми.

Орієнтовний сенкан «Різдво»

Різдво
 Величне, світле
 Приходить, радує, дарує
 Людей усіх добром єднає
 Свято

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Розповідь учителя

— Перед вами портрет М. Гоголя, написаний художником Ф. Моллером — італійцем за походженням. Художник познайомився із письменником, коли приїздив у Петербурзьку Академію мистецтв. А під час перебування М. Гоголя в Італії (1841) він написав його портрет.

Микола Гоголь прожив складне й водночас дивовижне життя. Нікому не відомим юнаком він приїхав до Санкт-Петербурга з далекої малоросійської провінції. Незабаром стає кумиром північної столиці тодішньої імперії, згодом — мішенню для найвитонченіших і найпідступніших нападів; а через деякий час — гордістю й бажаним гостем іншої столиці імперії — Москви. Він помирає у невимовній тузі; його роздирають мрії та плани, яким не судилося втілитися в життя. Наприкінці свого життя Микола Васильович ще більш самотній, ніж коли приїхав «вражати Петербург». Письменник не раз цитував слова з Біблії: «У великій мудрості багато смутку, і той, хто примножує свою мудрість, примножує й смуток у серці своєму».

Ще в роки навчання в гімназії юний Микола відрізнявся надзвичайною чутливістю. Він зовсім не міг зносити, коли когось кривдили. Десь у віці 15 чи 16 років, коли він ще тільки почав писати свої перші твори, Гоголь записав у своєму щоденнику, що найголовнішим нещастям на світі, найстрашнішою бідою він вважає «кривосуддя», брак справедливості, засудження невинної людини іншою людиною.

Його «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» вийшли друком, коли Гоголеві було тільки 22 роки, і він одразу ж після їх опублікування став знаменитим письменником. Його комедія «Ревізор» з'явилася вперше на сцені петербурзького Александринського театру, коли йому було 24, а перший том «Мертвих душ» був опублікований, коли письменникові було тільки 33 роки...

Народився Микола Васильович Гоголь 1 квітня 1809 року в селі Сорочинці на Полтавщині. Мати, Марія Іванівна, кожного ранку ходила до церкви у село Диканьку і, стоячи перед образом святого Миколи Чудотворця, молилася про народження дитини. Тому й назвали хлопчика Миколою.

Зростає М. Гоголь в оточенні талановитих людей: його батьки походили із старовинних дворянських родів. Дід, Опанас Дем'янович, закінчив Київську духовну академію, володів шістьма мовами, бабуся — Тетяна Семенівна — гарно малювала. Батько, Василь Опанасович, був освіченою людиною, любив театр, писав п'єси.

Федір Моллер.
Портрет Миколи Гоголя

(Учитель демонструє портрети батьків М. Гоголя, зображення будинку у Василівці, акварелі М. Гоголя і Т. Шевченка.)

Василівка. Будинок Гоголів

Портрети матері письменника Марії Іванівни Гоголь та батька Василя Опанасовича Гоголя-Яновського

Миколу віддали навчатись до Полтавського повітового училища, пізніше — до Ніжинської гімназії вищих наук.

(Учитель демонструє акварелі О. Візеля «Ніжинська гімназія вищих наук».)

Після закінчення гімназії майбутній письменник приїздить до Петербурга, щоб здійснити свою мрію — стати актором або режисером імператорського театру. Також Гоголя вабили література і живопис, яким він захоплювався, відвідуючи Академію

мистецтв. Тут, у Академії, М. Гоголь знайомиться з багатьма художниками, які стали для нього найкращими друзями.

Будинок Ніжинської гімназії вищих наук

(Учитель демонструє дагерротипи «М. Гоголь і художники», «Академія мистецтв».)

М. Гоголь у групі російських художників у Римі

Живучи в Петербурзі, в одному із листів до матері Гоголь пише: «Дорога моя матінко! Ви маєте тонкий, спостережливий розум, Ви багато знаєте про звичаї і традиції малоросіян. У наступному листі я чекаю від вас опису вбрання сільського дяка, від верхнього одягу до самих чобіт».

У творчій уяві Гоголя народжувались сюжети «Вечорів на хуторі поблизу Диканьки» — твору, який зробив М. Гоголя відомим.

Останні роки свого життя М. Гоголь важко хворів. Деякий час він жив у Німеччині, Італії, лікувався там. Але його зболіла душа прагнула додому, на Полтавщину.

1851 року Гоголь востаннє приїхав у Василівку. Цей приїзд став прощанням із рідною батьківщиною, яка давала йому силу і насагу. 21 лютого М. Гоголь помер.

Поїздки М. Гоголя в Україну, в рідну Василівку, зігривали і заспокоювали його душу. У рідній Василівці письменник із захопленням слухав розповіді про славних козаків, цікаві історії української минувшини.

Цікаво, а звідки виникла назва містечка Диканьки, де відбуваються події твору?

У той час, про який розповідав Гоголь, Диканька була невеличким суто українським хутором із побіленими хатками-мазанками, критими соломною, де у дворі кожної стояв колодязь із журавлем, садками, з домашньою живністю на подвір'ї, яке було огорожене тином. Сьогодні Диканька — селище міського типу на відстані 29 кілометрів від залізничної станції Полтава.

(Учитель демонструє репродукції картини М. Беркоса «Диканька».)

Михайло Беркос. Диканька

Тепер послухайте, як писав про Диканьку пасічник Рудий Панько.

«Про Диканьку ж, гадаю, ви наслухалися доволі. Там дім кращий якогось там пасічничого куреня. А про садки й казати нічого: в Петербурзі вашому не знайдеться такого.

Зате вже коли завітаєте в гості, то динь подамо таких, яких ви зроду не їли; а меду, забожуся, кращого не знайдете на хуторі.

А якими пирогами нагодує вас моя стара! Що то за пироги, якби ви тільки знали: цукор, справжнісінький цукор! Приїздіть тільки, приїздіть швидше; а нагодуємо так, що будете розповідати кожному стрічному».

А тепер разом із Гоголем завітаємо до Диканьки й заирнемо до Оксани.

Кадр із кінофільму «Вечори на хуторі поблизу Диканьки» (1961, реж. О. Роу)

2. Інценівка фрагмента з повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом»

Оксана (*чепується перед дзеркалом*). І чого людям надумалось розславляти, нібито я гарна? Брежуть люди, я зовсім не гарна. Хіба чорні брови та очі мої? Такі гарні, що вже подібних до них немає й на світі? Яка тут краса в цьому кирпатенькому носі? і в щоках? і в губах? ніби гарні мої чорні коси? Ух! їх можна злякати увечері: вони, як довгі гадюки, переплелись та обвилились круг моєї голови. Я бачу тепер, що я зовсім не гарна! Ні, гарна я! Ой, яка гарна! Диво! Яку радість принесу я тому, кому буду жонкою! Як милуватиметься з мене мій чоловік! Він нестямиться від радості! Він зацілує мене!

Коваль. Чарівна дівка! І вихваляється вона мало! З годину стоїть, видивляючись у дзеркало, і не надивиться, та ще й хвалить себе вголос!

Оксана. Егеж, парубки, чи ж вам до пари я? ви погляньте на мене, як я плавно виступаю; у мене сорочка вишита червоним

шовком. А які стрічки на голові! Вам довіку не бачити пишнішого галуна! Всього цього накупив мені батько мій, щоб одружився зо мною найкращий молодець у світі! (*Усміхнувшись, обернулася й побачила коваля. Скрикнула й суворо зупинилася перед ним.*) Чого ти прийшов сюди? Хіба хочеться, щоб випровадила за двері лопатую? Ви всі майстри під'їжджати до нас. Вмить пронюхаєте, коли батьків нема дома. О! я знаю вас! Що, скриня моя готова?

К о в а л ь. Буде готова, моє серденько, після свят буде готова. Коли б ти знала, скільки попрацював я коло неї: дві ночі не виходив з кузні; зате в жодній попірни не буде такої скрині. Залізо поклав таке, якого не клав на сотникову таратайку, коли ходив на роботу до Полтави. А як буде розмальована! Хоч усю околицю виходи своїми біленькими ніжками, не знайдеш такої! По всьому полю будуть розкидані червоні й сині квіти. Горітиме, як жар. Не сердься ж на мене! Дозволь хоч поговорити, хоч подивитись на тебе!

О к с а н а. Хто ж тобі боронить, говори й дивись!

Сіла вона на лаву й знову глянула в дзеркало й стала поправляти на голові свої коси. Поглянула на шию, на нову сорочку, вишиту шовком, і тонке почуття самовдоволення з'явилося на устах, на свіжих щічках і відсвітилося в очах.

К о в а л ь. Дозволь і мені сісти біля тебе!

О к с а н а. Сідай!

К о в а л ь. Чарівна, любя Оксану, дозволь поцілувати тебе!

О к с а н а. Чого тобі ще хочеться? Йому як мед, то й ложку! Геть від мене, в тебе руки цупкіші за залізо. Та й сам ти пахнеш димом. Я думаю, геть мене забруднив сажею.

Піднесла дзеркало й знову почала перед ним чепуритися.

К о в а л ь (*сам до себе*). Не любить вона мене! Їй усе іграшки; а я стою перед нею, як дурень, і очей не зводжу з неї. І все б стояв перед нею, і повік би не зводив з неї очей! Чарівна дівчина! чого б я не дав, щоб дізнатися, що в неї на серці, кого вона кохає. Та ні, вона й гадки немає ні про кого. Вона милується сама собою; мучить мене, бідолашного; а я за журбою не бачу світу; а я її так люблю, як ні один чоловік на світі не любив і ніколи не любитиме.

Що мені мати? ти в мене і мати, і батько, і все, що тільки є найдорожчого у світі. Якби мене покликав цар і сказав: ковалю Вакуло, проси в мене всього, що тільки є найкращого в моєму царстві, усе віддам тобі. Звелю тобі зробити золоту кузню, і будеш ти кувати срібними молотами. Не хочу, сказав би я цареві, ні самоцвітів дорогих, ні золотої кузні, ні всього твого царства. Дай мені краще мою Оксану!

Оксана. Але щось дівчата не приходять... Що воно за знак? Давно б уже час колядувати. Мені стає нудно.

Коваль. Бог з ними, моя красуне!

Оксана. Коли б не так! з ними, певно, прийдуть парубки. Ото підуть гулі! Уявляю, яких наговорять смішних історій!

Коваль. То тобі весело з ними?

Оксана. Та вже ж веселіше, як з тобою. Ага! хтось стукнув! певно, дівчата з парубками.

Коваль (*сам до себе*). Чого мені більше чекати? Вона глузує з мене. Йй я такий же дорогий, як переїржавіла підкова. Та коли так, то не діжде ж принаймні інший насміятися з мене. Нехай тільки добре придивлюся, хто їй подобається більше за мене; я відучу... (*Стукіт у двері та голос: «Відчини!»*) Стривай, я сам відчиню та намну боки першому, хто нагодиться.

3. Евристична бесіда

- ▼ Охарактеризуйте коваля Вакулу на малюнку. Чи співпадає ваше бачення героїв повісті Оксани та Вакули з баченням художника? (*Оксана — українка-красуня, на картині схожа на гоголівську героїню. Художник майстерно зобразив її гарне молоде личко, вінок зі стрічками на голові та вишиту сорочку. Вона така ж гордівлива, така ж примхлива, як у Гоголя. Вакула — гарний український парубок, сором'язливий і добрий. Справжній гоголівський герой.*)

4. «Це цікаво!»

Учитель. «Ніч перед Різдром» (рос. «Ночь перед Рождеством») — повість, написана письменником Миколою Васильовичем Гоголем, яка є складовою циклу «Вечори на хуторі поблизу Диканьки».

Час написання «Ночі перед Різдром» різні дослідники визначають по-різному — хоча і в загальних межах періоду з 1830 року до зими 1831—1832 років.

Уперше повість опублікована у виданні «Вечера на хуторі близ Диканьки. Повести, изданные Пасичником Рудым Паньком. Вторая книжка. Санкт-Петербург. Печатано в типографии А. Плюшара. 1832 (цензурное разрешение — 31 января 1832 г.)».

(ЛК) Існує декілька постановок та екранізацій повісті, зокрема:

- «Черевички» — коміко-фантастична опера Петра Чайковського;
- «Ніч перед Різдром» — опера, написана 1895 року Миколою Римським-Корсаковим;
- «Ніч перед Різдром» — німий художній фільм 1913 року режисера Владислава Старевича;

- «Ніч перед Різдвом» — радянський повнометражний фільм у стилі традиційної анімації, який був створений 1951 року на московській студії «Союзмультфільм» сестрами Валентиною та Зінаїдою Брумберг;
- «Ніч перед Різдвом» — балет Євгена Станковича, написаний 1992 року.

5. Виразне читання I умовної частини повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом» (з початку до сцени, коли відьма та чорт, замерзши, залітають через димар до хати)

6. Словникова робота, обмін враженнями про прочитане

7. Евристична бесіда, виділення ключових епізодів

- ▼ Нічний пейзаж. Виразне читання фрагмента тексту, аналіз його художності. (*Поєднання реальності та фантастики; настрої: веселість, піднесена зачарованість красою природи, очікування дива; широке використання уособлень; яскрава гіпербола: «так було тихо, що скрип морозу під чоботом чувся за півверсти».*)
- ▼ Нічні прогулянки відьми й чорта. Навіщо чорту знадобилося викрадати місяць? Чим автор умотивовує цей намір чорта? (*Відповіді учнів.*) В якому ключі зображено містичні образи в Гоголя порівняно з «Різдвяною піснею в прозі» Діккенса? (*У Гоголя містичні, фантастичні образи показані в народному дусі, за народними уявленнями, з гумором, у Діккенса — це витвір фантазії автора.*)
- ▼ Сцена милування Оксани своєю вродою. Якими якостями наділяє автор Оксану? Які риси характеру він підкреслює в її образі? (*Оксана — найвродливіша дівчина, примхлива, манірна, кокетлива, грайлива, погордлива, самовдволена і тим не менш приваблива, бо, як підкреслює автор, їй пасують навіть її недоліки, які надалі виліковує всепереможна сила справжнього кохання.*) Як Оксана ставиться до коваля? (*Цурається його грубості, глузує з його ковальської справи, насміхається над його простотою.*)
- ▼ Візит коваля до Оксани. Якими рисами вдачі наділяє автор коваля? (*Фізична сила, сором'язливість, обдарованість у малярстві, наполегливість (він був єдиним, хто упадав за Оксаною, незважаючи на її опір і глузування з нього), простодушність (не помітив, що Оксана насміхається над ним), відданість своїй мрії, здатність до самопожертви.*)
- ▼ Змерзлі відьма й чорт залітають у димар. Яким настроєм просякнута ця сцена? (*Веселістю, безтурботністю, гумором; до*

речі, в українській мові слово «гумор» означає ще й «добрий настрій». Воно пов'язане з первісним значенням латинського слова humor — «волога, рідина», яка за середньовічними уявленнями створювала в організмі людини гарний, життєрадісний настрій, визначала веселий, привітний характер.)

- ▼ Нічний пейзаж. Виразне читання фрагмента тексту, аналіз його художності. (*Поєднання реальності та фантастики; настрої: веселість, зачарованість красою природи, святковість; метафоричність; епітети, яскраве уособлення образу ночі, що «весело сміється» і навіть усі можливі жарти й вигадки.*)
- ▼ Виділіть ключову художню деталь, за допомогою якої автор розкриває тему краси природи в обох пейзажних замальовках. (*Яскравий образ місяця*)

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Коментування висловів М. Гоголя

- У кожному слові безодня простору, кожне слово неосяжне.
- Стражданнями і горем визначено нам добувати крупичці мудрості, яку не можна купити в книгах.
- Бути у світі й нічим не позначити свого існування — це здається мені жахливим.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти розповідати про письменника, виразно читати, переказувати і умовну частину повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдом», висловлювати свої думки про прочитане.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— «Ніч перед Різдом» М. В. Гоголя вразила мене тим, що...

УРОК 30

**«ЛЮБОВ ГОГОЛЯ ДО СВІТЛА, ДО ЖИТТЯ, ДО ЛЮДИНИ
ОДНАКОВО БЛИЗЬКА Й ЗРОЗУМІЛА І ФРАНЦУЗАМ, І НЕГРАМ,
І НОРВЕЖЦЯМ ТА ІНШИМ НАРОДАМ» (Ф. ЖОЛІО-КЮРІ)**

Тема. Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом». Сюжет. Народні традиції та звичаї у творі

Мета:

- **навчальна:** ознайомити з новими сторінками повісті Гоголя; допомогти учням з'ясувати їх ідейно-художнє значення, роль народних традицій та звичаїв;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу, виділення ключових епізодів, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до читання, повагу до народних традицій, почуття гумору.

Теорія літератури: різдвяна повість, гумор, пейзаж, портрет.

Обладнання: портрет письменника, виставка його творів.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**

Учитель. Різдво — дивовижне свято всіх християн, і кожен від нього очікує дива: племінник Скруджа — що його дядько стане таким, як і раніше, — добрим, справедливим, привітним, визнає його за родича; клерк Боб — що його начальник подобрішає, що маленький Тім одужає; боржники Скруджа — що їм відстрочать виплату або зменшать відсотки. А що ж сильний, трохи простуватий коваль Вакула? Щоб відповіла на його почуття прекрасна дівчина Оксана. Що чекає Оксана? Щоб її полюбив найпрекрасніший парубок на світі, щоб він обожнював її. Як здійснюватимуться мрії героїв напередодні Різдва, дізнаємося на сьогоднішньому уроці.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ

Перевірка домашнього завдання

- 1) **Розповісти про письменника М. Гоголя, його зв'язки з Україною**
- 2) **Виразно прочитати, переказати основні епізоди I умовної частини повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом»**

3) Вікторина «Хто найуважніший?»

- ▼ Хто в повісті називав себе «дворянином»? (*Козаки*)
- ▼ Що мали на увазі дворяни під висловом «заходити по дорозі»? (*Навідатись до Солохи*)
- ▼ Яку річ Вакула пообіцяв Оксані? (*Окрім черевичків, віддати замовлену нею скриню*)
- ▼ За якими фактами саме Вакула протиставляється чортові? (*Він був богобоязним, на церковній стіні намалював картину із святим Петром, що на день Страшного суду виганяє з пекла злого духа; він не піддався спробі чорта спокусити його грішми.*)
- ▼ Хто серед чортів вважався найкмітливішим? (*Кульгавий чорт*)
- ▼ Як доброзичливо називає Гоголь чорта, щоб надати йому природності? (*Твариною*)
- ▼ Яку обрядову пісню «переплутав» хтось із міщан? (*Колядку зі щедрівкою*)
- ▼ Хто розмальовував посуд, намалював картину в церкві? (*Коваль Вакула*)

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання II умовної частини повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдом» (від закінчення прогулянки «нечистої сили» до появи козака Чуба із мішка)

2. Словникова робота, обмін враженнями про прочитане

3. Спостереження над текстом, виділення ключових епізодів

1) Відвідини подруг, обіцянка Вакули

- ▼ Що можна сказати про риси характеру Вакули та Оксани, які не дають їм порозумітися?

2) Чорт удома у Солохи

- ▼ Визначте настрій, із яким зображена сцена.

3) Відвідини Солошиної хати головою, дяком, Чубом, ковалем, Свербигузом

- ▼ Назвіть елементи гумору, використані в цих епізодах.

4) Вуличні веселощі

- ▼ Яке ідейне навантаження несуть ці сцени в повісті?

5) Рішення Вакули втопитися

- ▼ Яким елементом композиції є цей епізод? (*Кульмінаційним*)

6) Боротьба Вакули з чортом

- ▼ Прокоментуйте значення цієї сцени.

7) Сцена появи з мішку Чуба та дяка

- ▼ Які почуття викликає у вас цей епізод?

4. (УС) Пошукова робота (в парах)

- ▼ Знайдіть і запишіть українські народні традиції та звичаї й обряди, які зображує у творі письменник (або згадує про них).

Очікувані відповіді

- Народні гуляння на свята.
- Колядування, щедрування.
- Гурти дівчат і гурти парубків.
- Віра в нечисту силу й у те, що людина може з нею справитися.
- Прибирання перед святами.
- Самостійний вибір молодими своєї пари (на відміну від інших, коли пара для сина чи дочки обирається батьками, сватами та ін.).
- Усі носять український національний одяг, люблять прикрашати навіть звичайні побутові речі, наприклад, їдять із розмальованого посуду.

5. (ТЛ) Літературознавча робота

- ▼ Якими художніми засобами змальовані народні гуляння в наведеному далі фрагменту?

Голосніше й голосніше лунали на вулицях пісні та крики. Юрби народу побільшали ще тому, що чимало прийшло з сусідніх сіл. Парубки жартували й казилися досхочу. Часто між колядками чути було яку-небудь веселу пісню, що її тут-таки встиг скласти хто-небудь з молодих козаків. А то раптом один із юрби, замість колядки, пускав щедрівку й ревів на все горло:

Щедрик, ведрик!
Дайте вареник,
Грудочку кашки,
Кільце ковбаски!

Регіт винагороджував штукаря. Маленькі вікна відчинялися, і сухорляві руки бабусь, які самі тільки з поважними батьками залишалися в хатах, висувалися з вікна з ковбасою чи шматком пирога. Парубки та дівчата одні з-перед одних підставляли мішки і підхоплювали свою здобич. В одному місці парубки, зайшовши з усіх боків, оточували гурт дівчат: галас, гамір, той кидав грудкою снігу, той видирав мішок з усякою всячиною. В іншому місці дівчата ловили парубка, підставляли йому ногу, і він летів разом

з мішком сторч головою на землю. Здавалося, цілу ніч ладні були провеселитися! І ніч, як на те, так розкішно жевріла! І ще білішим здавалося світло місяця від блиску снігу! (*Фразеологізми* — на все горло, усяка всячина, сторч головою; *епітети* — веселу, молодих, маленьких, сухорляві, поважними; *метафора* — ніч розкішно жевріла; *пейзаж* — «І ще білішим здавалося світло місяця від блиску снігу!», *окличні речення*.)

В. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Імпровізована інсценівка (або читання за ролями) сцени відвідування Солохи її залицяльниками

Чорт. Люб'язная Солохо! Заради вас я готовий на все: кинуся у воду, а душу пошлю прямо в пекло. Ой, хтось стукає! Треба швидше сховатися! Доведеться залізти ось у цей мішок!

Заходить голова.

Голова. Дай Боже здоров'я! Оце не пішов до дяка, бо така вже заметіль на вулиці. Бачу — світиться у тебе, дай, думаю, зайду на часинку до гарної жіночки! (*У двері загрюкало знов, і почувся голос дяка. Голова тихо звертається до Солохи.*) Сховай мене куди-небудь. Мені не хочеться тепер зустрітися з дяком.

Солоха ховає голову в мішок.

Дяк (*покректуючи та потираючи руки*). Сердечно радий погуляти трохи у вас, не злякався й заметілі. (*Торкається пальцями руки Солохи й лукаво говорить.*) А що це у вас, велеліпная Солохо? (*Сказавши це, відскочив трохи назад.*)

Солоха. Як то що? Рука, Йосипе Никифоровичу!

Дяк. Гм! рука! хе! хе! хе! (*Промовив сердечно задоволений і пройшовся кімнатою.*) А це що у вас, дражайшая Солохо? (*Приступивши до неї знову, торкнув злегка рукою за шию і так само відскочив назад.*)

Солоха. Ніби не бачите, Йосипе Никифоровичу, шия, а на шії намисто.

Дяк. Гм! на шії намисто! хе! хе! хе! (*Пройшовся по хаті, потираючи руки.*) А це що у вас, незрівнянна Солохо? (*Раптом у двері застукало, й почувся голос козака Чуба.*) Ой, Боже мій, стороння особа! Що ж тепер, як застануть особу мого звання?.. Дійде до отця Кіндрата!.. Бога ради, доброчесна Солохо! Ваша добрість, як сказано в Писанії Луки, глава трина... трин... Стукають, їй-богу, стукають! Ой, сховайте мене куди-небудь!..

Солоха ховає дяка в мішок.

Чуб. Здорова будь, Солохо! Ти, може, і не чекала мене, га? правда ж, не чекала? може, я перебив... Може, ви тут і розважались з ким-небудь!.. може, ти кого-небудь і сховала вже, га? Ну, Солохо, дай тепер випити чогось. Я думаю, в мене горло замерзло від проклятого морозу. І послав Бог таку ніч перед Різдвом! Як здійнялася, чуєш, Солохо, як здійнялася... Ото задубіли руки: не розстебну кожуха! Як здійнялася метелиця... («Відчини!» — почувся знадвору голос, супроводжуваний поштовхом у двері.). Стукає хтось? («Відчини!» — закричали ще дужче.) Це коваль! Слухай, Солохо: куди хочеш сховай мене; я нізачо у світі не хочу потрапити на очі цьому проклятому, бодай йому, чортовому синові...

Солоха ховає Чуба в мішок. Заходить коваль Вакула, похмурий, різко сідає на лаву, озиряється по хаті.

Коваль. Чого лежать тут оці мішки? Їх давно б час прибрати звідси. Через оту безглузду любов я здурів зовсім. Завтра свято, а в хаті й досі валяється всякий мотлох. Однесу їх до кузні! (Збирає мішки й витягає їх.)

2. (ТЛ) Літературознавча робота

- ▼ Визначте елементи гумору в повісті. (Пояснення походження колядок (від ідола Коляди), образ чорта (німець, схожий на свиню й водночас на губернського стряпчого), мотив розмови Оксани з Вакулою («Чи правда, що твоя мати відьма?»), кумедні порівняння, епізод, у якому відьма й чорт опускаються крізь димар у пічку, зображення веселих колядників, зауваження чорта про те, що він може пожертвувати власною душею, відвідини Солошиної хати головою, дяком, Чубом, ковалем, Свербигузом, веселі ігри парубків із дівчатами, Пацюк «диригує» варениками, сюрприз появи із мішку Чуба та дяка.)

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти розповідати про письменника, виразно читати, переказувати II умовну частину повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом», висловлювати свої думки про прочитане.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Найсмійнішим (найцікавішим) у повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом» мені здалося...

ДОДАТОК ДО УРОКУ 30

ВІРШ, ПРИСВЯЧЕНИЙ РІЗДВУ

Весь вік з дитинства я в боргу,
Що з даліни горить зізвздою
І по різдвяному снігу
Іде до хати з колядою.
Обличчя світяться в батьків,
На покутті кутя з «дідухом»,
З яких віків, з яких країв
Священним в хаті віє духом?
То коляда, то дух землі
І пісня прадідів пречиста,
Що хлібом пахне на столі,
Горить у вишивках врочисто.

(П. Дворський)

ДАВНІ ТРАДИЦІЇ СВЯТКУВАННЯ РІЗДВА В УКРАЇНІ

У різних регіонах України готують обід по-різному, я ж опишу, як це відбувається у нас вдома (Львів, бабця була з Перемишля, а дідо — з села Дернів, Кам'яно-Бузького району Львівської області). На стіл під скатертину кладуть сіно, а під стіл — солому, як символ народження Ісуса в яслах. Традиційно в солому кидали горіхи в шкаралупках, і малі діти після вечері бавилися під столом, вишукуючи їх, поки дорослі розмовляли і колядували. За столом залишають одне додаткове місце, для Ісуса, для померлих душ з сім'ї або для несподіваного гостя — є різні версії. В Святий Вечір не прийнято, щоб хтось залишився без місця святкувати. В давніші часи будь-який подорожній міг застукати до будь-якої хати і залишитися на вечерю. І тепер багато людей запрошує до себе на вечерю самотніх знайомих. На селі в куток ставили замість ялинки дідух — святково прикрашений сніп пшениці, останній зіжатиї на полі влітку і спеціально залишений немолоченим до Різдва. Його змолотять навесні і з саме з цього зерна почнуть засівати поле. В день перед Різдом постять, не їдять нічого до появи першої зірки, яку традиційно виглядають діти, поки батьки займаються приготуваннями. Ця зірка символізує зірку, яка сповістила про народження Ісуса. 12 страв Святої вечері теж пісні — без м'яса, молочних продуктів і яєць. Всі страви готуються з зимових овочів (капусти, квасолі, картоплі і великої кількості грибів). Греко-католики також подають на стіл рибу (оселедці смажену або фаршировану), але православна церква приписує суворий піст без риби на цей вечір. Головна страва вечора — це кутя. Це солодка каша

з пшениці, тертого маку, горіхів, ізюму і меду. У різних регіонах готують кутю дуже по-різному. У нас вдома вона густа і майже чорна від маку. Традиційно вечеря починається з куті, і потім ідуть інші страви. На стіл в центр ставлять калач. У нього ставлять запалену свічку і не їдять під час вечері (він не пісний), а лиш на Різдвяний день. Борщ варять пісний, на грибному розсолі або на заквашених буряках. У нас вдома з борщу беруть тільки рідке і подають на стіл із вушками (трикутні маленькі пироги з грибами, а бокові кутики зліплені разом в кільце). Потім подають мариновані гриби, варену квасолю, варену капусту, голубці з рисом і грибами або з гречкою, вареники з картоплею, з капустою, з капустою і грибами — добирають до 12 страв, рахуючи з кутею, узваром і солодким, на честь 12 апостолів. На солодке подають пампушки. І запивають все узваром — компотом із сушених яблук, грушок і сливок зі спеціями (кориця, гвоздики, мускат і духмяний перець — все немолоте). А після вечері — колядують.

Першим за стіл сідав господар, а за ним усі інші. Усі поважно продували лави, щоб не сісти на духа, тому що вважалося, що на багату кутю приходять духи пращурів.

Під час Святої Вечері неможна було вставати з-за столу (це могла робити лише хазяйка, яка сідала перед столом), розмовляли поважно і не голосно.

У Вілію, напередодні Святої Вечері, не можна було ходити в гості або до іншого будинку, а також нічого не позичали. Усі намагалися бути вдома разом, і навіть мандрівники вважали за краще цього дня повернутися додому. Починаючи Святу Вечерю, господар з молитвою набирав із горщика в нову макітру кутю, додавав тертого маку і ставив на стіл. У першу чергу годували худобу і домашніх тварин.

Потім найстарший господар брав ложкою кутю і говорив молитву за покійних дідів і батьків, запрошуючи їх на вечерю. У деяких районах зберігся звичай підкидати ложку куті до стелі, примовляючи, щоб Бог послав багато приплоду в господарстві. Потім господар підносить чарку і виголошував молитву за суших членів сім'ї. За вечерю чарка по черзі обходила всіх дорослих родичів, а страви вживали із загальних мисок.

Вважалося доброю прикметою, якщо на Святу Вечерю приходили самотні, бідні люди. Їх щедро приймали і догоджали.

За традицією, на Святвечір має бути «багатий стіл» — 12 пісних страв: кутя, узвар, горох, капуста, млинці, каша, пиріжки, гриби. Після вечері, яка тривала кілька (3–4) годин, кутю і деякі інші блюда не прибирали зі

столу, а залишали для духів, які сідатимуть за Святу Вечерю удруге. Для них також ставили склянку води і клали чистий рушник.

Після вечері люди починали співати колядки, які ще з дохристиянських часів присвячувалися створенню світу, богові-сонцю, врожайності і приплоду домашньої живності. Ворожили по стеблинках, які витягували з-під скатірки на столі. Потім батьки обдаровували дітей, гостей і один одного грошима і подарунками, що символізували майбутній достаток і багатство.

Після Святої Вечері і пригощань не можна було спати, особливо господареві і хазяйці, які лягали відпочити одягненими, щоб не заснути. Намагалися без потреби не виходити з будинку або з двору і ніщо не позичати до ранку. Лише діти могли віднести обрядову їжу дідусям, бабусям або хрещеним батькам, які жили поруч.

Віконця у будинку всю ніч виблискували світлом, тому що свічки не гасили на Святий вечір, вони самі повинні були догоріти повністю. Всі розмови велися спокійно, поважно і стосувалися вони пращурів роду і господарства. Не можна було злитися, сваритися, говорити щось погане, тому що це могло збутися, оскільки в цю ніч злі духи, відьми й інші недобрі сили блукали під вікнами.

(За Уляною Йордан)

УРОК 31

«ГОГОЛЬ ОВОЛОДІВ МОЄЮ ДУШЕЮ. ЙОГО “ВЕЧОРИ НА ХУТОРІ ПОБЛИЗУ ДИКАНЬКИ” НЕМОВ ЗАЧАРУВАЛИ МЕНЕ» (О. ДОВЖЕНКО)

Тема. Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом». Сюжет. Тема кохання. Образи Оксани і Вакули

Мета:

- **навчальна:** ознайомити із закінченням твору письменника; допомогти учням усвідомити ідейно-тематичні та художні особливості повісті;
- **розвивальна:** розвивати навички виразного читання, переказу прозового твору, характеристики героїв, уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до книги, пошану до загальнолюдських моральних цінностей, почуття гумору.

Теорія літератури: повість, герої художнього твору, художні засоби та прийоми, гумор.

Обладнання: портрет письменника, виставка його творів.

Тип уроку: комбінований.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ****III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ****Перевірка домашнього завдання****1) Виразне читання, переказ основних епізодів****II умовної частини повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом»****2) Робота над образами героїв твору**

- ▼ Поділіть героїв на головних та другорядних.

Головний герой	Другорядні герої
Вакула	Оксана, Солоха, чорт, голова, дяк, Чуб, Пацюк

- ▼ Визначте героїв реальних та фантастичних.

Реальні герої	Фантастичні герої	Напівфантастичні герої
Вакула, Оксана, голова, дяк, Чуб	Чорт, відьма	Солоха, Пацюк

IV. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Виразне читання III умовної частини повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом» (від епізоду, як Вакула сідлає чорта й змушує його летіти до Петербурга, до кінця)

2. Словникова робота, обмін враженнями про прочитане

3. Спостереження над текстом художнього твору

- ▼ Виокремте ключові епізоди та прокоментуйте їх.
- ▼ Нічний пейзаж (міський пейзаж Петербурга з висоти пташиного польоту). *(Поєднуються реальність та фантастичні образи; змальовано яскравий образ місяця, навколо якого розгортаються фантастичні пригоди; настрої веселості, зачарованості красою природи, святкової піднесеності; широке використання уособлень, гіпербол, метафор, епітетів, дієслів; містика,*

картини веселого карнавалу, ігрища й танцю.) Чому автор неодноразово звертається до мальовничого зображення нічного пейзажу в повісті? І чому в ньому так багато фантастичного?

- ▼ Сцена зустрічі з царицею. Що переживав Вакула, які деталі царського палацу його вразили найбільше? Які деталі привернули вашу увагу у сцені зустрічі коваля з царицею?
- ▼ Сцена зустрічі Вакули з Оксаною. Визначте композиційну роль цього епізоду. (*Розв'язка*)
- ▼ Поясніть головні думки наведених фрагментів. Як ці висловлювання характеризують героїв? Назвіть художні прийоми, які використав автор.

— Коли треба чорта, то й іди собі до чорта, — відповів Пацюк, не зводячи на нього очей та далі ковтаючи галушки.

— Розкажи хоч, як, приміром сказати, потрапити до нього на дорогу?

— Тому не треба далеко ходити, в кого чорт за плечима, — промовив байдуже Пацюк, не рухаючись. (*Тут гра слів — використання висловів у прямому та переносному значенні, що створює комічний ефект.*)

— Однак, що за чорт! таж сьогодні голодна кутя, а він їсть вареники скромні! Який з мене справді дурень, стою тут та гріха набираюся! назад! — і побожний коваль прожогом вибіг з хати. (*Коваль, хоч і побожний, але не відмовляється від послуг нечистої сили, думає про великий гріх — самогубство.*)

Мороз пішов поза шкірою у коваля; перелякавшись та збліднувши, не знав він, що робити, вже хотів перехреститися... Але чорт, нахиливши свій собачий писок йому до правого вуха, сказав: «Це я — твій друг; все зроблю для товариша й друга! Грошей дам, скільки хочеш», пискнув він йому на ліве вухо. «Оксана буде сьогодні ж наша», — прошепотів він, нахилиючи свій писок знову до правого вуха. Коваль стояв, роздумуючи.

«Згода, — сказав він нарешті: — за таку ціну готовий бути твоїм!»

Чорт сплеснув руками і почав з радості галопувати на шії коваля. «Тепер уже попався коваль! — подумав він собі, — тепер я віддячу тобі, голубчику, за всі твої малювання та небилиці, що ти вигадував на чортів! Що тепер скажуть мої товариші, коли дізнаються, що найпобожніший на все село чоловік у моїх руках?» Тут чорт засміявся з радості, згадавши, як дражнитиме в пеклі все хвостате кодло, як лютуватиме кривий чорт, якого вважали між

ними першим на вигадки. *(Коваль, хоч і злякався, але придумав, як обдурити чорта; стає ясно, за що чорт хотів помститися ковалеві; чорт у цій сцені постає ще й хвалькуватим, пихатим.)*

«Стривай, голубчику! — закричав коваль, — а ось це як тобі вийде?» При цьому слові він поклав хреста, і чорт зробився такий тихий, мов ягнятко. «Постривай же, — сказав він, стягаючи його за хвіст на землю, — знатимеш ти в мене, як під'юджувати на гріх добрих людей і чесних християн». Тут коваль скочив на нього верхи і підняв руку, наміряючись перехрестити.

«Змилуйся, Вакуло! — жалібно простогнав чорт, — все, чого тобі треба, все зроблю, пусти тільки душу на покаєння: не клади на мене страшного хреста!»

«Ага, ось яким голосом заспівав, німець проклятий? тепер я знаю, що робити. Вези мене зараз-таки на собі! чуєш? та лети як птиця!» *(Показується, як боротися з нечистою силою, чого та боїться найбільше; Вакула характеризується як хитрий та вигадливий парубок; усіх представників злих сил називали німцями.)*

«Як же це ми допустили її?» — сказав ткач, опам'ятавшись. «Еге, як ми допустили! а чого ти допустив?» — сказав спокійно кум. «У вас коцюба, видно, залізна! — сказав після недовгої мовчанки ткач, чухаючи спину. — Моя жінка купила того року на ярмарку коцюбу; дала півкопи, але та нічого... не боляче...»

Тимчасом переможниця-жінка, поставивши на долівку каганець, розв'язала мішок і заглянула в нього. *(Українські жінки інколи вступають у суперечки зі своїми чоловіками й отримують у них верх; усе це подається в комічному плані.)*

Боже мій! стукіт, грім, блиск; по обидва боки височіють чотириповерхові стіни; стукіт кінських копит, звук коліс відбивалися громом і лунали з чотирьох боків; будинки росли і ніби підіймалися із землі на кожному кроці; мости дрижали; карети літали; візники, форейтори кричали; сніг свистів під тисячею саней, що мчали звідусіль; пішоходи тулились і тиснулись попід домами, що обнизані були площками, і величезні тіні їх миготіли по стінах, сягаючи головою до димарів та дахів.

...Здивовано оглядався коваль на всі боки. Йому здавалося, що всі доми вп'ялися в нього своїми незчисленими вогняними очима і дивились. Панів, у критих сукном шубах, він бачив так багато, що не знав, перед ким шапку скидати. «Боже ти мій, скільки тут панства! — подумав коваль. — Я гадаю, що кожен, хто тільки пройде вулицею в шубі, то й засідатель, то й засідатель! а ті, що

катаються у таких чудових бричках із віконцями, ті, як не гордничі, то вже, певно, комісари, а може, ще й більше». *(Подається міський пейзаж, який контрастує з тихим провінційним; Вакула дивується кількості світла, будинків, панства.)*

Увійшовши до четвертої, він мимоволі підійшов до картини, що висіла на стіні. Це була Пречиста Діва з дитятком на руках. «Що за картина! яке чудове малювання! — міркував він, — от, здається, говорить! здається, жива! а дитя святе! і рученята згорнуло! і усміхається, бідненьке! а фарби! Боже ти мій, які фарби! тут вохри, я думаю, і на копійку не пішло, а все мідянка та бакан. А голуба так і горить! лепська робота! мабуть, ґрунт наведено було блейвасом. Проте, хоч яке предивне тут малювання, ця мідна ручка, — провадив далі він, підходячи до дверей і мацаючи замок, — ще більшого гідна подиву. Ех, як чисто вироблено! Це все, я думаю, німецькі ковалі за найдорожчі ціни робили...» *(Простий парубок розуміється на мистецтві, цінує прекрасне; разом із тим він простодушний, практичний.)*

У другій кімнаті почулись голоси, і коваль не знав, куди подіти свої очі, коли увійшло безліч дам в атласних вбраннях з довгими хвостами і придворних у гаптованих золотом каптанах та зі жмутками позаду. Він тільки бачив самий блиск, і більше нічого. Запорожці раптом усі попадали на землю й закричали в один голос: «Помилуй, мамо! помилуй!»

...Тоді насмілився й коваль підвести голову і побачив перед себе невелику на зріст жінку, трохи навіть огрядну, напудрену, з голубими очима і водночас з тим велично усміхненим виразом, який так умів підкоряти собі все і міг тільки належати жінці, що царює.

«Ясновельможний обіцяв мене познайомити сьогодні з моїм народом, якого я ще досі не бачила, — казала дама з голубими очима, розглядаючи з цікавістю запорожців. — Чи добре вас тут приймають? — провадила вона далі, підходячи ближче».

«Як же, мамо! Адже чоловікові, сама знаєш, без жінки не можна жити», — відказав той самий запорожець, що розмовляв із ковалем, і коваль здивувався, почувши, що цей запорожець, знаючи так добре грамотну мову, говорить із царицею, начебто навмисно, найгрубішою говіркою, яку звать мужицькою. «Хитрий народ! — подумав він собі, — мабуть, недарма він це робить». *(Цариця, придворні змальовуються децю в зниженому плані, як і козаки.)*

V. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК**Експрес-тестування**

1. Оксана — це дочка:
а) Чуба; б) Солохи;
в) Свербигуза; г) дядка.
2. Вакула був сином:
а) Переперчихи; б) Солохи;
в) дядка; г) Чуба.
3. Яка пригода сталася на небі, що налякала козака Чуба та його кума?
а) Сталося затемнення сонця;
б) ніч ніяк не наставала;
в) *чорт украв місяця*;
г) серед зими вдарив грім та блиснула блискавка.
4. Оксана не приймала залицянь Вакули, тому що:
а) вважала його бідним;
б) вважала собі нерівнею, адже вона — дочка голови;
в) *вважала, що він грубий*;
г) чекала на заморського принца.
5. Мішки, які були в його хаті, Вакула:
а) *поніс у кузню*; б) викинув до ополонки;
в) віддав колядникам; г) викинув на смітник.
6. Оксана пообіцяла Вакулі вийти за нього заміж, якщо він:
а) добуде для неї царську шубу;
б) заробить повну скриню грошей;
в) *принесе царські черевички*;
г) піймає за хвоста самого чорта.
7. Зрозумівши, що дівчина глузує над ним, Вакула вирішив:
а) *кинутися в ополонку*;
б) піти світ за очі;
в) спуститися під землю й розігнати всіх чортів;
г) піти на заробітки в далекі краї.
8. У селі новина про коваля:
а) викликала бурю протесту;
б) *обросла плітками на вигадками*;
в) примусила засудити вчинок дівчини;
г) порадувала всіх парубків, закоханих в Оксану.
9. Коваль вирішив спробувати щастя й звернутися до:
а) козака Чуба; б) козака Свербигуза;
в) *Пузатого Пацюка*; г) матері-чарівниці.

10. Чорт, домовляючись із Вакулою, хотів:
- а) посміятися над парубком;
 - б) *зробити коваля своїм прислужником;*
 - в) дуже розбагатіти;
 - г) заволодіти Оксаною.
11. У палац до цариці Вакула пройшов разом із:
- а) придворними;
 - б) *запорожцями;*
 - в) простими селянами;
 - г) іноземними послами.
12. Оксана дала згоду Вакулі на одруження з ним, говорячи, що вона:
- а) задоволена його подарунком;
 - б) вдячна цариці за її приязне ставлення до простих людей;
 - в) *полюбила його й без черевичків;*
 - г) робить це із жалощів.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Уміти розповідати про письменника, виразно читати, переказувати III умовну частину повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдом», висловлювати свої думки про прочитане.

VII. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Мене вразило те, що...

УРОК 32

**«ВОІСТИНУ ВЕСЕЛА КНИГА!.. ОСЬ СПРАВЖНІ ВЕСЕЛОЩІ,
ЩИРІ, НЕВИМУШЕНІ, БЕЗ МАНІРНОСТІ, БЕЗ БУНДЮЧНОСТІ.
А ПОДЕКУДИ ЯКА ПОЕЗІЯ!» (О. ПУШКІН)**

Тема. Микола Васильович Гоголь «Ніч перед Різдвом». Роль фантастики в повісті. Елементи фольклору (традиційні образи — відьма, чорт, місяць та ін.; різдвяні символи; елементи казки)

Мета:

- **навчальна:** розкрити роль та значення художніх засобів і прийомів у повісті М. Гоголя;
- **розвивальна:** розвивати навички аналізу великого прозового твору, характеризування героїв; уміння висловлювати свої думки, аргументувати їх;
- **виховна:** виховувати любов до книги, естетичний смак, прагнення до морального самовдосконалення.

Теорія літератури: різдвяна повість, герої художнього твору, художні прийоми та засоби, гумор, реальне та фантастичне.

Обладнання: портрет письменника, виставка його творів.

Тип уроку: формування вмінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ**II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ**

Учитель. «Воістину весела книга!.. Ось справжні веселощі, щирі, невимушені, без манірності, без бундючності. А подекуди яка поезія!» — говорив О. Пушкін про повість М. Гоголя «Ніч перед Різдвом». Але, мабуть, не тільки весела. Ні-ні, та й промайне зла насмішечка над вередливою дівчиною, що ціни собі не складе, над пияцтвом та пліткуванням на селі. Автор трохи іронізує навіть над самою царицею та придворними, над рабським приниженням перед ними підданих, хоч, можливо, й сам того не помічає й не ставить це собі за мету. Звернімося ще раз до повісті, погортаймо її сторінки й насолодімося нею, помріймо про різдвяні дива, які можуть статися з її героями та з нами, читачами.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ**Перевірка домашнього завдання**

- ▼ Виразно прочитати, переказати основні епізоди III умовної частини повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом».

IV. ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ І НАВИЧОК

1. Слово вчителя

— Різдвяні твори різних письменників різних народів та часів важко порівнювати, і все ж... У повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом», як і у творі Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі», відбуваються з героями під впливом Різдва зміни на краще, духовний розвиток та відродження. Звичайно, життєва позиція Скруджа, моральні цінності, ставлення до людей, до Різдва — це одне, а стосунки в коханні, почуття Вакули й Оксани — інше. Розглянемо це питання детальніше.

2. Робота над образами героїв твору

- ▼ На основі фрагментів тексту та прочитаного раніше складіть логічний ланцюжок, який відображав би розвиток почуттів Оксани.
- Довго стояла Оксана, роздумуючи про чудні ковалеві слова. Уже в душі її щось казало, що вона занадто жорстоко повелася з ним. Що, коли він справді наважиться на що-небудь страшне? Чого доброго! може, він з горя намислить закохатися в іншу і з досади стане називати її першою красунею на селі. Та ні, він мене любить. Я така гарна! він мене нізачо не проміняє; він пустує, прикидається. Не мине й хвилин десять, як він, мабуть, прийде глянути на мене. Я й справді сувора. Треба буде йому дати, ніби знехотя, поцілувати себе. Ото він зрадіє! і пустотлива красуня вже жартувала зі своїми подругами.
- ...Оксана збентежилась, коли до неї дійшли такі вісті. Вона мало вірила очам Переперчихи та бабським теревеням, вона знала, що коваль надто побожний, щоб зважитися занастити свою душу. Та що, коли він і справді пішов з наміром ніколи не вертатись у село? А навряд чи в іншому місці знайдеться такий молодець, як коваль. Він же так кохав її! він довше за всіх зносив її вередування! Красуня цілу ніч під своїм укривалом поверталася з правого боку на лівий, з лівого на правий, — і не могла заснути. ...Вона майже вголос картала себе. То, притихнувши, вирішувала ні про що не думати — і все думала. І вся горіла; і на ранок закохалася по самі вуха в коваля.
- ...Одна тільки Оксана стояла ніби сама не своя... І молилася і не молилася. На серці в неї зібралось стільки всяких почуттів, одне від одного болючіших, одне від одного сумніших, що обличчя її виявляло саме тільки велике збентеження; сльози брили в очак. Дівчата не могли збагнути причини цього й не підозрівали, що винен був коваль.

(Кокетування → гордування → зневага → пихатість → знущання → глузування → каяття → картання себе → закоханість → збентеження → тривога → радість)

3. Спостереження над текстом (робота в групах)

- ▼ I група. Визначте фантастичні мотиви в повісті та їхню роль у творі. (*Відьма летить на помелі й краде зорі, чорт краде місяць, місяць вилітає крізь димар і повертається на небо, «якийсь дух проносив перед ним образ усміхненої Оксани», Вакнула літає на чортові, вареники слухняно залітають Пацюку до рота, чаклун летить у горщику, ширяння духів у небі, помело відьми літає в повітрі, чорт перетворюється на коня, будинки зростали й піднімалися із землі, мости тремтіли, карети літали. Це надає творові динамічності, руху, комічності.*)
- ▼ II група. З'ясуйте художні особливості повісті Гоголя, які найперше звертають на себе увагу й відіграють значну роль. (*Виділяються гіперболи та порівняння. Більша кількість порівнянь грайливого й гумористичного відтінку — «хвіст... мов теперішні мундирні фалди», «мордочка, як у наших свиней», «схопив він обома руками місяць, кривляючись і дмуци, перекладав його з однієї руки в іншу, мов мужик, що дістав голими руками вогонь для своєї люльки», «для неї я настільки ж дорогий, як переїржавіла підкова», «піджарював він грішників із таким задоволенням, із яким зазвичай баба смажить на Різдво ковбасу»; фразеологізми — нікому на селі у вус не дув, пошити в дурні; метафори — які тільки може навіяти ця ніч, що весело сміється.*)
- ▼ III група. (ЛК) Знайдіть ілюстрації до твору Гоголя «Ніч перед Різдвом» та твори живопису, що з ним перегукуються, порівняйте їх, висловіть свої міркування та враження. (*Художники-ілюстратори М. Соколов, С. Харламов, М. Радіонов, О. Бубнов, О. Лаптев, І. Репін, М. Дерезус), репродукції картин українського живопису (художники М. Беркос «Диканька», І. Репін «Вечорниці», «Запорожці», М. Пимоненко «Святочне ворожіння», «Гадання», «Ідилія», «Молодиця», К. Трутовський «Колядки в Малоросії», «П'яного везуть», «Біля тину», В. Тропінін «Українець», «Дівчина з Поділля», В. Маковський «Українська красуня», «Українка», С. Васильківський «Святки на Полтавщині», А. Куїнджі «Українська ніч», «Місячна ніч над Дніпром».)*

- ▼ *IV група.* Назвіть види наведених описів та за допомогою яких засобів їх створив автор.

Зимова, ясна ніч настала. Глянули зірки. Місяць велично виплив на небо посвітити добрим людям та всьому світові, щоб усім було весело колядувати й славити Христа. Морозило дужче, як зранку: але зате так було тихо, що рипіння морозу під чоботом чути було за півверсти. Ще ні одна юрба парубків не з'являлась під вікнами хат; тільки місяць зазірав до них крадькома, ніби викликаючи дівчат, що прибиралися та чепурилися, хутчій вибігати на рипучий сніг. (*Пейзаж. Використовуються епітети* — ясна, рипучий, добрим; *метафори* — місяць зазірав; *порівняння* — ніби викликаючи.)

Тепер погляньмо, що робить, залишившись сама, красуня дочка. Оксані не минуло ще й сімнадцяти років, а вже мало не по всьому світу, і по той бік Диканьки, і по цей бік Диканьки, тільки й мови було, що про неї. Парубки гуртом проголосили, що кращої дівки й не було ще ніколи і не буде ніколи на селі. Оксана знала й чула все, що про неї говорили, і була вередлива, як красуня. Коли б вона ходила не в плахті та запасці, а в якому-небудь капоті, то порозганяла б усіх своїх дівчат. Парубки ганялися за нею юрбами, але, втративши терпець, залишали один по одному вередливу красуню й лицялися до інших, не таких примхливих. ...По виході батька свого, Оксана довго ще чепурилася та вихилялася перед невеликим в олов'яній оправі дзеркалом і не могла намилуватися з себе. «І чого людям надумалось розславляти, нібито я гарна? — говорила вона, ніби не уважно, для того тільки, щоб хоч про що-небудь побалакати з собою. — Брешуть люди, я зовсім не гарна».

Але свіже, жваве, по-дитячому юне личко, з блискучим чорними очима та невимовно привабливою усмішкою, що пропікала душу, майнувши в дзеркалі, враз довело інше. (*Портрет. Крім традиційних засобів: епітетів* — вередлива, примхливих, жваве, привабливою *та ін.*, *фразеологізмів* — пропікати душу, *гіперболи* — мало не по всьому світу, *використовується внутрішній монолог* — *самохарактеристика, приправлена чималою долею гумору.*)

«Хіба чорні брови та очі мої, — провадила далі красуня, не випускаючи дзеркала, — такі гарні, що вже подібних до них немає й на світі? Яка тут краса в цьому кирпатенькому носі? і в щоках? і в губах? ніби гарні мої чорні коси? Ух! їх можна злякатися увечері: вони, як довгі гадюки, переплелись та обвилились круг моєї

голови. Я бачу тепер, що я зовсім не гарна! — і, відхилиючи трохи далі від себе дзеркало, скрикнула: — Ні, гарна я! Ой, яка гарна! Диво! Яку радість принесу я тому, кому буду жоною! Як милуватиметься з мене мій чоловік! Він нестямиться від радості!»

«Егеж, парубки, чи ж вам до пари я? ви погляньте на мене, — вела далі гарненька кокетка, — як я плавно виступаю; у мене сорочка вишита червоним шовком. А які стрічки на голові! Вам довіку не бачити пишнішого галуна! Усього цього накупив мені батько мій, щоб одружився зо мною найкращий молодець у світі!»

Важко сказати, що виявляло смагляве личко чарівної дівчини: і суворість в ньому було видно; і крізь суворість якесь глузування зі збентеженого коваля; і ледве помітна краска досади тонко розливалася по обличчю; і все це так перемішалось й таке було невимовно гарне, що поцілувати її мільйон разів — от усе, що можна було зробити тоді найліпшого. Тут сіла вона на лаву й знову глянула в дзеркало й стала поправляти на голові свої коси. Поглянула на шию, на нову сорочку, вишиту шовком, і тонке почуття самовдоволення з'явилося на устах, на свіжих щічках і відсвітилося в очах. (*Портрет. Використовується велика кількість окличних, риторичних питальних речень, пестливо-зменшувальних слів; гіперболи — довіку не бачити пишнішого галуна, поцілувати мільйон разів; порівняння — як довгі гадюки; епітети — збентеженого, найкращий, свіжих та ін.*)

Мати коваля Вакули мала не більше як сорок літ. Вона була ні гарна, ні погана з себе. Важко й бути гарною в такі роки. Однак вона вміла так причаровувати до себе найстатечніших козаків (яким, не завадить між іншим сказати, мало було діла до краси), що до неї вчашали і голова, і дяк Йосип Никифорович (звісно, коли дячихи не було дома), і козак Корній Чуб, і козак Касян Свербигуз. І, на похвалу їй слід сказати, вона так уміло обходилася з ними, що жодному з них і на думку не спадало, що в нього є суперник. Чи йшов богобоязливий мужик, чи дворянин, як називають себе козаки, одягнений у кобеняк з відлогою, в неділю до церкви, або ж, як буває негода, до шинку, як не зайти до Солохи, не попоїсти масних з сметаною вареників та не погомоніти у теплій хаті з балакучою й привітною господинею? І дворянин навмисно для того загинав добрий гак, перше ніж добирався до шинку, і називав це заходити по дорозі. А піде бувало Солоха у свято до церкви, надягнувши барвисту плахту з китайчатою запаскою, а поверх неї синю юпку з понашиваними ззаду золотими вусиками, та стане просто біля правого криласа, то дяк уже, далєбі, закашлювався

і примружував мимохіть очі у той бік; голова гладив вуси, закладав за вухо оселедець і говорив до ближчого сусіда: «Ех, добра жінка! Чорт — не жінка!» Солоха вклонялась кожному, і кожний думав, що вона вклоняється тільки йому. (*Портрет. Використовуються епітети — балакучою, привітною, масних; фразеологізми — загинати, давати гак, спадати на думку; протиставлення — ні гарна, ні погана; діалог — характеристика іншими героями.*)

Усе освітілося. Заметілі наче й не було. Сніг запалав широким срібним полем і весь обсипався кришталевиими зорями. Мороз наче потеплів. (*Пейзаж. Уживаються поширені метафори й епітети — сніг запалав срібним полем; кришталевиими зорями.*)

Це була Пречиста Діва з дитятком на руках. «Що за картина! яке чудове малювання! — міркував він, — от, здається, говорить! здається, жива! а дитя святе! і рученята згорнуло! і усміхається, бідненьке! а фарби! Боже ти мій, які фарби! тут вохри, я думаю, і на копійку не пішло, а все мідянка та бакан. А голуба так і горить! лепська робота! мабуть, грунт наведено було блейвасом». (*Опис картини. Подається через сприйняття героя; вживається внутрішній монолог із великою кількістю вигуків, окличних речень; відчувається нотка гумору — автор підсміюється над простодушністю свого героя.*)

- ▼ V група. Знайдіть відомості про представників нечистої сили, про яких ідеться в повісті Гоголя (*див. додаток*).

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Творча робота: написати різдвяне привітання своїм близьким та далеким родичам, знайомим, урахувавши цінності, які утверджують письменники у вивчених творах. Підготувати повідомлення про життєвий та творчий шлях Джоан Роулінг^(*).

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— Особисто я від Різдва чекаю...

ДОДАТОК ДО УРОКУ 32

Відьма — давня назва чаклунок. Походить від стародавнього слова «відати», тобто знати. Відьми, за народними повір'ями, спроможні літати у повітрі на мітлі, у ступі. Відьом уявляють

у вигляді старих баб із розчохраним сивим волоссям, кістлявими руками. Вирушають вони на свої темні справи вночі і через піч або камін потрапляють в оселі добрих людей. Помираючи, вони мучаться, бо мають передати кому-небудь свою науку.

Чорта в народі називали бісом. Біс, за народною уявою, — маленький, чорненький, з довгим хвостом, копитами та ріжками і обов'язково кульгавий.

Ноги він поламав, коли за гріхи він і вся нечисть були скинуті з неба на землю. Сорок днів і ночей летіли вони до землі, і де хто впав, там і оселився. Чорти люблять ходити один до одного в гості, галасливо справляють весілля. Вони здатні наслати негоду, хуртовину, можуть «закружляти», «водити», «збивати зі шляху» добрих людей.

УРОК 33

В ГОСТЯХ У ЧАРІВНИКА

Тема. Позакласне читання. Дж. К. Роулінг — авторка книг про маленького чарівника Гаррі Поттера. «Гаррі Поттер і філософський камінь»

Мета:

- **навчальна:** ознайомити з однією з найпопулярніших дитячих фантастичних книг про Гаррі Поттера та її авторкою;
- **розвивальна:** розширити кругозір учнів, допомогти у визначенні ідейної та художньої цінності сучасної дитячої літератури; розвивати інтерес до читання, уміння висловлювати свої думки про твір літератури;
- **виховна:** виховувати найкращі моральні якості.

Теорія літератури: фантастичний твір, жанр, герої, художні засоби, тема, ідея, проблеми.

Обладнання: портрет письменниці, виставка її творів, відеозаписи кінофільмів про Гаррі Поттера, ТЗН.

Тип уроку: бесіда з позакласного читання.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Ознайомлюючись із дитячою літературою кінця ХХ — початку ХХІ століття, ми не можемо залишити поза

увагою твори шотландської письменниці Дж. К. Роулінг про Гаррі Поттера. Ці дуже цікаві книги, якими захоплюються і діти, і дорослі, уже стали бестселерами. У чому ж секрет такого надзвичайного успіху цих романів-фентезі? Мабуть, у тому, що, звичайний хлопчик, головний герой Гаррі Поттер береється зі злом і перемагає його. У боротьбі з темними силами йому допомагають щирі друзі, а сам він має добре серце і вроджене несприйняття несправедливості та почуття відповідальності за долю світу людей.

Джоан Роулінг

III. СПРИЙНЯТТЯ ТА ЗАСВОЄННЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Повідомлення учнів про письменницю

— Джоан народилась у Піта Джеймса Роулінга і Ен Роулінг (дівоче прізвище Волант) 31 липня 1965 року в Сїті, Глостершир, Англія, за 10 миль (16,1 км) на північний схід від Брістоля. Після закінчення школи навчалася на філологічному факультеті (спеціальність «Французька мова та література») провінційного університету м. Ексетер, а потім працювала секретарем лондонського відділу організації «Міжнародна амністія». У 26 років Роулінг поїхала у Португалію, де знайшла місце вчительки англійської мови та літератури. Там вона вийшла заміж за місцевого журналіста, і 1993 року у них народилася дочка Джесіка. У цей час Роулінг почала писати книгу про хлопчика-сироту, котрого взяли у приїми лихі родичі і який навіть гадки не мав про свої чаклунські здібності до того дня, коли його відвезли на літаючому мотоциклі у школу чарівників.

1995 року Роулінг розлучилася із чоловіком і переїхала в Единбург, що у Шотландії. Першу книгу серії — «Гаррі Поттер і філософський камінь», котра вийшла друком у Великій Британії 1997 року, Роулінг писала п'ять років. Закінчити роман їй вдалося завдяки Шотландській раді у справах мистецтв, яка виділила Роулінг невеликий грант у рамках підтримки дитячих письменників. Коли рукопис було закінчено, виявилось, що жодне видавництво не захотіло видавати книгу початківця. Роулінг віддала рукопис

літературному агенту, а сама влаштувалася вчителькою французької мови в один із єдинбургських коледжів, щоби мати змогу утримувати дочку.

Зараз Джоан Роулінг є кавалером Ордону Британської імперії (2000), Ордону Почесного Легіону (2009), лауреатом численних літературних, кінематографічних та інших нагород.

2. Повідомлення учнів про прочитані книги, побачені кінофільми про Гаррі Поттера

Методична порада. Можна переглянути фрагменти фільмів, особливо першого — «Гаррі Поттер і філософський камінь» (2001, реж. Кріс Каламбус).

3. Читання фрагментів із першої (або інших за вибором учителя) книги Дж. К. Роулінг «Гаррі Поттер і філософський камінь»

4. Вікторина за твором «Гаррі Поттер і філософський камінь»

- ▼ З яких груп складається людство у творі? (*Із маглів — звичайних людей та чарівників*)
- ▼ Скільки років Гаррі? (*Одинадцять*)
- ▼ Що Гаррі відомо про його батьків? (*Їх убив Волдеморт*)
- ▼ З ким довелося Гаррі жити після смерті батьків? (*Зі своїми родичами Дурслі*)
- ▼ Як Гаррі жилося в новій родині? (*Дуже погано, бо він жив у комірчині під сходами, доношував одяг двоюрідного брата*)
- ▼ Для чого прилетів Гегрід? (*Щоб підготувати все необхідне для навчання Гаррі у Гогвортсі*)
- ▼ Де купували всі речі для школи? (*На алеї Діагон*)
- ▼ Чим займається Міністерство магії? (*Зокрема приховує від маглів те, що існують чаклуни*)
- ▼ Які речі, куплені на алеї Діагон, справили на Гаррі найбільше враження? (*Чарівна паличка та сова Гедвіга*)
- ▼ Коли Гаррі відчув свої здібності? (*Коли в зоопарку «розмовляв» із змією*)
- ▼ Що особливого було в зовнішності Гаррі Поттера? (*Шрам на лобі у формі блискавки, який надає йому сили й захищає*)
- ▼ Яка пригода у Гогвортсі була для Гаррі найнебезпечнішою? (*У потаємній кімнаті в забороненому лісі*)

5. Повідомлення учня «Заочна екскурсія до школи чарівників Гогвортс»

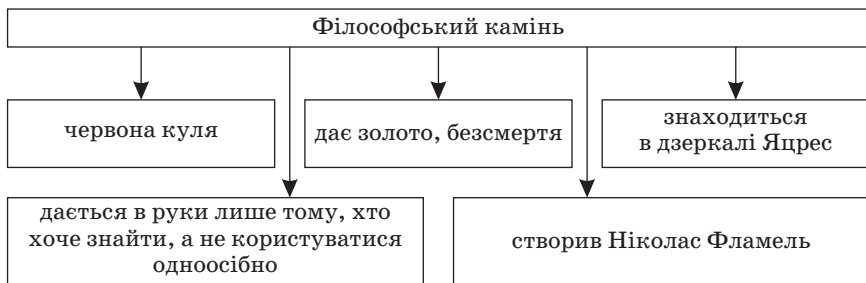
— До найкращої школи чарівників Гогвортс можна потрапити з лондонського вокзалу Кінгс-Крос, з платформи 9 і $\frac{3}{4}$. Будівля школи складається з головного корпусу, чотирьох гуртожитків.

У школі є Велика зала, де зачарована стеля постійно змінюється на вечірнє небо або вранішнє. У коридорах бродять приви́ди, біля школи є таємниче чорне озеро, заборонений ліс, у якому живуть дивні істоти. В оранжереї ростуть чарівні дерева і рослини. У школі були такі предмети: «Замовляння», «Зілля і настоянки», «Трансфігурація», «Герботологія», «Захист від темних мистецтв». Спеціальний «сортувальний капелюх» розподіляв учнів для навчання в Слизерині та Грифіндорі, Пуффендуї та Рейвенклові.

6. Гра «Хто останній?»

- ▼ Назвати чарівні предмети й чарівних істот, що діють у книзі про Гаррі Поттера.

7. Інтерактивна вправа «Грунування»

8. Робота над образами героїв твору

- ▼ Опишіть найкращих друзів Гаррі Поттера. (*Рон Візлі — яскраво-рудий, як і всі в його родині; розумний, передбачливий; допоміг розгадати таємницю філософського каменя, пройти через шахову дошку фігурками Макґонґел. Герміона Ґрейнджер — розумна, вміє мислити логічно; допомогла розгадати таємницю філософського каменя; зачаклувала диявольську пастку, розгадала загадку Снейпа з сімома пляшечками.*)

IV. ЗАКРІПЛЕННЯ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Міні-дискусія «Чи все можна купити за золото?»

(виступи учнів, коментар учителя)

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Написати листа Гаррі Поттеру або твір «Якби у мене була чарівна паличка...».

VI. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

1. Слово вчителя

— Як бачимо, визначальним у перемозі Гаррі над темними силами стали не магія, чаклунство, а вірні друзі, бо щирі людські стосунки — це найбільше диво. Однак Гаррі Поттер — усього лише літературний герой. Тому не варто надмірно захоплюватися ним, перейматися його проблемами, а тим більше наслідувати його, бо це може навіть зашкодити психічному та фізичному здоров'ю.

2. Інтерактивна вправа «Мікрофон»

Продовжте речення:

— У творах про Гаррі Поттера мене приваблює те, що...

УРОК 34 ПРЕЗЕНТУЮ СВОЇ ЗНАННЯ ТА ВМІННЯ!

Тема. Контрольна робота № 3 за тематичним блоком «Пригоди і фантастика: творчість Ч. Діккенса, М. Гоголя»

Мета:

- **навчальна:** закріпити знання учнів; виявити рівень знань, умінь і навичок для контролю й корекції;
- **розвивальна:** розвивати пам'ять, образне й логічне мислення, уміння відповідати на питання, складати зв'язні висловлювання, твори із власними судженнями;
- **виховна:** формувати гуманістичні ідеали: повагу до особистості, толерантність, здатність до співчуття.

Теорія літератури: різдвяна повість, композиція, сюжет, герої художнього твору, художні засоби.

Обладнання: тестові завдання.

Тип уроку: контроль і корекція знань, умінь і навичок.

ХІД УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ МОМЕНТ

II. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ Й МЕТИ УРОКУ

Учитель. Ми познайомилися з кращими творами дитячої та юнацької літератури, що представляють жанр пригод і фантастики. Мандрували разом із духами в минуле та майбутнє,

познайомилися зі звичаями та капостями «нечистої сили». А найголовніше те, що нам полюбилися добрі й щирі, відповідальні герої, готові прийти на допомогу не лише своїм друзям, а й просто людям; ті, хто усвідомив свої помилки й зміг змінитися на краще; ті, хто наполегливо йде до мети, готовий позмагатися із самою «нечистою силою». Свої знання з теми, спостереження й міркування ви продемонструєте на сьогоднішній контрольній роботі.

III. КОНТРОЛЬ І КОРЕКЦІЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

1. Пояснення вимог до виконання тестових завдань

2. Виконання контрольної роботи

Варіант I

Початковий та середній рівні (по 1 балу за кожну правильну відповідь)

1. Скрудж зустрівся в різдвяну ніч із такою кількістю духів та привидів:
 - а) чотирма;
 - б) п'ятьма;
 - в) трьома;
 - г) двома.
2. «Потайний, замкнутий, самотній, він ховався у свою раковину, як устриця. Душевний холод заморозив ізсередини старечі риси його обличчя, загострив гачкуватий ніс, зморщив шкіру на щоках, скував ходу, змусив посиніти губи й почервоніти очі, зробив крижаним його скрипливий голос. І навіть щетинисте підборіддя, рідке волосся й брови, здавалось, укрилися памороззю». Це — портрет:
 - а) Вакули;
 - б) Пацюка;
 - в) *Скруджа*;
 - г) Марлі, компаньйона Скруджа.
3. Кульмінація в повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдом» — це:
 - а) *рішення Вакули втопитися з горя*;
 - б) благословення батьком шлюбу Вакули з Оксаною;
 - в) приборкання Вакулою чорта;
 - г) візит до Пацюка.
4. Коваль попросив у цариці:
 - а) золоту скриню;
 - б) *черевички*;
 - в) весільну сукню;
 - г) козушок із царського плеча.

5. Назвіть епізод із повісті М. Гоголя «Ніч перед Різдвом», побудований із використанням сатири.
6. Продовжте речення: «Різдвяні символи в повісті Ч. Діккенса “Різдвяна пісня в прозі” — це...»

Достатній рівень (2 бали за правильну відповідь)

Розкрийте образ Скруджа та з’ясуйте причини його духовного переродження.

Високий рівень (4 бали за докладну й обґрунтовану відповідь)

Виконайте одне із завдань.

- а) Напишіть твір «Різдво в житті героїв вивчених творів та нашому житті».
- б) Складіть казку з використанням веселих історій фантастичних героїв.

Варіант II

Початковий та середній рівні (по 1 балу за кожну правильну відповідь)

1. Першим до Скруджа в повісті Ч. Діккенса «Різдвяна пісня в прозі» завітав:
 - а) Дух Минулого;
 - б) Привид Марлі;
 - в) Дух Сьогоднішнього Різдва;
 - г) Дух Майбутнього.
2. «...Справді був колись запорожцем; але чи його прогнали, чи він сам утік із Запорозжя, цього ніхто не знав. ...Хоч на зріст і невеликий, але вшир був досить важкий. До того ж шаровари, які носив він, були такі широкі, що хоч як би він ступив, ніг зовсім було не помітно, і, здавалося, горілчаний кадовб сунув вулицею». Це — портрет:
 - а) Вакули;
 - б) Скруджа;
 - в) чорта;
 - г) Пацюка.
3. Кульмінація повісті «Різдвяна пісня в прозі» Ч. Діккенса — це:
 - а) поява привида Марлі;
 - б) присутність Скруджа на власному похованні;
 - в) відвідування Скруджем у Минулому свого дитинства;
 - г) прихід зміненого Скруджа до свого племінника на різдвяний обід.
4. Найбільше вразило Вакулу в палаці:
 - а) вбрання цариці;
 - б) картина на стіні;

в) мідна ручка;

г) сходи палацу.

5. Назвіть епізод із «Різдвяної пісні в прозі» Ч. Діккенса, побудований із використанням сатири.

6. Продовжте речення: «Фантастичні персонажі у творі М. Гоголя, які перегукуються з фольклорними образами, — це...»

Достатній рівень (2 бали за правильну відповідь)

Розкрийте образи Вакули й Оксани в їхньому розвитку.

Високий рівень (4 бали за докладну й обґрунтовану відповідь)

Виконайте одне із завдань.

а) Напишіть твір «Національні традиції у творах Ч. Діккенса та М. Гоголя».

б) Складіть різдвяну казку.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ УРОКУ

ЛІТЕРАТУРА

1. *Веприняк Д. М.* Світова література 5–8 класи. — К. : Альфа, 1993. — 335 с.
2. *Ворожейкіна О. М.* 100 цікавих ідей для проведення уроку. — Х. : Вид. група «Основа», 2011. — 287 с.
3. *Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій* / авт.-укл. Н. П. Наволокова. — Х. : «Основа», 2012. — 178 с.
4. *Жуль Верн.* П'ятнадцятилітній капітан. — К. : Веселка, 1990. — 304 с.
5. *Зарубіжна література. 6 клас* : матеріали до уроків / укл. Р. Б. Шутько. — Х. : Торсінг, 1999. — 224 с.
6. *Нетрадиційні уроки із зарубіжної літератури. 5–11 класи* / укл. С. С. Скляр, Л. І. Нечволод, О. О. Дем'яненко. — Х. : Торсінг, 2004. — 176 с.
7. *Різдвяні історії* : для мол. та серед. шк. віку / упорядк. та передм. І. Андрусяка. — К. : Національний книжковий проект, 2010. — 256 с.
8. *Федоренко В. Л.* Енциклопедія інтелектуальних ігор на уроках української мови. — Х. : Вид. група «Основа», 2010. — 424 с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. <http://osnova.com.ua/>
2. <http://chytanka.com.ua/>
3. <http://kniga1960.ucoz.ru/>
4. <http://lib.rus.ec/>
5. <http://ukrlib.com.ua/>
6. <http://ukrlit.kiev.ua/>
7. <http://www.ae-lib.org.ua/>
8. <http://www.aldebaran.ru/>
9. <http://www.rulit.net/>

Код	Ціна
СЛУ1	

Навчально-методичний посібник

Серія «Усі уроки»

ПАРАЩИЧ Валентина В'ячеславівна

**УСІ УРОКИ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ
6 клас. I семестр + CD**

Технічний редактор *О. В. Лебедєва*

Комп'ютерне верстання *Є. С. Островський*

Підп. до друку 13.06.2014. Формат 60×90/16. Папір газет.
Гарнітура Шкільна. Друк офсет. Ум. друк. арк. 16,0. Зам. № 14—06/16—05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»».

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2911 від 25.07.2007.

Україна, 61001 Харків, вул. Плеханівська, 66.

Тел. (057) 731-96-32. E-mail: russ@osnova.com.ua

Віддруковано з готових плівок в друкарні ТОВ «Триада Принт».

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1870 від 16.07.2007.

Харків, вул. Киргизька, 19. Тел.: (057) 757-98-16, 757-98-15.

